

Tadqiqot **uz**

**ЎЗБЕКИСТОН
ОЛИМЛАРИ ВА
ЁШЛАРИНИНГ
ИННОВАЦИОН
ИЛМИЙ-АМАЛИЙ
ТАДҚИҚОТЛАРИ
МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

2021

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

**31 MAY
№28**

CONFERENCES.UZ

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 28-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
28-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
28-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2021

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2021]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 28-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 май 2021 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2021. - 202 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фаргона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шохида Юсуповна (Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят ҳалқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чариеv Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманганд мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманганд мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулdir.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Imomqulova Zubayda Nasulloyevna	
ТА'LIM VOSITALARINI QO'LLASHNING AFZALLIKLARI	11
2. Yuldasheva Shaxnoza	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	13
3. Жумабоев Сарвар Ойбек ўғли	
ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРЛИ ЎСМИРЛАРДА АГРЕССИЯНИНГ НАМОЁН БЎЛИШИ ВА УНИ ОЛДИНИ ОЛИШ	16
4. Ш.Т.Лаханов	
КАСБИЙ МОТИВ ВА МОТИВАЦИЯ – ШАХС МЕҲНАТ ФАОЛИЯТИНИНГ САМАРАСИ ОМИЛИ.....	18
5. Álimbetova N., Patullaeva G.	
QARAQALPAQ AYTÍSLARÍNDA KIYIM-KENSHEK ATAMALARÍNÍ QOLLANÍLÍWÍ	20
6. Babayeva Dilafruz Ramazanovna	
O'QUVCHILARGA TA'LIM-TARBIYA BERISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR	22
7. Bibitova Zuhra	
KIMYONI TABAQALASHTIRILGAN O'QITISHNING XUSUSIYATLARI	24
8. Doniyorova Anora Shuhratovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHISI MAHORATINING SHAKLLANISHINING ASOSIY BOSQICHLARI	25
9. Nisanbayeva Anar Baysenovna	
PEDAGOG-PSIXOLOGNING KASBIY MOHIYATI.....	27
10. Ollaberganova Jumagul Qaxramonovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYA HAMDA INTEGRATSIYALARNING AHAMIYATI	29
11. Rustamova Nurali Akbar o'g'li	
TARIX DARSINI O'QITISHDA INTERFAOL USUL VA TEXNOLOGIYALAR	31
12. Safarova Malika	
PECULARITIES OF TEACHING READING TO STUDENTS IN SECONDARY SCHOOL	32
13. Shadmonova Gavxar Saparovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI TEXNIKA VA TEXNOLOGIYA BILAN TANISHTIRISH	34
14. To'xtamurodova Gulhayo Faxriddin qizi, Ergasheva Mahliyo Samandarovna	
PEDAGOGIK MAHORAT VA PEDAGOGIK MUOMALA METODI	35
15. Usmonov Ulug'bek Abdullayevich	
MARKAZIY OSIYO XALQLARI ROSSIYA HUKMRONLIGI OSTIDA	37
16. Xabibullayeva Go'zalxon Xabibullayevna, Saidova Nargiza Baxromovna	
O'QUVCHILAR IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY SAN'ATNING AMALIY AHAMIYATI	38
17. Zamira Óteniyazova	
QARAQALPAQ TILINDEGI ADAM ATLARÍNÍ IZERTLENIWI.....	40
18. Абдулжабборова Дилдора Комиловна	
ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	42
19. Мухаммадиева Зебо Рахматуллаевна	
СЕРГЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ ЕСЕНИН — ПЕВЕЦ РОДНОЙ ЗЕМЛИ	44
20. Юнусова Шахноза Мухамедумаровна	
ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	46

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

21. Abdulhakimova Latofat Matnazarovna	
BIOLOGIYA FANINI O'QITISH SHAKLLARINING UMUMIY TAVSIFI.....	48
22. Abdurahmonov Otobek Qahramonovich	
TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA AXBOROT KOMMUNIKATSION TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.....	49
23. Abduraxmanova Gulshat Iskandarovna	
TA'LIM JARAYONLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING TUTGAN O'RNI	51
24. Allaberganova Roxatoy Radjapovna	
TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSIYALAR.....	53
25. Allamova Zubayda Rajabbayevna, Atajanova Umida Xalillayevna	
BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA RASMLI TESTLARDAN FOYDALANISH.....	55
26. Allamuratov Aydos	
T.QAYÍPBERGENOV SHÍGARMALARÍNDA DIALEKTLIK SINONIMLERDIŃ QOLLANÍLÍWÍ.....	57
27. Allanazarov Sherzod Imomnazarovich, Fayzullayeva Ulbusin Abduvaxob qizi	
MUSTAQIL O'ZBEKİSTON RIVOJLANISHINING MA'NAVIY, AXLOQIY NEGIZLARI	59
28. Amanbayeva Adolat Tulibayevna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MATEMATIK SAVODXONLIGINI OSHIRISH	61
29. Aripova Nigora Mirdjon qizi	
MATEMATIKADAN SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI ISHLARNI AHAMIYATI	63
30. Ashrapova Nigora Olimovna	
MEN TANLAGAN YO'L.....	64
31. Beknazarova Zebo Abdimannonovna, Shoymurodova Nafisa Muhiddinovna	
COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING	66
32. Berdiqulova Saodat Saidovna	
O'ZBEKİSTONDA TA'LIM-TARBIYA SOHASINI ISLOH QILISH ZARURATI	68
33. Boymatov Nuriddinjon Mirzaqulovich, Husanov Azizbek Ravshan o'g'li	
TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O'QITUVCHI FAOLIYATINING O'RNI	69
34. Egamberdiyeva Mahzuna Komilovna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATUVCHI MASHQLAR	71
35. Ergashova Surayyo To'lqinovna	
GRAMMATIK TUSHUNCHALARINING SAMARALI O'ZLASHISHINI TA'MINLAYDIGAN METODIK SHARTLAR	73
36. Fayziyeva Dilnoza Hayotovna	
TA'LIM JARAYONLARINI ZAMONAVIYLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING USLUBIY ISHLARINI AHAMIYATI	75
37. Hojiyeva Dilnavoz To'lqinovna, Jamilova Dilnoza Abdulloyevna	
INFORMATIKA DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	77
38. Hosilova Maftuna Dilshod qizi	
BADIY OBRAZ YARATISH SAN'ATI	79
39. Ibadullayeva Feruza Rustamovna	
NEMIS TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR QO'LLASH	81
40. Ibragimova Farangiz Abdunabi qizi	
HISOBLASH ISHLARINI BAJARISHDA EXCEL DASTURINING IMKONIYATLARI	82
41. Isaqova Muattarxon Mamurjon qizi	
O'QISH DARSLARIDA VATANPARVARLIK MAVZUSIDAGI MATNLAR BILAN ISHLASH	83

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

42. Isayeva Xolida Tajiyevna UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA FIZIKA FANINI O'QITISHNING DOLZAR MUAMMOLARI	85
43. O'ktamova Gulbahor Nu'monovna, Ishanqulova Hanifaxon BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ERTAK TAHLILNI O'TKAZISH	87
44. Jabbarov Eldor Komil o'g'li, Murodqosimova Shodiya Xolmamat qizi SCRATCH DASTURLASH MUHITI MAVZUSINI O'QITISHDA ELEKTRON O'QUV QO'LLANMADAN FOYDALANISH	89
45. Jumaniyozova Fazilat Shomuratovna, Xudayberganova Shoira Nurimmatovna MUAMMOLI TA'LIMNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	92
46. Karimova Moxida Absattarovna GEOGRAFIYA DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANIB DARS TASHKILLASHTIRISH	94
47. Курашбекова Наргиза Сайрамбаевна ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ	95
48. Kuzibayeva Nargiza Buvaxanova, Masharipova Muyassar Kamilovna O'QUV FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY SHAKLLARI VA ULARNI TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY JIHATLARI	97
49. Madyarova Muhabbat Fayzullayevna, Allayarova Dilorom Ibragimovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING INTELEKTUAL QOBILYATI RIVOJIGA PSIXOLOGIK YONDASHUV	99
50. Mamatov Asqarali Xolt'o'r'a o'g'li SALBIY INFORMATSION PSIXOLOGIK TA'SIRLAR	100
51. Matqurbanova Hulkar Sabirbayevna, Begliyev Sanjar Reymbergenovich EFFECTIVE USE OF INTERNET RESOURCES IN ENGLISH LESSONS	102
52. Shukurova O'g'iloy Umaraliyevna, Mustafoqulov Farrux PSIXOLOGIK TADQIQOT O'TKAZISHNING ASOSIY BOSQICHLARI VA METODLARI	104
53. Narzikulova Zebiniso Xolmurodovna PSIXOLOGIYA FANI VA UNING MAQSADI	105
54. O'ktamova Gulbahor Nu'monovna, Nasriddinova E'zozxon TURSUNBOY ADASHBOYEV SHE'RLARINING BADIY XUSUSIYATLARI	107
55. Niyazova Firuza Axmedovna SAVOD O'RGATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	109
56. Nuriddinova Nafisa Ravshanovna, Asqarova Mashhura Umaraliyevna SAVOD O'RGATISH DAVRIDA O'QUVCHILARNI O'QISHGA O'RGATISH	111
57. Otaqulova Dildora Murodullayevna BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARIDA HIKOYA O'QITISH METODIKASI	113
58. Rahimova Dilafro'z Hamitovna, Rahimova Muhabbat Saidovna, Sayfiyeva Muqaddam Baxriddinovna, Qodirova Saodat Xayrullayevna PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYADA INNOVATSİYALARNI QO'LLASH	114
59. Rajabova Dilyora O'QITISHNING FAOL PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI	116
60. Rajabova Iroda TEXNOLOGIYA DARSLARIDA QO'L MEHNATINING USULLARI	117
61. Raximova Nasiba Rajabovna, Sabirova Remajon Yusufboy qizi O'QUVCHILARDA KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEXNOLOGIYALARI	118
62. Raximova Muyassar Quvondiqovna YUSUF XOS XOJIBNING «QUTADG'U BILIG» ASARINI O'RGANISHNING AHAMIYATI	120
63. Razoqova Munira Ilhomovna IKKITA AYLANANING TEKISLIKDA O'ZARO JOYLASHUVI	122
64. Абдуллаев Собиржон Сохид ўғли ТАЛАБАЛАРДА ИЖТИМОЙ ДАХЛДОРЛИК ФАЗИЛАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ	124

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

65. Safarova Shoista Shaxrulloyevna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA FAZOVİY FIGURA- PIRAMIDA	126
66. Sagalatdinov Raxat	
K.SULTANOVТИН «AQDÁRYA» ROMANÍnda STILLIK SINONIMLERLERDIН QOLLANÍLW ÓZGESHELİKLERİ	127
67. Sapayeva Bikajon Rahimberganovna	
TEXNOLOGIYA DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK	
TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI.....	129
68. Sapayeva Malika Rustamovna, Turdiyev Madraxim Sattarovich	
XALQARO BAHOLASH DASTURLARI VA ULARNI TA'LIM JARAYONIDAGI	
AHAMİYATI	130
69. Sattorova Shoira Oblaqulovna	
O'ZBEK TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	132
70. Sharipova Muqaddas Abdurahmonovna	
OLIY MAKTAB O'QITUVCHISINING INNOVATSION FAOLIYATI	134
71. Sherjonova Sohiba Qurbonazarovna	
TA'LIMDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI.....	135
72. Sufibekova Shaxnoza Abduraxmanovna	
TARBIYASI OG'IR BO'LGAN O'SMIRLAR BILAN ISHLASH.	137
73. Shukurova O'g'iloy Umaraliyevna, Suyunov Azmiddin	
HOZIRGI ZAMON PSIXOLOGIYASINING TAMOYILLARI	139
74. Tashmatova Gulzoda Nimatullayevna	
O'ZBEKİSTON KELAJAGIDA TA'LIM ISLOHOTLARINING O'RNI	140
75. Tashmatova Gulzoda Nimatullayevna	
TA'LIM ISLOHOTLARINING DOLZARB MASALALARI.....	141
76. Tosheva Marhabo Narzullayevna, Alikulova Hilufar Mustafoyevna	
O'QUVCHILARDA KOMPETENSIYALARDA SHAKLLANTIRISHDA	
FANLARARO BOG'LANISHLARDA FOYDALANISH.	142
77. Toshmatova Dilfuza Abdulhamidovna, Toshmatova Feruza Abdulhamidovna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMLARINI	
TEKSHIRISH USULLARI	145
78. Tuliyeva Zarina Xudoyqulovna	
ILMIY DUNYOQARASH, KADRLARDA MILLIY ONG, MAFKURA VA DEMOKRATIK	
TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH.	147
79. O'ktamova Gulbahor Nu'monovna, Turanova Safiyaxon Ismoilovna	
MAKTAB O'QUVCHILARIDA OG'ZAKI NUTQ MALAKALARINI	
SHAKLLANTIRISH ASOSLARI	149
80. Umirova Diyora va Muhitova Nafosat	
YAGONADIR VATANIM MANIM	151
81. Urazova Salomatjon Ergashovna	
BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA O'QUVCHILARDA MUSTAQIL VA IJODIY	
FAOLIYATNI TARKIB TOPTIRISH	153
82. Xakimova Muborakxon Jo'rabelevna, Sattorova Sarvinozxon Maxammadjonovna	
DARSLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH	154
83. Xolboyeva Gulnora Ulashovna, Norqobilova Gulasal Odinayevna	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI ATROF MUHITNING KUZATISHGA	
O'RGATISH METODIKASI	155
84. Xolnazarova Dildora Xudoykulovna	
O'QUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI O'STIRISH ORQALI PIRLS	
TOPSHIRIQLARIGA TAYYORLASH VA KOMPETENSIYALARNI	
SHAKLLANTIRISH	157
85. Xudoyberdiyeva Inobat Toshniyozovna	
BOSHLANG'ICH SINFDA MATEMATIKA DARSI VA O'QITISHNING TURLI	
SHAKLLARI	159
86. O'rionboyev Hurmatbek Davronbekovich	
O'QUVCHILARNI KASB TANLASHGA TO'GRI YO'NALTIRISHDA O'QITUVCHINING	
O'RNI MUHIM	160

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

87. Yo'ldosheva Dilfuza	
ORFOGRAFIYA O'QITISHDA IJODIY ISHLAR.....	161
88. Yusupova Yulduz Gulimbayevna, Babanova Gavhar Mamatsoliyevna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNING BO'SH VAQTLARINI MAZMUNLI O'TKAZISHNING AHAMIYATI.....	162
89. Yusupova Xavojon	
МАТЕМАТИКА DARSALARIDA MUAMMOLI TA'LIM	163
90. Абдуллаева Нигора Курбановна	
РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛИЗМОВ В КОММУНИКАЦИИ	164
91. Маманова Луиза Маратовна	
ЎСПИРИНЛИК ДАВРИ ПСИХОЛОГИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ТАЪЛИМНИНГ ТАЪСИРИ	166
92. Тажибаева Акмарал Рахметулла кызы	
ЫБЫРАЙДЫҢ - ТАБИҒАТ ЛИРИКАСЫ.....	169
93. Турланова Саule Дадажоновна	
ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В САМООБРАЗОВАНИИ СТУДЕНТОВ	170
94. Умарова Ханифахон Салохиддиновна	
ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПРИМЕНЕНИЕ ИХ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ	174
95. Уразова Мухаббат Маткаримовна	
КОНТРОЛЬ ЗА УСВОЕНИЕМ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ	176
96. Д.Т Усмонова, З.Игамназарова	
МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ОБЩЕЙ ХИМИИ	177
97. Жумаева Бахора, Тожиева Шахноза	
РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ	179
98. Sh.M.Kenjayev	
TEXNOLOGIYA FANIDA O'QUVCHILAR BILIMIDAGI BO'SHLIQLARNI ANIQLASH	181
99. Hasanova Muhayyo Barot qizi	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA FAZOVIY FIGURA-KONUS	183
100. Axatov Nurillo Karamatillayevich	
"NASOYIM UL-MUHABBAT" ASARIDA MA'RIFATLI AYOLLAR TALQINI	185
101. Botirova Havojon Umidovna	
ONATILI DARSLARI JARAYONIDA "SO'ZDAN - SO'Z YASASH" USULIDAN FOYDALANISH	187
102. Abdullayeva Dilbar Ubaydullayevna, Kasimova Madina Rustam qizi	
KICHIK MAKTAB YOSHIDA SHAXS XUSUSIYATLARINI NAMOYON BO'LISHI	189
103. Latipova Dilfuza Hamrayevna	
SAVOD O'RGATISH DAVRINI TASHKIL ETISHGA ZAMONAVIY YONDASHUV	191
104. Mirzoyeva Dilfuza Rajabovna	
O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISHDA MULTIMEDIA ILOVALI METODIK QO'LLANMALARDAN FOYDALANISH	193
105. Аминова Наргиза Нарзулло қизи,	
БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ДАРСЛАРИДАГИ ВАЗИФА ВА ТАЛАБЛАР	195
106. Юсупова Саодат Тургуналиевна,	
JISMONIY TARBIYA VA SPORT - UMUMIY MADANIYATNING BIR QISMI	197
107. Юсупова Сайёра Тургуновна,	
БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИГА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТ ТАДБИРЛАРИ ВОСИТАСИДА ИНСОНИЙ ҲИС-ТУЙГУЛАРНИ СИНГДИРИШ ВА ШАКЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.....	199
108. Миртазаева Гулмира Мирзаевна,	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ И ИГРОВЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ	201

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

TA'LIM VOSITALARINI QO'LLASHNING AFZALLIKLARI

Imomqulova Zubayda Nasulloyevna

Romitani tumani 29-maktab

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

mboqiyeva@list.ru +998990422479

Annotatsiya: Maqolada ta'lismetodlari va usullari tushunchalari haqidagi ma'lumotlar keltirilgan. Maqola o'quvchilarining o'ganish vositalari haqidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: pedagogika, psixologiya, didaktik, tizim, muammo, nazariya, faoliyat, ta'lismetodlari, intelektual, diqqat, fikr, metod.

Ta'lismetodlari va usullari tushunchalari. Metod, usul va texnologiya. Ta'lismetodi tushunchasi anchagina murakkabdir. Shu bois pedagogikada uning tobora aniq talqini xususida munozara haligacha davom etmoqda. Biroq bu tushunchaga beriladigan didaktlarning turli ta'riflariga qaramay, ularning nuqtai nazarlarini yaqinlashtiradigan qandaydir umumiylilikni ham ta'kidlash mumkin. Ko'pchilik mualliflar ta'lismetodini o'quvchilarining o'quv bilish faoliyatini tashkil etish usuli, deb hisoblashga moyildir. Shu qoidani boshlang'ich nuqta bilib, mazkur tushunchani yanada batafsil ko'rib chiqish va uning ilmiy ta'rifiiga kelishga harakat qilamiz. Metod so'zi yunoncha tadqiqot, maqsadga erishish yo'li, usuli deganidir. Metod - eng umumiylar ma'noda - maqsadga erishish usuli, ma'lum tarzda tartibga solingenan faoliyat. Ko'rindaniki, bu o'rinda ham o'qituvchining o'rgatuvchi ishi va u tashkil etgan o'quvchilarining faol o'quv-bilish faoliyati uyg'unlashadi.

Ta'limganing faollikni nisbatan kam talab etadigan metodlari(o'quvchilar eshitadi, ya'ni hikoya, ma'ruza, tushuntirish, ekskursiya) ta'limganing ko'rgazmali vositalaridan foydalilanadi. Ta'limguning ko'rgazmali vositalari pedagogning o'zi tomonidan tuzilgan bo'lishi mumkin. Vositalarning istalgan turidan foydalananishda o'lchov va mutanosiblikka e'tibor berish kerak. Masalan, ko'rgazmali vositalarning soni etarli bo'lmasligi bilimlarning sifatiga ta'sir ko'rsatadi, bilishga qiziqishni pasaytiradi, obrazli idrok etishni rivojlantirmaydi. Ulardan haddan tashqari foydalananish o'quvchilarining o'rganilayotgan fanga engil-elpi qarashiga olib keladi. Murakkab mavzularni o'rganishda 4-5 demonstratsiya optimal hisoblanadi. Ta'lismetodlari tasnifi aniq va yagona bo'lishi mumkin emas. Ta'lismetodlari ahamiyatlari tomoni ularning birgalikda qo'llanilishidir va hech qachon bir-birini inkor etmaydi. O'qituvchining vazifasi - dars jarayonini faollishtirish uchun ta'limganing samarali vositasini tanlab olishdir.

Ta'lismetodlari tasniflashda turli asoslarga ko'ra yondashish mumkin: - faoliyat sub'yektiga ko'ra; - faoliyat ob'yekti ko'ra; - o'quv axborotiga munosabatiga ko'ra; - o'quv jarayonidagi vazifasiga ko'ra. Faoliyat sub'yekti bo'yicha ta'lismetodlari o'rgatish va o'rganishga bo'linadi. O'rgatish vositalari. Masalan, namoyishli-tajriba qurollar. Bunday qurollar o'qituvchi tomonidan mavzuni tushuntirish va mustahkamlash uchun qo'llaniladi. O'rganish vositalari. Masalan, laboratoriya-praktikum qurollar. Bunday vositalar o'quvchilar tomonidan yangi bilimlarni egallash uchun qo'llaniladi. Didaktik vositalar o'qituvchi va o'quvchi uchun xosligiga qarab, ikkiga bo'linadi. Birinchisiga ko'ra, narsalar o'qituvchi tomonidan ta'limguning maqsadlarini samarali realizatsiyalash uchun qo'llanilsa, ikkinchisi - bu o'quvchilarining individual vositalari, darsliklar, daftarlari. Bundan tashqari didaktik vositalar o'qituvchi va o'quvchilar faoliyat turiga ko'ra sport qurollar, botanika va geografiya maydonchasi, kompyuterlarga ham bo'linadi. Faoliyat ob'yektlari bo'yicha ham ta'lismetodlari ikkiga bo'linadi: Material ta'lismetodlari. Bu o'quv qo'llanmalari, darsliklar, jadvallar, maketlar, modellar, o'quv texnik vositalar, mebel, o'quv-laboratoriya qurilmalari, ko'rgazmali vositalar bo'lishi mumkin. Ideal ta'lismetodlari - bular

pedagog va o'quvchilar yangi bilimlarni egallashda qo'llaydigan vositalar: chizmalar, sxemalar, diagrammalar, tasviriy, san'at, nutq, xat va boshqalar. Ideal vositalar - bu «fikrlar haqidagi fikrlar»: o'qituvchi ularni o'rgatish uchun belgilangan shaklda ko'rsatishi zarur. Masalan, materializatsiya - abstrakt simvollar tarzida ko'rsatiladigan vosita(grafiklar, jadvallar, chizmalar), verbalizatsiya - nutq bayoni tarzida ko'rsatiladigan vosita(tahlil, muhokama qilish, dalil keltirish). Material va ideal vosita bir-birini to'ldiradi. Material vosita qiziqish va diqqatni uyg'otish, amaliy harakatlarni amalga oishirish bilan bog'liq bo'lsa, ideal vositalar - mantiqiy muhokama. Materialni tushuntirish, nutq madaniyati, yod olish bilan bog'liq. Ta'lim - kommunikatsiya (muloqot) o'qituvchi va o'quvchilarning o'quv faoliyatini sanaladigan kommunikativ-faoliyatli jarayon. Kommunikatsiya - bu kodlash (o'qituvchi nutqidagi atamalarda), uzatish (yozilish) va o'quvchilarning axborotni qabul qilishi (tushunish va dastlabki eslab qolish). Didaktik vositalar his qilish, sezish uchun foydalanishiga ko'ra ham tasnif qilinadi. Bunday bog'liqlikka ko'ra didaktik vositalar vizual (ko'rish) - haqiqiy(original) narsalar yoki turli obrazli ekvivalentlari, diagrammalar, kartalar; audial(eshitish) - radio, magnitofon, musiqa asboblari; audioizual(ko'rish-eshitish) - ovozli filmlar, televidenie, kompyuterlar, didaktik mashinalar, elektron darsliklar. Ta'limning texnik vositalari. TTV - bu o'zida o'quv- axborotlarini ekranli-ovozi aks ettiruvchi asbob va moslamalardir. Ta'limning barcha bosqichlarida, darsning barcha bosqichlarida mustaqil ishlarni tashkil etish, bolalarga fan sohasida qo'llanadigan metodlarni o'rgatish. Bu yo'l bilan o'quvchilarda o'z kuchiga, o'z bilish imkoniyatlariga ishonch tarbiyalanadi.

Adabiyotlar:

1. Zaynidinova M. O'quvchilarning mustaqil fikr faoliyatini rivojlantirish omillari // «Xalq ta'limi» journali. 2004 №1. –B. 17-21.
2. Inomova M. Ta'limga yangicha yondashuv// «Mehnat ta'limi mehnat o'qituvchisi» journali. 2000 №5. –B. 27-31.
3. Yo'ldoshev J., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.- T.: Mehnat o'qituvchisi. 2004. –B. 45-53.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Yuldasheva Shaxnoza

Xorazm viloyat, Urganch tuman,
19-sonli umumiy o'rta ta'lif maktabi
boslang'ich sinf o'qituvchisi

Annatsiya: Ushbu maqola boslang'ich sinfda innovatsion texnologiyalarni taqdim etadi. Maqolada muallif yangi texnologiyalarni joriy etish, ta'lif darajasi va o'quvchilarning bilimga intilishini rivojlantirishga yordam berishni, shuningdek, mustaqillik, tashabbuskorlik va bag'rikenglikni targ'ib qiladi.

Kalit sozlar: innovatsiya, texnologiya, modernizasiya, qobiliyat, fikr, psixologiya.

Ta'lif sohasidagi eksperimental va innovation faoliyat ta'lifni modernizasiya qilish maqsadida amalga oshiriladi hamda yangi ta'lif texnologiyalari va resurslarini ishlab chiqishga, ularni sinovdan o'tkazishga hamda ta'lif jarayoniga joriy etishga qaratilgan.[1]

Ta'lif jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lif samaradorligini oshirish, tablil qilish va amaliyotga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Ko'p yillar davomida o'qitish metodikasi o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini faollashtirishga yordam beradigan yangi o'qitish usullarini izlamoqda.[2]

Innovatsiya - bu yangi metodologiya va standartlarni jarayonga kiritish. Itoatkorlik, takrorlash, taqlid yangi talablar bilan almashtiriladi: muammolarni ko'rish, ularni xotirjam qabul qilish va mustaqil ravishda hal qilish qobiliyati. Innovatsion ta'lif yangi bilimlarni yaratish jarayonida - to'g'ridan-to'g'ri o'quv jarayoni va ishlab chiqarishning fundamental fanlarini birlashtirish orqali o'rganishni nazarda tutadi. Ta'lifning zamonaviy modernizatsiya qiluvchi omili sifatida rivojlanish ta'liming yangi asoslarini olib keladi.

Pedagogik jarayon bilan bog'liq holda, innovation o'qitish va tarbiyalashning maqsadi, mazmuni, usullari va shakllariga yangi narsani kiritishni, o'qituvchi va o'quvchining birgalikdagi faoliyatini tashkil etishni anglatadi. Innovatsiyalarning maqsadi - o'quvchining shaxsiy tizimidagi an'anaviy tizim bilan solishtirganda sifat jihatidan o'zgarishi. Bu pedagogik inqirozni olib tashlashni nazarda tutadigan amaliyotga noma'lum bo'lgan didaktik va o'quv dasturlarini kasbiy faoliyatga kiritish tufayli mumkin bo'ladi. Harakatlarni rag'batlantirish, olingan ma'lumotlarda mustaqil ravishda harakat qilish qobiliyatini rivojlantirish, ijodiy nostandard fikrlashni shakllantirish, bolalarning ilm-fan va amaliyotning so'nggi yutuqlaridan foydalangan holda tabiiy qobiliyatlarini maksimal darajada olib berish orqali rivojlantirish asosiy maqsaddir. O'qitish uslubini tanlashda o'qituvchining e'tiqodi uning bilimiga qaraganda ko'proq ta'sir qiladi, chunki o'quv jarayonida ular uning sinfda qilayotgan har bir ishiga, yangi g'oyalarni qabul qilishiga bo'lgan ishonchiga ta'sir qiladi, shuning uchun men o'qitish metodikamdan oldin va keyin butunlay qayta ko'rib chiqdim. Jamiyatning o'qituvchiga zamonaviy talablari shundayki, o'qituvchi doimiy ravishda o'z imkoniyatlarini chegaralarini kengaytirib, o'z-o'zini tarbiyalash bilan shug'ullanishi kerak. U tezda o'zgarishi va yangi yondashuv va texnologiyalarni sinfda qo'llay olishi kerak. Qisqasi, o'qituvchi zamon bilan hamnafas bo'lishi kerak.

Shuningdek, o'qitishning innovation usullari o'qituvchi rolining o'zgarishini anglatadi.

Zamonaviy maktab ta'limidagi pedagogik innovatsiyalar:

1. Fanni o'qitishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT).

Maktablarda AKTdan foydalanish tajribasi shuni ko'rsatdiki:

a) bolalar, ayniqsa, loyiha uslubidan foydalangan holda, fan intizomlarini o'rganishga bo'lgan intilishni kuchaytirdilar;

b) "muallim-talaba" sub'ektiv munosabatlaridan "talaba-kompyuter-o'qituvchi" sub'ektiv munosabatlaridan o'tish natijasida maktabdagagi muloqotning psixologik stressi olib tashlanadi, o'quvchilarning ish samaradorligi oshadi, ijodiy ishlarning ulushi ortadi, maktab devorlari ichida ushbu fan bo'yicha qo'shimcha ma'lumot olish imkoniyati kengayadi va kelajakda universitet, obro'li ishni maqsadli tanlash amalga oshiriladi;

v) o'qituvchining o'zi mehnat unumidorligi va axborot madaniyati oshadi.

Umuman olganda, AKTdan foydalanish talabalarning bilim va ko'nikmalar sifatini oshirishga

yordam beradi.

2. Mavzuni o'qitishda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar.

Shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar bola shaxsini butun maktab ta'lim tizimining markaziga qo'yadi, uning rivojlanishi, tabiiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishi uchun qulay, mojarolarsiz va xavfsiz sharoitlarni ta'minlaydi. Ushbu texnologiyada bolaning shaxsiyati nafaqat mavzu, balki ustuvor mavzudir. Standartlarning asosiy natijasi - bu ta'lim faoliyatasi asosida bolaning shaxsini rivojlantirish.

3. Ta'lim jarayonini axborot-tahliliy ta'minoti va maktab o'quvchilari ta'lim sifatini boshqarish. Bunday innovatsion texnologiyalardan foydalanish har bir bolaning vaqt o'tishi bilan individual ravishda, sinfda, parallel, umuman maktabda rivojlanishini xolisona kuzatib borish imkonini beradi.

4. Intellektual rivojlanishni nazorat qilish Har bir o'quvchini o'qitish sifatini diagnostika, taraqqiyot dinamikasini sinovdan o'tkazish va grafika yordamida tahlil qilish.

5. Ta'lim texnologiyalari zamonaviy talabani shakllantirishning etakchi mexanizmi sifatida. Ta'lim texnologiyalari o'quvchi shaxsni rivojlanishning qo'shimcha jalb qilish shaklida amalga oshiriladi: madaniy tadbirdarda ishtirok etish, teatr, bolalar ijodiyoti markazlari va boshqalar.

6. Didaktik texnologiyalar ta'lim muassasalarining o'quv jarayonini rivojlanish sharti sifatida. Ta'lim jarayonidagi pedagogik texnologiyalar va yondashuvlar:

- rivojlantiruvchi mashg'ulotlar;
- muammolarni o'rganish;
- ko'p darajali o'qitish;
- muloqotga o'rgatish;
- dizayn texnologiyasi;
- o'yin texnologiyalari;
- madaniyatlar suhbat;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalari;
- didaktik ko'p o'lchovli texnologiya;
- guruh texnologiyalari;
- MRT (modulli rivojlanish texnologiyasi)
- ijodiy fikrlash texnologiyasi;
- portfeli innovatsion baholash tizimi;
- malakaga asoslangan yondashuv;

- faoliyat yondashuvi; bolalarning bilim motivi (o'rganish, kashf etish, o'rganish istagi) va ma'lum bir ta'lim maqsadi (aniq nima aniqlanishi, o'zlashtirilishi kerakligini anglash) mavjudligini nazarda tutadi;

-shaxsiy yo'naltirilgan yondashuv.[3]

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda innovatsiyalarni qo'llashni endi hayotning o'zi talab qilmoqda. Har bir o'quvchi ijodiy va fikrlaydigan, har tomonlama rivojlangan shaxs shakllanishi juda zarur.

Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar tashkiliy usullari, o'tkazish metodlariga ko'ra o'quvchi ehtiyojiga mos tushishi kerak. Chunki bunday darslar bola ruhiyatiga yaqinroq bo'ladi. O'quvchilarning o'quv materiallarini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish, xohish va istaklarini qo'zg'otish asosida maqsadga erishish motivatsiya bo'lib, bu o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ichki yaqinlashuvidir.

Boshlang'ich sinfda ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'qish motivini rivojlanish katta ahamiyatga ega. Chunki motiv o'quvchilarni ta'lim jarayoniga qiziqtiradi, darsga faol qatnashishga, bilimlarni egallashga undaydi. Interfaol metodlar o'qish motivini rivojlanishga katta yordam beradi.

Boshlang'ich sinflarda ko'proq bolalarning yoshini, bilim saviyasini hisobga olish lozimligini unutmaslik kerak. Ularga oddiy, oson va vaqt kam sarflanadigan o'yin mashqlardan foydalanim, darslar o'tish yaxshi samara beradi. Ko'proq atrof-muhit bilan bog'lab o'tilgan mashg'ulotlar bolalar ongini, dunyoqarashini, erkin fikrlash, bayon etish qobiliyatini, mustaqil ishlash ko'nikmasini rivojlaniradi.

Innovatsion texnologiyalardan dars jarayonida foydalanishning o'ziga xosligi shundaki, ular o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikdagi faoliyati orqali amalga oshiriladi. O'qitish jarayoni o'qituvchi hamda o'quvchilar faoliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchining faoliyati o'quv

materialini bayon qilish, o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishini orttirish, fikrini teranlashtirish va e’tiqodini shakllantirish, o‘quvchilarning mustaqil mashg‘ulotlariga rahbarlik qilish, ularning bilim, ko‘nikma va malakalarini tekshirish hamda baholashdan iborat. O‘z ishiga ixlos bilan qaragan o‘qituvchida chinakkam ehtiros bo‘ladi.

Darsning oldindan loyihasi, ya’ni texnologik xaritasi tuziladi. Texnologik xarita tuzish uchun o‘qituvchi darsning har bir bosqichida amalga oshiriladigan ishlar, ularda o‘qituvchining pedagogik va o‘quvchilarning o‘quv bilish faoliyatini tashkil etish, boshqarish va faollashtirish yo‘llari, teskari aloqani amalga oshirish, ularga ajratilgan vaqtini aniq belgilash lozim. Bunda o‘qituvchi va o‘quvchining dars davomida bajaradigan ishlari bosqichma-bosqich qayd etiladi. Dars texnologik xaritasining mukammal tuzilishi, maqsad va vazifalarini amalga oshirish, samaradorlikka erishish va bosqichlar o‘rtasidagi uzviylikni ta‘minlash, vaqtdan unumli foydalanish imkonini beradi.

“Baliq skeleti” texnologiyasi

Xulosa qilib aytganda, innovatsion texnologiyalardan foydalanib, o‘tilgan darsda o‘quvchilar o‘z qobiliyati va imkoniyatlarini namoyish qilishga erishadilar, jamoa bilan ishslash malakasiga ega bo‘ladilar, o‘zgalar fikrini hurmat qilishni o‘rganadilar. Bu esa, darsning samaradorligini oshirib, ta‘lim sifatini kafolatlashga xizmat qiladi.

ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРЛИ ЎСМИРЛАРДА АГРЕССИЯНИНГ НАМОЁН БЎЛИШИ ВА УНИ ОЛДИНИ ОЛИШ

Жумабоев Сарвар Ойбек ўғли
3-ўқув курси 324 гурӯҳ курсанти
Тел: +998975127032
Jumaboyevsarvar98@mail.ru

Аннотация. Мазкур тезисда болалар хулқида намоён бўладиган турли оғишларнинг турлари, кўринишлари шунингдек улардаги девиациялар, уларнинг намоён бўлишида психологоқ сабаб ва шарт-шароитлар ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар. Девиант, девиация, хулқдаги оғиш, агрессив хулқ, превенция

Ички ишлар идоралари ходимларининг фаолияти ўзига хослиги билан ажралиб туради. Чунки улар доимий равищда турли тоифадаги одамлар билан учрашадилар, мулоқотга киришадилар. Бу эса тизим фаолиятида юз берадиган психик жараёнларни яхши билиш ва уларга тайёр туришни талаб қиласди.¹

Бугунги кунда агрессия, тажовузкорлик ва зўравонлик, ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг ортиши ҳоллари жуда кўп кузатилмоқда. Шу сабабли инсон агрессив хулқ-атворининг намоён бўлиш сабабларини аниқлаш, деструктив хулқ-атворининг олдини олиш ёки назорат қилиш муаммоларини ўрганиш, уни коррекция қилишнинг янги усулларини ишлаб чиқиш ва амалиётга тадбик қилиш Ички ишлар ходимлари ҳамда амалиётчи психологлар учун долзарб масала бўлиб келмоқда.

Ўсмирлик даври ўзиниг бетакрорлиги, мустақиллилиги, ижодийлиги, танқидийлиги ва бошақа хусусиятлари билан ажралиб туради. Шунинг учун бу давр ўзининг мураккаблиги ўсмир шахсида ўзига ва ўзгаларга нисбатан танқидийликни шаклланиши билан боғлиқдир. Айнан ўсмир шахсининг шахс сифатида шаклланишида эмоционал жараёнларнинг ўрни муҳим ҳисобланади. Чунки ҳар қандай шахс тараққиётида эмоционал жараёнларнинг рўй бериши ҳамда уни оқилона бошқаришни ўрганиш, шахс ҳарактерида шаклланаётган агрессив ҳолатни ва унинг натижасида юзага келувчи турли хилдаги жиноятларнинг олдини олиниши ҳозирги кун учун долзарб муаммо бўлиб келмоқда. Шу нуқтаи назардан олганда, ўсмирлик даврида тажовузкорлик ҳамда оғишиш ҳолатларини ўрганиш ва уларни аниқлаш, тўғри ташхис қўйиш, қонунбузарлик ҳолатларини олдини аниқлаш муаммога нисбатан ўзига ҳос ёндашувни юзага келтиради.

Ўсмирлик 10-11 ёшлардан 14-15 ёшларгача бўлган даврни ташкил этади. Аксарият ўқувчиларда ўсмирлик ёшига ўтиш, асосан, 5-синфлардан яъни 11-12 ёшларидан бошланади. «Энди ўсмир бола эмас, бироқ катта ҳам эмас» - айни шу таъриф ўсмирлик даврининг муҳим ҳарактерини билдиради.

Ўсмирлик даври «ўтиш даври», «қризис давр», «қийин давр» каби номларни олган психологик кўринишлари билан ҳарактерланади. Чунки, бу ёшдаги ўсмирларнинг ҳатти-ҳаракатида муқобил, янги шароитларда ўз ўрнини топа олмаганлигидан психик портлаш ҳоллари ҳам кузатилади. Уз даврида Л.С.Виготский бундай ҳолатни «психик ривожланишдаги кризис» деб номлаган. Ўсмирлик ёшида уларнинг хулқ-атворига хос бўлган алоҳида хусусиятларни жинсий етилишнинг бошланиши билан изоҳлаб бўлмайди. Жинсий етилиш ўсмир хулқ-атворига асосий биологик омил сифатида таъсир кўрсатиб, бу таъсир бевосита эмас, балки кўпроқ билвоситадир.²

Ўсмирлик даврида етакчи фаолият - бу ўкиш, мулоқот ҳамда меҳнат фаолиятидир. Ўсмирлик даври мулоқотининг асосий вазифаси - бу дўстлик, ўртоқликдаги элементар нормаларини аниқлаш ва эгаллашдир. Ўсмирлар мулоқотининг асосий хусусияти шундан иборатки, у тўла ўртоқлик кодексига бўйсунади.³

Ўсмирлар муаммосига эътиборни кучайтириш зарурлигининг асосий сабаблари сифатида қўйидагиларни кўрсатиш мумкин:

¹ Душанов Р.Х., Фарфиев Й.А. Касбий психология. Тошкент-2014. -Б 3.

² Рахимова К, Абуллаева А. Тарбияси қийин ўсмирлар психологияси. Фарғона. 2006. –Б 7.

³ Рахимова К, Абуллаева А. Тарбияси қийин ўсмирлар психологияси. Фарғона. 2006. –Б 23.

1. Фан ва техника ривожланиши натижасида маданият, саноат ва адабиёт, ижтимоийиқтисодий шарт-шароитларнинг ўзгараётгани;
2. Оммавий ахборот кўламининг кенгайиши туфайли ўсмирлар онглилиги даражасининг кўтарилигани;
3. Ўғил ва қизларнинг дунё воқеаларидан хабардорлиги;
4. Уларнинг жисмоний ва ақлий камолотининг жадаллашгани;
5. Ўсмирлар билан ишлашда ғоявий-сиёсий, ватанпарварлик ва байналминал тарбияга алоҳида ёндашиш зарурлиги;
6. Ошкоралик, ижтимоий адолат, демократия муаммоларининг ижтимоий ҳаётга чуқур кириб бораётгани. Республика таълим тизимида ўқувчилар учун мустақил билим олиш, ижодий фикр юритиш, ўзини-ўзи бошқариш, англаш, баҳолаш ва назорат қилишга кенг имкониятлар яратилган. Ўсмирлик ёшида болаликдан катталик ҳолатига кўчиш жараёни содир бўлади.

Девиант хулқ-атворли яъни хулқида оғишиш мавжуд бўлган ўсмирлар, уларнинг психикаси, хатти-ҳаракатлари ва улар оқибатида келиб чиқадиган кўнгилсиз воқеалар, қонунбузарлик ҳолатлари, нафақат, Ички ишлар органи ҳодимларини, балки, психолог, социолог, ҳуқуқшунос, педагог, файласуфлар, бутун бир ижтимоий соҳа ҳодимлари, турли хилдаги бўғин раҳбарлари, қолаверса ота-оналарнинг назорати остида туриши керак бўлган масалалардан бири ҳисобланади. Зоро, инсон табиати ва унинг бошқа инсонларга боғлиқ жиҳатларини ўрганиш учун хулқнинг айнан шу томонини ҳам ўрганиш, билиш ва бошқара олиш керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Камилова Н.Г. Муаммоли ўсмир: ташхис, тадқиқот методлари. Ўқув қўлланма. Тошкент, Низомий номидаги ТДПУ, 2004.
2. Комилова. Н. F. Хулқи оғишган болалар психологияси. Услубий қўлланма. Тошкент. 2008.
3. Фозиев Э. Умумий психология. Психология мутахассислиги учун дарслик, 1- китоб Тошкент «Университет» нашриёти , 2002.
4. Ҳакимова И. М Девинт хулқ-атвор психологияси. Ўқув қўлланма. Тошкент.

КАСБИЙ МОТИВ ВА МОТИВАЦИЯ – ШАХС МЕҲНАТ ФАОЛИЯТИНИНГ САМАРАСИ ОМИЛИ.

Ш.Т.Лаханов
ИИВ Академияси З курс
курсанти
тел:+998977678297
laxanovshaxboz99@gmail.uz

Аннотация. Мазкур тезисда шахснинг касбий йўналганлиги асосида уни йўналтирувчи мотив ва мотивацияларининг аҳамияти шунингдек, хорижий олимлар томонидан мазкур муаммонинг психологик талқини баён этилган

Калит сўзлар. Касб, мотив, мотивация, касбий компетентлик, тобелик, эҳтиёжлар.

Касбий мотив ва мотивация муаммоси хориж психологлари томонидан кенг доирада тадқиқ қилинган. Жумладан, касбий мотивлар борасида Й.Э.А.Климов, В.А.Крутецкий, А.Н.Василкова, Э.Диси, В.Врум, М.В.Дмитрий ва бошқаларни киритишими мумкин.

Шахснинг иши фаолияти билан боғлиқ мотивацияларни З гурухга ажратиш мумки:;

Биринчиси - меҳнат фаолияти мотивлари,

Иккинчиси - касб танлаш мотивлари

Учинчиси-иш жойини танлаш мотивлари.

Аниқ фаолият эса барчасини жамланган ҳолда изоҳланади, яъни, бунда меҳнат фаолияти мотивлари, касб танлаш мотивларининг шаклланиши, шунингдек, қолган иккита мотив орқали эса иш жойини танлаш мотивлари ҳам юзага келади.

Меҳнат фаолияти мотивлари хилма-хил бўлиб, улар ўзига хос омиллар билан белгиланади:

Биринчи гурух омилларига жамоавий характернинг уйғониши билан боғлиқлари киритилиб, бунда жамоага фойда тегишини англаш, бошқа инсонларга ёрдам бериш истаги, меҳнат фаолиятида ижтимоий установканинг зарурлиги ва бошқаларга нисбатан тобеликни ҳоҳламаслик каби мотивлар ҳисобланади.

Иккинчи гурух омиллари ўзи ва оиласи учун моддий маблағнинг орттирилиши, моддий ва маънавий эҳтиёжларнинг қондирилиши учун пул ишлаб топиш мотивларидир.

Учинчи гурухга ўзини ўзи фаоллаштириш, ривожлантириш, ўзини намоён қилиш эҳтиёжларининг қондирилиши ва бошқалар киради.

Маълумки, инсонлар табиатдан бирор бир фаолият билан шуғулланмасдан туролмайдилар. Инсон нафакат истеъмолчи балки яратувчи бўлиб, яратиш жараёнида у ижоддан илҳом олади. Бу гурухга мансуб мотив жамият томонидан эҳтиёжларнинг қондирилиши ва бошқаларнинг ҳурматини қозониш билан боғлиқ. Мактаб ўқувчиларининг меҳнат тарбияси ҳам шу мотив билан боғлиқ равишда шакллантирилади. Меҳнат фаолиятининг умумий мотивлари юқорида айтиб ўтилганидек, аниқ касблар доирасида амалга ошади.

Ходим касбкорлигини баҳолаи. Касбий фаолиятнинг сўниши.

1. Ходим касбий фаолияти баҳолаш мезонлари. Касбкорлик. Маълумки, агар касб тўғри танланган бўлса, инсон учун меҳнат қувонч, ижодий илҳом манбаига айланади, бу эса шахс учун ҳам, жамият учун ҳам фойдалидир.

Онгли касб танлаш ўсмирлар етарли даражадаги умумий ва касбий тайёргарликка эга бўлган тақдирдагина мумкин бўлади. Ёшларни у ёки бу касбга мақсадли йўналтиришдан аввал унинг шахсини ўрганиш лозим. Бунинг учун уни кузатиш, ўқувчининг мактабдаги, жамоат жойларидаги, оила ва меҳнатдаги амалий ҳаракатларини таҳлил қилиш, сўровнома ўtkазиш, сухбат, тест, интервю олиш мумкин. Касбга йўналтиришда турли касблар, уларга қўйиладиган талаблар, бу касбни қаерда эгаллашлари мумкинлиги тўғрисида ўқувчиларга маълумот бериш катта аҳамиятга эга.

Касб танлаш – жиддий ва масъулиятли ишdir. Ўз ҳаёт йўлини жиддий суратда белгилаб олиш – осон иш эмас. Бунинг учун узоқ вақт маҳсус тайёргарлик қўриш талаб этилади.

Ўқувчиларнинг касб–хунарга лаёқатини ўрганиш учун уларнинг ақлий, жисмоний қобилияtlарини билиш, малака ва қўнималарини ўрганиш лозим. Ишчи мутахассисларни тайёрлаш ҳар доим ҳам жиддий масала бўлиб келган, чунки ишлаб чиқаришнинг муваффақиятлари уларнинг малака даражасига боғлиқ бўлган. Барча ривожланган давлатлар

учун ишлаб чиқаришнинг ҳамма тармоқларида жисмоний меҳнатнинг солиштирма оғирлиги барқарор камайиб бориш тенденцияси характерлидир.

Кўпчилик ривожланган давлатларда ҳавфли ва заарли ишлаб чиқариш, монотон ва бир хилдаги иш билан боғлиқ бўлган кам малака талаб қилинадиган ишлар машина ва роботларга юклатилмоқда.

Меҳнат функцияларининг ўзгариши ёшлар учун турли хилдаги ишларнинг ўзига тортиш мезонини аниқ ажратиб берди. Бажариш жараёни қизиқарли ва ижодий куч-тайрат талаб қиласидиган фаолият асосий ўринга қўйилмоқда.

Бу меҳнат фаолиятининг турли йўналишлари - саноат ва қишлоқ хўжалигидан тортиб то хизмат кўрсатиш соҳаларигача тегишлидир.

Дунё олимларининг тадқиқотларига кўра янги технологияларнинг ишлаб чиқаришга шиддат билан кириб келиш тенденцияси тез орада барча жойларни қамраб олади. Одат бўлиб қолган кўпгина ишлаб чиқариш жараёнлари ўтмишга айланмоқда ёки тубдан ўзгармоқда. Замонавий кичик мутахассис қадимги ҳунарманд - ишчиларнинг энг яхши сифатларини саклаб қолган ҳолда янги технологияларга мослашиши ва уни эгаллашга тайёр бўлиши лозим.

Шундай қилиб, мамлакатда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари учун малакали мутахассислар тайёрлаш вазифаси ёшларга касб сирларини ўргатишда янги ёндашувларни англашдан иборатдир.

Бу қадимдан кадрлар учун ҳар доим зарур бўлган ва ишлаб чиқаришнинг истиқболли талабларини ҳисобга оладиган қатор сифатларни шакллантиришдан воз кечишини билдиримайди.

Демак, малакали мутахассислар тайёрлашнинг асосий йўналиши ёшларга фақатгина билим беришдан иборат бўлмай, балки ҳаётнинг ўзи белгилаб берадиган устувор вазифаларни амалга оширишдан иборатдир.

Хозирги замонда таълимнинг глобал мақсади инсонни ҳар томонлама ривожлантиришдир. Биринчи ўринга кадрнинг ички салоҳиятини ҳисобга олган ҳолда унинг шахсини ривожлантириш масаласи чиқади. Бу фақатгина умум ўқув юртларга тегишли бўлмай балки касбий ўқитишга ҳам тегишлидир. Агар авваллари у предметга йўналтирилган – асосий мақсади шу предмет соҳасининг мазмунини узатиш бўлган бўлса, ҳозир эса ўқувчини ривожлантиришга йўналтирилган ўқитишга ўтишдан иборат бўлмоқда.

Адабиётлар:

1. Келвин СеиферТ ва Росемарй Суттон. Эдусатионал Психологии 2009 Келвин Сеиферт.10-16 пагес. 5.Бордавская Н.В., Реан А.А. Педагогика.-М.: Питер, 2004.
2. Профессиональная педагогика.Учебник для студентов.–М.: Педагогика, 2002.
3. Нишонова С. Комил инсонни тарбияси: ўрта маҳсус, касб-хунар та_лими муассасалари учун қўлланма. -Т.: Истиқлол. 2003
4. Ғуломов С.С. ва бошқалар. Ахборот тизимлари ва технологиялари. Т.: —Шарқ нашиёт-матбаа акциядорлик компанияси, 2000.
5. Эгамбердиев Э., Хўжамқулов Ҳ. Кичикбизнес ва тадбиркорлик. – Т.: Манавият, 2003.
6. Хошимов К. ва бошқалар таҳрири остида. Педагогика тарихи – Т.: Фан, 2001.

QARAQALPAQ AYTÍSLARÍNDA KIYIM-KENSHEK ATAMALARÍNÍN QOLLANÍLÍWÍ

Álimbetova N.

Qanlıkól rayonlıq 23-ulıwma bilim
mektebinin qaraqalpaq tili hám
ádebiyatı pánı muğallimi

Patullaeva G.

Ájiniyaz atındaǵı NMPI
Qaraqalpaq tili kafedrası oqıtılwshısı
Qaraqalpaqstan Respublikası

Qaraqalpaq aytısları awızekti dóretpelerdiń ishinde óziniń kórkemliligi, tillik ózgeshelikleri menen ajiralıp turadı. Onıń leksikasına itibar bersek, onda xalqımızdıń ótmish dáwirine tiyisli derekler, kún-kóris jaǵdayı, úrp-ádet hám dástúrleri, basqa xalıqlar menen mádeniy hám ádebiy baylanısları óz sáwlesin tapqan til birlikleri bar ekenligin ańlayımız. Solardıń qatarında gónergen sózler dáwir koloritin, kartinasın ashıp beriwshi til birlikleri esaplanadı. Olardı aytıs tilinde kóplep ushiratıwǵa boladı.

Hár bir xalıqtıń milliy kiyimi – sol xalıqtıń qaysı milletten ekenin, onıń milliy mádeniyatın kórsetetuǵın tiykargı belgi. Xalıqtıń milliy kiyimlerinde onıń mádeniyati, talanti, sheberligi kórinedi hám ol milliy kiyimler menen basqa xalıqlardan ayrılp turadı. Sonıń menen birge kiyim-kenshekler arqalı adamlarıń kún-kóris jaǵdayı da málım dárejede belgili boladı. Máselen, jarlı, kún-kórisi tómen adamlar ayaq kiyimlerden tishtaban, shariq kiyse, bay hám hámeldarlardıń balaları aq pushta etik, zer gewish kiygen. Bunday buyımlardıń barlığı ótmish dáwir kartinasın ashıp beriwshi dereklerden sanaladı.

Kiyim-kenshekler hár bir dáwirde óz zamanına say ózgeriske ushirap, ayırımları qollanıwdan shıǵıp qalıp otırǵan. Mine, usınday qollanıwdan shıǵıp qalǵan buyımlardıń atamaları tilimiz leksikasında gónergen sózler qatarinan orın iyeledi.

Bas kiyim atamaları: bórik, sáwkele, shaqmaqı qurash, hám t.b. Bórik sózi DLT miynetinde de bas kiyim maǵanasın bildirgen: Boshısız bork bolmas [1].

Qaraqalpaq tiliniń túśindirme sózliginde bul sózge tómendegihe túsinik beriledi: «Hár túrlı teriden tigilgen bas kiyim, malaqay, tumaq, qurash, telpek, degeley» [2]. Malaqay, tumaq, qurash, telpek, degeley – bulardıń hámmesi ulıwmalastırıp aytqanda er adamlarıń bas kiyimleri.

Aytıslar tilinde bul bas kiyimler atamalarınıń tómendegi misalda jumsalǵanlıǵın kórsek boladı:

Bórik alıspaq oynasań,

Tazdiń janı qalmayıdı (146-b.)

Shaqmaqı qurash kiyseń de,

Keshegi júrgen gedeyseń (177-b.)

Misallardı tallap qaraǵanımızda «bórik» hám «shaqmaqı qurash» er adamlarıń bas kiyimi bolıp, olar ózleriniń tuwra mánisinde jumsalǵan. ertede qurashtiń «shaqmaqı» túrin bardamlı adamlar kiygen. Misalda bul sóz arqalı sol waqıttaǵı adamlar arasında klasslıq jikleniwhilik jaǵdayları sóz etiledi. Al, tómendegi misalda bolsa hayal-qızlardıń bas kiyimi bolǵan «sáwkele» sózi beriledi:

Góne bolsa da, **sáwkelemizdi** kiyeyik,

Ógarri da bolsa sháwjeylige tiyeyik (221-b.)

Sáwkele – kelinshektiń uzatılǵanda kiyetuǵın bas kiyimi. Halaqası kestelengen, shekeligi, mańlaysı, boydası gúmis hám marjanlar menen áshókóylengen. Júdá siyrek saqlanǵan óner úlgisi [3]. Bul bas kiyim shlem úlgisindegi eń áyyemgi bas kiyimlerdiń biri bolıp, ayırım maǵlıwmatlarǵa qaraǵanda biziń eramızǵa shekemgi I ásirlerde ásker basilardıń basına kiyetuǵın kiyimi bolǵan. Bizge belgili qaraqalpaqlardaǵı sáwkele hayal-qızlardıń toyda kiyetuǵın qımbat bahali metallardan islengen bas kiyimi. Kóbinese qızlar uzatılǵanda basına sáwkele kiygizgen. Aytıstaǵı «sáwkele» sózi keltirilgen misal da uzatılatuǵın qız tilinen bayanlangan.

Ústki kiyim atamaları: shekpen, parsha ton, zer jaǵalı ishik, mawıtı, boyama kóylek, shatıraph kóylek, túrme, hám t.b. Bul atamalar ishinde *ishik* sózi DLT de íchuk – haywanlardıń terisinen tigilgen postın delinse, [4] ton – sırttan kiyetuǵın kiyim mánisin beredi. [5]

Aytıslar tilinde «parsha ton», «zer jaǵalı ishik», «mawıtı ton» dı xanniń, patshaniń perzentleri

kiygenligi aytildi. Misali:

Kósh bádik, kósher bolsań saylarǵa kósh,
Saylardaǵı malı kóp baylarǵa kósh,
Parsha ton, zer jaǵalı ishik kiyip,
Xanniń qızı otırǵan jaylarǵa kósh (28-b.)
At jaqsısı yawmiti,
Ton jaqsısı **mawtı**, (28-b.)

Al «túrme» – qız-kelinshekler basına oraytuǵın yamasa jigitler beline buwatuǵın jipekten islengen gezleme.[6] Bul sóz misalda jigittiń beline buwatuǵın belbewi mánisinde jumsaladı:

...**Túrme** buwǵan jigittiń,
Maqpaldan bılǵawı bar (104-b.)

«Shatıraph kóylek» kerege kózli gezlemeden tigelgen kóylek bolsa, [7] «boyama kóylek» hár qıylı reń berip boyalǵan gezlemeden tigelgen kóylekti bildiredi. [8] Olar tómendegi misallarda beriledi:

Shatıraph kóylek kiyipsiz ústińizge,
Aq oramat jarasqan betińizge...(164-b.)

Hawadan ushqan láple qar,

Boyama kóylek jeńi tar...(166-b.)

«Shekpen» - jún jibinen, hár qıylı materiallardan ishine jún, paxta salıp yamasa paxta, jún salmay astarlı etip, sırip toqlıǵan sırttan kiyetuǵın uzın kiyim. [9] Aytısta bul sóz tómendegishe beriledi:

Jaz kiyiwge **shekpen** kerek,
Kerilip urıwǵa ketpen kerek...(162-b.)

Demek, xalıq awızeki dóretpeleri kóp ásirlık tariyxqa iye bolǵanlıqtan, onda gónergen sózler dáwır koloritin beriw ushin jumsaladı. Usınday xalıqtıń bir neshe dáwirden beri saqlanıp kiyatırǵan kórkem awızeki dóretpeleriniń biri aytıslar bolıp, onıń tilinde kiyim-kenshek atamalarınıń bir qansha túrleri jumsalǵanlıǵın úyrendik.

Ádebiyatlar

1. Maxmud Qashqariy. Devonu luǵat it turk. T. I. – B. 326.
2. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi. - Nókis, T. I. – B. 350.
3. Allamuratov A., Dospanov O., Tilewmuratov G. Qaraqalpaqsha kórkem óner atamalarınıń sózligi. - Nókis, 1991. – B. 50.
4. Maxmud Qashqariy. Devonu luǵat it turk. T. III. – B. 259.
5. Maxmud Qashqariy. Devonu luǵat it turk. T. III.- B. 166.
6. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi. - Nókis, T. IV. – B. 367.
7. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi. - Nókis, T. IV -B. 514.
8. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi. - Nókis, T. I. – B. 340.
9. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi. - Nókis, T. IV. – B. 524

O'QUVCHILARGA TA'LIM-TARBIYA BERISHDA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Babayeva Dilafruz Ramazanovna
Yunusobod tumani 122-umumta'l'm
məktəbi Psixologı

Annotatsiya: ushbu maqolada o'quvchilarga ta'lism-tarbiya berishning psixologik yondashuvlariiga oid fikrlar berilgan hamda o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligini oshirish jarayonining pedagogik-psixologik mohiyati ochib berilgan.

Kalit so'zları: ta'lism-tarbiya, psixologik xususiyatlar, ijtimoiy faolliklar.

Respublikamizning ijtimoiy hayotida islohotlarning davomiyligini ta'minlash hamda demokratik fuqarolik jamiyatni shakllantirish yoshlarnizga, xususan, ularning ijtimoiy faolligiga bog'liqdir. O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligi o'z-o'zidan yuzaga kelmaydi, balki muntazam tarzda maqsadli ravishda olib borilgan pedagogik faoliyat natijasida shakllantiriladi.

O'quvchi-yoshlar bilan olib boriladigan ta'lism-tarbiya ishlarining muvaffaqiyati ularning yoshi va psixologik xususiyatlarini bilish hamda hisobga olishga bog'liqdir. Bu holat burlish hisoblangan o'smirlilik davrining alohida xususiyati bo'lib, u ko'proq shu davrga taalluqlidir. U psixik jarayonlarning, o'quvchi faoliyatlarining jiddiy ravishda qayta qurilishi bilan bog'liqdir. Shuning uchun o'smirlilik yoshi o'zaro munosabat shakllarida, faoliyatni tashkil qilishi qat'iy o'zgarishlarni talab qiladi. O'smirlarga ta'lism-tarbiya berishda uchraydigan qiyinchiliklar bu yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishi qonuniyatlarini va xususiyatlarini ba'zan yetarli darajada bilmaslik yoki inkor qilish natijasida paydo bo'ladi. Bu davr ijtimoiy faollikni tarbiyalash uchun ancha qo'l keladi. Chunki bolaning katta odamga aylanish jarayonining o'zi qiyin, bu jarayon psixikaning, odamlar bilan bo'lgan munosabat shakllarining jiddiy ravishda qayta o'zgarishi hamda hayot sharoiti va faoliyatining o'zgarishi bilan bog'liqdir. O'smirlarga ta'lism-tarbiya berishdagi qiyinchiliklar shundan iboratki, bunda o'smir bilan bo'ladi munosabatlarda uning hayoti va faoliyatini nazorat qilish shakllarini o'zgartirish muhimdir. Ularga ta'sir qilishning qandaydir yangi usullari va vositalarini topish lozim bo'ladi. Bunda albatta, har bir o'quvchi-yoshlar bilan alohida munosabatda bo'lish maqsadga muvofiqdir.

O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligi ijtimoiy munosabatlar jarayonidagi ishtirok darajasiga bog'liq bo'lib, shaxsnинг ijtimoiy borliqqa munosabatini belgilaydi. O'quvchi shaxsining ijtimoiy faolligi quyidagi ikki jihatdan muhim ahamiyatga ega:

birinchidan, shaxsning jamiyatda o'z o'rnnini topishi uchun zamin yaratadi,

ikkinchidan esa, uning bilimi, kuch-quvvati, imkoniyati hamda iqtidori jamiyat rivoji yo'lida mehnat qilishga yo'naltiriladi.

O'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolliklari ta'lism-tarbiya jarayonida shakllanadi va shaxs umumiylamolotko'rsatkichi sifatida namoyon bo'ladi.

O'quvchi-yoshlarning ijtimoiy faolligini shakllanganlik darjasini quyidagi mezonlar asosida belgilanadi:

- dunyoqarashni boyituvchi va ijtimoiy munosabatlarga oid bilimlarga ega bo'lish;
- ijtimoiy munosabatlarni tashkil etish jarayonida ishtirok etish;
- ta'lism mazmunini o'zlashtirgan va ulardan amaliy faoliyatda qo'llash borasida yetarli ko'nikma, malakaga ega bo'lish;
- muammoli vaziyatlardan chiqib keta olish va uni baholay olish;
- o'quvchi-yoshlar ijtimoiy faolligi darajasini aks ettiruvchi shaxsiy sifatlarini namoyon etish (onglilik, g'oyaviylik, qat'iyatlilik, mustaqillik, tashabbuskorlik, insonparvarlik, ishchanlik, tezkorlik, erkin fikr yuritish, ijodkorlik, mas'uliyatni his etish kabi xislatlar);
- ma'lum nuqtayi nazarda tura olish va boshqalar.

Ijtimoiy faollik mezonlari intizom talablari va ularning ahamiyati, mazmunini ochib beradi. Ijtimoiy faollikni samarali tarbiyalashning asosiy shartlaridan biri tartibga rioya qilish bo'lib, u nafaqat organizmning fiziologik funksiyalariga ijobjiy ta'sir ko'rsatadi, balki intizom talablarini bajarish malaka va ko'nikmalarning shakllanishiga ham yordam beradi.

Shuningdek, o'quvchi-yoshlarda ijtimoiy faollikni oshirishda darsdagisi axloqiy psixologik muhit ham ahamiyatga ega. Darsning psixologik muhiti - bu o'quvchi va o'qituvchining hissiy emotisional holatidir. Dars vaqtida o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi muloqotda xursandchilik,

o‘quvchilar orasida esa, tetiklik va o‘ziga ishonchlilik, hamfikrlilik hukm sursa, bu holatni ijobjiy deyish mumkin. Darsning “sog‘lom” muhiti yana shundaki, o‘quvchilarda xavotir va o‘qituvchi oldidagi qo‘rquv mavjud bo‘lmay, ular o‘zlariga ishonch hissini, o‘qituvchi va sinfdoshlari tomonidan qo‘llab-quvvatlanishini doimo sezadi, shu bilan birga o‘qituvchining o‘quvchilarga talabchanligi ham sog‘lom muhitdan dalolat beradi. Darsdagi nosog‘lom muhit esa, pessimistik kayfiyat, xavotir, zerikish holatlarini keltirib chiqaradi, bu vaziyat o‘quvchilarning ruhiyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi va ular o‘z-o‘zidan intizomning buzilishiga olib keladi. Pozitiv muhit sharoitida o‘quvchilar darsda nafaqat mavzuni o‘zlashtirish uchun samarali mehnat qiladi, balki namunali xulq bilan ham ajralib turadi va kamroq charchaydi, faoliklari yuqori bo‘ladi.

Bolaning xulq-atvori, o‘zining xatti-harakatini anglashi ijtimoiy foydali ko‘nikmalarning va axloqiy me’yorlar shakllanishining asosiy shartidir. Mana shunday xulq uchun shaxs ongli ravishda jamiyat, jamoa, boshqa odamlar oldida javob berishi va buni jamiyat uchun foydali va zarur ekanligi nuqtayi nazaridan tushunishi muhim hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, axloqiy madaniyat – bu muloqot, nutq va tashqi ko‘rinish madaniyatidir. Bu madaniyatni tarbiyalash uchun o‘qituvchining o‘zi yuksak namuna sohibi bo‘lishi kerak.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. G‘oziyev E. Psixologiya (yosh davrlari). –T.: 1994.
2. Karimova V. Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot. –T.: 2001
3. Цукерман Г.А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М: 1995

KIMYONI TABAQALASHTIRILGAN O'QITISHNING XUSUSIYATLARI

Bibitova Zuhra

Xorazm viloyati Gurlan tumani
17-umumiyy o'rta ta'lim maktabi
kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada kimyo fanini tabaqalashtirilgan holda o'qitishning xususiyatlari va ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: kimyo, fan, tabaqalashtirilgan o'qitish, anorganik va organik modda.

Kimyo fanining mazmunini, kimyoviy tushunchalarni asta-sekin rivojlanib borishi asosida, ma'lum tizimga solinishining o'zi, kimyo fanini o'qitishda o'quvchilarni rivojlantiruvchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu borada o'quv jarayonining faollik xususiyati ham muhim ahamiyatga ega.

Kimyoning barcha bo'limlari birin-ketin rivojlanib boruvchi tushunchalar bilan o'zaro bog'langan bo'lib, bu ularni bir butun tizimga birlashtiradi. Kimyo kursida atom-molekulyar ta'limot, davriy qonun, anorganik va organik moddalarning tuzilish nazariyasi, elektrolitik dissotsilanish nazariyasi kabi ta'limotlarning qo'shilib borishi fan mazmunining tuzilishi rivojlantiruvchi ta'limda asos bo'lib xizmat qilishidan dalolat beradi.

Bu borada faqat kuchaytirilgan savollar yetarli bo'lmay, aniq ma'lumotlarni davriy ravishda umuiylashtirish talab etiladi. Umumlashtirish – bu fikrlash faoliyatining yuqori darajasidir. Qolgan barcha fikrlash usullari o'quvchilarni umumlashtirishni o'rgatishga tayyorlaydi. O'rganilgan ob'ektlar orasidagi bog'liqliklar izlansa, shunda umumlashtirish amalga oshadi.

Umumlashtiriluvchi manba kimyoviy masalalar, qiziqarli ma'lumotlar yoki turli o'qitish metodlari bo'lishi mumkin. Eng qimmatli jarayon o'quvchilarning mustaqil ishlarida amalgalash oshirgan.

Umumiy o'rta ta'lim tizimida kimyo fanini o'qitishda maxsus umulashtiruvchi mavzular bor. Masalan, anorganik moddalarning asosiy sinflariga doir bilimlarni umumlashtirish, anorganik kimyoga doir bilimlarni umulashdirish, organik kimyoga doir bilimlarni umumlashtirish kabi mavzular o'tiladi va savol-javoblar, genetik bog'lanishga doir mashq va masalalar yechish orqali mustahkamlanadi.

Bilishning oxirgi bosqichi umumlashgan bilimlarni aniqlashtirish va amaliyatga bog'lashdan iboratdir. Shuni ham yodda saqlash kerak-ki, nazariyaga haddan ziyod berilish, rivojlanishga olib kelmay, sxolastik tasavvurlarni shakllanishiga olib keladi. Kimyo ta'limida faol rivojlantiruvchi vositalarga quyidagilar kiradi:

- muammoli o'qitish;
- ko'rgazmali va texnik vositalardan keng foydalanish;
- bilimlarni tizimli nazorat qilish;
- mustaqil ishlarning har xil turlari;
- kimyoviy masalalar tizimi;
- o'quvchilarga differensial yondoshish.

Rivojlantiruvchi ta'limning murakkabligi shundan iboratki, o'quvchilarning rivojlanishi har kimda alohida o'ziga xos xususiyatga ega bo'lib, ular bir xil natijaga turli yo'llardan boradi va bu yo'llar turlicha vaqt talab etadi.

Kimyo o'quv fanining mazmunini sistemali yozilishi ham kimyoni o'rganishda o'quvchilarni rivojlantirish vositasi bo'lishi mumkin, chunki uning asosida kimyoviy tushuncha va bilimlarning bosqichma – bosqich rivojlantirish yotadi, shuningdek o'quv jarayonining faolligi ham rivojlantirish vositasi bo'la oladi. Sistemalilik mifik kimyo kursi dasturida aniqlangan bo'ladi va u sinfdan sinfga tomon o'quvchilarning rivojlanish darajasi oshishini ko'zda tutadi, o'quvchilarning moddalar va ularning o'zgarishlari to'g'risidagi tassavvurlarni boyitib borilishi quyidagicha yondashadi.

Foydalangan adabiyotlar

1. M.A. Qo'chqorov, M.Y. Mahkamov, A.A. Qo'chqorova. Kimyo fanini o'qitishning rivojlantiruvchi xususiyatini oshirish. –T.: «Fan va texnologiya», 2012,

BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHISI MAHORATINING SHAKLLANISHINING ASOSIY BOSQICHLARI.

Doniyorova Anora Shuhratovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
43 – maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchisining mahorat bilan dars tashkil etishi haqida mahoratli tashkil etish haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy dars, zamonaviy pedagog, mahoratli dars.

Biror kasbning ustasi bo'lish uchun kishida tabiiy qobiliyat, ma'lum jismoniy va ruhiy xislat jo bo'lishi zarur. O'qituvchilik kasbini egallash uchun avvalo bolalarni sevish, ularni tushunish, harakterlarini bilish zarur. O'qituvchi bu narsalardan tashqari izlanuvchan, o'z ustida ishlaydigan, ijodkor bo'lishi kerak, chunki o'quvchilarga ta'limni sodda fikrlar orqali yetkazish kerak.

O'quv materialini o'quvchilarga tushunarli qilib bayon eta olishi, o'quvchilarda mustaqil fikrlashga qiziqish uyg'otish uchun, darsni qanday tushuntirishni ijod qilib yaratadi.

Pedagogik ijodkorlik manbai-bu pedagogik tajribadir. Pedagogik tajriba muammoli vaziyat-larga juda boydir. Ilg'or pedagogik tajriba deganda biz o'qituvchining o'z pedagogik vazifasiga ijodiy yondashishni, o'quvchilarning ta'lim tarbiyasida yangi samarali yo'l va vositalarni qidirib topishni tushunamiz.

Ilg'or pedagogik tajriba o'qituvchi tomonidan qo'llanadigan ish shakli va usulida, uslub va vositalaridir. Ular vositasida o'quv - tarbiyaviy ishlarda eng yuqori natijalarga erishadi. Ilg'or pedagogik tajribani o'rganish unga asoslanib yangi pedagogik xodisa va qonuniyatlarini ochish o'quv tarbiya jarayoniga yaxshi, sifatlari o'zgarishlar kiritadi, o'quvchilaring bilim faoliyatini boshqarish yangi ko'rinishidagi o'quv jarayonini modellashtirish muammolarini yechishga sabab bo'ladi. Ijodiy ishlaydigan o'qituvchi faqatgina bolalarni muvaffaqiyatli o'qitish va tarbiyalash, ilg'or o'qituvchilar ish tajribalarini o'rganish bilangina cheklanib qolmay, tadqiqotchilik ko'nikma va malakalariga ham ega bo'lishi zarur. Xozirgi zamon fan va texnika taraqqiyoti o'qituvchining ijodkor bo'lishini, fanni muhim muammolarini erkin fikrlay olishi, nihoyat o'quvchilarni ham ijodiy fikrlashga ham, tadqiqot ishlariga o'rgata olishini talab qiladi. Shuning uchun o'qituvchi avvalo tadqiqotchilik malakalarini egallashi zarur. O'qituvchi ilmiy tadqiqot ishlarini olib borish davomida omillarni to'playdi, taxlil qiladi, ular asosida xulosalar chiqaradi.

O'qituvchining mahorat bilan dars o'tishi, darsni tushuntirish g'oyalari asosida o'qituvchining bolalar bilan o'zaro harakati tushuniladi, sinfda psixologik birlik yaratish har bir metodik yondashuv uchun o'ziga xos muloqot yo'lini tanlab borish kabilalar kiradi. Ta'lim jarayoniga yangicha yondoshish, ijodkorlik, bunyodkorlik tatbiq etilsagina, ta'lim samaraligi bosqichga ko'tariladi, ya'ni bolaning talabi, moyilligi, istak-xohishi uning imkoniyatlari darajasida qondiriladi; o'quvchining o'quv mehnatiga mas'uliyati, javobgarligi va burchi oshadi; bilimlarni mustaqil egallash malakalari shakllanadi; umr bo'yli o'z bilimini boyitishga ishonch paydo bo'ladi; erkin fikrlash malakasi shakllanadi; Shaxs jamiyatda o'zining o'rnini tezroq topib olishga muhit yaratadi.

O'quvchilarda har tomonlama o'zi jamoada erkin tutish ko'nikmalarini, to'g'riso'zlik, fikrini to'la, to'g'ri bayon etishga o'rganishda o'qituvchining o'rni muhimdir. O'qituvchi bunday tarbiyani berishda ajodolarimiz boy merosidan foydalanishi juda foydalidir. Ajodolarimizning yurt-tinchligi, farovonligi yo'lida qilgan mislsiz qahramonliklari, mardliklari haqida gapirib berib o'quvchilarni hamisha shunday bo'lishga chorlash kerak. Bunday hikoyalari o'quvchilarda g'urur tuyg'usini uyg'otadi, ular hali bobolari kabi erkin, to'g'ri so'z, mard bo'lishlariga undaydi.

Zamonaviy dars ... Bu so'z pedagogik davralarda tez-tez tilga olinadigan bo'ldi. Ayni vaqtida bu jarayonga pedagog, psixolog, metodistlarning ish faoliyatlarida o'z tasavvuri va o'z uslubi bilan qo'llanib, betakror va yangicha bir dars mezonini yaratishga harakat qiladi. Bu jarayonni boshqarishda ularning maqsadlari mushtarakdir.

O'quvchidan yuqorida ta'kidlangan ketma-ketlik (diqqat, iroda, idrok, xotira, tafakkur) esa o'z o'mida kelishi va ular tafakkurida yuqori darajali bilim, ko'nikma, malaka hosil qilish o'qituvchining mahoratiga bevosita bog'liqidir.

Zamonaviy darsning poydevori tarbiya turlarining o'quvchiga singdirib, ularga ta'lim berishini

taqozo etadi. Olimlarning fikricha, har qanday dars 10 ta talabga javob berishi lozim.

- a) Tarbiyaviy maqsadni ta'lim bilan mushtarakligi.
- b) Mavzu mazmunning ilmiyligi.
- C) Darsda manbani hayot bilan bog'lash.
- c) Kasbiy yo'nalishga qaratilganligi.
- H) Ekologik tarbiya.
- d) Mavzu mazmuniga mos vositalarini qo'llash. o'quvchining mustaqil malakalarini mutah-kamlashga qaratilishi.
- e) Mavzu mazmuniga mos metod va usullardan foydalanish.
- f) Fanlararo bog'liqligi. G) Tug'ilib o'sgan joy bilan bog'liqlikni ta'minlash.

O'qituvchi fan xulosalaridan o'zining amaliy faoliyatida foydalanishi jarayonida, o'zi turli usullar va metodlardan foydalananadi. Muvaffaqiyatli ishslash uchun har bir o'qituvchi pedagogik mahoratga ega bo'lishi zarur. Pedagogik mahoratga ega bo'lishi uchun ozmexnat sarf qilib katta natijaga erishadi.

O'qituvchilik kasbini bitirgan bilan bu soxada ishslash oson bulmaydi.

Ko'p yillar o'qituvchilik qilgani bilan mahoratsiz o'qituvchilar ham bo'ladi.

O'qituvchi mahoratlari, o'qituvchi nomini olishi uchun o'z ustida doimo ishlashi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Avloniy A. Turkiy guliston yoxud axloq. - Toshkent, O'zbekiston, 1992. -160 b.
2. R.A.Mavlonova, B.Normurodova. "Tarbiyaviy ishlar metodikasi". O'quv qo'llanma. Toshkent, "FAN" 2008 y.

PEDAGOG-PSIXOLOGNING KASBIY MOHIYATI

Nisanbayeva Anar Baysenovna
Toshkent viloyati Chirchiq shahar
17-umumi o'rta ta'lim makkabining psixolog

Annotatsiya. Maqlada yangi avlodning davlat ta'lim standartlari umumiyligi ta'lim mazmuni va uning ta'lim natijasi qanday bo'lishi kerakligi to'g'risida sifat jihatdan yangi g'oyani belgilab beradi. Shu munosabat bilan nafaqat o'quv materiallarining mazmuni, muassasalarining ta'lim dasturlari va o'quv dasturlariga qo'yiladigan talablar, balki o'qituvchining mahorati mezonlari, uning ish maqsadlari va usullari mezonlari g'oyasi ham o'zgarib bormoqda. O'zgarishlar ta'lim natijalarini baholashning mazmuni va uslublariga ham tatbiq etildi. Ta'limning maqsadi - o'quvchilarning umumiyligi madaniy, shaxsiy va bilim rivojlanishidir.

Tayanch so'zlar: o'qituvchi-psixolog; ta'lim tizimi; professional lavozim; bolalarning aqliy rivojlanishi; maktab; oila.

Pedagog-psixolog - bu ma'lum bir ta'lim tashkilotida amaliy psixologiyani amalga oshiradigan mutaxassis. Hozirgi vaqtida ushbu mutaxassis o'qitishning psixologik yoki psixologik-pedagogik yo'nalishi bo'yicha oliy ma'lumotga ega bo'lishi kerak. Ko'rsatilgan oliy ma'lumotdan tashqari, o'qituvchi-psixolog sub'ektning individual va shaxsiy xususiyatlarini ifodalaydigan va kasbiy faoliyatni amalga oshirish samaradorligini belgilaydigan, kasbiy jihatdan muhim rivojlangan sifatlarga ega bo'lishi kerak. O'qituvchi-psixologning kasbiy muhim fazilatlariga quyidagilar kiradi: ijtimoiylik; xushmuomalalik; xayriyohlik; ehtiyyotkorlik; bag'rikenglik; maqsadga muvofiqlik; cheklash; ijodkorlik; tashkilot; aniqlik; ketma-ketlik; mustaqillik; ahloqiy; odob-axloq; harakatchanlik; xushmuomalalik; hissiy muvozanat, mas'uliyat, tanqidiylik va boshqalar. Bundan tashqari, ularning kasbiy vakolatlari chegaralarini bilish va o'zlarining kasbiy harakatlari yoki boshqa shaxsning harakatlarining oqibatlarini oldindan bilish qobiliyati ham mavjud.

Psixologning dominant shaxsiy xususiyatlarini psixolog kasbiga mos kelmaydi, quyidagi shaxsiy xususiyatlar: nevrotik shaxsiyat, tajovuzkorlik, past ego kuchi, pastlik komplekslari, ustunlik hissi, hiyla-nayrang va boshqalar: intellektuallik, sodiqlik, hissiy labillik (egiluvchanlik), amaliylik (ratsionallik), ijtimoiylik.

Psixologning tashqi xususiyatlariga qo'yiladigan talablarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- tashqi ko'rinishi: jozibadorligi, nafisligi, pokligi, ta'mi hissi, kiyimning zo'ravonligi, soch turmag'i va yengil bo'yanish, minimal zargarlik buyumlari, sun'iy hidsiz;
- nutq: bir-biriga bog'langan, o'rtacha hissiy, aniq, talaffuz nuqsonlarisiz, o'ziga ishongan, tez emas, baland ovozda emas, malakali, hurmatli va o'zini tutib turadigan ohangda;
- xatti-harakatlar: minimal imo-ishoralar, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilmaslik, durust turish, ishonchli qadam va qarash, harakat odob-axloqi va boshqalar.

Kasbiy standartga muvofiq, o'qituvchi-psixolog ikkita umumlashtirilgan mehnat funksiyasini bajarishi kerak:

1. Umumiyligi, kasb-hunar va qo'shimcha ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash, asosiy va qo'shimcha ta'lim dasturlarini qo'llab-quvvatlash.

2. Asosiy umumiyligi ta'lim dasturlarini o'zlashtirish, rivojlantirish va ijtimoiy moslashishda qiyinchiliklarga duch keladigan nogironlarga psixologik-pedagogik yordam ko'rsatish.

Ushbu ikkala funksiya ham standartda aniqroq mehnat funktsiyalari bilan ifodalanadi. O'qituvchi-psixologning birinchi mehnat funksiyasi quyidagicha ifodalanadi:

- asosiy va qo'shimcha ta'lim dasturlarini amalga oshirishni psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash;
- ta'lim muassasalarining ta'lim muhitining qulayligi va xavfsizligini psixologik tekshirish (baholash);
- o'quv jarayoni sub'ektlari uchun psixologik maslahat; - talabalar bilan tuzatish va rivojlantirish ishlari;
- talabalarning psixologik diagnostikasi;
- o'quv jarayoni subyektlarini psixologik tarbiyalash;
- psixoprofilaktika (ta'lim muassasalarida o'qitish va o'qitish jarayonida o'quvchilarning psixologik salomatligini saqlash va mustahkamlashga qaratilgan kasbiy faoliyat)

O'qituvchi-psixologning ikkinchi mehnat funksiyasi quyidagilar orqali amalga oshirilishi kerak:

- nogironlarni qo'llab-quvvatlash, asosiy umumiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladigan talabalarni qo'llab-quvvatlash, rivojlantirish va ijtimoiy moslashuv so-hasidagi ta'lim jarayoni sub'ektlariga psixologik ta'lim berish;
- nogironlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha ta'lim faoliyatini olib boradigan ta'lim muas-sasalarini va tashkilotlarida xulq-atvorining buzilishi va rivojlanishida nuqsonlarning psixologik profilaktikasi, asosiy umumiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch keladigan o'quvchilar, rivojlanish va ijtimoiy moslashuv;
- asosiy umumiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan, rivojlanish va ijtimoiy moslashuv va nogironligi bo'lgan shaxslarga psixologik maslahat berish;
- asosiy umumiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan, rivojlanish va ijtimoiy moslashuv va nogironligi bo'lgan shaxslarga psixologik maslahat berish;
- asosiy umumiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan o'quvchilarning xatti-harakatlari va rivojlanishidagi buzilishlarni, rivojlanish va ijtimoiy moslashuvni va nogironlarni psixologik tuzatish;
- asosiy umumiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda qiyinchiliklarni boshdan kechirayotgan o'quvchilarning xususiyatlari, rivojlanish va ijtimoiy moslashuv va nogironlar psixologik diagnostikasi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov O., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalaming tadbiqiy asoslari. -T.: 2005.
3. Avliyakulov N. X., Musayeva N. N. Pedagogik texnologiya. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik.

BOSHLANG'ICH TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSIYA HAMDA INTEGRATSIYALARING AHAMIYATI

Ollaberganova Jumagul Qaxramonovna

Xorazm viloyati Yangibozor tumani
Xalq ta'limi bo'limi Boshlang'ich ta'lism metodisti

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda innovatsion o'qitish imkoniyatlarining kengaytirilishi, fanlararo aloqadorlikni amalga oshirish ta'lim sifatiga kuchli ta'sir ko'rsatishi bayon qilingan.

Kalit so'zлari: boshlang'ich ta'lism, innovatsiya, integratsiya, o'qish, odobnoma.

Bugungi kunda ta'lism sohasida olib borilayotgan islohotlarning asosiy mohiyati ta'lism mazmuni va shaklini takomillashtirishga qaratilgan. Fan-texnika taraqqiyoti, jamiyatimizning demokratlashuvi, axborot maydonining kengayib borishi kabi omillar bolaning shaxsiy xususiyatlari, jumladan, idrok eta olish, tasavvur va fikrlash, aqliy qobiliyatlarining rivojlanishiga olib keldi. Boshlang'ich ta'lism tizimiga kirib kelayotgan yangilanishlar uning mazmuni, tuzilishi, usullarini qayta ko'rib chiqish, mukammallashtirish zaruratini yuzaga keltiradi. Hozirgi kunda boshlang'ich ta'lism tizimida keng qo'llanilayotgan elektron jurnal, reyting asosida baholash, pedagogik va axborot texnologiyalar, test sinovlari shular jumlasidandir.

O'quv jarayonida fanlararo aloqadorlikning amalga oshirilishi ta'lism sifatining oshirilishiga jiddiy ta'sir ko'rsatib, ta'lismni modernizatsiyalash, innovatsion o'qitish imkoniyatlarini kengaytiradi. Hozirgi kunda ta'lism tizimiga kiritilayotgan pedagogik texnologiya jarayoni ham innovatsiyalar va integratsiyalarning yorqin misolidir.

So'nggi yillarda respublikada integratsion ta'limi rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lism to'g'risida Qonun"i, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da ta'lism mazmuni bilan shaklini bosqichma bosqich takomillashtirish ko'zda tutilgan. Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarning 70 foizi ta'lism tizimida integrativ xarakterdagi o'quv dasturlar va darsliklar bilan ishlamoqdalar.

Fanlararo aloqa va integratsiyaning maktablarda o'qitish va tarbiyalashdagi ahamiyati juda ko'p pedagog olimlar tomonidan ko'rib chiqilgan. Ta'lism integratsiyasi o'quvchi faoliyatiga, bu faoliyatning samaradorlik ko'rsatkichi muntazam ortib borishiga yo'naltirilgan, uning bosh maqsadi bilimlarni samarali o'zlashtirishdangina iborat emas. Aksincha, bilimlarni o'quvchi eng qulay, oddiy tushuncha va tasavvurlardan murakkabga tomon boruvchi izlanish-intilishlari asosida uzlusiz o'zlashtirilishini ko'zda tutadi. Oddiy mavzular asta-sekin murakkablashib, ma'lumot, tushuncha, tasavvurlar shaklidan yaxlit, mujassam bilim va malakaga aylanib boradi. Bu bilim hamda malakalardan o'quvchilar zarur vaziyatlarda muayyan hayotiy muammoni hal qilishda bemalol foydalanish layoqati tarkib toptiriladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ma'naviy – axloqiy tarbiyalashga texnologik yondashuv integratsiyalashgan darslarni paydo bo'lishiga asos bo'ldi. Masalan:

- fanlarning ko'payishi;
- o'quv fanlari ko'paygan sari o'quvchilarga taqdim etiladigan bilimlar manbaining maydalashib ketishi;
- o'quv rejasida takror materiallar sonining ortib ketishi.

Integratsiya jarayonini boshlang'ich ta'linda joriy etish turli murakkabliklarga ega. Chunki integratsiyalash yuqori sinflarda ancha qulay kechadi. Lekin boshlang'ich sinflarda qo'llashning o'ziga xos murakkabliklari mavjud.

Zamonaviy o'qituvchi uchun yangi texnologiyaga asoslangan integratsion dars o'tish, ijodiy faoliyat sari qadam qo'yilganligini ifoda etadi. Shu bilan birga ta'lism sifati va mo'ljalangan natijalarga erishish uchun integratsiyalangan texnologiyalar orqali quyidagi vazifalarni bajarish majburiyati turadi.

- ta'lism tizimida o'quvchi nimani bilishi, bajara olishi va u qanday shaxsiy xususiyatlarga ega bo'lishi zarur ekanligi haqida axborot mavjud bo'lshi zarur.
- o'quvchi o'quv fanlari bo'yicha berilayotgan bilimlarni xotirasida saqlabgina qolmay, balki shu asosda o'z tafakkurini tizimli ravishda rivojlantirib borishi zarur;
- ta'lism tizimi ishonchli tashxis, o'quvchining bilimini ob'yektiv nazorat qilish va baholash

mezonlariga ega bo'lishi kerak.

Integratsiyalashtirish natijasida tejab qolingen vaqt mobaynida darslikdan tashqari ma'lumotlar berishimiz mumkin bo'ladi. Masalan o'qish darsi bilan odobnama darsini integtasiyalashtirish jarayonida har ikkala fanga tegishli bo'lgan savol bilan murojaat qilamiz, natijada o'quvchi ikkala fandan ham o'tganlarini takrorlab oladi va qo'shimcha o'zi bilganlarini ham ifoda etadi. Bunday maqsadni amalga oshirihda bizga interaktiv metodlarimiz yordam beradi. Qoyilayotgan muammo har ikkala darsga taaluqli bo'lishi lozim. Darsda integratsion texnologiyani qo'llash jarayonida foydalaniladigan metod va vositalarning xilma-xil bo'lishini ta'minlash integratsiyalashgan darslarni yanada qiziqarli bo'lishini ta'minlaydi. Darslarning sifat samaradorligi oshadi.

O'qituvchi darsga tayyorgarlik ko'ra turib, avvalo maqsadni aniq belgilab olish, shunga ko'ra darsning mazmunini belgilab, asosiy savollarni ajratib olish kerak bo'ladi. Ayniqsa, boshlang'ich sinflardagi o'qish, tabiat, odobnama va boshqa fanlarning matnlari mazmunini gapirib berish bilan chegaralanmaslik talab etiladi. O'qituvchi har bir darsning mazmunini aniqlashda fanning o'zi, fanlararo aloqalar hisobga olinishi darkor.

O'z-o'zidan ko'rinish turibdiki ta'lim-tarbiya jarayoniga integratsiyalashgan texnologiyalarni qo'llash avvalo pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratizatsiyalashni qo'llashni talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, fanlararo integratsiya qanchalik tez umumta'lim maktablarining darslariga kirib borsa, o'quvchilarning ham nazariya bilan amaliyotni birlashtirishi shunchalik tez bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mavlonova R., Raxmonqulova N. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. – T.: 2006
2. Mavlyanova R. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. – T.: 2005
3. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. Qarshi. – T.: 2000

TARIX DARSINI O'QITISHDA INTERFAOL USUL VA TEXNOLOGIYALAR

Rustamova Nurali Akbar o'g'li

Navoiy viloyati , Zarafshon shahri

13-AFCHO'IM maktabi, tarix fani o'qituvchisi

Rustamovnurali94@inbox.uz, tel:+9898936633212

Anotatsiya. Ushbu maqolada tarix fanini o'qitishga doir bir qancha innovatsion metod va texnologiyalardan foydalanish haqida qisqacha ma'lumotlar keltirildi.

Kalit so'zlar. fikr, sabab, misol, umumlashma, poleolit, mezolit, neolit, bronza, temir, insert.

Bugungi kunda yurtimizda har sohada turli islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan ta'lim tizimida ham keskin o'zgarishlar ro'y bermoqda. Bugungi kun o'quvchisi ham ilmga chanqoq, yangilik va izlanishlarga o'ch. Bunday davr o'qituvchiman o'z ustida tinimsiz izlashni,zamonaviy pedagogik texnologiyalardan o'rinni foydalanishni, darsni qiziqarli tashkil etish bilan bir qatorda AKT dan foydalana olishni talab etmoqda. Shu boisdan ushbu maqolada tarix darslarini o'qitishning bir necha interfaol usullari va texnologiyalari bilan tanishtiramiz:

"FSMU"texnologiyasi.Ushbu texnologiya orqali o'quvchining individual fikri aniqlanadi.

F-Fikr

S-Sabab

M-Misol

U-Umumlashma

Bunda o'quvchilar mavzuga yoki mavzuning biror muammoli qismiga fikr bildiradilar. So'ngra shu fikrga kelish sabablarini aytib o'tadilar. Fikrini misollar bilan dalillagach o'z fikriga umumlashma yasaydi. Bu texnologiya orqali har bir o'quvchining individual fikri va mavzuni o'zlashtirganlik darajasi aniqlanadi.

"Fikrla va davom ettir" metodi.Bunda o'qituvchi biror mavzu bo'yicha kalit so'zlarni boshlanishini yozib qo'yadi, o'quvchi esa kalit so'zga mos ta'rifni yozishi lozim bo'ladi. Masalan 6-sinfda"Qadimgi dunyo tarixini davrlashtirish"mavzusini o'rgatishda qo'llash mumkin.

1. Poleolit-bu

2. Mezolit-bu

3. Neolit-bu

4. Eniolit-bu

5. Bronza-bu

6. Temir-bu...

Bu usulni doskada bajartirish yoki kartochkalarga yozib tarqatma holida ham qo'llash mumkin.

"Insert"jadvali. Bu jadval ham bugungi kunda keng qo'llanilmoqda. Bunda o'qituvchi o'tilgan mavzu yuzasidan ma'lumotlarni jadval ko'rinishida tarqatma holida tayyorlaydi. Ma'lumotlar orasida to'g'ri ma'lumotlar bilan bir qatorda noto'gri ma'lumotlar, shuningdek bu mavzuga mos kelmaydigan, hali o'tilmagan ma'lumotlar ham uchraydi. O'quvchi ma'lumotlarni o'qib jadvalga joylashtirishi lozim.

V	bilaman
(-)	to'g'ri ma'lumot
(+)	yangi axborot
(?)	tushunmadim

Yuqoridagi usul va texnologiyalarning barchasi mazmuniga ko'ra yagona maqsad sari yo'naltirilgan, ya'ni o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish, kengaytirish va o'zlashtirish darajasini aniqlash uchundir. Darslarda bunday usul va texnologiyalardan foydalanish darsni qiziqarli tashkil etish bilan bir qatorda o'quvchilar faolligini oshiradi, individual fikrlashga o'rgatadi hamda mavzuning tez va oson o'rganilishiga yordam beradi.

«Kelajak-yoshlар qo'lida». Shunday ekan mustaqil fikrlaydigan, bilimli,fikrini erkin bayon eta oladigan yoshlarni tarbiyalash biz o'qituvchilarning vazifamizdir. Har bir o'qituvchi mana shu vazifani yurakdan his qilsa va bunga vijdonan yondoshsa ko'zlangan maqsadga erishiladi. Yurtimiz nomini ulug'laydigan yoshlar ko'payaveradi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. I.Yo'doshov, I.Kamolov "Tarix darslarida interfaol metodlar" metodik qo'llanma

PECULIARITIES OF TEACHING READING TO STUDENTS IN SECONDARY SCHOOL

Safarova Malika

Tashkent, Bachelor Student,
Uzbekistan State University of World Languages
safarova.malika11@gmail.com

Annotation: The article is devoted to investigation of some peculiarities of teaching reading to secondary school students; the article is focused on revealing the importance of teaching reading and some techniques that can be used in the process of teaching reading.

Key words: reading skills, authentic materials, teaching, methods, techniques.

Teaching reading is one of the most important goals of teaching foreign languages in secondary schools. At the intermediate stage (6th-7th grades) students read aloud and to themselves more complex texts in structure and content which are presented in textbooks and reading books. Textbook texts are based on the studied linguistic material with the use of up to two three per cent of unfamiliar words, the meaning of which can be guessed from the context. The development of ability of guessing in the process of reading is one of the important tasks of teaching and learning at the middle stage.

In 6-7th grades synthetic reading prevails, i.e. introductory reading of linguistically uncomplicated texts with a simple plot. The text is usually read once. If there is a need to read again, the teacher should set a new task, such as extracting certain information or reading the text at a faster pace. Special attention is given to the development of fluency; by the end of 7th grade the speed of reading to themselves should be faster than the speed of reading aloud.

As content and language material, mostly grammatical, becomes more complex so structure of sentences and texts becomes more complex as well and it is necessary to check reading comprehension and work on eliminating the difficulties that prevent direct comprehension. To do this, lexical, grammatical, structural or semantic analysis of the text is carried out, translation into the native language is used, i.e. elements of analytical reading are introduced. Eskey points out that teaching reading it is very important to teach reading as 'a kind of linguistic analysis' [1, 93-100].

The main tasks in teaching reading at the intermediate stage are as follows: improving reading techniques, increasing the speed of perception and understanding; mastering the methods of synthetic reading; acquaintance with the methods of analytical reading; mastering the skills of working with bilingual dictionaries; independent reading of the adapted texts of the textbook.

One of the greatest difficulties in teaching reading to students of secondary school is motivation. It is very important to choose materials for students based on their interests. It is very important for students to read for pleasure. Strong argues that 'the only sensible reason for reading anything is because we enjoy it or hope to enjoy it' because 'pleasure covers a whole variety of feelings and shades of feeling' [2, 41]. And authentic materials are very helpful in achieving this goal. Authentic materials can be used as supplementary materials to teach reading.

Authentic texts in a foreign language are not always available at any time and in any place (magazines or newspapers), so the use of the Internet makes this process more natural and habitual due to the instant availability of information and allows students to be aware of the latest events taking place in the country of the studied language, to take part in forums, discussions, feel a full member of another culture. The use of information resources of the Internet in the process of teaching a foreign language allows students to simultaneously develop skills of working with information: carry out research and select necessary information in the process of doing the task, systematize it; develop the ability to productively plan their work and optimize their activities.

Moreover, systematic practice in reading makes it possible for students not to use a dictionary. After all, authors often use standard grammatical structures and lexical units. Reading without a dictionary is a real indicator of the student's success and is closer to natural reading in a foreign language. Teaching reading in English contributes to the expansion of the philological outlook of students, their idea of word formation; words borrowed from other languages; international words. The main purpose of the text is that the student is given the opportunity to expand his/her existing knowledge in a particular area, that is, the text performs two main functions: cognitive

and educational. When selecting additional texts for reading in the classroom, these factors must necessarily be taken into consideration, as they play a huge role in the formation of personality. In general, the suitability of texts or their parts can be determined by such, for example, criteria:

- relevance of the material to the topics of the lessons;
- bright and entertaining plot of the text or passage;
- emotional presentation of the material;
- thematic proximity of the texts to the life experience and interests of students;
- topics that can give rise to discussions.

Reading of uncomplicated authentic texts of particular interest is also useful, as they use different forms of speech uses, forms of politeness, background and non-equivalent vocabulary. All these factors enrich the linguistic and cultural knowledge of students, allow them to better understand the specificity, uniqueness of the English language and culture of English-speaking countries.

Undoubtedly, reading contributes to expanding the general outlook of students, increases their cultural awareness. In fact, access to the language is also access to the culture of the people who created it and who use it.

Language is considered in its two main functions: communicative as with its help communication is carried out, and accumulative as it keeps the culture of people and helps to transfer the knowledge to new generations. Thus, in the process of reading and improving reading skills students know more about the country of the studied language, the culture of the people, its history, art, literature, traditions.

A number of interrelated pedagogical tasks should be implemented to achieve the highest results in the process of teaching reading. While reading the text, students and teachers should be able:

- to identify in selected texts the situations which are familiar to students;
- to reveal the educational potential of these situations.

Functions of the texts include:

- involving the reader in the life situations described in the text through thoughtful questions, based on the reader's personal attitude toward the problems of the characters in the text;
- inviting the reader to express his own attitude toward the situation, giving examples of similar life and art;
- teaching the language of art, cultivating a taste for real literature.

The list of used literature:

1. Eskey D. E. Holding in the bottom: an interactive approach to the language problems of second language readers. In Carrell, P.L. et. al. - 1988. - pp. 93-100.
2. Strong L. A. G. "Reading for Pleasure" cited in Higher Secondary English Selections. Dhaka: Modern Printing House. - 1945. - pp. 41-49.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI TEXNIKA VA TEKNOLOGIYA BILAN TANISHTIRISH

Shadmonova Gavxar Saparovna.

Navoiy viloyati, Zarafshon shahri
13-AFCHO'IM boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqlada o'quvchilarni zamonaviy olam, texnika va texnologiya bilan tanishtirish haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: texnika, texnologiya, pedagogik, psixologik, AKT

Pedagogik va psixologik tadqiqotlarda shu narsa ta'kidlanmoqdaki, AKT o'quvchilarning nazariy, ijodiy va refleksiv tafakkuri rivojlanishiga katta ta'sir etadi. O'quvchining xotirasida u yoki bu hodisa, jarayonning obrazli ifodalanishi o'quv materialini boyitib, uning ilmiy jihatdan o'zlashtirilishiga yordam beradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim jarayoniga joriy etilishidan asosiy maqsad - aynan zamonaviy axborot muhiti uchun xarakterli bo'lgan o'quv faoliyatlarining yangi turlarini paydo bo'lishidir. Ma'lumki, boshlang'ich ta'lim - ta'lim tizimining poydevori hisoblanib, o'quvchilarni o'qitish sifati unga bog'liq bo'ladi va bu boshlang'ich muktab o'qituvchisi zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Uzoq vaqt davomida ta'lim tizimida boshlang'ich muktab «ko'nikmalar muktabi» bo'lib keldi, ya'ni o'quvchi keyingi ta'lim olish uchun o'qish, yozish, hisoblash kabi asosiy ko'nikmalarni o'zlashtirishi kerak bo'lgan ta'lim bosqichi sifatida qaralgan. Bugungi kunda boshlang'ich muktab boshqacha tasavvur etiladi. Bugungi kunda u ta'lim tizimida bolaning birinchi tajribasi - ta'lim olish kuchlarini sinash joyi bo'lib qolishi kerak. Ushbu bosqichda faollilikni, mustaqillikni rivojlantirish, idrok etish faolligini saqlab qolish va bola ta'lim dunyosiga shaxdam kirib borishi uchun sharoitlar yaratish, uning salomatligini va emotsiyal xususiyatlarini mustahkamlash muhim. Bugungi kunda o'quvchilarning aynan mana shu sifatlari ta'lim jarayoniga AKT'ni joriy etish bilan rivojlanayotganligining guvohi bo'lmoqdamiz. AKTdan foydalanilganda ta'limda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish oson bo'lib qoldi, butun o'quv jarayonini samarali tashkil qilish imkoniyati paydo bo'ldi. Dars jarayonida tayyor multimediali mahsulotlar va kompyuter ta'limi dasturlaridan, o'quv va sinfdan tashqari ishlarda Internet tarmog'i vositalaridan foydalanib, multimediali ta'lim dasturlari va taqdimotlar, loyihamar yaratildi. Axborot texnologiyalarini barcha o'quv fanlarda qo'llash mumkin. Darslarda o'quv va o'yin dasturlaridan foydalanish katta samara beradi. Ona tili va Rus tili darslarida savodxonlikni oshirish bo'yicha mashqlar yordam beradi, bunda bolalar kompyuterlarda turli xildagi amaliy topshiriqlarni bajaradilar. Boshlang'ich sinflar o'quvchilari uchun turli didaktik materiallar to'plamidan foydalanib, ko'rgazmali-mashq, nazorat-mashqlari va test sinovlari modullari kiritilgan aralash kompyuter dasturlarini tayyorlash mumkin. Unga fanga oid qoidalarni joriy o'rganish va umumlashtirilgan takrorlash uchun uchta variantlarda berilgan grammatika-orfografik mavzular bo'yicha boy va turli-tuman materiallardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- Azizxo'jayeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahor

PEDAGOGIK MAHORAT VA PEDAGOGIK MUOMALA METODI

To'xtamurodova Gulhayo Faxriddin qizi

Navoiy viloyati Zarafshon shahar

5 – maktab kimyo fani o'qituvchisi

Ergasheva Mahliyo Samandarovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar

12 – maktab kimyo fani o'qituvchisi

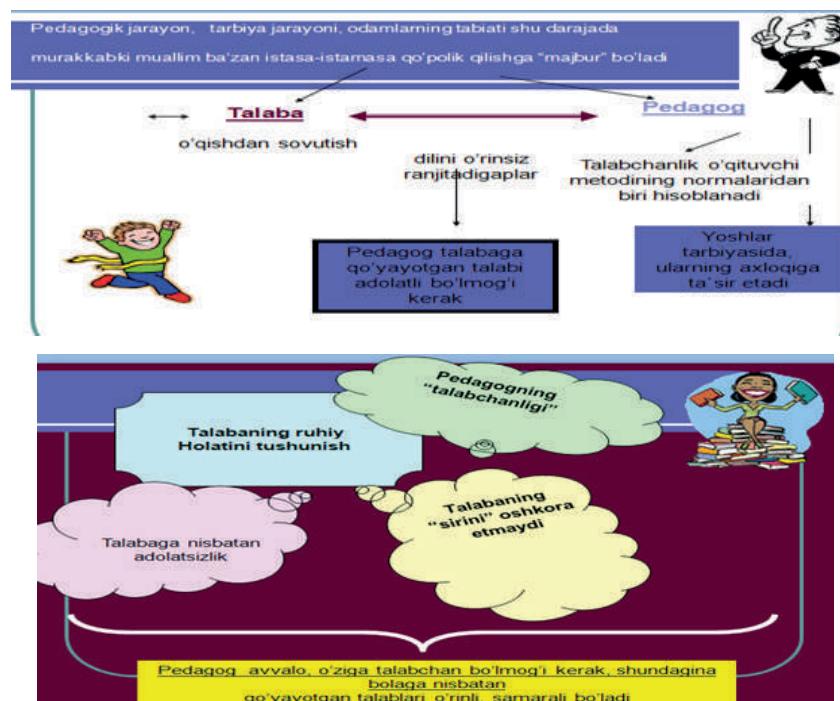
Annotatsiya: ushbu maqolada o'qituvchining pedagogik mahorati, pedagogik muomala metodlari haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, pedagogic muomala metodi.

O'zbekiston maktablarida ta'lim – tarbiya ishlari, pedagogik faoliyatning samaradorligi, ta'sirchanligi o'qituvchilar, ota – onalar jamoasi, oilada shakllangan axloqiy munosabatlarga, muomala odobiga bog'liq. Muallim ta'lim –tarbiya ishlari jarayonida o'quvchilar, kasbdoshlari, ota-onalar bilan muomalada bo'ladi. Barkamol shaxs sifatida shakllanayotgan o'quvchilar, kasbdoshlari, ota-onalar muallimning har bir harakati, barcha ishlarini inson sifatida kuzatib boradi, his etadi, axloqiy jihatdan baholaydi, qabul qiladi yoki rad etadi. Xullas, ta'lim-tarbiya ishlari-ning natijasi, o'qituvchi faoliyatining ta'sirchanligi pedagogik jarayonda sodir bo'ladigan muo-mala odobiga, pedagogik jarayon ishtirokchilarining axloqiy-ruhiy holati, kayfiyatiga bog'liqdir.

Pedagog bilan o'quvchi o'rtasidagi muomala. Pedagogik jarayondagi aloqalar tizimida o'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasidagi muomala munosabatlar katta o'rinnegallaydi. Bu jarayonda bola insoniyat asrlar davomida to'plagan bilimlarni, axloqiy tajribani egallab oladi. Muallim pedagogik jarayonda yetakchi kishidir. Unga yosh avlodni o'qitish va tarbiyalash vazifasi yuklatilgan. Shuning uchun ham o'qituvchiga, uning axloqiy sifatlari, xulqiga, o'quvchilar bilan muomalasiga nisbatan alohida, yuksak talablar qo'yiladi. Muallim hayotga endigina kirib kelayotgan, barkamol shaxs sifatida shakllanayotgan insonlar-yosh bolalar bilan muloqotda bo'ladi. Bolalar ta'lim-tarbiya jarayonida umuminsoniy va milliy axloq normalarini (mezonlarini) o'zlashtiradi. O'quvchi muomala metodini asosan o'qituvchi timsolida anglab oladi. Sevimli muallim bola uchun bir umr ideal, ibrat, namuna bo'lib qolishi ham mumkin.

Respublikamiz o'qituvchilarini orasida o'z ishining ustasi, Xalq o'qituvchisi, Xizmat ko'rsatgan o'qituvchi deb tan olingan, ota – onalar, yoshlar e'zozlab Ustoz deb ataydigan mo'tabar insonlar ko'plab topiladi. Ular pedagogik ishda fidoyilik ko'rsatib, muallimlik burchini yuksak darajada bajarib, bolalarga bilim berib o'lar qalbiga halolik, guzallik, metod axloq nurini singdira loganliklari, xushmomila bo'lganlari uchun ham bunday obro' va hurmatga erishganlar.

O'qituvchi bilan o'quvchi o'rtasida nizolar kupilchaga bolaga nisbatan adolatsizlik qilish, unga qo'yilayotgan talablar mavhumligidan kelib chiqadi. Bunday o'qituvchi bolani asosiz ayblayotganini, talabchanlik, pedagogik jamoa rahbarlarining unga qo'ygan to'g'ri talabni esa adolatsizlik deb qaraydi. Bolaning mustaqil harakatlarini – uning obro'sini to'kishga intilish, itoatkorligini esa eng yaxshi xislat deb biladi. Muallim bilan o'quvchi o'rtasidagi nizomlar haqida gap borganda shuni esda tutish lozimki, ta'lim – tarbiya juda murakkab, qarama-qarshiliklarga to'la jarayondir. Ularni bartaraf etish muqarrar ravishda nizolar chiqishiga ham sabab bo'lishi mumkin. Bu nizollarni oqillona hal etish uchun muallim ularning mohiyati va sabablarini aniqlashi, bilishi kerak.

Ular ongiga umuminsoniy va milliy-madaniy, ma'naviy, axloqiy har bir bolaning tarbiyasi uchun yuksak mas'uliyatni bolaga nisbatan bir xil talablar qo'yib, birgalikda tarbiyaviy ta'sir o'tkazishni taqazo etadi. O'qituvchi metodida muallimlar o'zaro muomala munosabatlarida amal qilishlari zarur bo'lgan axloqiy talablar ishlab chiqarilgan.

Har bir bolaning tarbiyasi uchun mas'uliyatning birligi pedagoglar jamoasining o'quvchiga nisbatan talablari ham bir xil bo'lishini taqazo etadi. Bu o'qituvchi metodining qonuniyatlaridan biridir. Maktab pedagoglar jamoasining maqsadi, intilishlari, talablari yagona bo'lmasa, tarbiyaviy ishlarning ta'siri samarasi bo'lmaydi. Buning uchun pedagogik talablarning xarakteri, mazmuni, shakli va usullari hamma muallimlarning fikr-mulohazalariga mos kelishi lozim. Ma'lumki, pedagogik talabning mazmuni maktab jamoasining maqsadi, vazifalaridan kelib chiqadi. Lekin bu talablarning xarakteri, shakl va usullari har bir muallimning muomala metodiga, shaxsiy fazilatlari, o'quvi, pedagogik mahoratiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi.: Nasaf, 2000.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalaming tadbiqiy asoslari. -T.: 2005.

MARKAZIY OSIYO XALQLARI ROSSIYA HUKMIRONLIGI OSTIDA

Usmonov Ulug’bek Abdullayevich
Qo’qon shaxridagi ayrim fanlar chuqur o’rganiladigan
5-VIDUMI ning tarix fani o’qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Rossiya hukumatining Markaziy Osiyoda olib borgan siyosatining ijobiy va salbiy tomonlari haqida yozilgan. Sovet Ittifoqi Markaziy Osiyo xalqlari hayoti va madaniyatiga ta’siri xususida yoritib berilgan.

Kalit so’zlar: imperializm, nostaljik, Panislomiy, Islom dini, konservativ, etnologik va antropologik, jadidchilik

Rossiyaning O’rtal Osiyodagi bosqinlari ajoyib jug’rofiy va insoniy xilma-xillikni boshqa-rish imkoniyatini berdi. Fath uchun sabablar asosan iqtisodiy bo’lмаган, Rossiyaning ushbu hududga o’tishini aniqlagan omillar murakkab va o’zaro bog’liq edi. Ular orasida chegaraning tarixiy tortib olinishi, ofitserlar korpusining harbiy shon-sharafga chanqoqligi va Britaniyaning O’rtal Osiyoga Indus daryosidan o’tishga qo’rquvi, shuningdek imperializmning yuqumli ritorikasi o’rin olgan. Boshidanoq Rossiyaning maqsadlari qonun va tartibni minimal holatda ushlab turish va yangi sub’ektlarning an’anaviy turmush tarzini imkon qadar o’zgartirish, bunday yondashuv hududning uzoqligi va hatto uning qolgan qismidan ajratib turilishi qo’llab-quvvatlandi. Ruslar, boshqa mustamlaka kuchlar singari, vaqt-vaqt bilan qo’zg’oltonni boshdan kechirdilar, umuman olganda juda mahalliylashgan xarakterga ega edi, lekin ruslar dastlabki bosib olish davrida namoyon bo’lgan juda katta harbiy ustunlik, xonliklar aholisining samarali qarshilik ko’rsatishga qodir emasligi va undan keyin qo’zg’olon yoki bo’ysunmaslik bilan olib borilgan og’irmuomala minimal qarshilikni ta’mnladi. Buxoro amiri hokimiyatini saqlab qolish, Xiva xonligida aholining katta qismini, xususan, shahar sinflarini, Islom diniga sodiq qolgan, an’anaviy fikrli musulmon hukmdorlari sifatida qoldirdilar. Ammo ruslar, xoh qasddan bo’lsin, xoh boshqa mustamlaka hokimiyat singari, butun mintaqada o’zgarishlarning qo’zg’atuvchisi bo’lishdi. Mintaqaviy iqtisodiyot asta-sekin Rossiyaning xom ashyo va yangi bozorlarga bo’lgan ehtiyojini qondirish uchun tartibga solindi. Bu qurilishni talab qildi. Temir yo’llar 1888 yilga kelib Kaspiy temir yo’liga erishildi. Samarqand 1899 - 1905 yillarda Orenburg - Toshkent temir yo’lining qurilishi yakunlandi. Turkiston-Sibir temir yo’li keyinchalik Jahon urushi oldidan boshlangan va 1930 yilgacha qurib bitkazilmagan. Toshkent va Samarqandning yangi shahar atroflari devor bilan o’ralgan shaharlardan uzoqroqda qurildi, ammo yangi tashkil etilgan garnizon shaharlari singari, mahalliy xizmat va materiallarga muhtoj edi. Shuningdek, ruslar o’zlarining yangi sub’ektlarning farovonligini mutlaqo e’tiborsiz qoldirmadilar. Dastlab ikkala yarim himoyada mahalliy qul savdosiga chek qo’yishga harakat qilindi. Sug’orish loyihalari boshlandi va ikki tilli boshlang’ich ta’lim berildi. Ehtiyyotkorlik bilan kiritildi. Mustamlaka Osiyoda bo’lgani kabi, O’rtal Osiyo xalqlarining adabiyoti, tarixi va qadimiyagini o’rganuvchi rus olimlarining ishlari juda kichik, ammo ta’sirchan rus ma’lumotli elita, ayniqsa qozoqlar orasida, rangli o’tmish haqida nostaljik xabardorlik uyg’otdi. Milliy yoki madaniy o’ziga xoslik hissi. O’rtal Osiyodagi asosiy etnik guruuhlar - o’zbeklar, qozoqlar, turkmanlar, tojiklar va qirg’izlar - rus madaniyatining ta’siriga birinchi bo’lib javob bergenlar. Ularning yangi ustalari bilan dastlabki aloqalari, asosan, vositachilar orqali amalga oshirilgan.

Shunisi ajablanarliki, tatarlar, qozoqlarning ko’proq musulmon dunyo jamoatchiligi va ularning qabilalari va urug’-aymoqlari emas, balki “millat” ekanliklarini anglashlariga hissa qo’shdilar. Bundan tashqari, tatarlar orqali ular oqimlarga duch kelishdi. 1870-yillarda ruslar tatar ta’siriga qarshi ikki tilli rus-qozoq maktablarini yaratdilar, bu maktablardan g’arbiy elitalar ajralib chiqdi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Blank, 1994 y. “Markaziy Osiyoning Sovet qayta tiklanishi”, Markaziy Osiyoda: uning strategik ahamiyati va kelajakdagagi istiqbollari, tahrir Malik, H., Sent-Martin matbuoti, Nyu-York.
2. Fierman, W. 2009, O’rtal Osiyoda o’ziga xoslik, simvolizm va til siyosati ‘, Evropa-Osiyo tadqiqotlari , jild. 61, № 7, 1207-1228.
3. Glenn, J. 1999, The Soviet Legacy in Central Asia, Palgrave, New York.

O'QUVCHILAR IJODIY QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY SAN'ATNING AMALIY AHAMIYATI

Xabibullayeva Go'zalxon Xabibullayevna,
Saidova Nargiza Baxromovna
Xorazm viloyati Urganch shahar
16-son umumta'lim maktabining
tasviriy san'at fani o'qituvchilari
E-mail: Guzalxon@mail.ru
Saidovanargiza637@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilar ijodiy qobiliyatlarini, xususan rasomchilik faoliyatini rivojlantirishda tasviriy san'atning o'rni hamda tasviriy san'at fanini maktablarda o'qitilishi borasida mulohazalar yuritilgan. Shuningdek, bu fanni boshlang'ich sinflarda o'tishning o'ziga xosligi borasida ta'kidlangan holda o'qitish metodlari bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, ijodiy fan, boshlang'ich ta'lif, metod, qobiliyat.

Bugungi kundagi ta'lif jarayonlari asosini o'quvchilarning ilmiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirgan holda ularni ma'nан barkamol, ruhan sog'lom qilib tarbiyalash tashkil etadi. Bu jarayonda birinchi navbatda o'quvchila ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiruvchi fanlar, xususan, tasviriy san'at fanining ham o'ziga xos tarzda o'rni mavjuddir. Tasviriy san'at o'quv fani umumiyligi o'rta ta'lif fanlari ichida ma'naviy sog'lom avlod tarbiyasi masalasini ijobiy hal etishda keng imkoniyatlarga ega. Tasviriy san'at darslarida san'at va san'atkor olami, san'atning ijtimoiy vazifasi va o'ziga xos xususiyati, uning tasviriy ifodaviy vositalarini o'rganib borish orqali o'quvchilar atrof muhit, tasviriy, amaliy san'at va me'morchilikdagi go'zalliklarni ko'ra bilish, qadrlash va muhofaza qilishni o'rganib boradilar. Umumta'lim maktablarida ushbu fanning bosh maqsadi: o'quvchilarda estetik madaniyatni va badiiy tafakkurni yuksaltirish hamda tasviriy savodxonlikni tarbiyalashdan iboratdir.

Tasviriy san'at fanlarini boshlang'ich sinflardan rivojlantirishga alohida ahamiyat qaratish muhimdir. Boshlang'ich sinflarda tasviriy san'atni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari, avvalo bu sinflardagi ta'lif mazmuni kichik muktab yoshidagi bolalarning yoshlik xususiyatlari va psixologiyasi, qiziqishi, ulardagi mavjud bilim va qobiliyat hamda layoqatlariga qarab belgilanadi. Pedagogikadan ma'lumki, bola yozishdan ko'ra ko'proq rasm chizishga harakat qiladi. Rasm chizishga bo'lgan qobiliyat juda erta 3-4 yoshdan boshlab shakllana boshlaydi. Bunda rasmlar mazmun jihatidan mukammal bo'lmasa-da, bolaning ijodiy qobiliyatlarini rivojlanishi uchun muhimdir. Tasviriy san'at metodikasiga oid mavjud darsliklarda boshlang'ich sinflarda tasviriy san'at darslarini o'tkazish metodikasining to'rt turi qayd qilinadi:

1. Borliqni idrok etish;
2. San'atni idrok etish;
3. Naturaga qarab tasvirlash;
4. Kompozitsiya [1. -b.57].

Ushbu turlar aynan bir- birlari bilan bog'liq holda rivojlantirilgan holda yaxlit natijaga erish mumkin bo'ladi. Borliqni idrok etish mashg'ulotlari 1-4-sinf dasturida aks etgan bo'lib, uning maqsadi bola borliq haqida, ulardagisi narsa va hodisalamning tuzilishi, shakli, rangi, o'chamlari, o'cham nisbatlari haqida tasavvur hosil qilishdir. Chunki, bolalar tevarak-atrofni, ya'ni tabiat, qushlar, transport vositalari barcha-barchasini yaxshi tushungani, anglagani uchun ularni rasmlarda yaxshi tasvirlay oladi. Borliqni idrok etish mashg'ulotlarining muhim ahamiyatlaridan biri shudaji, bola rasmlar orqali ijtimoiy olamni yana bir karra anglay boshlaydi. Bunday dars mashg'ulotlariga 4-sinf "Tasiriy san'at" darsligiga kirtilgan "Kuzgi gullar" mavzusida rasm ishlash, "Qish keldi" mavzusida rasm ishlash kabi mavzular mos hisoblanadi [2. -b.52]. Bu mavzularda bola tevarak muhitni o'rganish asosida, sinchkov nigohi bilan ko'z oldida jonlangan manzaralarni qog'ozlarda aks ettiradi.

Bolaning rassomlik qobiliyatini rivojlantirish uni dars jarayoniga qiziqtira olishda albatta, pedagog muhim vazifani bajaradi. O'qituvchi avvalo, dars jaroyida ko'rgazmalilikka e'tibor qaratish muhimdir. Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan amaliy mashg'ulotlar jarayonida bolalarda qatiylik, faollik, o'z kuchiga ishonch hosil qilinadi, shuningdek, ijodkorlik, mustaqil fikr yuritish

va ishslash qobiliyatlarini tarbiyalash yetakchi o‘rinni egallaydi. Bu o‘rinda o‘quvchilar vazifani ko‘rgazmali tarzda, obrazlar orqali idrok etishlari talab etiladi [1. –b.47]. 1-sinf o‘quvchisiga tasviriy san’at oddiy chiziq nimadan iborat, uni qanday chizish kerak, shakl nima, u qanday tasvirlanadi, shaklni naturadan olib, daftar yuzasiga qanday tushiriladi, barg, o‘simgilik, daraxtlar, qush va hayvonlar, ularning tuzilishi va ranglari haqida dastlabki ilmiy ma’lumotlari berilgani holda sinflar yuqorilashgani sayin izchillikda ma’lumotlar kengayib boraveradi.

Xulosa sifatida shuni aytish o‘rinligi, boshlang‘ich sinf davri bola shaxsi, uning qobiliyatları rivojlanishining muhim payti bo‘lganligi uchun ham pedagoglar bolada shakllangan rangtasvirga, tasviriy san’atga bo‘lgan qiziqish va muhabbatni anglay olishlari hamda rivojlantirishlari muhimdir. Zero, haqiqiy iste’dod mashqlar orqali yanada rivojlanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdirasilov.S.F. Tasviriy san’at o‘qitish metodikasi. –T.: “Fan va texnologiya”. 2012. 232 - bet.
2. Sulaymonov A., Rahmonov I., Sulaymonova Z. Tasviriy san’at. Umumiyl o‘rtalim maktablarining 4-sinfi uchun darslik. Uchinchi nashr. –T.: “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi Bosh tahririyyati. 2020
3. Oripov B.N. Tasviriy san’atni o‘qitishning zamonaviy pedagogik texnologiyasi, didaktikasi va meto-dikasi. O‘quv- metodik qo’llanma.–T .: «ILM ZIYO», 2013. -152 b.

QARAQALPAQ TILINDEGI ADAM ATLARÍNÍ ÍZERTLENIWI

Zamira Óteniyazova

Tashkent mámlekетlik agrar universiteti

Nókis filiali akademiyalyq liceyiniň
qaraqalpaq tili hám ádebiyatı páni oqitiwshısı
Qaraqalpaqstan Respublikası

Hár qanday tildegi menshikli atlar sol tildiń leksikalıq quramınıń úlken bir qatlamin quraydı. Olar da tildiń pútkil rawajlanıw basqışlarında qáliplesip baradı. Sol ushın házirge shekem bir qatar túrkiy tillerinde onomastika boyinsha iri kólemlı miynetler járiyalandı.

Onomastikanıń antroponomika tarawı adam atlарınıń mánisin, tariyxı shıǵısın, qaysı tálge tán ekenligin, qoyılıw sebeplerin, qurılısin hám basqa da táreplerin arnawlı túrde úyrenedi. Antroponomikada tek adam atlарın ógana emes, familiya, áke atı, ataq (titul), jasırın (psevdonim), laqap atlарın – qullası adamǵa baylanıshı qoyılǵan barlıq menshikli atlardı úyreniledi. Ol grekshe *anthropos* - «adam» hám *onyma* «at, atama, ism» mánilerin bildiredi.

Hár qanday tildegi menshikli atamaniń (adam atı, jer-suw atı) júzege keliwiniń óz aldına tariyxı bar. Antroponimlerdiń tiykarǵı xızmeti adamlardı bir-birinen ajıratıp kórsetiw bolıp tabıladı. Qoyılǵan at balanıń tuwilǵanınan baslap dúnyadan ótkenge shekem ózi menen birge jasaydı. Sol ushın da tuwilǵan balaǵa at qoyıwdı xalqımız úlken qarız dep bilgen. Antoronomlerdi úyreniw nátiyjesinde xalıqtıń tariyxı, úrp-ádet dástúrleri, dúnya tanımı, isenimi siyaqlıllardı biliwge boladı.

Bizge belgili, dúnyada xalıqlar, millerler, túrli tillerde sóylesiwshiler ogada kóp. Solay eken, olardıń hár biriniń ózlerine tán at qoyıw dástúrleri, ózgeshelikleri kózge taslanadı, hátteki ayırım adam atlарın esitiwden onıń qaysı milletke tiyisli ekenin anıqlaw múmkın.

Qaraqalpaqsha adam atlарınıń da ózleriniń qoyılıw ózgeshelikleri hám dástúrleri bar. Ayırım adam atları belgili bir maqsetlerge tiykarlanıp qoyılǵan bolsa, basqaları tuwilǵan balanıń tuwılıw halatlarına, orına, belgisi taǵı basqalarǵa arnalıp qoyıladı.

Qaraqalpaq onomastikası basqa túrkiy tillerine salıstırǵanda kesh izertlengen tarawlardan esaplanadı. Qaraqalpaqsha adam atları haqqındaǵı eń dáslepki izertlewler hám pikirler N.A.Baskakovtiń miynetinde ushırasadı. Ol óziniń kólemlı ilimiý miynetinde [1] birinshilerden bolıp, qaraqalpaq onomastikasın izertlewdiń áhmiyetli ekenligin ayriqsha kórsetip ótken edi. Atalǵan miynettiń birinshi tominıń sońında qaraqalpaqsha adam atlарınıń dizimin beredi. Bunnan keyingi maǵlıwmatlar retinde qaraqalpaq xalqınıń tariyxı hám etnografiyası menen kóp shuǵıllanǵan alım L.S.Tolstovaniń «Топонимы и этноними в антропонимы каракалпаков», «Антропонимия каракалпаков» degen maqalaların atap ótiwge boladı. Avtor onda qaraqalpaq antroponomlerine semantikalıq jaqtan qısqasha sholiw jasaydı. Qaraqalpaqsha bir qatar adam atlарın talqıǵa aladı.

Qarqalpaqsha adam atlarına baylanıshı bolǵan ayırım máseleler jergilikli alımlardıń izertlewlerinde de sóz etildi. Atap aytqanda, prof. D.O.Nasirovtıń (L.S.Tolstova menen birlikte) «Антропонимия каракалпаков» dep atalǵan maqalası qaraqalpaqsha adam atlарınıń, familiyalardıń tariyxına hám tuwısqanlıq terminleriniń adam atlарınıń quramında qollanılıw ózgesheliklerine arnalǵan. Avtorlar bul maqalada qaraqalpaqsha adam atlарınıń semantikalıq klassifikasiyasın, tariyxı rawajlanıw basqışların dálilli misallar menen baylanıstıradi. Sonday-aq, J.Shamshetovtiń miynetlerinde [2] qaraqalpaqsha adam atlарınıń quramındaǵı arablıq shıǵısqı iye bolǵan adam atları, olardıń qollanılıwi, qurılısı, fonetikalıq ayırmashalıqları, tariyxshı O.Yusupovtiń «Alpamıs» dástanındaǵı antroponomler hám etnonimler haqqanda oy-pikirler» atlı maqalasında Alpamıs, Baybóri antroponomleriniń etimologiyası, prof. Q.Qoshanovtiń «Rus hám qaraqalpaq tilleriniń óz-ara baylanısı máseleleri» atlı miynetinde qaraqalpaq tiline rus antroponomleriniń kelip kiriw jaǵdayları, qollanılıw ózgesheliklerine túsinik berilgen.

Ótken XX ásirdiń aqırlarına kelip qaraqalpaq til biliminde antroponomlerdi arnawlı ilimiý baǵdarda úyreniw isine ayriqsha kewil bólne basladı. Bul baǵdarda kandidatlıq dissertaciyalar tabılı qorǵaldi. Mäselen, Yu.N.Xojalepesova «Прозвища в система каракалпакской антропонимии» degen temada kandidatlıq dissertaciyasın qorǵadı. Onda qaraqalpaq antroponomleri quramındaǵı laqaplar, olardıń qolınılıwi, leksika-semantikalıq ózgeshelikleri, grammaticalıq qurılısı keń túrde sóz etiledi. Al, O.Sayimbetovtiń 1998-jılı «Qaraqalpaq tilindegi adam atlарınıń quramı hám qurılısı» degen temadaǵı kandidatlıq dissertaciyası hám 2000-jılı basپadan shıqqan «Qaraqalpaq tilindegi

menshikli adam atlari» dep atalǵan monografiyasinda, sonday-aq bir qatar maqalalarinda [3] qaraqalpaqsha menshikli atlardıń tariyxı, shıǵısı, quramı hám qurılısı, semantikalıq, etimologiyalıq ózgeshelikleri úyrenilgen. Al, bul waqtqa kelip qaraqalpaqsha adam atlariniń sózligi de járiyalandi [4]. O.Sayimbetov, O.Dospanov hám N.Sayimbetovalardıń [5] avtorlığında baspadan járiyalanǵan «Qaraqalpaq ádebiyatı klassik shayirları shıǵarmaları tilindegi antroponomler sózligi» dep atalǵan sózlik túrindеги miynetinde qaraqalpaq ádebiyatı klassik shayirları shıǵarmaları tilindegi barlıq antroponimlik materiallar sistemali túrde toplanıp túsindirmeleri berilgen. Antroponomler leksikası sonı kórsetedi, olardıń bir qatari jámiyetlik dúzim menen baylanıslı júzege kelse, ayırımları xalıqtıń dýnya tanımı, kún kórisi, isenimi, diniy dástúrleri menen baylanıslı payda bolǵan. Álbette, olardı úyreniw nátiyjesinde xalıqtıń tariyxı, tili sıyaqlı máselelerin biliw múmkinshiligi payda boladı.

Demek, qaraqalpaq tilindegi antroponimlerdi úyreniw arqalı olardıń tariyxın, rawajlanıw basqıshların, nızamlılıqların anıqlaw imkaniyatı payda boladı.

Ádebiyatlar

1. Баскаков Н.А. Каракалпакский язык. I т. М., 1951; Баскаков.Н.А. Элемент «гул, роза, светок» в составе каракалпакских женских имен. В кн. Ономастика Средней Азии. I. М., 1978.
2. Шәмшетов Ж. Қарақалпақ тилиндеги араб антропонимлеринен // ӨЗРИАҚФ Хабаршысы. Н., 1974. №1.; Шәмшетов Ж. Исмициздің мәнисин билесиз бе?
3. Сайымбетов.О.Т Антропоними арабского пресходжения в каракалпакском языке. Вестник. ККФАНУзР. Н., 1982. №4; Сайымбетов.О.Т. Қарақалпақ адам атларының қойылыў өзгешеликleri. Қарақалпақ тил билиминин гейпара маселелери. Н.,1994.
4. Доспанов.О., авторлар менен Қарақалпақ исимлери. Н., Билим, 1994.; Әлниязова Г. Қарақалпақ исимлери. Н., Қарақалпақстан. 2003.
5. Сайымбетов О., Доспанов О., Сайымбетова Н. Қарақалпақ әдебияты классик шайырлары шығармалары тилиндеги антропонимлер сөзлиги. Нөкис, Билим, 2013

ИНТЕРАКТИВНЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Абдужабборова Дилдора Комиловна

Школа № 19 Навбахорского района Навоийской области

Учитель русского языка и литературы, бакалавр

Телефон: 91.333 85 46

Аннотация: Интерес к активным и интерактивным методам вызван необходимостью улучшения современной дидактической системы. Интерактивные методы обучения обеспечивают решение образовательных задач в разных аспектах. Владение технологией интерактивного обучения способствует развитию у обучающихся качеств, отвечающих требованиям, прописанным в государственных стандартах нового поколения.

Ключевые слова: интерактивный метод, интерактивное обучение, метод, обучающий приём, классификация, игра.

«Надо применять разнообразные методы и находить новые. Школа должна быть педагогической лабораторией, учитель в своей учебно-воспитательной работе должен проявлять самостоятельное творчество».

Л.Н.Толстой

Методика преподавания русского языка в настоящее время отличается своим инновационным характером. Среди популярных сегодня инновационных технологий обучения языку можно назвать такие направления обучения, как проблемное, программируемое, компьютерное, концентрированное, модульное, развивающее, дифференцированное, активное, интерактивное, игровое.

Слово «интерактив» пришло к нам из английского языка. «Интер – взаимный, акт – действовать. Следовательно, интерактивное обучение - это диалоговое обучение, обучение, погруженное в общение, в ходе которого осуществляется взаимодействие обучающихся между собой и с учителем». Разнообразие форм обучения, в том числе интерактивных, является одним из важнейших требований к современному уроку. С точки зрения организации интерактивного обучения можно выделить такие формы, как игровые, дискуссионные, групповые, исследовательские, дистанционные.

Интерактивное обучение одновременно решает несколько задач: совершенствует коммуникативные умения и навыки, помогает установлению эмоциональных контактов между учащимися; решает информационную задачу, поскольку обеспечивает учащихся необходимой информацией, без которой невозможно реализовывать совместную деятельность; развивает общие учебные умения и навыки (анализ, синтез, постановка целей и пр.), то есть обеспечивает решение обучающих задач; обеспечивает воспитательную задачу, поскольку приучает работать в команде, прислушиваться к чужому мнению

Наиболее известными и потенциально эффективными формами интерактивного обучения считаются следующие: творческое задание, работа в малых группах, ролевая игра, мини-лекция, разработка проектов, активные разминки, ПОПС-формула (Позиция ученика – Обоснование – Пример – Пример – Следствие), тренинг, информационный блок. Так, например, при использовании метода творческих заданий на уроках русского языка у школьников повышается познавательная активность и вырабатывается потребность учиться, организация работы в малых группах, позволяет обучающимся иметь возможность сообща решать определенный круг вопросов, чувствуя поддержку каждого члена группы в процессе ролевой игры у детей вырабатывается чувство командного духа, умение сосредоточиваться, самостоятельно мыслить, развивается внимание, стремление к познанию. Материал мини-лекций на уроках словесности строго ранжирован (т.е. имеет этапы реализации, рефлексии, оценки), выстроен по принципу научности, соответствует возрастным особенностям обучающихся и обеспечивает практическую направленность изученного материала, и в этом его плюсы. Метод проектов способствует развитию не только познавательных, творческих навыков учащихся, но и умению самостоятельно конструировать свои знания, свободно ориентироваться в информационном пространстве, способствует развитию связей между теоретической и практической стороной предмета.

Интерактивное обучение-это сложный процесс взаимодействия учителя и учащихся, основанный на диалоге. Участие в диалоге требует умение не только слушать, но и слышать, не только говорить, но и быть понятым.

Интерактивные методы обучения очень эффективны, поскольку они способствуют высокой степени мотивации, максимальной индивидуальности преподавания, предполагают широкие возможности для творчества, самореализации учащихся. Учащиеся прочно усваивают материал, так как добывают знания самостоятельно.

Именно интерактивные методы позволяют учащимся почувствовать свои силы, свои способности. У детей повышается самооценка, уверенность в себе. Очень важно воспитание взаимоуважения, терпимости к мнениям и поступкам окружающих людей. Высоко ценятся в обществе такие качества, как коммуникабельность, умение общаться с людьми, договариваться, работать в команде.

Сейчас применяется на практике более тридцати методов интерактивного обучения: дискуссии, дебаты, кейс-метод, методы вопросов и ответов, проектов, «журной пилы», дилемма, ранжирование, «Займи позицию» и другие. Все они обеспечивают хорошие результаты, помогают достигать главной цели школьного образования -воспитывать талантливого ученика, а в конечном результате –вырабатывать активную жизненную позицию. В своей практике я использую следующие интерактивные технологии. Интерактивное обучение начинаю с работы в парах. В паре дети могут проверить друг друга, закрепить новый материал, повторить пройденное.

Интерактивное обучение формирует способность мыслить неординарно, по-своему видеть проблемную ситуацию, выход из нее; обосновывать свои позиции, свои жизненные ценности; развивает такие черты, как умение выслушивать иную точку зрения, умение сотрудничать, вступать в партнерское общение, проявляя при этом толерантность по отношению к своим оппонентам, необходимый такт, доброжелательность к участникам процесса совместного нахождения путей взаимопонимания, поиска истины.

Список использованной литературы

1. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе - М.: Просвещение, 2003г.
2. Занков Л.В. Наглядность и активизация учащихся в обучении - М.: Знание, 1960г.
3. Кажигалиева Г.А., Васенкова М.В. О принципах и методах технологии интерактивного обучения русскому языку в средней школе//Педагогика, 2005, №2.

СЕРГЕЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ ЕСЕНИН — ПЕВЕЦ РОДНОЙ ЗЕМЛИ

Мухаммадиева Зебо Рахматуллаевна
Учительница русского языка и литературы
Шк. № 6 Город Навои Навоийской области
Телефон: 99-098-56-43

Аннотация — Всем нам знаком великий русский поэт Серебряного века Сергей Александрович Есенин. Расцвет его творчества пришёлся на первую четверть прошлого века. Стихи Сергея Есенина найдут отклик в душе каждого русского человека. Он писал о любви, жизни, родине и многом другом. Однако ключевое направление творчества С.А. Есенина — пейзажная лирика.

Ключевые слова: великий поэт, Родина, прекрасный, певец, родной край, лирика.

*Край любимый! Сердцу сняться
Скирды солнца в водах лонных.
Я хотел бы затеряться
В зеленях твоих стозвенных.
С. Есенин*

Я думаю, что творческое наследие Есенина очень близко нашим сегодняшним представлениям о мире, где человек — только частица живой природы, не противостоящая, а зависящая от него. Проникнув в мир поэтических образов Есенина, мы начинаем ощущать себя в природе, как дома. Эти чувства помогут нам сохранить человечность, а значит, и человечество.

Великий поэт России XX века, тонкий лирик и знаток народной души родился в селе Константинове Рязанской губернии в крестьянской семье. С раннего детства его воспитывал дедушка по материнской линии, весьма предпримчивый и зажиточный крестьянин. «Умен в беседе, весел в пиру и жестокий в гневе, дедушка умел нравиться людям», — вспоминала сестра Есенина.

«...Буду я известным и богатым, И будет памятник стоять в Рязани мне...»,— мечтал в юности Сергей Есенин. Памятник ему действительно поставлен и не только в Рязани. И богат он был беспредельно. Его богатство — это его стихи. Печальные и озорные, нежные и задиристые, они не могут оставить равнодушными. Поэзия С. А. Есенина близка и дорога многим людям, его стихи затрагивают наиболее важные аспекты жизни, близкие народу. Глубокая внутренняя сила его лирики, совпадение жизненного пути с судьбой народа позволили ему стать по-настоящему народным поэтом.

«В детстве я рос, дыша атмосферой народной жизни», — вспоминает поэт. Здесь отшумело его детство, прошла юность, здесь он написал свои первые стихи. Здесь, на рязанской земле, он увидел и полюбил всю красоту русской природы, которую воспел в своих стихах.

Его стихи похожи на плавные, спокойные народные песни. И костер зари, и плеск волны, и необъятная небесная синь, и серебряная луна, и голубая гладь озер — вся красота родного края отлилась в его стихах, полных любви к русской земле:

О Русь — малиновое поле,
И синь, упавшая в реку,
Люблю до радости и боли
Твою озерную тоску.

«Моя поэзия богата одной любовью — любовью к родине. Это ведущая ее тема, которая питает все мое творчество», — писал С. А. Есенин. О чем бы ни писал поэт, светлый образ родины всегда согревал его душу. В есенинских стихах звучит вера в человека, в его великие дела, в великое будущее своего родного народа. Каждую строчку своих поэтических произведений, поэт согревает чувством безграничной любви к родному краю:

Свет луны, таинственный и длинный,
Плачут вербы, шепчут тополя.
Но никто под оклик журавлиный
Не разлюбит отчие поля.

Картины родной природы раскрываются в стихотворениях С. А. Есенина с поразительным мастерством. Здесь необычайно богатая палитра красок, точные, неожиданные сравнения. Чувствуется единство поэта с природой. Все в есенинской поэзии многоцветно и красочно. Поэт жадно всматривается в картины обновляющегося весной мира, ощущая себя его частицей. Долго и внимательно всматривается он в блестящие краски утренней и вечерней зари, на небо, покрытое грозовыми тучами, на леса и поля, покрытые цветами и зеленью:

Край любимый! Сердцу сняться
Скирды солнца в водах лонных.
Я хотел бы затеряться
В зеленях твоих стозвенных.

Природа в творчестве С. А. Есенина живет своей жизнью, она действует, реагирует на судьбы людей и исторические события. Она является любимым героем поэта. Нежно и заботливо природа лечит людские души, снимает напряжение. Стихи о ней звучат, как музыка, которая успокаивает, утешает:

Несказанное, синее, нежное...
Тих мой край после бурь, после гроз,
И душа моя — поле безбрежное -
Дышит запахом меда и роз.

Поэт не только восхищается красотой природы, но и видит в ней одушевленное существо.

Я готов рассказать тебе поле, Про волнистую рожь при луне... Как бы ни был красив Шираз, Он не лучше рязанских раздолий... Сам себя С. А. Есенин называет «поэтом золотой бревенчатой избы», ощущая себя «последним поэтом деревни». Вторжение цивилизации в деревню заставляет поэта задуматься над будущим русской деревни, над судьбой крестьянской Руси. Время жизни Есенина — время крупных поворотов в истории России. Поэт переживает вместе со страной все исторические перемены. После революции 1917 года его лирика наполняется новым смыслом:

Равнодушен я стал к лачугам,
И очажный огонь мне не мил,
Даже яблонь весеннюю выигу
Я за бедность полей разлюбил.

Стихи поэта призывают нас любить и оберегать родную природу. Наша природа полна прелести, трогает и волнует каждого из нас. У писателя К. Г. Паустовского есть такие прекрасные слова: “В природе есть своё волшебство, своя чарующая прелесть, которая лечит душу. Природа в картинах талантливых художников, поэтов, писателей открывает нам новый мир, волнует своей неповторимостью, своим напоминанием – не губите красоту вокруг себя”.

Список используемой литературы

1. С.А. Есенин Сочинения. // Художественная литература 1988 г.
2. Э. Хлыстаков. Неизвестный С. Есенин. // Москва 1990 г.
3. А.Л. Казаков. Как жил Есенин. // 1991 г.
4. И. Лысцов. Убийство С. Есенина. // Молодая гвардия 1990 г.
5. И. Эренбург. Смерть Есенина // Лит. Россия 1990 г.

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В ПРЕПОДАВАНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Юнусова Шахноза Мухамедумаровна
старший преподаватель ТГПУ имени Низами
shakhnozayunusova@mail.ru

Аннотация: в статье рассматривается инновационная деятельность преподавателя высшей школы в преподавании иностранного языка.

Ключевые слова: иностранный язык, инновация, инноватор, инновационная деятельность, преподавание.

В настоящее время развитие образования привело к появлению нового направления - инновационной педагогики. Термин «инновационная педагогика» и характерные для него исследования появились в Западной Европе и США в 60-е годы. Инновационная деятельность Ф.Н.Гоноболин, С.М.Годнин, В.А. Кан-Калик, Дж.Бассет, Х.Барнет, А.И. Исследована в работах Щербакова. В этих исследованиях освещается практика инновационной деятельности и передовой педагогический опыт с точки зрения широкого распространения опыта. Социально-психологический аспект внедрения инноваций разработан американским инноватором Э. Роджерсом. Он изучает категориальную классификацию участников процесса внедрения инноваций, его отношение к инновациям, его готовность воспринимать их.

Инновационная деятельность преподавателя Высшей школы является одной из главных проблем образования. Под инновацией понимаются целенаправленные изменения, которые вносят в определенный социальный союз определенные элементы - организацию, население, общество, группу. Это деятельность инноватора. Исследователи разделили два подхода к изучению компонентов инновационных процессов: индивидуальная микросхема инноваций и отдельно включенная микросхема взаимодействия инноваций. При первом подходе изучается какая-то новая идея, внедренная в жизнь. Во втором подходе особое внимание уделяется взаимодействию включенных инноваций, их единству, конкуренции и, как следствие, тому, что одно занимает место другого. Ученые выделяют понятие периодичности жизни при анализе микротрецин инновационного процесса. Это происходит из-за того, что концепция представляет собой процесс, который измеряется в отношении внедрения инноваций. Внедрение инноваций – это как внутренняя логика, так и динамическая система, которая юридически развита относительно времени и представляет собой ее взаимодействие с окружающей средой. Инновационный процесс отличается тремя блоками структуры.

1. новый разделительный блок. В него входят классификация педагогических инноваций, условия создания новых, нормы, умение осваивать и использовать новые, этапы традиции и новаторства.

2. блок восприятия, усвоения и оценки нового. При этом разнообразие процессов оценки и усвоения нового, консервативность и новаторство, инновационная среда, умение учителя воспринимать и оценивать новое.

3. блок использования нового и его внедрения, т. е. законы и виды применения, использования и широкого внедрения нового.

Инновационный процесс имеет следующую структуру:

* структура деятельности – мотивация – цель – задача – содержание – форма – методы – совокупность компонентов методики;

* субъективная структура – международные, региональные, районные, городские и другие уровни субъектов инновационной деятельности;

* структура международные, региональные, районные, городские и другие уровни субъектов инновационной деятельности;

* структура содержания – учебно-воспитательная работа, появление, разработка и освоение инноваций в управлении.

Инновационный процесс состоит из системы, охватывающей структурные организации и закономерности. В изучении иностранного языка важную роль играет творческий про-

цесс и творческая деятельность преподавателя Высшей школы.

В педагогике «инновационная деятельность» рассматривается более глубже и имеет более широкий смысловой диапазон. Это «целенаправленная педагогическая деятельность, основанная на осмыслиении собственного педагогического опыта при помощи сравнения и изучения учебно- воспитательного процесса с целью достижения более высоких результатов, получения нового знания, внедрения новой педагогической практики, творческий процесс по планированию и реализации педагогических новшеств, направленных на повышение качества образования. Это социально-педагогический феномен, отражающий творческий потенциал педагога»[3;11]

Преподаватель Высшей школы должен иметь следующую деятельность:

Организационная деятельность. Такая деятельность проявляется в умении четко планировать и организовывать научные исследования и учебно-воспитательный процесс. Это взаимосвязанная деятельность учителя, студента и других ученых. Основной задачей организационной деятельности является интеграция поведения участников данной деятельности. Научно-познавательная деятельность. Эта деятельность, кажется, проявляется в умении глубоко и всесторонне познавать окружающий мир и себя. Преподаватель анализирует процессы и результаты своих исследований, научной деятельности студентов и докторантов. Коммуникативная деятельность предполагает умение устанавливать оптимальные взаимоотношения со сверстниками и студентами. В основе коммуникативной деятельности лежит способность учителя к самоконтролю. При преподавании иностранного языка преподаватель должен учитывать прежде всего уровень знаний студента. Потому что каждый студент приобретает определенные знания и навыки иностранного языка в средней школе, в то время как в старшей школе обучение иностранному языку является относительно сложным и глубоким. При преподавании иностранного языка, учитель должен мотивировать у студента интерес к языку. При преподавании иностранного языка, изучается не только сам определенный язык (фонетика, грамматика, лексика, структура), но и история страны, традиции которой связаны с этим языком, необходимо познакомить студентов с культурой, традициями. В ходе урока использование наглядных пособий, карточек, подготовленных индивидуально для каждого студента, тестовых вопросов, лингафонных комнат, чистое зарубежное кино, нарезка непереводимых фильмов, облегчат освоение определенного языка Изучение предметов, относящихся к методике экстрасенсорности, обогащает мышление преподавателей иностранного языка. В настоящее время уделяется большое внимание на повышение квалификации преподавателей Высшей школы. Философское мировоззрение учителя иностранного языка должно быть широким, только тогда он сможет стать всесторонне развитым педагогом. В то время как педагогика – очень сложная профессия, она требует умелого творческого подхода, изысканности, создания инноваций. Способный преподаватель учитывает уровень знаний и зрелости учащихся. У учителя должны быть сильные способности к наблюдению. Он должен четко и ясно выражать свои мысли и чувства. Учитель высшей школы, который отлично владеет национальными культурными и общечеловеческими ценностями, светскими науками, обладает знаниями и навыками по своей специальности, может внедрять инновации в науку и совершенствовать свою профессию.

Список литературы:

1. Педагогические технологии и педагогическое мастерство. Н.Н.Азизходжаева. Ташкент 2006.
2. Дидактические основы активного обучения управленическим дисциплинам. Ташкент 1994.
3. Новикова Г.П. Инновационная деятельность – важнейшее условие профессионально – личностного развития педагога/ Г.П. Новикова// Педагогическое образование и наука// 2015. - №7. – С.11-14

BIOLOGIYA FANINI O'QITISH SHAKLLARINING UMUMIY TAVSIFI

Abdulhakimova Latofat Matnazarovna

Urganch shahar 21- son IDUM

biologiya fani o'qituvchisi

+99891 429 02 22

Annotatsiya: ushbu maqolada biologiya fanini o'qitish shakllarining umumiy tavsifi berilgan va ular tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, biologiya, DTS, talab, dastur, bilim, dars, o'qitish

O'quvchilar tomonidan biologiya o'quv fani dasturlari va DTS bilan me'yorlangan muayyan bilim, ko'nikma va malakalarini o'zlashtirish, ularni tarbiyalash va rivojlantirish jarayoni o'qitishning turli shakllaridan foydalanishni taqozo etadi. Biologiya o'qitish metodikasida o'qitish jarayonini tashkil etishning turli shakllari belgilangan. Ularga dastur talablarini amalga oshiradigan o'qitishning asosiy shakli bo'lgan dars, unga bog'liq holda ekskursiyalar, uy ishlari, darsdan tashqari ishlar va ixtiyoriy ravishda tashkil etiladigan sinfdan tashqari mashg'ulotlar kiradi.

Mazkur o'qitish shakllari birgalikda biologiya o'qitish shakllari tizimini tashkil etadi. O'qitishning asosiy shakli bo'lgan – dars, ularni bog'lovchi vazifasini bajaradi va o'qitishda etakchi o'rinni egallaydi.

Dars, ekskursiyalar, uy ishlari, darsdan tashqari ishlar va sinfdan tashqari mashg'ulotlar birgalikda biologiyani o'qitishdan ko'zda tutilgan umumiy o'quv maqsadlariga erishishni ta'minlaydi, o'quvchilar tomonidan o'quv materialini o'zlashtirish, olingen natijalarni tahlil qilishga xizmat qiladi.

O'qitishni tashkil etish tizimining tarkibiy qismlari bo'lgan dars, ekskursiya, uy ishlari, darsdan tashqari ishlar va sinfdan tashqari mashg'ulotlarning har biri biologik ta'limga oldiga qo'yilgan umumiy maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qiladigan alohida o'z ulushi mavjud. Mazkur ulushni xususiy maqsadlar ham deyish mumkin.

O'qitish jarayonini tashkil etishning turli shakllarida ta'limga mazmuni, maqsadi, vazifasiga bog'liq holda muayyan metod va vositalardan foydalaniladi.

Shu sababli o'qituvchi tomonidan o'qitish shakllarini tanlash muhim ahamiyat kasb etadi, ya'ni ta'limga mazmuni, mazkur shakllarning maqsadi, vazifasi, ta'limgartibya jarayonida tutgan o'rni, ularning xususiy maqsadlariga mosligi e'tiborga olinishi lozim. Masalan, o'rganiladigan mavzu kattalashtiruvchi asboblar yoki laboratoriya jihozlari bilan bog'liq, shuningdek, anatomik mazmun, fiziologik jarayonlar, nazariya, g'oya, tushunchalar, qonunlar, masala echish o'rganiladigan bo'lsa, unda albatta o'qitishning asosiy shakli bo'lgan darsni tanlash zarur. Agar ta'limga mazmuni o'simlik yoki hayvonot dunyosining xilma-xilligi, turli ekologik muhit sharoitiga moslashishini o'rganishni talab etsa, bu holda ekskursiya tashkil etilishi yoki videofilmlar namoyish qilish maqsadga muvofiq.

Ekologik tushunchalarni shakllantirish va rivojlantirishda dars bilan bir qatorda, darsdan va sinfdan tashqari ishlar ham muhim o'rinni tutadi. Kuzatish o'tkazish va tajriba qo'yishda uy ishlari, darsdan va sinfdan tashqari ishlar muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, biologiyani o'qitish shakllari: dars, ekskursiya, uy ishlari, darsdan tashqari ishlar va sinfdan tashqari mashg'ulotlar muayyan tizimni hosil qilib, ular o'quvchilarda belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarini o'zlashtirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, tabiatga nisbatan ongli munosabatni tarkib toptirish, bilish faoliyatini usullarini egallah va o'qitish samaradorligini orttirishga xizmat qiladi.

Botanika va zoologiya o'quv fanlaridan beriladigan yozgi topshiriqlar muayyan tizimga ega bo'lishi lozim, chunki uning natijalaridan kelgusida ko'rgazma materiallari shaklida foydalanish ko'zda tutiladi.

Biologiyani o'qitishda sinfdan tashqari mashg'ulotlar muhim o'rinni tutadi.

Mazkur o'qitish shakli ixtiyoriy bo'lib, o'quvchilarning biologiya o'quv faniga bo'lgan qiziqishi, olamni o'rganishga bo'lgan ehtiyojlari hisobga olingen holda tashkil etiladi.

Adabiyotlar:

1. G'ofurov A.T., Tolipova J.O. va b. Biologiya o'qitish metodikasi. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent, 2013.

2. Tolipova J.O., Umaraliyeva M.T. Botanika darslari (O'qituvchi kitobi) Umumiy o'rta ta'limga muktablarining biologiya o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. "Tafakkur" nashriyoti. (5-sinf) Toshkent, 2016

TA'LIM-TARBIYA JARAYONIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA AXBOROT KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Abdurahmonov Otabek Qahramonovich
Navoiy shahar 6-umumiy o'rta ta'lif maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lif-tarbiya jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish masalalari o'rganilgan. Bu jarayon bevosita pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda kreativ yondashish orqali amalga oshirilishi kerakligi ochib berilgan. Shuningdek pedagog kadrlarning uzlusiz malaka oshirish tizimini yanada takomillashtirishga doir fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lif-tarbiya tizimi, pedagog, ilg'or ta'lif texnologiyalari, axborot kommunikatsion texnologiyalari, Uchinchi renesans, islohot, modernizatsiya, kasbiy kompetentlik, ijodiy yondashuv, novator pedagog, professional pedagog, uzlusiz malaka oshirish.

Bugungi kunda mamlakatimizda ta'lif-tarbiya sohasida juda katta islohotlar amalga oshirilmoqda. Amalga oshirilayotgan bu islohotlardan asosiy maqsad mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdir. Bu borada prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "... biz oldimizga bu ulug' maqsadni qo'ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Mirzo Ulug'beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak"-degan edi.

Ko'zlangan maqsadga erishish uchun bir qancha me'yoriy-huquqiy hujjalalar qabul qilindi va shu asosda bosqichma-bosqich ta'lif muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasi yanada rivojlantirilmoqda. Davlatimiz ta'lif-tarbiya jarayonini ilg'or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalari bilan ta'minlash yuzasidan malakali kadrlar tayyorlash bilan bog'liq ijtimoiy taraqqiyotini takomillashtirishga erishmoqda.

Ta'lif tizimining moderinizatsiya qilinishi, ta'lif muassasalarida shart-sharoitlar, yuqori malakali mutaxasssilarga bo'lgan ehtiyoj va talabning o'sib borishi o'qituvchilarning innovatsion faoliyatini tashkil etish va muvofiqlashtirib borishni talab qiladi. Bugun har bir o'qituvchi va tarbiyachi, oliygoh domlesi ta'lif va ilm-fan sohasidagi eng so'nggi ijobjiy yangiliklarni o'quv jarayonlariga tatbiq eta oladigan, chuqur bilim va dunyoqarash egasi, bir so'z bilan aytganda, zamonamiz va jamiyatimizning eng ilg'or vakillari bo'lishlari kerak.

Bu o'z navbatida pedagoglarning kasbiy kompitentligini rivojlantirish jarayonlariga ijodiy yondashuvni talab qiladi. Ya'ni, pedagoglarning bilim, ko'nikma va malakalari, tajribasi, mahorati, omilkorligi asosida pedagogik jarayonlar samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi omillarni aniqlashi, pedagogik jarayon sub'ektlari (pedagog va talabalar) faoliyatini takomillashtirish yo'nalishlaridagi qarorlarni qabul qilishda mavjud vaziyatlarni, sub'ektlarning moyilligi, ehtiyoji va qiziqishini o'rganishi lozim.

Pedagoglarning kasbiy kompitentligini rivojlantirishga ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillardan biri sifatida ta'lif muassasasida uzlusiz malaka oshirish jarayonlarini ilmiy asosda tashkil etish zarurligini keltirish mumkin. Ilmiy asosida tashkil etilgan uzlusiz malaka oshirish jarayonlarining ilmiylici-yangiliklarni izlash, o'rganish va ularga asoslanish hamda ilmiy asoslangan ma'lumotlardan foydalanish zarur. Zamonaviy pedagog (kompetentli) ta'lif jarayonida ma'lumotlar tarqatuvchi, yo'naltiruvchi, o'quv jarayonini boshqaruvchi bo'lishi bilan birga u tajribali do'st, maslahatchi, psixolog, novator, tadqiqotchi ham bo'lishi lozim. Chunki, o'quvchilar ehtiyojining o'sib borishi, iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy sharoitlarning o'zgarishi, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsion texnologiyalarning rivojlanishi, ta'lif sohasidagi tajribalar, eng asosiysi jamiyat ehtiyoji hamda ta'limga talabning ortishi pedagog kompetentliliga ta'sir etuvchi eng asosiy omillardan biri hisoblanadi. Buning uchun pedagogdagi mahorat, ijodkorlik, yuqori darajadagi tajriba (professionalizm), optimallik va o'z ishining samaradorligi talab qilinadi.

Pedagog professional darajaga etishi uchun quyidagi bosqichlarni bosib o'tadi:

- Stajyor-pedagog (shogird)
- Pedagog
- Ustoz-shogird
- Novator pedagog
- Professional pedagog

Pedagog professional darajaga ega bo‘lar ekan, u kompetentli, o‘z ishining ustasi bo‘lib etishadi. Pedagogning kompetentligini rivojlantirishda ularning malakasini oshirish jarayonida nazariy bilimlarini orttirish, amaliy ko‘nikmalarini, shaxsiy kompetenlikni rivojlantirish masalalari maqsad qilib olinadi. Nazariy bilimlardan fan hamda o‘qitish metodikasi yuzasidan bilimlar, ijtimoiy va pedagogik-psixologik bilimlar berilishi bilan amaliy ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun o‘qitish texnologiyalari va metodlarini, fanda axborot-kommunikatsion texnologiyalarni qo‘llash ko‘nikmalarini, professional nutqi va muloqot qilish madaniyati, o‘zini tutishi, talabalar jamoasini boshqarish, professional kuzatuvchanlik hamda pedagogik faoliyatni diagnostika va monitoring qilish bo‘yicha amaliy ko‘nikmalari rivojlantirilib borilishiga e’tibor qaratiladi. Shu bilan bir qatoda pedagoglarning o‘ziga nisbatan talabchanlik, o‘z kasbini ardoqlash, talabalarning fanga qiziqishini uyg‘otish mahorati va bolalarni sevish hamda do’stona munosabatda bo‘lish singari shaxsiy sifatlari orttirishni mashg‘ulotlar jarayonida singdirib borish lozim.

Mamlakatimizda zamon talabiga mos yuksak intellektual salohiyatlari, zamonaviy bilim va malakaga ega, yangicha dunyoqarash va mustaqil fikrli mutaxassislar tayyorlash uchun beqiyos imkoniyatlar yaratilmoqda. Bu borada axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari hisoblanmish – mediadan ta’lim jarayonida foydalanishning istiqbolli yo‘nalishlaridan keng foydalanish yo‘lga qo‘yilmoqda. Ta’lim jarayonida media, ya’ni, internet, televideonie, radio, kino, video, telefon va boshqa aloqa vositalari o‘z samarasini ko‘rsatmoqda.

Xulosa qilib aytganda, bugun Respublikamizning deyarli barcha oliv ta’lim muassasalarida kompyuretlar mavjud, shunday ekan barcha pedagoglar undan nafaqat informatika darslarida, balki barcha fanlarni o‘qitishda o‘rinli foydalanishlari lozim. Fanlarni o‘qitishda zamoniy pedagog va axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanishni maqsadli yo‘lga qo‘ysak, ta’lim-tarbiya va dars sifati samaradorligini oshirishga erishamiz. Farzandlarimiz mакtabdan qanchalik bilimli bo‘lib chiqsa, yuqori texnologiyalarga asoslangan iqtisodiyot tarmoqlari shuncha tez rivojlanadi, ko‘plab ijtimoiy muammolarni echish imkonи tug‘iladi. Bu esa o‘z navbatida davlatimiz taraqqiyotini ta’minalashga xizmat qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati

1. <https://president.uz>. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘srimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ 4884-sonli qarori. 2020 yil 6 noyabr.
2. <https://president.uz>.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘qituvchi va murabbiylar kuniga bag‘ishlangan tantanali marosimdagи nutqi. 2020 yil 30 sentabr.
3. <https://president.uz>.O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Oliy Majlisiga va xalqiga murojaatnomasi. 2020 yil 29 dekabr
4. Turg‘unov S.T., Daniyarov B.X., D.M.Otajonova. O‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda ta’lim muassasasi rahbarlarining funksional vazifalari.T. “Sano-standart” nashriyoti, 2011.

TA'LIM JARAYONLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARNING TUTGAN O'RNI.

Abduraxmanova Gulshat Iskandarovna

Konimex tumani 1-умумий о'рта
ta'lism maktabi Qozoq tili va adabiyot
fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Zamonaviy axborot va pedagogik Ta'lism tizimini takomillashtirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiyo yo'naliishlaridan biri ta'lism jarayoniga zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish bilan bog'liq.

Kalit so'zi. kommunikasion texnologiya axborot texnologiya, video,multimedia, Kompyuter, elektron, zamonaviy axborot,

Kadrlar tayyorlash milliy dasturining 3-bosqichida barcha bosqichdagi ta'lism jarayonlarini kompyuterlashtirish va axborotlashtirish, ta'lism tizimining yaxlit axborot makonini vujudga keltirish ko'zda tutilgan edi. Unda "Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlash va kompyuter tarmoqlari negizida ta'lism jarayonlarini axborot bilan ta'minlash rivojlanib boradi. Fan va ta'limga nashriyot bazasi rivojlantiriladi, o'quv, o'quv-uslubiy, ilmiy, qomusiy adabiyotlar va ma'lumotnomalar bilan ta'minlashning barqaror tizimi shakllantiriladi" deb yozilgan. Elektron darslik zamonaviy axborot kommunikasion texnologiyalar yordamida o'quv uslubini, mustaqil ta'lism olishning samarali usullarini qo'llash orqali o'quv materiallari va ilmiy ma'lumotlarni har tomonlama chiqur o'zlashtirilishiga mo'ljallangan darslikdir, ya'ni oddiy darslikning raqamli ifodasıdır. U oddiy o'quv darsliklariga o'xshash o'quv dasturlarga asoslanib tayyorlanadi. U o'quvchilarda mustaqil ta'lism olish, ijodiy fikrlash, malaka va ko'nikmalarini shakllantiradi. O'qituvchilarning asosiyo vazifalaridan biri har bir o'quvchiga rejalashtirilgan o'quv materiallarini yetkazib berish va uni o'zlashtirish darajasini oshirishdan iborat.Kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quvchi shaxsini rivojlantirishning to'laqonli vositasiga aylantirish uchun o'qituvchining o'zi axborot texnologiyalari sohasida bilimdon salohiyatlari bo'lishi kerak. Ta'lism tizimini takomillashtirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiyo yo'naliishlaridan biri ta'lism jarayoniga zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish bilan bog'liq. informatikadarslarini loyihalashda zamonaviy pedagogik texnologiya va axborot texnologiyalaridan foydalanish, unga muvofiq ta'lism vositalarini qo'llashni taqazo etadiO'quv fanlari bo'yicha elektron o'quv vositalarining yaratilishi mazkur fanlarni o'qitishda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatini yanada kengaytiradi. Bu o'z navbatida, talabalarning mazkur fanlar bo'yicha bilimlarini chiqur o'zlashtirishlarining asosiyo omili bo'lib, ta'lism-tarbiya sifati va samaradorligini oshiradi. Ayni shunday sa'y-harakatlar amalga oshirilishi ta'lism jarayoniga zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini keng tadbiq etishni yanada jadallashtirish, professor-o'qituvchilarni ilg'or pedagogik bilimlar va texnologiyalar bilan qurollantirish, ularning mahoratini oshirish, xorijiy oliy ta'lism muassasalari tajribasini chiqur o'r ganish hamda ulardagagi samarali usul va vositalarni milliy ta'lism tizimimizga joriy etish imkonini yaratadi. Multimedia vositalari ta'lism berishning samarali va istiqbolli quroli (instrumentlari) bo'lib, u o'qituvchiga an'anaviy ma'lumotlar manbaidan ko'ra keng ko'lamdagi ma'lumotlar massivini taqdim etish; ko'rgazmali va uyg'unlashgan holda nafaqat matn, grafiklar, sxemalar, balki ovoz, animasiyalar, video va boshqalardan foydalanish; axborot turlarini ta'lism oluvchilarning qabul qilish (idrok etish) darajasi va mantiqiy o'r ganishiga mos ravishda ketma-ketlikda tanlab olish imkoniyatini yaratadi. Xususan, multimedya texnologiyalaridan foydalanib interfaol darslarni o'tkazish yaxshi samara beradi. Odatdagagi darsda o'qituvchi dars mavzusi mazmunini bayon qiladi, o'quvchilar esa tinglab, ko'rib, eslab qoladilar, kerakli yozuvlarni daftarlariiga yozadilar. Ular har qanday ma'lumotni tayyor holda qabul qiladilar. Aksincha, interfaollik o'quvchilarga o'qitish jarayoniga faol kirishishga imkon beradi. Bolalar shunchaki tinglamaydilar. Ular savollar berib, o'z fikrlarini bildiradilar, o'quv materialining tushunarsiz qismlarini batafsilroq anglab olishga intiladilar, baxslashadilar, o'zları to'g'risida xulosalarga va yechimlarga keladilar. Interfaollikda har ikki tomon: o'qituvchi ham, o'quvchilar ham faollik ko'rsatadi, birgalashib, hamkorlikda darsda qo'yilgan maqsadlarga erishadilar. Biron bir o'quvchi darsdagi asosiyo ishdan chekkada qolmaydi. Hamma o'qiydi, hamma bir - birini o'qitadi. Interfaol dars o'qituvchi boshchiligi bilan amalga oshiriladigan an'anaviy o'qitish usullarining

va yakka tartibdagi kompyuterli o‘qitishning yaxshi tomonlarini birlashtiradi. Kompyuter o‘qituvchining faol yordamchisiga aylanadi. . Kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanib, ta’lim sohasida, o‘quv faoliyatida va o‘quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratiladi. Axborot texnologiyalarini ta’limni amalga oshish jarayonida hayot bilan uyg‘unlashdirishga imkon beradi. O‘qitishni kelajakdagisi kasbiy faoliyat bilan chambarchas bog‘lash imkoniyati paydo bo‘ladi. Axborot texnologiyalarini qo‘llashda o‘quvchi shaxsining butun imkoniyatlarini amalga oshirishga: kompyuter vositalari orqali bolaning bilishga oid, axloqiy, ijodiy, muloqot qilish va estetikaviy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarishga intilish lozim. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlanishining zamonaviy jahon darajasi shundayki, respublikada jahon axborot makonining infratuzilmalari va milliy axborot-hisoblash tarmog‘i integratsiyasiga mos keluvchi milliy tizimni yaratish milliy iqtisodiyot, boshqarish, fan va ta’lim samaradorligining muhim omili bo‘lmoqda. Bu muammolar ancha murakkab va ayni paytda respublikamiz uchun dolzarbdir. Hozirda olib borilayotgan iqtisodiy, tuzilmaviy va boshqa o‘zgarishlarni amalga oshirish natijalari respublikada axborotlashtirish bilan bog‘liq muammolarning qanday va qaysi muddatlarda hal etishga ham bo‘lg‘liqdир. Kompyuter slaydlarini foydalanish evaziga interfaol darslar bilishga taqdim etiladigan axborot mazmuni bilan birga, ta’sirchanligi bilan ajralib turadi. Dars mavzusini bayon qilishda o‘qituvchi illyustratsiya sifatida slaydlardagi axborotni kerak joylarda taqdim etib boradi. Rasmlar, grafiklar, jadvallar, diagrammalar, formulalar ovoz jo‘rligida, multiplikatsiya elementlari hamkorligida taqdim etilib, o‘qituvchining izohlari bilan beriladi. Xulosa qilib aytganda, multimedaviy texnologiya asosidagi interfaol darslar tayyoragarlik darajasi har xil bo‘lgan bolalarning dars materialini yaxshi o‘zlashtirilishiga, olgan bilimlarini yanada kengaytirishga bo‘lgan istaklarining paydo bo‘lishiga turki bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. U.K.Tolipov, M.Usmanboyeva. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy assoslari. O‘quv qo‘llanma. T.: “Fan”, 2006 y.
2. R.Ishmuxamedov, A.Abduqodirov, A.Pardayev. Ta’limda innovatsion texnologiyalar (ta’lim muassasalarini pedagog o‘qituvchilar uchun amaliy tavsiyalar). O‘quv qo‘llanma. Toshkent, “Iste’dod”, 2008 y.
3. A.Abduqodirov,A.Xaitov, Shodiyev R. Axborot texnologiyalari. Darslik. T.: “O‘zbekiston”, 2004 y.

TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSIYALAR

Allaberganova Roxatoy Radjapovna
Xorazm viloyati Urganch tumani
6-son umumta'lim maktabi
rus tili va adabiyoti fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarga ta'lism berish jarayonida yangi pedagogik texnologiyalarni, innovatsiyalarni qo'llash va bu orqali ularning bilim, malakalarini oshirish masalalari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lism, innovatsiya, interaktiv ta'lism, pedagogika, baxs-munozara.

Bugun hayotimizning hal etuvchi muhim masalalari qatorida ta'lism-tarbiya mazmunini tubdan o'zgartirish, uni zamon talabi darajasiga ko'tarish asosiy o'rinni egallaydi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirishdagi asosiy tamoyillardan biri - bu ta'lism tizimining tuzilishini mazmun jihatidan isloq qilish hisoblanadi. Buning uchun o'qituvchi va murabbiylarni qayta tayyorlash, yuqori malakali, raqobatga qodir mutaxassislarni tayyorlash bo'yicha ta'lism muassasalarining faoliyatini uyg'unlashtirish, ilg'or pedagogik texnologiyalarni, pedagogik innovatsiyalarni ta'lism jarayoniga kiritish hisoblanadi. Ammo ilg'or pedagogik texnologiyalar va innovatsiyalar o'z-o'zidan ta'lism tizimiga kirib kelmaydi. Bu o'qituvchi faoliyati va uning motivatsiyasiga bog'liq jarayon. O'qituvchi faoliyatini o'zgartirmay turib, uning mas'uliyati va faolligini oshirmsandan ta'limga bir qadam ham oldinga siljib bo`lmaydi. Akademik A.N.Leontev «Dunyoni idrok qilishning birinchi sharti – faoliyat, ikkinchi sharti – tarbiyadir. Faoliyat jarayonida kishilarining qobiliyati, bilim va malakalarini shakllanadi, demak, faoliyat-jitmoi hodisa bo'lib, hayotiy kurashning asosiy shartidir» - deb ta'kidlaydi.

Pedagogika fan sifatida shunday jarayonni bildiradiki, unda jamiyat bir avloddan ikkinchi avlodga o'zining puxta bilim, mahorat va qadriyatlarini yetkazadi, individual shaxs o'sishini rag'batlanadir. Pedagogika fanining oldida turgan asosiy masala insoniyatga qanday ta'lism berish, bilimlarini, ilm olishini qanday takomillashtirish va turli xil uslubda o'rganuvchilar ehtiyojlaridan kelib chiqib ta'lism berishdir. Ta'lism jarayonining asosiy qismlari yoki vositalari deb o'quvchi va o'qituvchining ta'limga asosiy maqsadi, ko'rsatma va topshiriqlar uslubi, strategiyasi, ta'lism beruvchining shaxsiy filosofik qarashlari, o'quvchining egallangan bilimlari va tajribalari, davlat dasturi, zamonaviy texnologik mexanizmlar, monitoring, test tizimi, va boshqalarni aytishimiz mumkin.

Zamonaviy ta'lism davomida pedagogika faniga ham ko'plab yangi tushunchalar kirib kela boshladi. Jumladan: interaktiv ta'lism, menejment, modul, monitoring, texnologiya, interfaol, innovatsiya, integratsiya, intensiv, kreativ, kognitiv, global va boshqa shu kabi tushunchalar pedagogik jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda. Bularning ichida ta'lism sistemasida eng ko'p aytilayotgan tushunchalar "interaktiv ta'lism" va "innovatsiya"dir.

"Interaktiv ta'lism" - faol o'qitish uslubining turlaridan biri. Interaktiv o'rganish bilan o'zaro munosabat nafaqat o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida, balki barcha tinglovchilar bilan aloqa qilish va birgalikda ishslash (yoki guruuhlar) o'rtasida amalga oshiriladi. Interaktiv ta'lism usullari har doim shovqin, hamkorlik, qidirish, muloqot, odamlar yoki odamlar o'rtasidagi o'yin va axborot muhiti hisoblanadi. O'qituvchining mashg'ulotlarda faol va interaktiv usullarini qo'llash orqali o'qituvchi tomonidan o'rganilgan materialning miqdori 90 foizga yetadi.

"Innovatsiya" tushunchasi ilk bor XIX asr oxirida paydo bo'ldi. Innovatsiya termini lotin tilidagi "innovatus" so'zidan olingan bo'lib "yangilamoq, o'zgartirmoq" degan ma'nolarni anglatadi. Umuman olganda innovatsiya bu yaxshiroq, foydaliroq va unumorroq mahsulot, jarayon, texnologiya yoki fikrlarni yaratish hisoblanadi. Pedagogikadagi innovatsiyalarning tuzilishi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olishi lozim:

1. Ta'lism oluvchi va yoshlarining istaklari va ular uchun eng maqbولي nima?
2. Davlat dasturi, ta'lism tizimi va texnologiyalarda qanday yangiliklar qilish lozim?
3. Dunyo hamjamiyati nazdida ta'lism sohasida nima muvaffaqiyatli bo'ladi?
4. Insoniyat va jamiyat uchun nima foydali?
5. Atrof muhitimizni qaysi yo'l bilan saqlab qolishimiz mumkin?

Bugungi kunda ta'lism-tarbiya jarayoniga bir necha xil yondashuvlar mavjud bo'lib, shulardan:

an'anaviy, tizimli, texnologik, tadqiqiy, funksional, kompleks va faoliyatli yondashuvlar farq qilinadi. Jumladan texnologik yondashuv mohiyatan ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalar tatbiqini anglatadi. O'qitishda innovatsion yondashish barcha mamlakatlar qatori O'zbekiston ta'lim tizimida ham keng barq urib kelmoqda.

Norasmiy joylarda, masalan, muzeylarda va darsdan tashqari to'garaklardagi o'qitish o'quvchilar ta'limini o'zlarining kunlik hayotlari bilan bog'lab o'rganishiga yordam beradi. Maktablardagi ta'lim jarayoni kundalik hayotdagi tajribalar bilan boyib boradi. Bunday uslubdagi tajribalar yoshlarning kelajakdagি o'qishlariga qiziqish va motivatsiya beradi.

Baxs- munozara orqali o'rganishda o'quvchilar professional olimlar kabi muammoning turli xil tomonlarini muhokama qilishadi, baxslashishadi. Baxs-munozara qarama-qarshi fikrlarni tahlil qilishga va bilimlarining kengayishiga yordam beradi. O'qituvchi mazmunli va qiziqarli munozaralar tashkillashtirishi mumkin. Bunda o'quvchilardan bir birlariga savollar berishlari, iloji boricha ilmiy tilda munozarani olib borishlari talab etiladi. Ilmiy munozara olib borilganda o'quvchilar navbat bilan so'zga chiqishni, diqqat bilan tinglashni va boshqalarga qoniqarli javob berishni o'rganishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. B. Ziyomuhamedov, Sh. Abdullayeva. Pedagogika. Darslik
2. J. G'. Yo'ldoshev, S.A. Usmonov. Pedagogik texnologiyalar asoslari.
3. www.library.ziyonet.uz
4. <https://uz.m.wikipedia.org>

BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA RASMLI TESTLARDAN FOYDALANISH

Allamova Zubayda Rajabbayevna

Xorazm viloyat Gurlan tuman

18-maktab oliy toifali boshlang`ich sinf o`qituvchisi

Atajanova Umida Xalillayevna

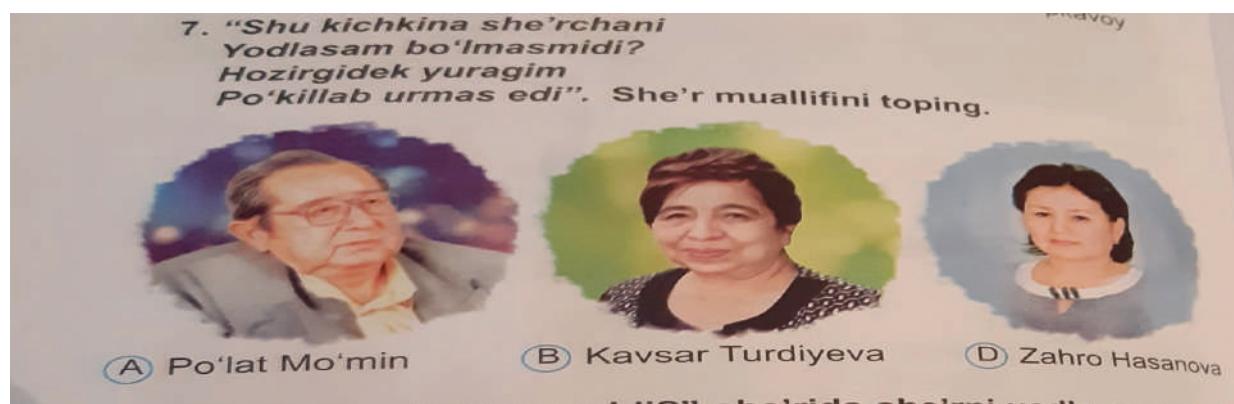
Xorazm viloyat Gurlan tuman

18-maktab birinchi toifali boshlang`ich sinf o`qituvchisi

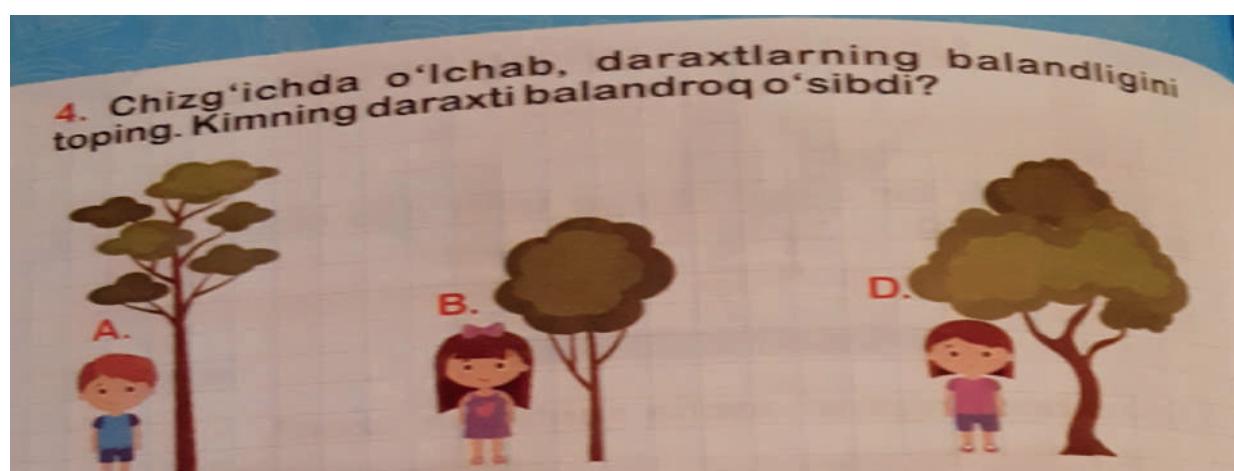
Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang`ich sinf darslarida rasmi test va topshiriqlardan foydalanish jarayonning ahmiyati aks ettirilgan.

Kalit so`zlar: rasmi testlar, topshiriqlar, mantiqiy fikrlash.

Hozirgi kunda o`quvchilar uchun Xalqaro tadqiqodlar PIRLS, TIMES, PISA testlariga tayyorgarlik jarayonlari 1-sinf danoq yo`lga qo`yilmoqda. Aynan 1-sinf o`quvchilari uchun ham qator rasmi testlar yaratilgan. Masalan, "O`qish" fanidan yaratilgan rasmi test va topshiriqlarda boshlang`ich sinf o`quvchilarining "O`qish" fanidan egallagan bilimlari va ularni amalda qo`llay olish darajasini bo`limlar kesimida tekshirishga yo`naltirilgan bo`ladi. Ularda yozuvchi va shoirlarning suratlari bilan tuzilgan testlar ham mavjud bo`lib, bunda bolalarning adiblar bilan yaqinroq tanishishlariga imkon yaratiladi.

Ayniqsa, matematika fanidan berilgan topshiriqlar va testlar bolani o`ylashga, mantiqiy fikrlashga majbur qiladi. Oddiy raqamlar bilan emas, balki rasmlar asosida berilgan topshiriqlar o`quvchilarning o`zlashtirish darajasini baholash, ularning mustaqil shug`ullanishlarini tashkil etish, xalqaro baholash tizimlari bo`yicha sinovlarga tayyorlanishda muhim manba hisoblanadi. Bu jarayonga 1-sinf danoq o`rgatib borish, mustaqil shug`ullanishiga erishish, qo`shimcha manba va adabiyotlardan foydalanish maqsadga muofiq hisoblanadi. 1-sinf uchun mo`ljallangan matematik rasmi topshiriqlarni taxminan quyidagicha yaratish mumkin.

Bunday topshiriqlar bolani nafaqat o`ylashga, fikrlashga balki narsa va hodisalarni tasavvaur qilishga, ularni tushunishga, hayotda qo`llashga yordam beradi.

Bugungi Davlat ta`lim standarti va ta`lim tizimi o`qituvchilar oldiga o`ta mas`uliyatli vazifalar yuklamoqda. Muallim har bir o`tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg`ulotlarni ilg`or pedagogik texnologiyalar asosida qurishi, darsning har bir daqiqaсидan unumli foydalanishi zarur. Mashg`ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, o`quvchi har bir dars davomida egallashi lozim bo`lgan bilimlar hajmini, o`zida hosil qiladigan ko`nikma va malakalarni oldindan belgilab olishi lozim. Bu o`z navbatida o`quvchining mashg`ulotlarga aniq maqsad bilan qatnashishini taqozo qiladi. Chunki o`quvchi darsning oxirida belgilangan maqsadga erishganligini bilish imkoniyatiga ega bo`lishi zarur. Bu borada darslarda turli xil boshqotirmalar, krossvord va rebuslardan foyalanib, darsni mustahkamlash, birinchidan bolaning fikrlash qobiliyatini kengaytirsa, ikkinchidan darsning qiziqarli va “rang-barang” bo`lishiga erishish mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Z.To`ychiyeva O`qish fanidan test topshiriqlari; T: Bayoz-2021
2. Dilfuza To`xliyeva Matematika fanidan test topshiriqlari; T:Bayoz -2021

T.QAYÍPBERGENOV SHÍGARMALARÍNDA DIALEKTLIK SINONIMLERDIŃ QOLLANÍLÍWÍ

Allamuratov Aydos

Tashkent mámlekетlik agrar universiteti
Nókis filiali akademiyalıq liceyiniń
qaraqalpaq tili hám ádebiyatı páni oqıtışhısı
Qaraqalpaqstan Respublikası

Hár qanday kórkem shıgarmaniń tili – ol tárepinen kórkemlew qurallarınıń óz ornında sheber qollanılıwı menen baylanıslı. Belgili jaziwshı, qaraqalpaq prozasınıń bayteregi T.Qayıpbergenovtiń shıgarmalarında da dialektlik sinonimler de ózine tán stillik ózgeshelikler menen qollanǵan. Bul haqqında ilimpaz A.Bekbergenov: «Sinonim degende – olardıń mánilik jaqınlıǵın óana túsiniwimiz kerek, oytkeni sózler jeke turıp sinonimlik qásiyetke iye bolǵan menen olardı ayırım kontekstlerde orın almastırıwǵa bolmaydı»[1].

T.Qayıpbergenov shıgarmalarında milliy ana tilimizdeń ránbáreń baylıǵın, keń imkaniyatın, mol tillik xorın kórsetetuǵın birlikler, sonıń ishinde dialektlik sinonimlerdiń óz ara sinonimlik xızmetlerde jumsalǵanlıǵın ushıratamız.

Kórkem shıgarmada birgelki sózler kóp qollanılgan jaǵdayda onıń kórkemligin hám qunın buzıp jiberedi, ásirese, prozalıq shıgarmalarda sinonimler mánilik túrleri pikirdi janlandırıw, niǵayıtw ushın qollanıladı.

Ádebiy tildegi sózler menen dialektlik hám sóylesimlik sózler de óz ara sinonim boladı. Bul haqqında O.Dospanov óz ilimiý izertlew-lerinde sinonim sózin de teńdey qollanıladı [2]. T.Qayıpbergenov arqa dialekt (Nókis rayon) wákili bolǵanlıqtan onıń shıgarmalarınıń tilinde de belgili dárejede dialektlik sózlerdi ushıratamız. Mısalı:

Há, solay, dáyeksız bir nárse bolsa kerek. (Qayıpbergenov T. Baxıtsızlar, 74-bet.)

Bul boyınsha D.S.Nasirov, O.Dospanovtiń avtorlıǵındağı dialektologiyalıq sózlikte [3] (199-bet) dáyeksız – bul tiykarsız, dáliysız degen mánini bildiredi dep túsiniq beriledi. Misaldagı dáyek sózi qubla dialektte hám ádebiy tilde derlik ónimli ushıraspaydı. Al, T.Qayıpbergenov shıgarmalarında usı sıyaqlı dialektlik sózlerdiń beriliwi bul waqıyalardıń qaysı aymaqta ekenligin kórsetiw menen birge jaziwshınıń da qaysı dialekttıń wákili ekenligin de bidiredi. Mısalı:

Biraq, nege ekeni belgisiz, sol qız kókiregine ǵulgúla salıp ketken tárizlenedi. (Qayıpbergenov T. Qaraqalpaq qızı, 121-bet.)

ǵulgúla sózine QTDS te (96-bet) «dárt, árman dep túsiniq berilse de, bizińshe, bul sóz jumbaq sózi menen sinonim boladı. Mısalı:

Solayınsha, ádebiyat muǵalliminiń kóp ádebiyattı bilgishligi, ya shayırlığı bizlerge jumbaq bolıp qala berdi. (Qaraqalpaqnama, 202-bet.)

T. Qayıpbergenov shıgarmasında ǵulgúlalı kewil sózi de arqa dialekte «qapa, uwayımlı kewil» mánilerin ańlatadı. Mısalı:

Aydostıń ǵulgúlalı kewli biraz jubanısh tawıp: «jańa aqıl kedi», - dedi ishinen. (Baxıtsızlar, 32-bet.)

Al, onı tabıw maǵan ullı uwayım. (Qaraqalpaqnama, 35-bet.)

Mısalda ǵulgúlalı kewil -arqa dialektik sóz, kórkem shıgarma tilinde óz –ara mániles sózler bolıp keledi. Mısalı:

Arqa dialektlik sózlerden ǵiyıqta bas sózi - mánisi boyınsha bir nársege talasiw, urısıw, aytısıw sıyaqlı mánilerde qollanıladı. (QTDS, 197-bet). Nawadaǵı suwǵa talasqan baspaqlarday birin – biri iyterisip, bir qısım tarı ushın ǵiyıqta bas bolıp atırǵan masaqlıharǵa qızıǵa qarap turıp, shabarmańga bet burdı. (Baxıtsızlar, 180-bet)

Mısaltarda ǵiyıqta bas hám talasiw sózleri bir gáp quramında kelip, óz-ara sinonim bolıp, ǵiyıqta bas sózi adamlardıń óz ara talasqan háreketleriniń emotsiomallıq xarakterin ashıp beriw ushın belgili stillik maqsette qollanǵan.

Kóbinese kórkem shıgarmalarda atawısh sóz shaqaplarınan bolǵan dialektlik sinonimler qollanıladı.

ǵárrem sózi arqa dialekte ónimli qollanlıp, T.Qayıpbergenov shıgarmalarında tómendegi misallarda ushırasadı. Mısalı:

Haq kewli ǵárremge aynalǵan kelinshektiń kózlerinen eki tamshı jas shıqtı. (Baxıtsızlar, 34-

bet).

Гáррем sózi arqa dialekte «gúman, isenimsizlik» degen mánilerdi bildirip, kórkem shıǵarma tilinde tómendegi misalmenen sinonim boladı.

Misali: Bir-birimizdiń ótirigimizden gúmanlansaq kózlerimizge qaraymız. (Qaraqalpaqnama, 80-bet.)

Demek, гáррем dialektlik sóz , ádebiy tildеги gúmanlanıw, qáwipleniw ulıwma isenimsizlik siyaqlı sózler menen dialektlik qatar dúze aladı.

Sinonimlerdiń qaharmanlardıń háreketlerin kórkem til arqalı táriyplew baǵdarında da atqaratuǵın xızmeti úlken.

Ádebiyatlar

1. Бекбергенов А. Синонимлер ҳэм антонимлер. //Қарақалпақ тили бойынша изертлеўлер. Нөкис, Қарақалпақстан, 1971, 115 – бет.
2. Доспанов О. Қарақалпақ аймақтық лексикографиясы. Нөкис, Қарақалпақстан, 2009, 37-бет.
3. Насыров О.С., Доспанов О. Қарақалпақ диалектологиясы. Нөкис, Билим, 1995.
4. Т.Qayırbergenovtiń shıǵarmaları.

MUSTAQIL O'ZBEKISTON RIVOJLANISHINING MA'NAVIY, AXLOQIY NEGIZLARI.

Allanazarov Sherzod Imomnazarovich

Sirdaryo viloyat Guliston shahar
2-umumi o'rta ta'lif maktabining
Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 99897 567 44 21

Fayzullayeva Ulbusin Abduvaxob qizi

Sirdaryo viloyat Guliston shahar
2-umumi o'rta ta'lif maktabining
musiqa fani o'qituvchisi
Telefon raqami: 99899 795 92 03

Annotatsiya. Jamiyatimizning ma'naviy yangilanishida, ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotini shakllantirishda, jahon hamjamiyatiga qo'shilishini ta'minlaydigan demokratik huquqiy davlat qurish kadrlar tayyorlashning milliy masalasi ustuvor mezon sifatida muhim rol o'yndaydi.

Kalit so'zlar. Beruniy, al-Xorazmiy, Ibn Sino, Imom Buxoriy, atTermiziy, Ahmad Yassaviy, Ulug'bek, Navoiy, Ma'naviyat, yoshlar tarbiyasi, ma'naviy-axloqiy negizlar, axloqiy poklanish, Abdulla Avloniy.

I.Karimovning «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» (1992), «O'zbekiston: madaniyat, iqtisod, mafkura» (1996) asarlarida ma'naviyat, tarbiya masalalariga katta e'tibor berilgan. Abdulla Avloniyning: «tarbiya biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot yo halokat, yo saodat yo falokat masalasidir» degan fikri asrimiz boshida millatimiz uchun qanchalar muhim va dolzarb bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda biz uchun ham shunchalik, balki undan ham ko'ra muhim va dolzarbdir», - deydi I.Karimov o'zining «Jamiyatimiz mafkurasi xalqni-xalq, millatni-millat qilishga xizmat etsin» nutqida. Haqiqatan ham «..Ma'naviy va axloqiy poklanish, iymon, insof, diyonat, or-nomus, mehr-oqibat va shu kabi chinakam insoniy fazilatlar o'z-o'zidan kelmaydi. Hammasining zaminida tarbiya yotadi» «O'zbekistonning o'z istiqlol va taraqqiyot yo'li» (1998) asarida mustaqil O'zbekistonni rivojlanishining ma'naviy-axloqiy negizlari, tarbiya sohasidagi vazifalarimiz o'z ifodasini topgan. Asarda yoshlar tarbiyasiga e'tiborni kuchaytirish, ayniqsa, ijtimoiy va ma'naviy sohada quyidagilarga e'tibor qaratilganligi ta'kidlanadi: 1) insonparvarlik g'oyalariga sodiqlik; 2) ma'naviy va axloqiylikni qayta tiklash; 3) qadimgi va zamonaviy madaniy boyliklarni, adabiyot va san'atni bilish hamda ko'paytirish; 4) milliy va madaniy boyliklarni bilish hamda rivojlanish; 5) hur fikrlilik, vijdon va din erkinligi qoidalarini qaror toptirish; 6) ijtimoiyadolat qoidalarini ro'yobga chiqarish; 7) hamma uchun ma'qul tibbiy xizmat; 8) umumiy ta'lif olish, kasbni va tegishli maxsus tayyorgarlikni o'tishni erkin tanlashda barchaga barobar huquq berish; 9) ijodning barcha turlarini rivojlanish; 10) milliy istiqlol g'oyasi tushunchalari asosida milliy mafkurani shakllantirish hamda uning asosiy tamoyillarini o'quvchilar ongiga singdirish. Ana shu ma'naviy axloqiy negizlarning har birini yoshlarimiz ongida shakllantirish, ular ongi va qalbida mafkuraviy immunitet hosil qilishning muhim omillardan biridir. Milliy g'oya va istiqlol mafkurasi yurtimizda yashayotgan barcha kishilaming ma'naviy boyligiga dunyoqarashining negiziga aylanishiga erishish biz uchun eng asosiy maqsaddir. Bu o'rinda O'zbekistonda rivojlanishining ma'naviy-axloqiy negizlari nimalardan iborat ekan? - degan savolning tug'ilishi tabiiy. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, ma'naviy taraqqiyoti bevosita uning ma'naviy-axloqiy negizlarining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liqidir. Bu negizlar: 1. Umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik; 2. Xalqimizning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlanish; 3. Insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilishi; 4. Vatanparvarlikdan iboratdir. Mustaqil O'zbekistonning kuch - qudrat manbayi - xalqimizning umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligidir. Umuminsoniy qadriyatlaradolat, tenglik, ahil qo'shnichilik va vatanparvarlik bo'lib hisoblanadi. Xalqimiz bu qadriyatlarning nozik kurtaklarini asrlar osha avaylab - asrab kelmoqda. Insonparvarlik bu o'zbek xalqi milliy ruhiyatining ajralmas fazilatidir. Bugungi kunda hur va ozod xalqimiz barcha xalqlar va davlatlar tomonidan yaratilgan ma'rifatda, fan va texnikada, madaniyat va san'atda nimaiki yangi va ilg'or jihatlar bo'lsa, shunga dadillik

bilan intilmoqda. O'zbek diyorida, tarixda ko‘p marta bo'lganidek, yana yangidan o'zimizning betakror va ilg'or, iqtidorli va eng muhimi-insonlarga kerakli qadriyatlarimiz barpo etiladi. Xalqning ma'naviy ruhini mustahkamlash va rivojlantirish O'zbekistonda davlat va jamiyatning eng muhim vazifasidir. Ma'naviyat shunday qimmatbaho mevaki, u bizning qadimiylari va navqiron xalqimiz qalbida butun va insoniyatning ulkan oilasida o'z mustaqilligini tushunib yetish va ozodlikni sevish tuyg'usi bilan birgalikda yetilgan. Ma'naviyat turli xalqlar va mamlakatlar kishilarini qon-qardosh qiladi. Ulaming taqdirini o'zaro hurmat asosida yaqinlashtiradi. Bizning ma'naviyatimiz asrlar davomida million-million kishilar taqdiri asosida shakllangan. Ma'naviyat taqdirning ehsoni emas. Ma'naviyat inson qalbida kamol topishi uchun u qalban va vijdonan, aql va qo'l bilan mehnat qilishi kerak. Xalqimizning xotirasi ajoyib nomlarga boy. Butun jahonga mashhur bo'lgan Beruniy, al-Xorazmiy, Ibn Sino, Imom Buxoriy, atTermiziyy, Ahmad Yassaviy, Ulug'bek, Navoiy va boshqa ko'pgina allomalar ma'naviyati keng va ayni vaqtida qismati og'ir bo'lgan siymolardir. «Ma'naviyat-insonning, xalqning, jamiyatning, davlatning kuch-qudratidir». Vatan va jahon madaniyatining, adabiyot va san'atning yutuqlari har bir oilaga yetib borishi uchun oilaning moddiy ta'minlanganligidan qati nazar qulay sharoitlar yaratish talab etiladi. Ijodiy xodimlarning ma'naviy kuchiga erkinlik berish, ularga har tomonlama yordam ko'rsatish ham katta ahamiyatga egadir.

Foydalaniqan adabiyotlar ro'yxati.

1. Barkamol avlod O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.- T.: 1998-y
2. I.A. Karimov. O'z kelajagimizni o'z qo'limiz bilan qurmoqdamiz. - T.: «O'zbekiston», 1998
3. www.ziyouz.com

BOSHLANG`ICH SINF O`QUVCHILARINING MATEMATIK SAVODXONLIGINI OSHIRISH

Amanbayeva Adolat Tulibayevna

Xorazm viloyat Gurlan tuman

17-maktab birinchi toifali

boshlang`ich sinf o`qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang`ich sinf o`quvchilari matematik savodxonligini oshirish va 1-sinf o`quvchilariga qo`shish va ayirish mavzusini o`rgatish bo`sh metodikasi aks ettirilgan.

Kalit so`zlar: matematika, qo`shish va ayirish, ko`rgazmalilik.

Birinchi sinfga kelgan bolalar turli joylardan va turlicha matematik tayyorgarlikka ega bo`la-di. Bolalar bog`chasi yoki ba`zi oilalarda tayyorgarligi bor bolalar 1-10 gacha sonlarni o`qish, sanash, teskari sanash, yozish malakalariga ega bo`ladilar. Ba`zan, mutlaqo tayyorgarlikka ega bo`lmagan bolalar keladilar. Shuning uchun o`qituvchinig vazifasi 1-sinfga kelgan bolalarning tayyorgarligini individual aniqlashdir. Bu ish o`qish boshlanguncha yoki birinchi haftadayoq amalga oshirilishi kerak. Aniqlashda quyidagi taxminiy savollar bo`lishi mumkin:

1. Sanashni bilasizmi? Sanang-chi?
2. Doiracha, cho`p, bayroqchalarni sanang-chi?
3. Stolda qancha qalam bo`lsa, shuncha bayroqcha oling.
4. Qaysi doirachalar ko`p? Qizillarimi, ko`klarimi?
5. Tartib bilan qo`yilgan narsalarni tartib bilan sanang.
6. 5–1, 8–2, 4–3 kabi savollar.

1-sinfga kelgan bolaga eng asosiysi u tanidigan tevarak-atrof, olam va narsalarga doir ko`rgazmali masalalar berish ham maqsadga muofiq hisoblanadi.

Bugungi kunning o`qituvchisi ham o`quvchisi ham zamonaviy imidj yarata oldi. O`qituvchi shaxsi bugungi kun talablariga mos ravishda harakat qilishi, zamonaviy ped-texnologiyalardan, turli xil metodlardan foydalanib dars o`tishi zamon talabidir. Shunday ekan, har bir darsga alohida tayyorgarlik va alohida e`tabor bilan qarashi lozim. Ayniqsa, 1-sinf da o`quvchilarga berilga bilim asosiy poydevor hisoblanadi. Boshlang`ich sinf matematika darslarida o`quvchilarning matematika savodxonligini oshirish, boshqa barcha fanlarni o`zlashtirishda muhim hisoblanadi. Aynan, 1-sinfda gi qo`shish va ayirish mavzusi raqamlarni o`rgatishdan keyin kelib, asosiy va birlamchi mavzu hisoblanadi. Bu mavzuni tushuntirishda turli xil metodlar, kompyuter –texnologiyalari va ko`rgazmali vositalardan foydalanib tushuntirish maqsadga muofiq hisoblanadi.

O`quvchi yoshlarning bilimini kengaytirish zamon talabi darajasiga etishida fan asoslari bilan qurollantirish, yangi pedagogik texnologiya yutuqlari asosida “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”

hamda "Ta'lim to‘g‘risida"gi qonun talablarini bajarish maqsadida ularning aqliy tafakkurlarini yuqori darajada rivojlantirishga erishish Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir. O‘quvchi yoshlarning bilimini kengaytirish zamон talabi darajasiga yetishida fan asoslari bilan qurollantirish, yangi pedagogik texnologiya yutuqlari asosida "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" hamda "Ta'lim to‘g‘risida"gi Qonun talablarini bajarish maqsadida ularning aqliy tafakkurlarini yuqori darajada rivojlantirishga erishish umumta‘lim maktablari oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ishmuhamedov R. va b. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – T. : 2008.

MATEMATIKADAN SINFDAN VA MAKTABDAN TASHQARI ISHLARNI AHAMIYATI

Aripova Nigora Mirdjon qizi
Namangan viloyati Uychida tumanidagi
7 umumiy o'rta ta'lim mакtabining
matematika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada matematika fanida sinfdan va maktabdan tashqari ishlarning o'rni va uning turlari berilgan.

Kalit so'zlar: matematika, o'quvchi, bilim, sinf, maktab.

O'quvchilar bilan sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil qilishda, o'qituvchi ta'lim samarasi past bo'lган metodlarga nisbatan, ya'ni o'quvchi passiv tinglovchi, esda saqlab qoluvchi va takrorlovchi emas, ongli ishtirokchi bo'lishini ta'minlashdan iborat bo'ladi. SHubhasizki, bunday darslarga tayyorlanish va o'tkazishda o'ziga xos qiyinchilik va murakkablik o'qituvchi zimmasida bo'ladi.

Buning evaziga o'qituvchi o'quvchilarning puxta, aniq tessavurga ega bilim olishiga, matematik tafakkuri rivojlanishga, o'zi qiziqan ixtisosni egallashiga maqsadli yondoshishga yo'naltira oladi. Isbotlashlar va masalalar yechishning turlari, ularning kelib chiqish tarixi bilan tanishishning darsda imkoniyati bo'lмаганлиги uchun sinfdan tashqari vaqtida o'рганиши maqsadga muvofiqdir.

Matematikadan sinfdan tashqari mashg'ulotlarida o'quvchilarda alohida qiziqish tug'diradigan masalalar, mavzularga e'tibor berishi maqsadga muvofiqdir.

Buning samarasi sifatida o'quvchilar mashg'ulotlarda yangi va qiziq qiziqarli narsalarni bilib oladilar va ular o'qituvchining birinchi yordamchisi bo'lib qoladilar, o'quvchilarning matematik qobiliyatlari rivojlanadi va shu bilan birga o'qituvchining o'z malakasi ham oshib boradi. Matematika o'qituvchisi talabalarni faqat darsda o'qitish bilan cheklanib qololmaydi. Yaxshi o'qituvchi va tarbiyachi ma'lum matematik bilimlar yig'indisini talabalarga singdirish bilan birga, ularda aktiv ijodiy fikrlashni uyg'otishi va foydali mehnat malakalarini tarbiyalashi lozim.

Matematika fanidan sinfdan va maktabdan tashqari mashg'ulotlarning quyuidagi turlarini keltirish mumkin: 1) matematika to'garaklari, 2) matematika kechalari, 3) matematik olimlar bilan uchrashuvlar, 4) matematika musobaqalari, 5) olimpiadalar, 6) "Bilimlar bellashuvi" tanlovi, 7) matematika viktorinalari, 8) matematik eskursiyalar, 9) matematik insholar, 10) mакtab matematika matbuotini tashkil qilish, 11) matematika tarixi 12) mashhur matematik olimlarning ijodiga bag'ishlangan kechalar.

Fanga o'quvchilarning qiziqishini oshirish uchun ularning konstrukturlik qobiliyatlarini revojlantirishga – ba'zi masalalarining modellarini yasashga, masalalar yechilishini tanlashga, topishmoq va sofizmlarga alohida e'tibor beriladi. Yasalgan buyum yoki narsaning sifati, qimmati, u oddiy loydan yasalgan sopol kosami, murakkab mashinami yoki san'at asarimi, barcha hollarda uni yasashda foydalanilgan xomashyoning sifatiga ko'p jihatdan bog'liq bo'ladi.

Shuning uchun olimpiadachi o'quvchini to'g'ri tanlash uni olimpiadaga tayyorlash jarayonini osonlashtiradi va muvaffaqiyatga erishishda katta ahamiyatga ega.

Olimpiadachi nomzodni bir-biriga bog'liq bo'lган mezonlar asosida tanlanadi va 2-3 nafar nomzod o'quvchilar bilan olimpiadalarga tayyorlanishni boshlash mumkin.

Tanlangan nomzod bilan ishslashda «oddidiyan murakkabgacha, osondan qiyingga» printsipiga amal qilish kerak. O'quvchining matematik qobiliyatini rivojlantrish, fikrlash darajasini o'stirib borish uchun matematikani quyidagi qismlarga bo'lib o'rganish mumkin. Olimpiadachi o'quvchi o'zining matematik bilimlarini tinimsiz ravishda oshirib borishi uning atrofida matematik muhitning yaratilishiga bog'liq. Bunda matematika darslari va to'garak mashg'ulotlaridan tashqari informatika va hisoblash texnikasi asoslari, fizika, kimyo hamda astronomiya darslaridan ham foydalanish maqsadga muvofiq, shuning uchun olimpiadaga nomzodlar tanlangach, yuqorida tilga olingan fan o'qituvchilari bilan hamkorlikda ish olib borish kerak.

Adabiyotlar:

1. Qo'chqorov A., Ismailov Sh. Mantiqiy masalalar/ Toshkent, 2008 y.
2. Yunusova D.I. Ta'lim texnologiyalari asosida matematik ta'limni tashkil etish. T., "Universitet", 2005.

MEN TANLAGAN YO'L

Ashrapova Nigora Olimovna
Buxoro tuman 26- maktab psixologi
+998 91 446 49 41

Annotatsiya: ushu maqolada yuqori sinf o'quvchilarini keyingi ta'limga va kasb- hunarga yo'naltirish doirasidagi fikrlarini inobatga olingan holda ularni keyingi xayotga tayyorlash borasidagi fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: yo'l, ta'limga, kasb-hunar, yuqori sinf, shaxs, bola tarbiyasi

Zamon shiddat bilan odimlab borar ekan, davr talabi ham shunga yarasha rivojlanib, malakali, zamonga mos, bilimli, kasb-hunarli yoshlarni talab etadi. Zamonaviy ta'limga jarayoni esa kelajakka kerakli kadrlarni yetishtirib berishdan iboratdir. Xususan, bu jarayon maktab jarayonidan boshlanishi, uzliksiz tizimning orasida to'siqlar bo'lishini bartaraf etadi. Bugungi kunda maktab o'quvchilari, asosan, yuqori sinf o'quvchilarining keyingi ta'limga, kasb-korga yo'naltirish ishlari jadallik bilan amalgalash oshirilmogda. Bitiruvchi sinflar kesimida har bir o'quvchi bilan individual ishslash orqali har o'quvchining qiziqishi, bilim salohiyati o'rganib chiqilgan. Masalan, har bir bolaning yosha xos farqli belgilari bo'lgani kabi, ya'ni yosh xususiyatidan tashqari, individual iqtidorlari ham mavjud. Har bir bolada shaxsiy ko'nikma yoki iqtidor bo'ladi, faqat uning yuzga chiqarish zarur. Dunyoning taniqli psixologi Z.Freyd aytganidek: "Har bir shaxsni alohida o'rganish kerak, chunki u shunchaki shaxs emas, o'zgacha iqtidorlar majmuyidir".

Maktabning yuqori sinf o'quvchilari orasida "Men kim bo'lmoqchiman?" mavzusida insholar tanlovi, "O'zbekistonga qanday kadr kerak?" mavzusida ijtimoiy so'rovnomalari o'tkazish orqali har bir bolaning qiziqishi, imkoniyatlari o'rganilib chiqiladi. So'rovnomalari natijasi doim ham yaxshi chiqamasligi yoki hamma o'quvchining ham javobi qoniqarli bo'lmasligi, o'quvchining shaxsiy fikri bo'lmasligi kabi holat ham kuzatiladi. Bunday holatlarda mакtab psixologi va sinf rahbari tomonidan shu kabi o'quvchilarning yashirin iqtodorlarini aniqlash zarur. Buning uchun turli xil tanlovlardan, oly ta'limga muassasalariga "Ochiq eshiklar kuni" tadbiri doirasida borilib, bolaning qiziqishlarini inobatga olish zarur.

O'quvchilani bilimga, kasb-korga yo'naltirishning eng samarali yo'llaridan biri bu shu yo'ldan borib yutuqlarga erishgan shaxslar bilan uchrashadir, ularni o'rnatishdan iboratdir. O'quvchining kasb va ilga layoqatini yuqori sinflarga borib sezish mumkin, sababi bola kichik mакtab yoshida turli kasb egasi bo'lishni (ba'zan ehtiyoj yo'q bo'lgan kasblarni) istaydi. Yuqori mакtab yoshiga yetganda esa o'quvchida tashqi ola bilan bevosita aloqaning mustahkamlanganligi uning endi kelajakda qanday kasb egasi bo'lishini o'zi belgilaydigan, atrofni idrok qila oladigan bo'ladi.

Hozirda har bir maktablarda hatto ta'til kunlarida ha o'quvchilarni bo'sh qoldirmaslik, ularning vaqtini serazmuno'tkazish borasida har bir maktabsa say-harakatlar olib borilmoqda. Xususan, fanlar kesimida fan to'garaklari, (OTmga tayyorgarlik nuqtayi nazaridan majburiy fanlar bilan ishslash alohida yo'lga qo'yilgan), kurslar (chet tili, IT), kasb-hunarla yo'naltiruvchi turli mashg'ulotlar (masalan, rassomchilik, o'ymakorlik) kabi yo'nalishlarda ish olib borilmoqda. Birgina IT sohasida tashkil etilgan kurslarni doirasida o'quvchilarga uyda o'tirib, turli dasturlar yaratish orqali qiyin ishlarning yengillatish usullari o'rgatiladi. Bu xil kurslarga hozirda o'quvchilarning qiziqishi katta. Mакtab o'quvchilari uchun "Ijtimoiy loyihalari" miqyosida turli tanlov-tendirlarning tashkil etilishi ham ularning kasbiy faoliyatining boshlang'ich nuqtasi sanaladi.

O'quvchilarni har qanday kasb yoki ilmg yo'naltishda kitobning o'rni salmoqlidir. Avvalo, qiziqish, harakat kasb va bilimga yo'naltirishning eng ujstuvor vazifasidir. agar bola o'qimas ekan uning hayotida hech qanday ijobjiy yutuqlar, o'zgarishlar bo'lmaydi. Respublikamizda 30 yoshgacha bo'lgan yoshlarni qamrab olgan (asosiy, e'tibor mакtab yoshidagilar uchun) loyihalarning eng kattasi Yoshlar Ittifoqining tashabbusi bilan tashkil etilgan "Yosh kitobxon" teletanlovi hisoblanadi. Mazkur tanloving tashkil etilishi har bir o'quvchini ilmgaga, xususan, badiiy asarga qiziqishini orttirdi. Shuni ta'kidlash joizki, shaxsiy fikri bo'limgan, kitob o'qimagan boladan ertaga yetuk kadr chiqishi dargumon. Zero, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev aytganidek: "Bugun televizor ko'rayotgan o'nta bolani ertaga kitob o'qigan bitta bola boshqaradi!"

Bugungi kunda yoshlarga qaratilgan davlat siyosatining barchasi yoshlarni yetuk bilim vakili,

o'z ishining ustasi, malakali kadr qilishga qaratilgan. Respublikamizdagi yoshlarning kelajagi davlat siyosatiga aylantirilganligi, bevosita ertamiz egalarining kelgusi hayotlarida davlatning befarq emasligini izohlaydi respublikamizda joriy etilgan 11 yillik ta'lidan so'ng o'z-o'zidan keyingi ta'lim ixtiyorish ravishda amalga oshiriladi, ammo bugungi kunda dunyo miqyosida o'z o'rniga ega bo'lishni istgan har bir yosh avlod oliy ta'lim diplomiga yoki kerakli mutaxassislikka ega bo'lishi lozim. Yuqori sinf o'quvchilarini keyingi ta'limga va kasb-hunarga yo'naltirish hozirda jadal tarzda amalga oshirib kelinmoqda. Xususan, maktab bitiruvchilari joriy yilda o'zlari tanlagan mutaxassisliklaridan kelib chiqqan holda O'zbekiston bo'ylab cheklanmagan miqdorda OTmni tanlashi, 5 ta (2 ta aososiy, 3 ta majburiy) fanlardan test topshirgach, yig'gan baliga ko'ra o'ziga ma'qul bo'lgan ta'lim muassasida keyingi ta'limni davom ettirishi mumkin. Ammo maktab bitiruvchilarini keyingi ta'limga to'la qamrab olish imkonining yo'qligi majburiy ta'lidan so'ng agar oliy ta'lim muassasiga kira olmagan taqdirda o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltiruvchi texnikumlar yaratildiki, bu o'zi tanlagan mutaxassislik bo'yicha olgan kasbiy mahoratini kelgusida yuzaga chiqargan holda texnikumlarda ikki yillik ta'lidan so'ng OTMdA suhbat asosida o'qishga kirish imkonini beradi. Aytaylik, maktab o'quvchisi tibbiyat sohasiga qiziqadi. Buning uchun unga maktab jaryonining o'zidayoq kerakli bilimlar berib boriladi. Agar bilimini yana-da mustahkamlash uchun qo'shimcha tarzda tashkil etilgan kurslarga kirishi mumkin. Bu kabi kurslar aksariyat maktablarning o'zida tashkillangan. O'zining egaklagan bilimi natijasi o'laroq, mutaxassisligi bo'yicha davlat test sinovlaridan o'tsa, keyingi ta'lim jarayonining bevosita qatnashchisiga aylanadi. Agar kira olmagan keyingi o'qishini tibbiyat texnukumida davom ettirish ikmoniyati mavjud.

Adabiytolar:

- 1.www.pedagog.uz
- 2.www.ziyonet.uz

COMMUNICATIVE LANGUAGE TEACHING

Beknazarova Zebo Abdimannonovna
Shoymurodova Nafisa Muhiddinovna
Navoi region , Zarafshan
School N 12
Teachers of English language

Annotation: The article gives a quick insight into Communicative language teaching which has become quite popular recently and compares it with other approaches that were dominant in ELT and emphasises the importance of meaningful communication and the need to authentic context .

Key words: Communicative Language Teaching, communication, fluency, accuracy, present continuous

Communicative Language Teaching developed in the late 60s and 70s, due in part to frustration with existing teaching approaches, which some felt were too focused on the structures and rules of language. They felt that language education should focus instead on the function of language (i.e. communication). Many scholars across the U.K. and the U.S. started to study and propose new methods for teaching “communicative competence;” one significant development was the Council of Europe’s support of this new approach to language teaching. Today, different educators may view or use CLT differently (largely because different educators define “communication” differently), but in essence, CLT puts the highest priority on students’ ability to effectively communicate in the target language. So, as with the substitute teacher above, the idea is to get students talking, sharing ideas and engaging authentically with the target language, not just mastering grammar rules.

The major characteristics are:

- Meaning is primary; contextualization is basic

Communicative Language Teaching Today • Attempts to communicate in TL are encouraged in the beginning of instruction.

- Material sequencing is determined by the content, meaning, and function.
- L1 is acceptable when feasible.
- Activities and strategies for learning are varied.
- Communicative competence is the goal of instruction.

Below, we will take a look at how CLT activities can be used in the classroom, and how they are different from “accuracy” activities.

To see the difference between the two methods, we will look at a sample class from both teachers.

Activities Focusing on Accuracy

The class’ real teacher focused her lessons on accuracy. Her lessons went something like what you are about to read below.

Teacher: Hello class. Today we are going to talk about the present continuous. We use it to talk about things that are happening now. We form it by using the present form of the verb “to be” plus the “ing” form of the verb. For example, *I am talking* to you now. *I am writing* on the whiteboard now [as she writes on the whiteboard]. Here are some cards. [The teacher gives a card to each student.] Look at the card and tell me what you are doing.

Student A: I am washing my car.

Student B: I am watching TV.

Student C: I ride my bike.

Teacher: You mean you are riding your bike.

Student C: Yes, sorry. I am riding my bike.

Teacher [after everyone has finished]: Good. Now open your book and turn to page 24. Take a few minutes to answer the questions in exercise one.

Afterward, the class members take turns giving their answers and the teacher corrects them when necessary. Now, after practicing using the present continuous in this manner for 50 minutes, students are going to know how to form it. They are going to be accurate, but has any meaningful conversation taken place? Students have practiced the language out of the context in which native

speakers use it. They also had no real choice but to use the present continuous. Students come out of lessons like these saying that they know how to use class speak, but they are lost when trying to converse with native speakers outside of the classroom.

Compare that to the following example.

Activities Focusing on Communication

Substitute Teacher: Ann, what am I doing? [The teacher picks up a book and starts reading it.]

Student A: You are reading a book.

The teacher nods and motions for Ann to do something. She does, and the student next to her says what she is doing. After all of the students have participated in this activity, the teacher explains the present continuous to them. Rather than explaining the grammar rules in full, she elicits as much information from the students as possible based on the previous activity.

Then, she gives them a task to complete that involves communicating with one another:

Substitute Teacher: Now, each of you has a problem. You need to call another student to ask him or her to help you. The student you call has to say what they are doing that stops them from helping you. If their excuse makes sense, you move on and call another student. If not, that student has to help you. Students cannot repeat activities. If they do, then they will have to help you.

The first student “calls” another student.

Student A: Hi, Student B. I need someone to look after my daughter. Can you help me?

Student B: No. I cannot because I am writing a report at work.

Student A: Hi, Student C. I need someone to look after my daughter. Can you help me?

Student C: No. I cannot because I am sleeping.

Student A: You are not sleeping. You are talking to me.

This lesson gets students communicating with one another in a natural way. Native English speakers call one another every day and ask them what they are doing. Or they call for help and if the other party cannot help, they usually say why. What makes this activity even better is that the students do not have a script. There is no way to predict what they are going to say. Students leave a class like this feeling equipped to tell people what they are doing, and they cannot wait to come to class to see what they are going to learn, in context, the next day.

Since its inception in the 1970s, communicative language teaching has passed through a number of different phases. In its first phase, a primary concern was the need to develop a syllabus and teaching approach that was compatible with early conceptions of communicative competence. This led to proposals for the organization of syllabuses in terms of functions and notions rather than grammatical structures. Later the focus shifted to procedures for identifying learners' communicative needs and this resulted in proposals to make needs analysis an essential component of communicative methodology. At the same time, methodologists focused on the kinds of classroom activities that could be used to implement a communicative approach, such as group work, task work, and information-gap activities.

Some focus centrally on the input to the learning process. Thus content-based teaching stresses that the content or subject matter of teaching drives the whole language learning process. Some teaching proposals focus more directly on instructional processes. Task-based instruction for example, advocates the use of specially designed instructional tasks as the basis of learning. Others, such as competency-based instruction and text-based teaching, focus on the outcomes of learning and use outcomes or products as the starting point in planning teaching. Today CLT continues in its classic form as seen in the huge range of course books and other teaching resources that cite CLT as the source of their methodology. In addition, it has influenced many other language teaching approaches that subscribe to a similar philosophy of language teaching

References:

1. Communicative Language Teaching Today Jack C. Richards Cambridge University Press 2006
2. Communicative Language Teaching and Its Impact on Students' Performance –Simhachalam Thamarana
3. <https://americanenglish.state.gov/>
4. Clarke, M., and S. Silberstein (1977). Toward a realization of psycholinguistic principles in the ESL reading class. *Language Learning*, 27

O'ZBEKISTONDA TA'LIM-TARBIYA SOHASINI ISLOH QILISH ZARURATI.

Berdiqulova Saodat Saidovna

Navoiy viloyati Xatirchi tumani 34-maktabning
rus tili va adabiyoti fani oqituvchisi

Annotatsiya. O'zbekiston Respublikasida ta'lism sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar jamiyatda sodir bo'layotgan demokratik o'zgarishlar, yangi jamiyat barpo etish yo'lidan dadil yetaklovchi, harakatlantiruvchi ichki kuchga aylanmoqda.

Kalit so'zlar. "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi", "Ta'lism to'grisidagi"gi Qonun, mafkuraviy qarash, Oliy Majlis, Ta'lism-tarbiya, demokratik o'zgarishlar.

«Ta'lism-tarbiya tizimini o'zgartirmasdan turib, odamlar ongini, demakki, ularning turmush tarzini ham o'zgartirish mumkin emas» - deb ta'kidlaydi I.Karimov. 1997 yil Oliy Majlis IX sessiyasida so'zlagan nutqida shu vaqtgacha amalga oshirilgan tadbirlar talabga javob bermayotganligini, eski sho'rolar zamonidan qolgan ta'lism-tarbiya tizimiga xos mafkuraviy qarashlardan va sarqitlardan to'liq qutila olmaganaligimiz, ikkinchidan, o'zgarishlar yuzaki bo'lib, ta'lism-tarbiya va o'quv jarayonlarining tarkibini, bosqichlarini bir-biri bilan uzviy bog'lash, ya'ni uzlucksiz ta'lism-tarbiya tizimini tashkil qilish muammolarini yechib bermaganligi, uchinchidan, bizning amaldagi ta'lism-tarbiya tizimimiz bugungi zamonaviy, taraqqiy topgan demokratik davlatlar talablariga javob bera olmasligi... kabilar ham bu islohotni zarurligini ko'rsatdi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi IX sessiyasi (1997 yil 29 avgust)da "Ta'lism to'grisidagi"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" qabul qilindi. Bu qonun hujjatlariga asosan, respublikamizda ta'lism-tarbiya tizimini tubdan o'zgartirish, uni yangi zamon talabi darajasiga ko'tarish, barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishning qonuniy asoslari belgilab olindi. Bu borada bir qancha ishlar amalga oshirildi va oshirilmoqda. Ana shu sessiyada I.A.Karimov "Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori" mavzusida nutq so'zlab, quyidagi g'oyalarni ilgari surgan edilar: 1. Maktablarning moddiy bazasini mustahkamlash. 2. Bilimli, mahoratli tarbiyachi o'qituvchilami tayyorlash, ularning hayotiy talablarini qondirish. 3. O'quv jarayoniga tegishli bo'lib boshlang'ich sinflarda va undan keyingi bosqichlarda o'qiyotgan bolalaiga qaysi sinfda nimani o'qitish maqsadga muvofiqligini ilmiy nuqtai nazardan asoslash. 4. Boshlang'ich ta'limga ikkinchi darajali ish deb qaramaslik, chunki bolaning dunyoqarashi, didi salohiyati shakllanadigan boshlang'ich sinflarga eng yetuk, eng tajribali murabbiylar biriktirib qo'yilishiga katta e'tibor berish. Respublikamiz mustaqillikka erishgach ijtimoiy tuzum o'zgardi. Ijtimoiy tuzumning o'zgarishi shu tuzumning maqsadi, vazifalariga mos keladigan va uni amalga oshiradigan kadrlar tayyorlash vazifasini qo'ydi. Demak, ta'lism-tarbiyaning tashkiliy-uslubiy asoslarini yaratish davr talabi bo'lib qoldi. Ana shu davr talabiga muvofiq barkamol avlodni tayyorlab voyaga yetkazishning qonuniy asosi bo'l mish "Ta'lism to'grisidagi"gi qonun, "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" qabul qilindi. XXI asrda ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar rivojida inson aql zakovati va ma'naviyati asosiy muvofiqlashtiruvchi, rivojlantiruvchi omil va vosita ekanligi tobora namoyon bo'lmoqda. Shuning uchun insonparvarlik bozor iqtisodiyoti asosida huquqiy, demokratik davlat, erkin fuqarolik jamiyat qurilishining bosh tamoyili sifatida maydonga chiqdi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lism to'grisidagi"gi Qonunida ta'lism davlatimiz ijtimoiy taraqqiyoti sohasida ustuvor deb e'lon qilinishi pedagogika fani zimmasiga juda katta mas'uliyatlari ulug'vor vazifalarni yukladi. Juda boy ilmiy, ma'naviy, madaniy, diniy merosimiz qayta tilkana boshlandi. Har bir mustaqil fan o'zining predmeti va metodologik asoslariga egadir. Jumladan, pedagogika fan sifatida shakllanib, o'zining predmetiga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Tursunov I.Y., Nishonaliev U. Pedagogika kursi. - T.: «0'qituvchi», 1997
2. Podlasiy I.P. Pedagogika. - M.: «VIados», 2003.
3. www.ziyouz.com

TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O'QITUVCHI FAOLIYATINING O'RNI

Boymatov Nuriddinjon Mirzaqulovich, Husanov Azizbek Ravshan o'g'li
Guliston davlat universiteti, nuriddinjon.boymatov.83@mail.ru

Ta'lism samaradorligini oshirishda pedagogik sirlaridan biri o'qituvchilarda muntazam izlanish va o'z ishining ustasi bo'lismiga qiziqish uyg'otishdan iborat. Pedagog o'z dars mashg'ulotlarida, tarbiyalanuvchilar bilan o'zaro munosabatlarda yaxshi va yomonni farqlashga, yutuq va kamchiliklarini o'z vaqtida bilishga urinsa, pedagogik faoliyat samaradorligining yarim muvaffaqiyatiga erishgan bo'ladi. SHu nuqtai nazardan har bir pedagog mustaqil ravishda o'z imkoniyatlarini aniqlashi, o'z qobiliyatlarini va pedagogik mahoratini rivojlantirishi kerak. O'zida ko'p narsani ijod qilishi, tavsiya qilinganlardan ko'pini sinab ko'rishi, o'z ustida tinimsiz mehnat kilishi, o'qituvchi siyemosini yaratadi, kosib yoki ijodkor bo'lismi ham o'zi belgilaydi.

Pedagog o'zining tajribasini tahlil qilib, o'z diqqatini tobora muvaffaqiyatli jihatlarga qaratadi, o'zining ish samaradorligini pasaytirayotgan pedagogik muammolarni va qiyinchiliklarni ham ko'ra olib, uni bartaraf etish yo'llarini topadi.

Pedagogik faoliyatda dastlabki qiyinchiliklardan biri o'qituvchi o'z faoliyatiga ta'limi, ma'naviy va jismoniy jihatdan tayyorgarligi sustligidir, sustligi natijasida pedagogda o'z o'zidan keskinlik, beparvolik, paydo bo'ladi.

Endigina o'z faoliyatini boshlayotgan o'qituvchilar duch keladigan asosiy qiyinchiliklari, pedagogning ta'lim jarayonidagi qiyinchiligi shart—sharoitlarga tezkorlik bilan moslashmasligi, keskinlik, beparvolik, o'z ishidan qoniqmaganligi, psixologik holati yoki aksincha, uni bartaraf qilish uchun jadal intelekti, pedagogik mahoratninig yetishmasligi uni takomillashtirish, pedagogik fikrlashni sekinligi, malaka va ko'nikmalarni rivojlantirishni ta'minlaydigan tetiklik, udaburonlik, mobilizatsion tayyorgarlik, emotsiyonal ko'tarinkilik holatining mavjud emasligidir.

Pedagogik faoliyatdagi qiyinchiliklardan yana shuni ta'kidlashimiz mumkinki, pedagogik vaziyatda ziddiyatlar uzoq davom etishi, o'z vaqtida hal qilinmaganligi, muvaffaqiyatsizlikka duchor bo'lishi, vaziyatda nafaqat psixologik uzilishlar, balki o'z-o'zini baholashning pastligi, pedagogik mahoratni takomillashtirishning tormozlanishi salbiy holatga olib keladi

SHunday ekan ta'lism samaradorligini oshirishda pedagogik vazifalarga faol munosabatning zarur sharti bo'lgan rag'batlantiruvchi uslublardan o'z vaqtida foydalanish bu ijobjiy hal etilishiga, o'qituvchining shaxsiy pedagogik mahorati zahirasini safarbar qiladi, bu esa pedagogning ijodiy fikrlashini rag'batlantirishiga manba bo'lib xizmat qiladi.

Demak, ta'lism samaradorligini oshirishda o'z pedagogik faoliyatini endigina boshlagan har bir yosh o'qituvchi aslo jismonan va ruhan bo'shashishi, butunlay osoyishtalikka berilishi mumkin emas.

Pedagogik va psixologik adabiyotlar tahlili, qiyinchilik – insonning sub'yekтив psixologik holati ekanligini, u hamma vaqt ham tashqi kuzatuvchi tahlil uchun qulay emas degan xulosa qilishga imkon berishini, bu esa hech kim o'qituvchining kasbiy qiyinchiliklarini uning o'zidan ko'ra yaxshiroq aniqlay olmasligini va ularni bartaraf qilish yo'llarini ham o'zidan boshqa kishi topa olmasligini ta'kidlaydi. Demak, o'qituvchining pedagogik faoliyatida kasbiy qiyinchiliklarini tadqiq qilishning yanada qulay yo'li bu, o'z-o'zini tashxislash hisoblanadi.

Ta'lism samaradorligini oshirishda kasbiy takomillashuvning salbiy holati buyruq ohangi yuqori darajada bo'lishi, baqir chaqir qilishi va haddan tashqari qattiqqo'llik, nazorat qilishi emas, balki aynan o'qituvchining o'z faoliyatidan qoniqmaslik hissi, yuzaga kelgan pedagogik ziddiyatni boshqacha qilishga, buning uchun yangi vositalarni izlab topishga va uni o'zlashtirishga ongli ravishda intilishini ta'minlashi, qiyinchilik va ziddiyatlarni bartaraf etishidan, shaxsan o'zi hal qilgan shogirdlar vazifasidan ijodiy quvonish, qoniqish hissi – o'qituvchi kasbiy komponentligining asosiy manbasiga aylanadi, aniqrog'i, aylanishi mumkin. Har bir pedagogik jamoada va jamoaning har bir a'zosida pedagogik kasbiy faoliyat xususiyatlarini o'rganishda yagona maqsad uchun harakatlanishga imkoniyat beradi, bu o'z navbatida o'qituvchining pedagogik mahoratini oshirish mexanizmini yaratish uchun zamin hozirlaydi.

Ta'lism samaradorligini oshirishda integratsion fan yutuqlaridan foydalanish, olimlar erishgan natijalaridan, nazariy bilimni amaliyat bilan bog'lash, ilmiy bilimlarning ma'lum bir maqsadga yo'nalgaligiga bog'liqligini anglay olish lozim.

Pedagoglarda ma'lum bir maqsadga yo'naltirilgan g'oyalar bilan ta'minlashdan avval amaliyot asosida aniqlangan ehtiyoj bo'lishi kerak. O'qituvchi mehnatini o'rganish jarayonida qator shart sharoitlarga rioxal qilish ko'zda tutiladi. Nafaqat o'qituvchilik kasbida uzoq o'tmishtajribalaridan foydalanish darkor, balki o'qituvchi kasbiy rivojlanishining eng yaqin va olis istiqbollarini ham belgilash zarur.

Bu o'qituvchining ta'lim-tarbiya jarayonida paydo bo'ladicidan muammosi aynan nimadan iboratligini va uning sababi aynan nima ekanligini aniqlash, sabab va oqibatlarini pedagogik qiyinchilik oqibati bilan qorishtirmaslikka imkon beradi. Bunda pedagogik tashxislashning o'qituvchi kasbiy faoliyatini tezkor korreksiyalash imkoniyatini beradigan o'ziga xos jihatlari namoyon bo'ladi.

O'qituvchining o'z potensial imkoniyatlarini baholash diagnostika davomida har qanday holatda ham e'tiborga olinishi lozim, unga ishonch bildirish kerak, uning kasbiy faoliyatiga bahoni oshirib yoki pasaytirib qo'yish o'qituvchi kasbiy rivojlanishini to'xtatib qo'yishi mumkin. Ushbu o'qituvchining individual rivojlanish mantiqini hisobga olish maqsadga muvofiqdir. O'qituvchining yutuqlarini boshqa o'qituvchilarning yutuqlari bilan emas, balki o'zining oldingi yutuqlari bilan ham taqqoslash kerak.

Xulosa qilib aytalganda, ta'lim samaradorligini oshirishda o'qituvchi tomonidan o'z kasbiy faoliyati natijalarini anglab yetishi uning pedagogik faoliyatni amalga oshirishini yanada takomillashgan usullarini izlash va ularni o'zlashtirish zaruriyatini ta'minlaydi.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGGATUVCHI MASHQLAR

Egamberdiyeva Mahzuna Komilovna
Farg'on'a viloyati Qo'shstea tumani 1-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel:+99 895 0081070

Annotatsiya: maqlada boshlang'ich ta'lif o'quvchilarining mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirishda mashqlarning ahamiyati va ularni o'rgatish usullari yoritilgan.

Kalit so'zlar: mashq, mustaqil fikr, savod o'rgatish, ijodiy mashq.

Ona tili fanini o'qitishning asosiy vazifasi - o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetensiyani rivojlantirish; o'quvchilarda grammatikaga oid o'zlashtiriladigan bilimlarni (fonetika, leksikologiya, so'zning tarkibi, so'z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) rivojlantirish hamda ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda to'g'ri va ravon bayon eta olishni rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirishdan iborat.

Boshlang'ich ta'lifda – o'quvchilarning savodxonligini ta'minlash, adabiy nutq me'yorlariga og'zaki va yozma nutqida rioya qilishni shakllantirish ko'nkmalarini shakllantirishdan iborat.

Boshlang'ich ta'lif mazmuni quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

1. Savod o'rgatish va nutq o'stirish.
2. Amaliy fonetika va grammatika, imlo va nutq o'stirish.

Savodga o'rgatish jarayoni ikki davrni: alisbegacha tayyorlov va alisbe davriga ajratiladi. Tayyorgarlik va alisbe davrida ta'lif savodga o'rgatishning tahlil-tarkib tovush usulida amalga oshiriladi. Bunda o'quvchilar nutqini yangi so'zlar hisobiga boyitishga alohida e'tibor qaratiladi.

Boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limi o'quvchilarda nutqiy faoliyatning asosiy turlarini rivojlantirishni ko'zda tutadi. Shuning uchun Ona tili o'quv fani mazmunini nutq tovushlari, yozma nutqda tovushlarning ifodalanishi, so'z turkumlari, ularning o'zgarishi va gapda so'zlarning bog'lanishi, so'zlarning morfemik tarkibi va so'z yasalishi, so'zlarning leksik-semantik guruhlari, imlo qoidalari va tinish belgilarning ishlatilishiga doir bilimlar tashkil etadi.

Boshlang'ich sinflarda mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi mashqlar bolalarning narsa va atrof-muhit haqidagi bilimlarini tartibga soladi va ularga to'g'ri fikrlash usullarini o'rgatadi. O'quvchi maktabga kelganda, keng lug'at boyligiga ega bo'lsa ham, odatda, tafakkurning taqqoslash, qarshi qo'yish, umumlashtirish, guruhlash usullaridan foydalanishni bilmaydi (ayniqsa, bilish faoliyatining ob'ekti aniq predmet emas, uni ifodalovchi so'zlar bo'lsa). Mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi mashqlarning vazifasi u yoki bu narsa va hodisalar bilan tanishish asosida bolalarni predmet va hodisalardan muhimini, umumiysini ajratishga, so'z bilan aniq ifodalashga o'rgatish, bolalarga mantiqiy usullar tizimini o'rgatish bilan bilimini material tomondan boyitish va uni aqliy tomonidan o'stirish hisoblanadi.

Mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi mashqlar bolalarning so'z boyligi va tilining umumiyo'ishida katta ahamiyatga ega bo'lib, lug'at ishi va tilga oid boshqa ishlar bilan bog'lab olib boriladi. Masalan:

1. Narsalarning mavzuga tegishli guruhini tuzish: ust kiyimlar (*ko'yak, kostyum*) va oyoq kiyimlar (*botinka, tufti*); uy hayvonlari va yovvoyi hayvonlar kabi. Bunda bolalar «*Bu nima?*» so'rog'iga javob berishga o'rgatiladi: *Bu n i m a? - Avtobus. Avtobus nima? Mashina.*

2. Bir turdag'i narsalarni sanab ko'rsatish va umumlashtiruvchi bir so'z bilan nomlash. Masalan, *stol, stul, shkaf* larni bir so'z bilan qanday nomlash mumkin? (*Mebel*)

3. Berilgan narsalardan bir guruhga kirmaydiganlarini ajratish. Masalan, *qalam, pero, chizg'ich, o'chirg'ich, stul* ko'rsatiladi, o'quvchilar o'quv qurollarini ajratadilar, *stul* o'quv quroliga kirmasligini, mebel ekanini aytadilar.

Bunday mashq o'yin tariqasida o'tkazilishi ham mumkin: ma'lum so'zlar berilib, ortiqchasini topish va nima uchun ortiqcha ekanini tushuntirish talab etiladi: *qaldirg'och, chumchuq, mushuk, musicha*.

4. Predmet nomlari va belgi bildirgan so'zlarni guruhlarga ajratish. Bunda so'zlar *choynak,*

tesha, bolta, piyola, arra, tarelka kabi aralash beriladi. O'quvchilar guruhlab, *idishlar nomi: choynak, piyola, ... ; ish qurollari nomi: tesha, bolta, ...* kabi yozadilar. Narsa belgisini bildirgan so'zlar ham aralash beriladi, bolalar to'rt guruhga (rang, maza, shakl, xususiyat) ajratadilar.

5. Qarama-qarshi qo'yish bilan umumlashtirish: *qaldirg'och, chumchuq, bulbul – qushlar, tovuq, xo'roz, kurkalar-chi?* (*Parrandalar*.)

Mazkur mashqlar sermazmun bo'lishi, o'quvchilarning tajribasi bilan bog'lanishi, ularni to'g'ri fikrlashga o'rgatishi, bilimlariga aniqlik kiritishi va tartibga solishiga xizmat qilishi lozim. Ijodiy mashqlarda o'quvchilar o'zlari erkin ravishda gap tuzadilar. Boshlang'ich sinflarda ijodiy mashqlarning quyidagi turlaridan foydalilaniladi: 1. Gap tuzish uchun mavzu beriladi, o'quvchilar shu mavzuga mos gap tuzadilar: «*Quyoshli kunda*», «*Bizning uy*» yoki «*Quyon va tipratikan*» kabi. 2. Narsa rasmi yoki syujetli rasm beriladi, o'quvchilar rasm asosida bir yoki bir necha gap tuzadilar. 3. Ikki-uchta «*tayanch*» so'z beriladi, o'quvchilar shu so'zlarni qatnashtirib gap tuzadilar. Tayanch so'z sifatida bolalarning faol lug'atiga aylantirish zarur bo'lган so'zlar olinadi.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi mashqlar bolalarning narsa va atrof-muhit haqidagi bilimlarini tartibga soladi va ularga to'g'ri fikrlash usullarini o'rgatadi. Mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi mashqlar bolalarning so'z boyligi va tilining umumiyligi o'shida katta ahamiyatga ega bo'lib, lug'at ishi va tilga oid boshqa ishlar bilan bog'lab olib borilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baratov Sh. O'quvchi shaxsini o'rganish usullari. Toshkent "O'qituvchi" nashriyoti 1995, 52.
2. Qosimova K., Matchonov S. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent.

GRAMMATIK TUSHUNCHALARING SAMARALI O'ZLASHISHINI TA'MINLAYDIGAN METODIK SHARTLAR.

Ergashova Surayyo To'lqinovna
Navoiy viloyati Navbahor tumani
21-ayrim fanlar chuqur o'rganiladigan
maktab internati ona tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Grammatik tushunchalarda ham, boshqa tushunchalar kabi, hodisalarning muhim belgilari umumlashtirilgan holda aks ettiriladi.

Kalit so'zlar. Til hodisalari, grammatik tushuncha, til kategoriyalari, so'z, so'z birikmasi, gap, morfema, leksema, fonema.

Til hodisalarining o'ziga xos xususiyati, ya'ni tushunchaning mazmun tomoni grammatik tushunchaning o'ziga xos xususiyatini keltirib chiqaradi. Til hodisalari, til kategoriyalari boshqa hodisalarga nisbatan juda mavhumligi bilan farqlanadi. Biologik tushunchalarni shakllantirishda belgilarini kuzatish, bir tizimga solish va umumlashtirish mumkin bo'lgan aniq hodisalar va predmetlar material sifatida asos qilib olinadi. Grammatik tushunchalar esa so'z, so'z birikmasi, gap, morfema, leksema, fonema va boshqalarning o'ziga xos muhim belgilarini aniqlash va umumlashtirish natijasi hisoblanadi. Boshqacha qilib aytganda, kishilar tomonidan yaratilgan grammatik tushunchaga asos bo'lgan dastlabki materialning o'zi yetarli darajada mavhumdir. Demak, grammatik tushunchalar umumlashtirilganlarning yana umumlashtirilgani hisoblanadi. Grammatik tushunchaning bu xususiyatlari tufayli o'quvchilarda tushuncha juda ko'p qiyinchilik bilan shakllanadi. Grammatik tushunchani bilib olish uchun mavhum tafakkur ma'lum darajada rivojlangan bo'lishi lozim. Mavhum tafakkur ta'lif jarayonida vujudga keladi va maxsus mashqlarni talab qiladi. Bu mashqlar muayyan aqliy ko'nikmalarni va lingvistik tasavvur hamda bilimlar yig'indisini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi zarur. Ko'pgina ruhshunos olimlarning tekshirishlari natijasida aniqlanishicha, tushunchani shakllantirish jarayoni tafakkurga oid analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, aniqlashtirish amallarini bilib olish jarayoni ham hisoblanadi. O'quvchilarda tushunchani shakllantirishning natijasi ularning mavhumlashtirish faoliyatining qay darajada o'sganligiga bog'liq. Mavhumlashtirishda qiynaladigan o'quvchilar so'zlarni taqqoslay olmaydilar va ularning muhim grammatik belgilariga ko'ra bir guruhga birlashtira olmaydilar, tushunchani shakllantirishda qiynaladilar va xatoga yo'l qo'yadilar. Masalan, fe'l o'rganiganda o'quvchilar fe'l predmetning harakatini bildirishini bilib oladilar. Yurmoq, o'qimoq, olmoq kabi fe'llarda leksik ma'noga mos keladi. Ko'p fe'llarda bunday moslik bo'lmaydi. Grammatikada predmet harakati deyilganda, harakat bilan birga predmetning holati, uning boshqa predmetlarga munosabati, predmet belgisining o'zgarishi kabilar ham tushuniladi: uxlamoq, o'yldamoq, sevmoq, o'smoq, ko'karmoq va hokazo. Predmet harakatini bunday keng ma'noda, umumlashtirilgan holda tushunish endigina tilni o'rgana boshlagan o'quvchilarga qiyinlik qiladi, ular harakatni ko'proq yurish, siljish ma'nosida aniq tasavvur qiladilar. SHuning uchun fe'lni o'rganishning boshlang'ich bosqichida yotmoq, kasallanmoq, turmoq, qizarmoq kabi so'zlarni predmet harakatini bildiradi deb hisoblamaydilar. Bunday hodisani otni o'rganishda ham uchratish mumkin. Ayrim o'quvchilar tinchlik, qahramonlik, qadam kabi so'zlarni ot turkumiga kiritmaydilar. Tushunchani shakllantirish uchun o'quvchilarda mavhumlashtirish ko'nikmasini o'stirish, ular diqqatini so'zning aniq leksik ma'nosidan grammatik ma'nosiga qaratish va shu guruhdagi so'zlarga oid umumiyligi, grammatik belgilarni hisobga olgan holda, ularni bir guruhga birlashtirish talab etiladi. Masalan, k i m? yoki n i m a? so'rog'iga javob bo'ladigan barcha so'zlar "ot" turkumiga birlashadi; predmet bildirish, son (birlik va ko'plikda kelish), egalik qo'shimchalari bilan o'zgarish, kelishiklar bilan turlanish bu so'zlar uchun umumiyligi grammatik belgilarni hisoblanadi. Tushunchani shakllantirishda xatoning oldini olish uchun ta'lif berish jarayonida qator metodik talablarga rioya qilinadi. Grammatik tushunchani o'zlashtirish uzoq davom etadigan va kichik yoshdagagi o'quvchilar uchun ancha murakkab jarayondir. O'qituvchi boshlang'ich sinflarda tushunchani o'zlashtirishga oid ishlarni tashkil etishda o'rganiladigan tushunchaning lingvistik mohiyatini, bilimlarni o'zlashtirish jarayonining psixologik-didaktik xususiyatlarini, o'quvchilarning nutqiy va aqliy o'sishi biribirini taqozo etishini, grammatik bilimning nutqdagi o'rmini asos qilib oladi. Grammatik

tushunchalarda til hodisalarining muhim belgilari umumlashtiriladi. Tushunchani o'zlashtirish ustida ishlash jarayonida o'rganiladigan tushunchaning muhim belgilarini ajratpsh maqsadida muayyan til materiali analiz qilinadi. Masalan, so'z o'zgartuvchi qo'shimcha uchun quyidagi ikki muhim belgi xarakterli: 1) so'z o'zgartuvchi qo'shimcha – so'zning o'zgaradigan qismi; 2) so'z o'zgartuvchi qo'shimcha sintaktik vazifani bajaradi, ya'ni gapda so'zlarni bog'lash uchun xizmat qiladi. Tushunchani o'zlashtirishga oid ishlarda o'qituvchi muayyan bir tushunchaning muhim belgilarini aniqlab oladi, dastur talabiga ko'ra, shu sinf o'quvchilarini tushunchaning qanday belgilari bilan tanishtirishni, foydalanganda yaxshi natija beradigan leksik materiallarni, metodik usul va vositalarni belgilab oladi. Til materialini analiz qilish jarayonida o'rganiladigan tushunchaning muhim belgilari ajratiladi (tushuncha ustida ishlashning birinchi bosqichi), so'ng belgilar o'rtasidagi bog'lanish topiladi, bir tushunchaning xususiyati sifatida ular orasidagi o'zaro munosabati aniqlanadi, atama beriladi (tushuncha ustida ishlashning ikkinchi bosqichi). O'quvchilar o'rganilgan tushuncha mohiyatini anglashlari va bilimlarni nutq tajribasiga tatbiq etishlari uchun tushuncha ta'rifini aniq ifodalash ustida ishlanadi (tushuncha ustida ishlashning uchinchi bosqichi); to'rtinchi bosqichda o'rganilgan kategoriyani bilib olish uchun mashq qilinadi; amaliy vazifani hal qilish maqsadida (fikrni aniq ifodalash, so'zni va gapni to'g'ri yozish uchun) o'quvchilarda tushunchaga asoslanish ko'nikmasi shakllantiriladi. SHunday qilib, tilga oid tushunchalarni shakllantirish jarayoni shartli ravishda to'rt bosqichga bo'linadi: Birinchi bosqich – tushunchaning muhim belgilarini ajratish maqsadida til materialini tahlil qilish. Bu bosqichda ma'lum so'z va gaplarning leksik ma'nosidan kelib chiqib mavhumlashtirish amalga oshiriladi va shu til hodisasi, til kategoriyasi uchun umumiylis hisoblangani ajratiladi. O'quvchilar tahlil qilish va mavhumlashtirish aqliy amalini bilib oladilar. Ikkinchi bosqich – tushunchaning belgilarini umumlashtirish, ular orasidagi bog'lanishni aniqlash (tushunchalarning ichki bog'lanishini aniqlash), atamani berish. O'quvchilar taqqoslash va tarkib amalini bilib oladilar. Uchinchi bosqich – tushuncha ta'rifini ifodalashni tushunish, belgilar mohiyatini va ular orasidagi bog'lanishni aniqlash. To'rtinchi bosqich – yangi til materiali asosida o'rganilayotgan tushunchani aniqlashtirish, bilim tajribaga tatbiq etiladigan mashqlar ishlash, o'rganilayotgan tushunchaning ilgari o'zlashtirilgan tushunchalar bilan bog'lanishini aniqlash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Bozorov O. «Olmoshlarning qo'llanilishi». Til va adabiyot ta'limi. 1992 yil
2. Mirzaqulov T. "Grammatikani o'qitishning lingvistik asoslari" Toshkent – 1994 yil
3. www.ziyouz.com

TA'LIM JARAYONLARINI ZAMONAVIYLASHTIRISHDA O'QITUVCHINING USLUBIY ISHLARINI AHAMIYATI

Fayziyeva Dilnoza Hayotovna

Romitan tumani 11-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
11maktab.dilnoz@mail.ru +99899-350-34-40

Annotatsiya: Maqolada ta'lif jarayonlarini zamonaviylashtirishda o'qituvchining uslubiy ishlarini ahamiyati haqidagi ma'lumotlar keltirilgan. Maqolada o'qituvchining uslubiy ishlarini ahamiyati va o'qituvchining mustaqil, ijodiy fikrlash faoliyatlarini rivojlantirish omillari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, bilim, didaktik, tizim, muammo, nazariya, faoliyat, ta'lif, hissiyot, intelektual, iroda, diqqat, fikr.

O'qituvchining kasbiy pedagogik mahoratini takomillashtirishning qismi, uning imliy-uslubiy ishi hisoblanib, u quyidagilarni nazarda tutadi, ya'ni to'plangan tajribalarni tahlil, tizimlashtirish va umumlashtirishdir. Uslubiy ish – o'qituvchini majburiyatlaridan biri hisoblanib, maxsus fanlardan o'qitish metodikasini ishlab chiqish va takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Uning natijasi bo'lib o'quv mashg'ulotlarida fan bo'yicha topshiriqlar va vazifalar majmui, didaktik materiallar, o'quv-ko'rgazmali qurollarni yaratishdan iborat bo'ladi. Uslubiy ish- bu ilm-fan va ilg'or pedagogik tajribalarning yutuqlariga va har bir o'qituvchini kasbiy bilimdonligini va kasbiy mahoratini har tomonlama oshirishga yo'naltirilishga asoslanuvchi, amaliy tadbirlarning maxsus majmuidir.

Uslubiy ishlar keng miqyosdagi muammolarni qamrab oladi, bular:

- mutaxassislarni kasbiy faoliyatni tahlili; assosiy mehnat ishlari va kasbiy malakalarini aniqlash (mutaxassis faoliyatini modelini ishlab chiqish);
 - o'quv jarayonida mutaxassisni kasbiy faoliyatini modellashtirish (mutaxassisni kasbiy tayyorlik modelini ishlab chiqish);
 - zarur ko'nikmalarni egallash uchun topshiriqlar majmuini ishlab chiqish, o'qitish mazmunida uning o'rnnini aniqlash;
 - o'quv dasturlariga o'zgartirishlar kiritish;
 - o'qitish mazmunida (aniq soha mutaxassisligida) ilm-fan, ishlab chiqarish sohalaridagi rivojlanish bashoratlarini aks ettirish;
 - o'quvchilarni fikrlash faolligini rivojlantirishni ta'minlovchi, ta'lifning shakl va usullarini (muammoli ta'lifning shakl va usullari) takomillashtirish; •o'quvchilarni fikrlash faolligini va mustaqilligini rivojlantirishni ta'minlovchi, ta'lifning shakl va usullarini (o'quvchilarning mustaqil ishlarining shakl va usullari) takomillashtirish;
 - ta'limi individuallashtirish (individual topshiriqlar va ishlar, jamoaviy shakldagi ishlarda topshiriqlarni individuallashtirish, individual o'quv dasturlari bo'yicha o'qitish
 - didaktik materialarni (dasturlashtirilgan ta'lif uchun o'qituvchi dasturlar, topshiriqlar majmui, mashqlar, ishbilarmon o'yinlar, tahlil uchun ishlab chiqaruvchilik vaziyatlar bayoni) ishlab chiqish. Aniq mavzuni tanlash pedagogik mahoratdan kelib chiqadi. Tajribali o'qituvchi o'zining ishini va hamkasbini ishini tahlil qilishi va umumlashtirishi mumkin, u mustaqil ravishda, o'zining ijodiy imkoniyatlarini qo'llab ta'lifning yangi usullarini ishlab chiqishi mumkin. SHu bilan birga o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan talablardan biri shuki, u o'zining fanini chuqur bilishi, uning metodikasini o'zlashtirib olgan bo'lishi kerak. Fan va uning nazariyasini chuqur bilishi, uni qiziqarli qilib o'quvchilarga etkaza olishi o'quvchilarni shu fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi. O'quvchilar o'qituvchi bilimining ularga etkaza olish imkoniyatlarini qadrlabgina qolmay, balki uning shu fanga bo'lgan qiziqishini, uning fidoyiligidini taqdirlashadi. Oliy ta'lif va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifining o'qituvchilari barcha o'qituvchilarga qo'yilgan talablar bilan birga bevosita faoliyat yo'nalishlariga oid quyidagilarni bilishlari va uddalay olishlari lozim:
 - Oliy ta'lif va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lifida o'quv ishlab chiqarish jarayoni va amaliyotlarini nazariy-metodologik, pedagogik asoslarini;
 - o'qitilayotgan umumkasbiy fanlar va maxsus fanlar, ishlab chiqarish ta'limi va amaliyoti bo'yicha tarmoq ta'lif standartlari talablarini;

- mutaxassislik yo‘nalishiga oid fanlar bo‘yicha ishlab chiqarish amaliyotini rejalashtirish, loyihalashtirish, tashkillashtirish, boshqarish, takomillashtirish, nazorat qilish asoslarini hamda ularga oid me’yoriy hujjatlarni yurtlishini;
- o‘quv va ishlab chiqarish amaliyotining dolzARB muammolari va ularni echish usullarini;
- mehnatni tashkil etishni ilmiy asoslarini;
- iqtisod sohasiga oid mehnat qonunchiligini;
- o‘quvchilar bilan o‘zaro munosabat odob-ahloq me’yorlarini va muomala madaniyati asoslari va shu kabilarni. Uslubiy ishning asosiya maqsadi- bu o‘qituvchilar malakasini uzlusiz oshirish, aniq bir fan doirasida uning bilimdonligini oshirishdir.

Shuninguchun o‘qituvchilar o‘quvchilarning psixologiyasi, fiziologiyasi va gigienasini o‘qitadigan o‘quv predmeti mazmunini, ta’lim-tarbiya nazariyasi qonuniyatlarini, prinsiplari, tashkil etish shakllari, o‘qitish metod va vositalarini har tomonlama mukammal bilishi zarur. Ular kasbiy pedagogik mahoratlarini oshirishlari uchun muntazam ravishda o‘z ustida mustaqil ishlab ijod qilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Abdullayeva B.S., Safarova R.G. , A.Bahromov va boshq. Boshlang‘ich ta’lim konsepsiysi.. –T.: 2015. - 68 b.
2. Golish L. Zamonaviy ta’lim texnologiyalari. «Xalq ta’limi», -2000, №3.– B.24-31.
3. Mirxayitova S. Modulli texnologiya. Boshlang‘ich ta’lim, –2004., . №1. – B. 16-19.

INFORMATIKA DARSALARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Hojiyeva Dilnavoz To'lqinovna
Jamilova Dilnoza Abdulloyevna
Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
3-umumi o'rta ta'lim maktabi
matematika va informatika fani o'qituvchilarini

Annotatsiya: Ushbu maqolada informatika va axborot texnologiyalarining bugungi kundagi ahamiyati, informatika darslarida qo'llash mumkin bo'lgan interfaol metodlar va ularning qo'llanilishi haqida malumotlar berilgan.

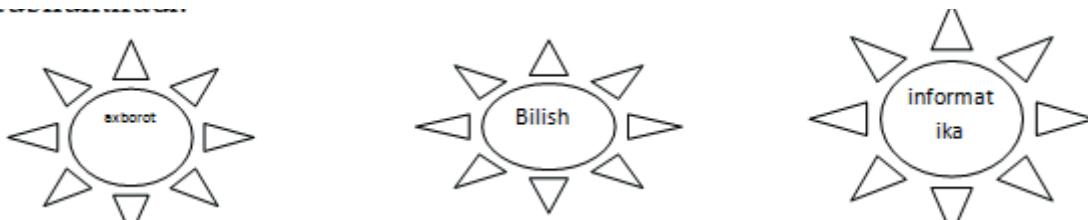
Kalit so'zlar: informatika, innovatsion metod, interfaol, axborot, axborot texnologiyalari, o'qituvchi, kompyuter, o'yin.

Bugungi kunda butun dunyo bo'yicha har jahbada kompyuter texnikasidan foydalanish davr talabi bo'lib qoldi. Shunday ekan ta'limning bugungi vazifasi o'quvchilarni kun sayin ortib borayotgan axborot - ta'lim muhiti sharoitida mustaqil faoliyat ko'rsata olish, turli sohalarda zamonaviy axborot texnologiyalarni samarali qo'llay olishi, ijtimoiy tarmoqlardan va internetdan oqilona faydalanshlari kerak. Bu esa o'z navbatida zamonaviy o'qituvchilarimizning eng katta yutuqlaridan biri hisoblanadi.

Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-sod qarori "Axborotlar bilan ishslash kompetensiyasi, media madaniyatga ega bo'lish layoqatlarini shakllantirish" ni nazarda tutadi. Ko'pchilik maktab o'quvchilari "informatika nima?" degan savolga "kompyuter, noutbook" va hokazo kabi qurilmalarni tushunishadi. Aslida esa informatika- tor ma'noda o'zaro aloqador uch qism: texnik vositalar (hardware), daturiy vositalar (software) va algoritmlı vositalar(brainware) sifatida tasavvur qilish mumkin.

Informatika fani keng ma'noda kompyuter texnikasini qo'llashga asoslangan bo'lib, inson faoliyatining turli sohalarida axborotlar ustida ishslash, uzatish va qayta ishslashni o'rgatadi. Hozirda o'quvchilar axborot bilan ma'lumotning farqli tomonlarini anglashlari kerak. Masalan, qog'ozga telefon raqamlarini ma'lum tartibda yozib, birovga ko'rsatsangiz, u buni biror axborot bermaydigan ma'lumot sifatida qabul qiladi. Biroq ana shu har bir telefon raqami qarshisiga muayyan korxona yoki tashkilot nomi, uning faoliyat turi yozib qo'yilsa, avvalgi ma'lumot axborotga aylanadi. Informatika fanini o'qitishda dars jarayonida o'qituvchi emas balki o'quvchilar bilan birgalikda hamkorlikda jarayon tashkillashtirilishi kerak. Buning uchun dars jarayonida interfaol va innovatsion texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bu texnologiyalar o'quv mavzusi maqsadidan va mavzuning mazmunidan kelib chiqib, darsning turli bosqichlarida turlicha qo'llanishi mumkin. Tajribalardan kelib chiqib, quyida informatika fanini o'qitishda samarali bo'lgan interfaol metodlarni keltirib o'tamiz:

Quyosh nuri -bu metoddan 2 yoki 3 guruh bo'lib, har birida 5–6 nafardan o'quvchi qatnashishi mumkin. O'qituvchi asosiy tushunchalarni qismlarga bo'lib o'rgatadi. Quyosh nurlari tushunchalarning har biriga alohida-alohida ta'rif berib tushuntiradi.

Darsni yangi mavzuni mustahkamash bosqichida Breyn-ring. Bu o'yinda 2 guruhga bo'linib, unda 7-8 nafardan o'quvchi qatnashishi mumkin. Boshlovchi har bir guruhga qisqa javobli savollar beradi. Agar ishtirokchilardan biri birinchi bo'lib to'g'ri javob bersa, qolgan barcha savollar faqat shu ishtirokchiga beriladi va har bir to'g'ri javob uchun olingan ball to'planib boradi. Agar to'plangan balni vaqtida o'z jamoasi hisobiga tushirib turmasa va o'yinni to'xtatmay, o'yin davomida noto'g'ri javob berib qo'ysa, o'sha ishtirokchi to'playotgan barcha ballar kuyib ketadi. Demak, qatnashuvchi o'zi istagan paytda o'yinni to'xtatishi va to'plagan balini jamoa

hisobiga tushirishi kerak. Qolgan savollarga endi boshqa ishtirokchilar javob berishi lozim va ular ham o‘z jamoalari hisobiga ball to‘plash imkoniga ega bo‘ladilar. Har bir to‘g‘ri javob uchun 1 ball beriladi.

Anagramma. Bu o‘yinda o‘quvchilar guruhlarga bo‘linib informatikaga oid so‘zlarni hosil qilishlari lozim bo‘ladi. Masalan: “informatizatsiyalashtirish davri” so‘zidan 5 daqiqa ichida AKT sohasiga oid so‘zlarni hosil qilish kerak. Bir marta olingan harf boshqa ishlatalmaydi, Mumkin bo‘lgan imkoniyatlar:

Ada
Anod
Shina
Monitor
Format
Vint

O‘lchov birliklari. Bu o‘yin asosiy tushunchalar o‘rtasidagi muvofiqlikni aniqlashga qaratilgan. Misol sifatida, kompyutering texnik ko‘rsatkichlarini belgilovchi kattaliklar va ularning o‘lchov birliklari orasidagi mosliklarni aniqlash o‘quvchilarga topshiriq qilib berilishi mumkin. Guruhlar ular orasidagi muvofiqlikni tez va to‘g‘ri aniqlashlari lozim.

1. Volt	1. Axborotni uzatish tezligi
2. Kilobayt	2. Axborotni yozish yoki o‘qish uchun diskdagi talab qilingan joyga ruxsat berish tezligi
3. Duym	3. Belgililar o‘lchovi
4. Megagerts	4. Disketning diametri
5. Millisoniya	5. Sichqonchaning sezgirligi
6. Piksel	6. Prosessor chastotasi
7. Bod	7. Axborotlar miqdori
8. Punkt	8. Mantiqiy elementni o‘lchaydigan kattalik
9. Dpi	9. Monitoring ruxsati

Javoblar: 1-8, 2-7, 3-4, 4-6, 5-2, 6-9, 7-1, 8-3, 9-5

Xulosa qilib maqsadga erishishning eng to‘g‘ri yo‘li bu dars mashg’ulotini loyihalashda integrallashgan ta’lim texnologiyalarni ishlab chiqish va ulardan darsning turli bosqichlarida samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Umumiy o‘rta ta’lim maktablarining informatika fani darsliklari.
- S.I.Qulmamatov Informatikani o‘qitishda innovatsion texnologiyalar fanidan amaliy mashg’ulotlar ishlanmalari.
- Umumiy o‘rta ta’limning informatika va axborot texnologiyalari fanidan davlat ta’lim standarti va o‘quv dasturi.
- Internet malumotlari.

BADIY OBRAZ YARATISH SAN'ATI.

Hosilova Maftuna Dilshod qizi

Navoiy viloyati Navbahor tumanidagi 21-DIUM

Ona tili fani fani o'qituvchisi

Annotatsiya. San'atning obraz vositasida fikrlashi uning spetsifik, ya'ni, tur sifatida belgilovchi xususiyatidir. San'atkor badiiy obraz vositasida dunyoni anglaydi, o'zi anglagan mohiyatni va o'zining anglanayotgan narsaga hissiy munosabatini ifodalaydi. Shu ma'noda obraz adabiyot va san'atning fikrlash shakli, usuli sanaladi; obrazlar vositasida fikrlagani uchun ham adabiyot va san'atga xos fikrlash tarzi "obrazli tafakkur" deb yuritiladi.

Kalit so'zlar. X.Davron, A.Oripov, Oybek, badiiy asar, istilohiy ma'no, adabiyot, badiiy obraz, spetsifik, obraz.

"Obraz" termini rus tilidan olingan bo'lib, o'zbekcha tarjimada "aks" degan ma'noni anglatadi. Masalan, kishining oynadagi aksiga nisbatan ham "obraz" deb aytildi. Biroq, bilasizki, so'zning lug'aviy ma'nosini bilan istilohiy ma'nosini farqlanadi: lug'aviy ma'no bilan istilohiy ma'no orasida tutash nuqtalar bo'lsa-da, mutaxassis istiloh ostida konkret ma'noni tushunmog'i lozim bo'ladi. Shunga ko'ra, biz "obraz" deganda adabiyot va san'atning tafakkur shakli bo'lmish badiiy obrazni nazarda tutamiz.

Badiiy obraz borliqning(undagi narsa, hodisa v.h.) badiiy asardagi aksi. Biroq badiiy obraz o'sha borliqning oddiygina aksi emas, yo'q, u borliqning san'atkor ko'zi bilan ko'rilib va ideal asosida ijodiy qayta ishlangan aksidir. Bu aksda borliqning ko'plab tanish izlarini topasiz, biroq bu endi biz bilgan borliqning ayni o'zi emas, balki tamoman yangi mavjudlik — badiiy borliqdir.

Fikrimizni oydinlashtirish uchun musavvir ijodiga murojaat qilaylik. Musavvir yaratgan peyzaj — tabiat manzarasi tasviri bilan "natura" — asarga asos bo'lgan real manzara orasida juda katta tashqi o'xhashlikni topishimiz va, hatto, "xuddi o'zi-ya" deya hayratlanishimiz mumkin. Ehtimol, kim uchundir bu nav hayrat musavvir ijodiga berilgan yuksak baho bo'lib ko'rinar, aslida esa bu xil baho san'atni tushunmasligimizdan dalolat, xolos. Ya'ni, biz musavvir ayricha bo'rttirgan bo'yoqlarni, uning kechinmalariga "hamohang" ranglar jilosini, bizning nazarimizda ahamiyatsiz ko'ringani uchun e'tibor bermaganimiz, biroq muallif nazarida muhim bo'lgani uchun bo'rttirib berilgan chizgini, naturada bo'lsa-da asarda aksini topmagan yoki bo'lmasa-da asarda aks ettirilgan jajji detalni, ... ilg'ay olmagan bo'lib chiqamiz. Boshqacha aystsak, obrazdagi ob'ektiv ibtidoni ko'rganimiz holda, undagi sub'ektiv ibtidoni — asarga singdirib yuborilgan muallifni, muallif qalbini ko'ra olmadik. Modomiki badiiy obrazda faqat ob'ektiv ibtidonigina ko'rар ekanmiz, demak, asarni ko'rmagan — badiiyat hodisasidan chetda qolgan bo'lib chiqamiz. Zero, badiiyat ijod va retseptsiya (o'qish, tomosha qilish, tinglash) jarayonlaridagina mavjuddir. Bundan ko'rindan, haqiqatda badiiy obrazning materiali real voqelikgina emas, ijodkor shaxsiyati hamdir. Shu vajdan ham bir xil mavzuni qalamga olgan ikki yozuvchi, bitta narsaning suratini chizgan ikki rassom tomonidan yaratilgan obrazlar bir xil bo'lmaydi, bo'lolmaydi. Badiiy obrazning muhim xususiyatlaridan yana biri uning metaforikligi sanaladi. Bu o'rinda "metaforiklik"ni keng ma'noda tushunish, uni "o'xhashlik"ning o'zi bilangina bog'lab qo'ymaslik lozim. Ya'ni, "metaforiklik" deganda badiiy obrazning bir narsa mohiyatini boshqa bir narsa orqali ochishga intilishi, san'atga xos fikrlash yo'sini tushuniladi. Chinakam san'atkor nigohi mohiyatga qaratilgan bo'lib, u voqelikdagi narsa-hodisalarning barchamizga ko'rinish turgan tashqi o'xhashligi emas, bizning nigohimizdan yashirin ichki o'xhashligiga tayangan holda fikrlaydi. San'atkor biz uchun kutilmagan ichki o'xhashlikni inkishof etadiki, natijada o'sha biz bilgan narsa-hodisa ko'z oldimizda butkul yangicha bir tarzda suratlanadi, o'zining bizga noayon qirralarini namoyon etadi. Masalan, musavvir ijodi haqida, rangtasvir san'atining o'ziga xosligi haqida hammamiz ham ma'lum bir tasavvurga egamiz. Shoir (X.Davron) esa bu haqda yozadi: "Musavvir bo'lmoq ersang Tilingni sug'urib ol Va yaradan to'kilgan qon rangiga qulq sol". Albatta, rangtasvirda ranglar "gapishti" hammamizga ma'lum, biroq ayni shu fikrning "gapisyatgan qon rangi" obrazni orqali berilishi — kashfiyot, metaforik fikrlash natijasi va xuddi shu narsa bizni hayratga soladi, shuurimizda muqim o'rinalashadi. Mohiyatga qaragan san'atkor qobig'iga o'ralib yashayotgan odam bilan sasisq ko'lmakdagagi tilla baliqcha yoxud o'zida cheksiz kuch qudrat sezgani holda maqsaddan mosuvo yashayotgan odam bilan bemaqsad uchib yurgan burgut orasida(A.Oripov), turg'unlikning

biqiq muhitida yashayotgan ziyoli bilan bir izdan beto‘xtov yurayotgan tramvay(A.A’zam) yoxud qatag‘on sharoitida ijod qilayotgan shoir bilan vahshiy qoyalar orasida quyoshga oppoq gul uzatgancha nafis chayqalayotgan na’matak(Oybek) orasida o‘xshashliklar topadi, birining mohiyatini ikkinchisi orqali ochib beradi. Keltirilgan misollardan ko‘rinadiki, obrazli tafakkurda yuksak darajadagi assotsiativlik kuzatiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati.

1. Karimov I.A.Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. Ma’naviyat nashriyoti.Toshkent.:2008
2. Асоев.А Развитие жанров в прозе на дари. -12. www.ziyouz.com

NEMIS TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLAR QO'LLASH

Ibadullayeva Feruza Rustamovna

Xorazm viloyati Urganch shahar

11-son umumta'lim maktabining nemis tili fani o'qituvchisi

+998937413684

Annotatsiya: ushbu maqolada nemis tili darslarida interfaol metodlar qo'llash va ularning dars jarayonidagi o'rni muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: nemis tili, interfaol metod, ta'lif, chet tili, metodlar.

Interfaol usullarini qo'llashda o'quvchilarning hamkorlik munosabatlarini yo'lga qo'yish Interfaol metodlar ta'lif jarayoni ishtirokchilarining birligida,ya'ni o'zaro hamkorlikdagi faoliyat yuritishiga asoslanadi.Bunda o'quvchilar va talabalar an'anaviy ta'lifdagi kabi faqat tayyor bilimlarni eshitib qabul qiluvchi passiv obyektdan ta'lif jarayonida bevosita ishtirok etuvchi,mustaqlil fikrlovchi faol subyektga aylanadilar. Ma'lumki,ta'lif jarayoni ikki tomonlama harakterga ega bo'lib,o'qituvchi va o'quvchilarning teng munosabatlaridan tashkil topadi. Hozigi davr talabi o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorlik munosabatini yo'lga qo'yish orqali o'quvchi-talabalarning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish va ularni faollashtirishdir.Interfaol ta'lif jarayonini quyidagi ikki qismga bo'lish mumkin:

-o'qituvchi bilan o'quvchilar hamkorligi; -o'quvchilarning o'zaro bir-birlari bilan hamkorligi. O'qituvchi bilan o'quvchilarning hamkorligi o'qituvchining o'quvchilarga ko'rsatadigan yordamidan boshlandi. U asta-sekin faollahib,o'qituvchi bilan o'quvchilarning o'zaro hamkorlik pozitsiyasiga o'sib o'tadi.Ta'lif jarayonida o'qituvchining o'quvchilar bilan hamkorlik qilishi katta ahamiyatga ega.O'quvchilarning fanga qay darajada ixlos qo'yishi o'qituvchinig mana shu hamkorlik jarayonini yo'lga qo'yish mahoratiga,ya'ni pedagogik ijodkorligiga bog'liq. Jumladan,nemis tili darslarida interfaol usullar ko'pincha o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishga qaratiladi. Bunda kichik guruhlarga bo'lingan holda o'quvchilar hamkorligining yo'lga qo'yilishi hatto bilimi bo'sh,nutqi sayoz o'quvchilarni ham o'rtoqlari ko'magida nimanidir gapirib berishga intilishiga,o'quvchini o'zi oldida turgan "tushunaman,ammo gapira olmayman" degan nutqiy to'siqni yengib o'tishiga va o'zidagi ichki imkoniyatni yuzaga chiqara olishiga yordam beradi. O'quvchilarning juftliklarga bo'linib ishlashlari jarayonida (savol-javoblar,dialogik suhbatlar,rolli o'yinlarni tashkil etishda)faol o'quvchi bilan nofaol o'quvchining doimiy hamkorligini ta'minlashga,hatto uyga berilgan topshiriqlarni bajarishda ham ham faol o'quvchiga homiylik vazifasini yuklash orqali ularning muntazam hamkorlikda ishslashini tashkil etish orqali faol o'quvchilarni o'qituvchining yordamchisiga aylantirishga erishish mumkin.

O'zaro musobaqa,fikrlarni bayon etish va tushuntirishga doir usullar. Bunday usullarga "Anjuman","Musobaqa","Tanlov","Sinov","Yuzma-yuz" kabilarni kiritish mumkin. Masalan,"Sinov" usulini qo'llashda o'quvchilarga test kartochkalari tarqatiladi.Ushbu kartochkalar faqat o'rganilgan mavzuga oid bo'lib,unda testlar oddiydan murakkabga qarab tuzilishi lozim. Bunday testlar orqali o'quvchilarning erkin fikrlash qobiliyati o'sib,ingliz tiliga bo'lgan qiziqishlari ortadi. Interfaol usullarning ta'limi xususiyatlari quyidagilarga bo'linadi.Bunda interfaol usullar ta'linda subyekt-obyekt faoliyatini ifodalaydi. 1.O'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish:sinf o'quvchilari kichik guruhlarga bo'linib,guruhlararo muloqot,bahs-munozara orqali ta'lif beriladi. 2.Interfaol usullarning ta'lif oluvchilarga yo'naltirilganlik xususiyati,ya'ni shaxsga yondashuvchanligidir. Interfaol usulning bu xususiyati o'quvchilarning yakka tartibda,guruh shaklidagi o'zaro hamkorligini ifodalaydi.Bunday faoliyatda o'quvchilarning xilma-xilligi namoyon bo'ladi

Interfaol usullar o'quvchining odobli,tartibli bo'lishi,har bir fikrni o'ylab,dalil-isbotlar asosida ifodalashga o'rgatadi. Xulosa o'rniда shuni ta'kidlash lozimki,o'qituvchi mavzuning o'quvchiga to'la tushunarli bo'lishini ta'minlash uchun dars jarayonida interfaol usullar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish,ta'lif samaradorligining yanada oshishiga katta hissa qo'shadi.

Adabiyotlar:

1. "Pedagogik fanlari o'qitishning mazmuni va metodi". Ilmiy tekshirish Instituti. "O'rta maktablarda chet tili o'qitish kursi" Professor Setlin V.S. tahriri ostida. Toshkent "O'qituvchi" 1978 y.

HISOBLASH ISHLARINI BAJARISHDA EXCEL DASTURINING IMKONIYATLARI

Ibragimova Farangiz Abdunabi qizi,
Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi
Tel.: +998995828238
ibragimovafarangiz6164@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada kundalik hayotimizda yoki biror sohada hisoblash ishlarni bajarishda Excel dasturining imkoniyatlari, undagi funksiyalar va formulalardan foydalanish, natijalarni chiqarish, hisoblash ishlarni avtomatik hisoblovchi elektron jadval ko'rinishiga keltirish haqidagi fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Excel dasturi, hisoblash, funksiyalar, formulalar, elektron jadval, kaloriya.

Jamiyat rivojlangani sari iqtisodiyot, fan, texnika, texnologiya, madaniyat san'at, tibbiyot kabilarning turli masalalari haqida mavjud ma'lumotlar, axborot zahiralaridan foydalanishni tashkil etish, intellektual va iqtisodiy hayotga tobora ko'proq ta'sir ko'rsatadi. Hayot faoliyatimizda hisob-kitobsiz biror bir sohani tassavur etish juda ham mushkuldir. Bu hisob-kitoblarni tahlil etishda juda qiyin elektron jadvallar ko'rinishida bo'lishidan qat'iy nazar Microsoft Excel dasturi juda qo'l keladi. Oddiy amallarni bajarishdan tashqari unda ish varaqlari va grafik hujjatlar ham tayyorlash, diagrammalar tuzish, rasmlar kiritish va juda ham muammoli masalalarni hal etish, ish haqlarini va soliqlar taqdimoti, iqtisodiy siyosiy hisob kitoblarni yechishda, jumladan berilganlarni tez o'zgartirib turuvchi masalalarni tezkor qayta ishlab chiqishda grafik vositalar bilan ishslashda keng imkoniyatlarni taqdim etadi.

Dastlab Microsoft Excel dasturining ommaviy imkoniyatlarini o'zlashtirish qiyin emas, ammo dasturning murakkabligi va imkoniyatlarining juda kengligi sababli ular bilan tanishish uzoq davom etishi mumkin, aynan ish jarayonida uning yangi-yangi imkoniyatlarini ko'rish mumkin bo'ladi. Microsoft Excel dasturi Microsoft Office ning tarkibiy qismi hisoblanadi va bu dastur dunyodagi eng mashhur ilovalar qatoriga kiradi. Excel dasturi foydalanuvchiga keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Excel foydalanuvchiga ekranning o'zida jadvalning ko'rinishini, shriftlar, belgilar va katak tashqi ko'rinishini o'zgartirish imkonini bergen ilk jadval muharrirdir. Yana u kataklarning aqli hisobini chiqarib beradigan dastur hisoblanadi. Microsoft Excel dasturi elektron jadvalli hisoblash vositasi sifatida qaralib, iqtisodiy va moliyaviy masalalarni yechishda yordam beribgina qolmay, balki har kuni harid qilinadigan mahsulotlar hamda bankdagi hisob-kitoblarni olib borish uchun yordam beruvchi tayyor dasturdir.

Microsoft Excel dasturining asosiy ish maydoni bu "ish kitobi" bo'lib, u bir yoki bir necha ish varaqlaridan iborat bo'ladi. MS Excel dasturida quyidagi ishlarni ko'lamni bajariladi: Excelni yuklash; jadval mavzusini kiritish; ustun va satrlar kengligini aniqlash; jadvalga ma'lumot yozish; ma'lumotli jadvallarni fayl ko'rinishda xotiraga yozish; ma'lumotlarni saralash; jadvaldagini ma'lumotlarni tahlil qilish; shriftlar bilan ishslash; formula va funksiyalar bilan ishslash; ma'lumotlarni o'chirish; diagrammalar hosil qilish; natijaviy hisobotlarni chop etish. Excel dasturining elektron jadval yacheykalariga uch hil ma'lumotlarni kiritish mumkin: matnli; sonli; formulalar.

Endi Excel dasturidan foydalanib, kaloriyalarni haqida ma'lumot beruvchi elektron jadval yaratamiz. Buning uchun quyidagi ma'lumotlar talab etiladi.

Bunda jadvallar, matnlar, sonlardan foydalaniladi. Gipersilka orqali oynalar bog'lanadi. Birinchi oynaga mualif haqida ma'lumot va quyi qismida to'rtta bo'lim kiritiladi. Bu bo'limlarga sichqonchani olib borib bosqanimizda har bir bo'limga tegishli bo'lgan oyna ochiladi. Anketa bo'limiga kirib biz o'zimiz haqimida ma'lumot kiritamiz keyingi oynalarda kun davomida qilayotgan ishimizni, iste'mol qilyotgan mahsulotlarimiz va miqdorini kiritamiz. Natijani ko'rganimizda bizga qancha kaloriya kerakligi, biz kun davomida qancha to'plaganimiz va yo'qotanimizni elektron jadvalda ko'rsatib beradi.

Xulosa qilib aytganda, kundalik hayotimizda yoki biror sohada hisoblash ishlarni bajarishda Excel dasturining imkoniyatlaridan foydalanish, undagi funksiyalar va formulalardan foydalangan holda hisoblash ishlarni avtomatik bajarish, natijalarni elektron jadvallar ko'rinishida olish mumkin ekan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Microsoft Excel 2010 dasturi.
2. https://kopilkaukov.ru/informatika/uroki/microsoft_excel_dasturi_haqida_umumiy_malumotlar

O'QISH DARSALARIDA VATANPARVARLIK MAVZUSIDAGI MATNLAR BILAN ISHLASH

Isaqova Muattarxon Mamurjon qizi

Qo'qon shahar 36- mактабининг
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
e-mail:isaqovamuattar@gmail.com

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich ta'lif o'qish darslarida vatanparvarlik mavzusidagi matnlar ustida ishlash va uning yo'llari xususida fikr-mulohazalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: matnlar, mazu, milliy g'urur, ma'rifat, vatanparvarlik

Boshlang'ich sinf o'qish darslari yuqori sinflardagi adabiyot darslarining tarkibiy qismi bo'lib, uni o'qitishdan maqsad o'quvchilarimizga tariximizni, o'tmishimizni o'rgatish, tabiatni asrash, qadrlash tushunchalarini shakllantirish orqali ona –Zamin va vatanga muhabbat his-tuyg'ularini uyg'otishdir. Boshlang'ich sinf o'qish darslari uchun mo'ljillangan "O'qish" kitobi darsligida turli ilmiy-ommabop maqolalar, adabiy asarlar berilgan bo'lib, ular mazmun mohiyatiga ko'ra katta-katta bo'limlarga ajratilgan. Har bir yirik bo'lim o'z ichiga janriy jihatdan har xil, g'oyaviy mushtarak bo'lgan adabiy matnlarni qamrab oladi. Masalan 1-4-sinf darsligidagi vatanmi madh etuvchi, kichik yoshdagi o'quvchi shaxsida vatanparvarlik tuyg'usini shakllantiruvchi "O'zbekiston – vatanim menin", "Biz – buyuklar avlod", "Ona yurtim- oltin beshigim", "Ona bitta – vatan yagona", "Istiqlolim - istiqbolim", "Ulug'lardan o'rganmoq – oqillik" kabi bo'limlar berilgan bo'lib, bo'lim ona vatan, uning boyliklari, Vatanimiz tarixi, buguni va kelajagi, yurt oldidagi farzandlar burchi kabilarni yoritib bergen asarlarni o'z ichiga oladi.

Bu bo'limlardagi adabiy matnlar Vatan tushunchasini kichik mакtab yoshidagi bolada paydo qilish, unda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirish, o'z ona yurti bilan faxrlanishi, tug'ilib o'sgan joyi Vatani ekanligini tushuntirish, iftixon tuyg'usini shakllantirish, o'tmishi, tarixini bilish, ajodolari ularning Vatan uchun qilgan mardonavor harakatlarini o'rgatadi.

1-sinf "O'qish kitobi"ga kiritilgan Vatanni madh etuvchi va o'quvchilarda ilk vatanparvarlik xislatlarini shakllantiruvchi asarlar she'r va kichik matnlar shaklida kiritilgan. Berilgan adabiy matndan so'ng topishmoq va mavzuni to'ldirishga, yoritishga xizmat qiluvchi maqol hamda o'gitlar berilgan.

Darslik boshida epigraf tarzida berilgan yurtboshimizning "Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta baxtli bo'lishlari shart" degan gaplari endigina savoddan chiqqan o'quvchi qalbida ona-Vatan oldidagi burchini anglashga va yaxshi o'qib davlatimiz rahbarini, ishonchini oqlashga undaydi va shu bilan birga uni butun bir mamlakat ishonch va yuksak orzular bilan kutayotganini his qilgan holda, jamiyat uchun naf keltiradigan o'z bilimi va qudrati bilan davlatimizni jahon mamlakatlari sirasida nufuzini yanada oshirishga da'vat etadi

2-sinf "O'qish kitobi" dagi "Ona yurtim – oltin beshigim" bo'limi 1-sinfda "O'zbekiston – menin Vatanim" bo'limini davomisi sifatida o'qitiladi. Bu bo'limda o'n beshta adabiy matn: she'r, hikoya, qissa, kichik ilmiy-ommabop matn bo'lib, ularni o'rganish va o'qitish janrlarini o'qitish metodikasi asosida amalga oshiriladi.

3-sinf "O'qish kitobi" darsligida vatanparvarlik ruhidagi matnlar "Ona bitta – Vatan yagona", "O'tmishdan o'rganish burchimiz", "Vatan posbonlari" bo'limlariga kiritilgan bo'lib, ularni o'qitishni to'g'ri amalga oshirish kichik mакtab yoshidagi o'quvchilarda vatanparvarlik xislatini shakllantirish, milliy iftixon, g'urur tuyg'usini uyg'otish, yashayotgan ona zaminini oltinga teng boyliklarni qadrlash, boy tarixi, yengilmas va dono ajdodlarini bilish orqali o'zligini anglash kabi muhim masalalarini yaxshi natija bilan hal qilishligiga olib keladi.

Darslikdagi Vatan, vatanparvarlik ruhidagi adabiy matnlar ilmiy-ommabop asarlar, she'rlar, hikoya janridagi asarlar orqali yoritilgan. Bu mavzudagi ilmiy-ommabop asarlar o'quvchilarning tarixiy voqealar va sanalar haqidagi, o'tmishimiz va hozirgi taraqqiyotimiz haqidagi tushunchalarini boyitadi. Bu jihatdan ular shaxs tarbiyasida katta ahamiyat kasb etadi.

4-sinflarda adabiy matnlarni o'qitish boshlang'ich ta'lifning quyi bosqichlari – 1-, 2-, 3-sinflardagiga nisbatan yengilroq bo'lib, unda yangi pedagogik texnologiyalarni bemalol qo'llash imkon juda katta bo'ladi. Chunki bolada 4-sinfga kelib Vatan haqidagi tasavvur shakllangan, Ma'lum darajada bilim, ko'nikma va malakalarga ega. Vatanparvarlik tuyg'usini his

qila olish va o‘z yurti, ona zamini haqida fikr va o‘z qarashlariga ega bo‘ladi va mustaqil fikr yuritib, uni yozma va og‘zaki to‘g‘ri bayon qila oladi.

4-sinf “O‘qish” darsligida Vatan va vatanparvarlik g‘oyasi asos qilib olingan o‘n bitta adabiy matn kiritilgan bo‘lib, bu matnlar “Istiqlolim - istiqbolim”, “Ajdodlarimiz - faxrimiz” bo‘limlarida o‘z ifodasini topgan.

Masalan, A.Oripovning “O‘zbekiston” she’rini o`qitishda, Safo Ochil qalamiga mansub “Istiqlol taronalari” she’rini davomi sifatida bilim berish, tarbiyalash mumkin. She’r o‘qitilishidan avval o‘quvchilarni Vatan haqidagi bilimlari mustahkamlanadi. So‘ng muallif A.Oripov shaxsiga to‘xtalib, o‘zbek xalq shoiri, O‘zbekiston qahramoni, O‘zbekiston Respublikasi davlat madhiyasi muallifi asari sifatida o‘quvchilardan shoir haqidagi ma’lumotlar so‘raladi. Va o‘tilgan “O‘zbekiston” she’ri ham uning qalamiga mansub ekanligi tahlidlanib she’rni o‘qituvchi boshidan oxirigacha ifodali o‘qib beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. G‘ulomov A. Ona tili o‘qitish prinsiplari va metodlari. — T.: „O‘qituvchi”, 1992.
2. Matchonov.S va boshq. Boshlang‘ich sinif o‘qish darslarini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish. — T.: „Yangiyul poligraph service’1, 2008.
3. Qosimova K. Boshlang‘ich sinqlarda ona tili o‘qitish metodikasi. —Toshkent, 2009 O‘zbek tilining izohli lug‘ati. 5 jildli / A. Madvaliev tahriri ostida. — Toshkent: O‘zb. mil. ens., 2006-2008.
4. Adabiyot nazariyasi. Ikki tomlik. 1-tom. Toshkent.1978.
5. Adabiyotshunoslikka kirish. A. Qayumov tahriri ostida. Toshkent. 1979.

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA FIZIKA FANINI O'QITISHNING DOLZAR MUAMMOLARI

Isayeva Xolida Tajiyevna

Urganch shahar 19- son idum ning
fizika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lism maktabalrida fizika fanini o'qitish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: fizika, optika, ta'lism-tarbiya, dars jarayoni, organism, biofizika.

Darhaqiqat, ko'z nuri va qalb qo'rini, butun ongli hayotini yosh avlodga tarbiya berishga, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida kamol toptirishga bag'ishlagan, bir so'z bilan aytganda, Vatanimizning ertangi kunining poydevorini yaratayotgan siz azizlarning kundalik oljanob mehnatingiz oldida ta'zim etsak arziyi, albatta. Biz mustaqillikning birinchi yillaridan boshlab ta'lism sohasidagi eski yondashuvlardan butunlay voz kechib, yangicha tamoyillarga, milliy qadriyat va an'analarimizga, jahon ilg'or tajribalariga asoslanib, hayotimizni tub yangilash, uzoq va davomli maqsadlarimizni amalga oshirish uchun ta'lism-tarbiya sohasiga ustuvor ahamiyat qaratib, bor kuch va imkoniyatlarni shu yo'lda safarbar etmoqdamiz.

Fizika fani o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirishda tayanch fan, fizika darslari esa uning ahamiyatli manbasi hisoblanadi. O'quvchining dunyoqarashi, tabiat haqidagi tushunchalari fizika fani qonunlarini o'rganish jarayonida amalga oshirilsa, ikkinchidan, bu jarayonda ularga bilim va tarbiya berishda psixo-pedagogik asoslarni hosil qilish davomida amalga oshiriladi. Dunyoqarashni shakllantirishda o'qituvchidan katta pedagogik mahorat talab qilinadi. Bunda dars o'tish jarayonida turli metodlardan, yangi innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llanish ko'zda tutilgan.

O'quvchilar yuqori sinflarda fizika kursining barcha bo'limalarini sistemali ravishda o'rganadilar. Bunda fizika ta'limi mazmuni ijtimoiy hayotda, tevarakatrofda uchraydigan fizik hodisalar va jarayonlar bilan bog'lab o'rgatiladi. Fizika fani o'quvchilar qalbiga oson kirib borishi, ularning xotirasidan mustahkam o'rinn olishida jonli misollar, hayotiy taqqoslar muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni tajribadan har bir fan misolida samarali foydalanish mumkin. Fizikaning tabiat sirlarini ochishdagi fundamental ahamiyatini va uning qonunlarining hozirgi zamon texnologiyasining asosini tashkil qilganligi hamda fizika sohasidagi bilimlar kelajakda jamiyat taraqqiyoti uchun benihoya katta ahamiyatga ega. Fizika o'quv predmeti sifatida shakllantirish uchun yetarli darajada imkoniyatlarga ega. Bu o'quv predmetining barcha texnik qurilmalarning asosi sifatida namoyon bo'lishi, egallagan bilimlarining hayotda hayotda qo'llash imkoniyatlarning ko'pligi bilan belgilanadi. Shu bilan birga, fizikani o'rganish jarayonida o'quvchi bilishning barcha bosqichlari (kuzatish, gipoteza, tajriba o'tkazish, mushohada qilish va natijalarni umumlashtirish) da o'tkaziladi.

O'quvchilarni fizik hodisalarini o'rganishda mustaqil ravishda kuzatish, tajribalar o'tkazish, tajriba natijalarini umumlashtirish hamda darsliklar, o'quv qo'llanmalari va boshqa qo'shimcha adabiyotlardan foydalana olishga o'rgatish muhim o'rinn tutadi. Ma'lumki, organizm muhitning harorat (temperatura), ravshanlik(yorug'lik), namlik(absolyut va nisbiy), havo bosimi, shovqin, elektr va magnit maydoni, radiatsiya oqimi, radiaktivlik va shu kabi fizik xarakteristikalarining o'zgarishidan darhol ta'sirlandi. Fizikani o'rganishda o'quvchilarga biofizikaga oid materiallardan ham foydalanish mumkin. Biofizika elementlarini o'quvchilarga o'rgatishda o'qitishning turli formalaridan foydalanish mumkin:dars, ekskursiya, amaliy ish va laboratoriya mashg'ulotlari, o'quvchilarning mustaqil tadqiqot olib borish faoliyati, referatlar tayyorlashi va boshqalar. Biroq biofizikaga oid materialni o'rganishda ko'pincha darsdan foydalanish yaxshi natija beradi. Kuzatishlar o'quvchilarni biofizika elementlari bilan tanishtirishda fragmentdan foydalanish maqsadga muvofiq ekanini ko'rsatdi, chunki u juda kam o'quv vaqtini sarf qilishni talab etadi va fizika bilan biologiyaning bog'lanishini sistemali amalga oshirilishini ta'minlaydi. Buning uchun ancha ko'p vaqt dan foydalanish o'quvchilarning sinfdan va maktabdan tashqi faoliyatining turli xillari va fakultetiv mashg'ulotlar uchun xarakterli deb hisoblanadi.

Hozirgi fan-texnikaning rivojlanishi bilim, amaliyot va tajriba o'zaro aloqani uzviy bog'lab borilishini taqozo qiladi. Fizika fani ishlab chiqarishdan ajratilgan holda o'qitsa, o'quvchilar bu

fanning nima uchun kerakligini, uni o'rganishning nima uchun zarurligini tushuna olmaydilar. O'quvchilarning faqatgina fizika faniga qiziqishini oshirishga qaratilmay, balki ularning texnik faolligini rivojlantirish, fan va texnika yutuqlarining zamonaviy ishlab chiqarishdagi o'rni va ahamiyatini ko'rsatish bilan ularning politexnik tayyorgarligini kuchaytirishni ham ko'zda tutadi. Jumladan, "Elektr sig'imi", "Kondensatorlar", "Yarim o'tkazgichli asboblar", "Elektromagnit tebramishlar va to'lqinlar" mavzular o'tilayotgan vaqtida uning amaliy ahamiyatiga e'tibor berilishi, o'quvchilarning texnik ijodiy qobiliyatlarini rivojlanishiga ijobiy ta'sir qiladi. O'quvchilar "Tokning magnit maydoni" masalasini o'rganishda organizm to'qimalarining magnit xossalari, to'qimalar ma'lum darajada suvgaga o'xshab diamagnit ekani, shuning uchun u tashqi magnit maydon ta'sirida umuman magnitlanmasligi haqida bilib oladilar. Biroq organizmda paramagnit moddalar, molekulalar, ionlar mavjud(organizmda ferramagnit zarralar bo'lmaydi). Magnit maydon ularga ta'sir etib, hayot faoliyatining ko'pgina jarayonlariga, masalan, hujayralarning holatiga, to'qimalarning nafas olishiga, odamning nerv sistemasiga va boshqalariga ta'sir etadi. Yana shuni ham nazarda tutish kerakki, o'tkazgichning qarshiligi kichik bo'lganda qarshilik qancha kam bo'lsa, tok kuchi shuncha katta bo'ladi.

Ilm-fanga, ustoz-murabbiylarga e'tibor qaratilayotgan shunday zamonda biz o'qituvchilardan yangi zamonga yangicha qarash, yondoshish va texnologiyalar bilan o'quvchilar ongiga, qalbiga kirib borish talab qilinar ekan, shu oliy maqsad ila qadam tashlashimiz lozimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ya.I.Perelman "Qiziqarli fizika" Toshkent-2009y 6 bet.
2. K.Tursunmetov "Ma'lumotnomalar" Toshkent-2007 y 13-15 betlar .
3. L.S.Landsberg "Optika". Moskva. 1976 y. 5-bet

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA ERTAK TAHLLILNI O'TKAZISH

O'ktamova Gulbahor Nu'monovna

O'zbekiston tumani XTB metodisti,

Tel: +99891 688-02-88

Ishanqulova Hanifaxon

O'zbekiston tumani

23-umumiyl o'rta ta'lismaktabi

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: maqlada xalq og'zaki poetik ijodi janrlaridan biri bo'lgan ertaklarni boshlang'ich sinflarda o'qitish orqali o'quvchilarda mustaqil fikrash ko'nikmalarini shakllantirish usullari yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'qish darsi, ertak janri, adabiy ta'lism, ifodali o'qish, og'zaki nutqni o'stirish, yozma nutqni va savodxonlikni rivojlantirish.

Kichik mакtab yoshidagi bolalarning o'qishlari va xulq-odoblariga ko'proq e'tibor berish, ularning ta'lism-tarbiyasi bilan shug'ullanish asosiy masalalardan hisoblanadi. Shunday ekan, boshlang'ich sinflarda o'tiladigan har bir dars, ayniqsa, o'qish darslari juda muhim. Boshlang'ich sinflarda o'qish darslarini tashkillash va olib borish o'qituvchidan yuksak mahorat talab etadi. Chunki yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ularda shaxslik sifatlarini shakllantirib borish, vatanparvarlik, mehnatsevarlik, do'stlik, mehr-oqibat kabi tuyg'ularni tarbiyalash bugungi ta'lism-tarbiya masalasining dolzarb vazifasidir. Shu sababli umumta'lism mакtablarida o'qish darslari alohida e'tibor beriladi. O'qish darslarida asosan, darslikda adabiy matnlar bilan bir qatorda tarix, geografiya, odobnama kabi fanlarga oid matnlar ham beriladi. Chunki o'quvchilarga adabiy matnlar mazmun-mohiyatini tushuntirishda tasavvurlarini, dunyoqarashlarini kengaytirish, so'z boyligini oshirish, yaxshini yomondan ajrata olish ko'nikmasini shakllantirish, ularning tuyg'ularini tarbiyalash zarur. Adabiy ta'limda boshlang'ich sinf o'quvchilarining:

- a) bexato, ravon, ifodali o'qishlari;
- b) o'qiganlarini tushunish, tushunganlarini tushuntira olishi;
- v) ular asosida og'zaki nutqni o'stirish;

g) yozma nutqni va savodxonlikni rivojlantirish asosiy maqsad hisoblanadi. Boshlang'ich sinflarda, asosan, o'qilgan matnlardan didaktik xulosalar chiqarsh muhim sanaladi. Sinf o'quvchilarining saviyasi, tayyorgarlik darajasiga ko'ra 3-4-sinflarda matnlarni didaktik tahliliga keng o'rin berish mumkin, shuningdek, estetik tahlil unsurlarini ham kirtscha bo'ladi. Bu sinflarda she'rlar qofiyasini topish, qofyaning she'r musiqiyligini ta'minlashdagi ahamiyatiga e'tibor berish, so'z o'yinlariga diqqat qaratish estetik tahlil chizgilari deyish mumkin.

O'qish darsligida "Ertaklar – yaxshilikka yetaklar" (2-sinf) rukni ostida berilgan ertaklarda ham didaktik tahlilga keng o'rin berish lozim. Masalan, "Tansihatlik – tuman boylik", "Kenja o'g'il", "Eng yaxshi sovg'a", "Aqli bola", "Hakka bilan tulki" (o'zbek xalq ertaklari), "Tulki va xo'roz" (eron xalq ertagi), "Somon, cho'g' va loviya" (Aka-uka Grimmlar) kabi ertak qahramonlari orqali va ularning qilgan ishlari asosida ibratli xulosalar chiqarishga o'rgatish zarur. Aslida, ertaklar xalq og'zaki ijodi janrlari hisoblanadi. Olim D.Quronovning fikricha, "Ertak – xalq og'zaki ijodidagi epik janr, cho'pchak. Ertak barcha xalqlar og'zaki ijodida qadimdan shakllangan va faol janrlardan sanaladi. Ertaklar, asosan, nasrda yaratilib, syujeti asosida sehrli-fantastik, sarguzasht yoki maishiy xarakterdagi voqealar yotadi, voqealar bayoni va talqinda ijodiy fantaziya, to'qima salmoqli o'rin tutadi". [1:375] Ko'rindiki, xalq og'zaki poetik ijodidagi eng boy va rang-barang janrlardan biri ertaklardir. Xalq tomonidan yaratilgan ko'plab ertaklarda bolalarning o'ziga xos hayoti chetlab o'tilmagan. Hatto turli yoshdagagi bolalar uchun juda ko'p maxsus ertaklar yaratilgan. Ertakning muhim xususiyatlaridan biri uning hamisha xalq hayoti, kurashi, tarixi, ruhiy olami, dunyoqarashi, urf-odatlari bilan chambarchas bog'lanishi, insonlarga axloqiy va ma'nnaviy yo'ldosh bo'lib kelishidadir. Ertaklar insonning ma'nnaviy va jismoniy kuchiga ishonch ruhi bilan sug'orilgan bo'lib, ijobi kuchlar tabiat va ijtimoiy hayotda o'ziga dushman bo'lgan kuchlarga qarshi kurashda doimo g'olib chiqadi. [2:33]

O'zbek xalq ertaklaridan biri "Kenja o'g'il" ertagida otaning o'g'illariga har bir shahardan do'st orttirishini o'sha shaharlarda qo'rg'on qurishiga o'xshatadi. Ha, albatta, bejizga xalqimiz

“Do‘sting bo‘lsa, bog‘ing chamandir” deb aytmagan. Ertakdagи kenja o‘g‘ilning oqila va dono xotini cholning o‘g‘illariga qarata: “Turli shaharlarga borib, qo‘rg‘on solib kelinglar!” [3:134] degan so‘zlarining mazmun-mohiyatini to‘g‘ri anglaydi va shu orqali cholning maqsadi oydinlashadi. Ertak so‘ngida chol: “Har bir shahardan orttirilgan do‘st u yerga bir qo‘rg‘on qurish bilan teng! Mening maqsadimni faqat kenja o‘g‘lim tushunibdi”, deydi. Mazkur ertakning didaktik tahlili asosida o‘quvchilarga do‘st orttirish va do‘stni qadrlash zarurligi haqidagi g‘oyalarni singdirish zarur. Bundan tashqari, o‘quvchilarga odamlar bilan muloqotga kirish va nutq odobi haqida ham fikrlarni aytib o‘tish lozim. Ertakni sinfda tahlil qilganda har bir o‘quvchidan shaxsiy fikrini so‘rash, “ertakdan qanday xulosa chiqardingiz” deb ularga murojaat qilish tahlilda yaxshi samara beradi. Yana shuni ham aytish kerakki, o‘quvchilar ertaklarni o‘zlari mustaqil mutoala qiladilar. Mustaqillik ularga ishonch va zavq-shavq bag‘ishlaydi. Xalq ertaklarida ijtimoiy muhim masalalar odilona hal etiladi. Ertaklar sodda va tushunarli bo‘lgani uchun har qanday kitobxonga tez yetib boradi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini tashkillash va olib borish, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ertaklar olamiga sayohati o‘quvchi ma’naviy dunyosini boyitishda muhim manba. Darslarda o‘quvchilarga ertaklardan to‘g‘ri xulosa chiqarishga o‘rgatish yosh avlodni axloqiy-ma’naviy jihatdan boyitishga, mustaqil fikrlashga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Quronov D., Mamajonov Z., SHeralieva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. Toshkent, Akademnashr, 2013.
2. Jumaboev M. Bolalar adabiyoti va ifodali o‘qish. Toshkent, 2017.
3. G‘afforova T., Nurullaeva SH., Mirzahakimova Z. O‘qish kitobi. 2-sinf uchun darslik. Toshkent, 2018

SCRATCH DASTURLASH MUHITI MAVZUSINI O'QITISHDA ELEKTRON O'QUV QO'LLANMADAN FOYDALANISH

Jabbarov Eldor Komil o'g'li,
Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi
Tel.: +998995574509
eldorjabborov1707@gmail.com

Murodqosimova Shodiya Xolmamat qizi,
Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi
Tel.: +998997439901
murodqosimovashodiya@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada informatika va axborot texnologiyalari fanini o'qitishda, xususan, "Scratch dasturlash muhiti" mavzusini o'qitishda Macromedia Dreamweaver dasturi yordamida yaratilgan elektron o'quv qo'llanmadan foydalanish metodikasi keltirilgan.

Kalit so'zlar: informatika va axborot texnologiyalari, elektron o'quv qo'llanma, Macromedia Dreamweaver dasturi, Scratch dasturlash muhiti.

Zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarining yorqin namoyondasi sifatida elektron o'quv qo'llanmalarni qarash mumkin. Ular zamonaviy axborot texnologiyalarning mahsuli bo'lib, ta'lif sifatini oshirishga yordam beradi. Elektron o'quv qo'llanmalar ta'lif olishning yangi shakli bo'lgan masofaviy o'qitishning metodologik asosi hisoblanadi.

Biz quyida 5-sinf Informatika va axborot texnologiyalari fanining VI bob "Dasturlash texnologiya"si bo'yicha yaratilgan, pedagogik dasturiy vosita sifatida yaratilgan tayorlangan elektron o'quv qo'llanmadan foydalanish haqida to'xtalamiz.

Ushbu elektron o'quv qo'llanma Macromedia Dreamweaver dasturida yaratilgan bo'lib, uni ishga tushirish uchun dastlab elektron o'quv qo'llanma saqlangan papkaning **Scratch.html** fayli ishga tushiriladi. Natijada quyidagi shaklda 5-sinf Informatika va axborot texnologiyalari darsligining muqova qismi namoyon bo'ladi.

Elektron o'quv qo'llanmaning muqova qismida 7 ta asosiy menu, rasmlar va bitta ishchi oyna mavjud. Biz **1-Mavzu** tugmasini bosish orqali uning 1-mavzuga tegishli mudarija sahifasiga o'tamiz.

Bu sahifamizda 1-mavzu "Scratch dasturlash muhiti" mavzusi uchun joylashgan tugmalar mavjud bo'lib, bu tugmalar orqali mavzular bayoni, taqdimot, krossword, test, vazifa, videodars keltirilgan sahifalarga o'tish mumkin.

Mavzu matni Taqdimot Krossword Test Vazifa Video dars

Mavzu matni tugmasi orqali mavzu bayoni berilgan sahifaga o'tish mumkin.

The screenshot shows a worksheet titled "27-DARS. SCRATCH DASTURLASH MUHITI". At the top, there is a navigation bar with tabs: "Mavzu matni", "Taqdimot", "Krossword", "Test Vazifa", and "Video dars". Below the navigation bar, there is a small image of a Scratch logo and a portrait of Mitchel Resnik. The main text area contains information about Scratch, mentioning its history, interface, and how it can be used to create multimedia projects. It also notes that Scratch was developed at MIT.

Bunda 1-mavzuning bayonini to‘liq ko‘rib chiqish mumkin.

Taqdimot

tugmasi orqali mavzuga oid bo‘lgan taqdimotni asosiy ekranda ochib olishimiz mumkin va ketma-ket namoyish etishimiz mumkin.

The screenshot shows a worksheet titled "Scratch dasturida ishlash". It features three book covers related to Scratch programming: "УЧИМСЯ СОЗДАВАТЬ ИГРЫ НА SCRATCH", "SCRATCH", and "Scratch в Английском языке". Below the books, there is a text box with the text "Algoritmish va dasturlashni innovatsion o‘rganish". On the right side, there is a sidebar with a search bar and a list of categories.

Krossword

tugmasi orqali esa mavzuga oid krosswordni asosiy ekranga chaqirishimiz mumkin va krosswordni berilgan shartlarga asosan yechamiz.

The screenshot shows a crossword puzzle grid with some letters filled in. The grid is 10x10 squares. Below the grid, there is a "Check" button. To the left of the grid, there is a text box with instructions: "Complete the crossword, then click on 'Check' to check your answer. If you are stuck, you can click on 'Hint' to get a free letter. Click on a number in the grid to see the clue or clues for that number".

Test

tugmasi yordamida mavzuga oid test savollari beriladi.

Mavzu matni **Taqdimot** **Krossword** **Test** **Vazifa** **Video dars**

Test - savollari

1. Massachusetts universiteti professori Michel Reissik va Alan Kay beshligida qaysi dastur yaratilgan?
 A) Scratch
 B) Pascal
 C) Python
 D) Logo
 E) Delphi

2. Scratch dasturi qaysi konstruktivlik dasturi asos qilib olingan?
 A) Python
 B) Maxxmat
 C) Logo
 D) Delphi
 E) Scratch

3. Ijrochi nomidan bajarilishi kerak boligan buyruq va ko'rsatmalarning ichil forma ketligi.
 A) Dastur
 B) Algoritim
 C) Blok
 D) Skript

4. Algoritim ijrochini o'qish
 A) avtomobil, dastalgohlar (stanekdor), mashinalar, robotlar, droidlar bolishi mumkin.
 B) Ijrochi nomidan bajarilishi kerak boligan buyruq
 C) no'g'ri javob yu'q
 D) \$0
 E) \$100

5. ??????d internet tarmog'i masjud holdi;
 A) offline
 B) Online
 C) Mavzusidagi vazifalarni o'quvchilar bajaradilar.

Vazifa

tugmasi orqali mavzuga oid vazifani asosiy ekranga chaqirishimiz mumkin va mavzu matnida, taqdimot, krossword, test, videodarslarni tahlil qilgan holda Scratch dasturlash muhiti mavzusidagi vazifalarni o'quvchilar bajaradilar.

Mavzu matni **Taqdimot** **Krossword** **Test** **Vazifa** **Video dars**

Vazifa

1. Jadvalda berilgan yangi atamalarga mos tushumcham toping va chiziq bilan birlashtiring.

Algoritim	Dastur matijasini kuizatish maydoni
Dastur	Algoritmini kompyuter tiliga o'g'ishish jarayoni
Blok	Dasturning eng kichik fragmenti
Sprawl	Kompyuter tilida yozilgan buyruqlar majmuvi
Skript	Sprawlarning shaxsay xulpi
Dasturlash	Ijrochi-bajarishi uchun berilgan buyruqlar ketma-ketligi
Sahifa	Scratch dasturlash tili obektlari

2. Scratch dasurini kompyuteringizga mustaqil o'rnatib ko'ring va yuqorida ko'rib o'tgan videodarsni amaliy bajarib ko'ring

Video dars

tugmasi yordamida mavzuga oid videodarsni ko'rib, o'quvchilar bilimlarini mustahkamlashi va Scratch dasturida amaliy bajarib ko'rishi mumkin.

Shu ham scratch dasturini o'rnatmoqchi bolangizg'iz WWW.Scratch.org sayiga murojat qiling

tugmasi orqali kompyuterga Scratch dasturini mustaqil o'rnatib olish mumkin.

Xulosa qilib aytganda, umumta'lum maktablari Informatika va axborot texnologiyalari fani mavzularini o'qitishda, LoGo konstruksiyasi asosida multimediali yaratilgan Scratch dasturini o'rgatishda Macromedia Dreamweaver dasturida yaratilgan elektron o'quv qollanmadan foydalanish o'quvchilarda dasturlashga bo'lgan qizqishni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kamaltdinova D.T., Sayfurov D.M. "Informatika va axborot texnologiyalari" // 5-sinflar uchun darslik: – Toshkent: "Tasvir", 2020. – 112 b.
2. <https://scratch.mit.edu> - Scratch dasturining internet manzili

MUAMMOLI TA'LIMNING O'ZIGA XOS JIHATLARI

Jumaniyozova Fazilat Shomuratovna

Shovot tumani 39-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (91) 432 25 06

jumaniyozova_fs@inbox.uz

Xudayberganova Shoira Nurimmatovna

Yangibozor tumani 11-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (94) 233 80 40

xn.shoirabonu_8040@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola muammoli ta'larning o'ziga xos jihatlari hamda kreativlikni rivojlantirish haqida.

Kalit so'zlar: Muammoli ta'lum, reproduktiv, ilmiy-izlanishli metodlari, kreativ ta'lum, sgeato, kreativ pedagogika.

Muammoli ta'lum sohasida qalam tebratgan M.I.Mahmudov, M.N.Skatkin, A.M.Matyugikven, I.Ya.Lerner kabi olimlarning xulosalariga ko'ra quyidagi metodlarni keltirish mumkin:

- Tushuntirish, namoyish etish, Reproduktiv, Muammoli bayon qilish, Ilmiy-izlanishli metodlari mavjud.

Yuqoridagilardan shunday xulosa chiqarish mumkinki, ta'lum sifati va samaradorligini oshirishda muammoli o'qitish metodlari juda zarur va kerak.

Chunki muammoli ta'lum o'quvchini izlanishga, ijodkorlikka, erkin fikrlashga o'rgatadi. O'-quvchida bunday sifatlarning shakllanishi, o'quv-biluv mas'uliyatini oshiradi, mustaqil bilim olish uning kundalik odatiy holatiga aylanadi. Bu esa ta'lum mazmunini, yangi dastur va standartlarni o'zlashtirib olishga kafolat. Bo'ladi.

Kreativ ta'lum o'quvchining ijodiy qobiliyatini takomillashtirishga yo'naltirilgan bo'ladi. Ayniqsa muammoli, loyihalashtirilgan va jadallashtirilgan ta'lumlarning qo'llanishi o'quvchida yaratuvchanlik, buniyodkorlik qobiliyatlarini o'sishiga olib keladi.

An'anaviy shaklda olib boriladigan ta'lum o'quvchiga ilgaritdan ma'lum axborot, bilim, tushuncha, ko'nikma va malakalarini berish bilan chegaralanadi.

Lekin kreativ oriyentatsiyadagi darslar jarayonida qabul qiluvchi ob'ektidan ijodkor (kreativ) sub'ektga aylanadi. Predmetni (tomoni, mazmuni) o'zlashtiruvchi o'ziga nisbatan yaratuvchanlik bilan yondoshish asosida o'zlashtirib oladi. Har bir faktik materialga ijodiy va tanqidiy karay oladi. Olinayotgan o'quv materiali unga yangicha qarash, qo'shimcha materiallarni olish, o'zlashtirishga yo'l ochadi. Ko'pincha bunday hollar o'zlashtirishga evristik yondashuvni shakllantiradi.

Bu esa mutaxassislarni kelajakda olgan bilim, ko'nikmasining faqat ijrochisigina bo'lib qolmay, balki o'z kasbiy faoliyatiga ijodkorlik, yaratuvchanlik asosida qarashga olib keladi.

Hozirgi kun ta'lum tizimining bosh va asosiy maqsadi ham ijodiy fikrlaydigan mutaxassislarni va yuksak darajadagi fikr yurituvchi shaxsni tarbiyalash va tayyorlashdan iborat.

Sir emaski, mamlakat taraqqiyotida texnologiya, xom ashyo, jihozlar, energo resurslar, ekologik o'zgarishlar borgan sari globallashib, uning boshqaruvchisidan yuksak mahorat egasi bo'lishni talab etmokda. Umuman ta'lum tizimida ham uning dasturlari, mazmuni, standartlari takomillashib bormoqda. Bunday tezkor o'zgarishlar bilim olishning yangi texnologiyalari, masofaviy, loyihalangan ta'lum, media ta'lumini, ya'ni shaxsiy ijodkorlikka asoslangan ta'lumi joriy qilish ehtiyojini keltirib chiqarmokda.

Kreativ ta'larning maqsad va vazifalari hozirgi mavjud ta'lum asosan ilgaridan mavjud bo'lgan an'anaviy didaktikaga asoslangan, ya'ni o'quv jarayonida ilgaridan fanga ma'lum bo'lgan bilimlarni o'qitish, o'rgatish etkazish bilan xarakterlanadi. O'qituvchi ilgaridan ma'lum reproduktiv faoliyatni olib boradi. Bu esa asosan o'quvchining ta'lum mazmunini yodlab olishi, qayta takrorlab berishi bilan cheklanadi. Ya'ni, ta'lum ilgaridan ma'lum predmet "avval hunar o'rgat, keyin shogird o'z xohishicha nimani ijod kilsa -qilaversin" yo'sinida ish tutish rasm bo'lgan.

Bunday holda bilim olish konsepsiysi to'rt bosqichda amalga oshiriladi:

- Bilim bilan tanishish, ma'lum axborotni tushunib olish, voqealarni bir-biridan ajrata olish;

- Bilimdan nusxa olish, olgan bilimlarini takrorlash;

- Bilim - malaka, olgan bilimlarini amaliy faoliyatda qo'llay olish;
- Bilim-transformatsiya, olgan bilimlarini, keyingi yangi bilimlarni, yangi vazifalarni bajarishda qullash (ya'ni ijodiy foydalana olish darajasi)dir.

Agar umumta'liz maktablari birinchi, ikkinchi darajadagi bilimlarni o'rgatsa, oliy ta'liz uchinchi, oliy ta'lizdan keyingi ta'liz to'rtinchidagi darajadagi, ya'ni ilmiy izlanish, aspirantura, doktoranturalarda bilim berishni davom ettiriladi. Undan keyingi ta'liz "beshikdan qabrgacha", "umr bo'yi uzluksiz" ta'liz davom ettiriladi.

Shuni yodda saqlash kerakki, ijodkor yaratuvchi shaxsn tarbiyalash -fanga ma'lum bo'lgan bilimlarning o'zinigina o'zlashtirish bilan kifoyalanmay, olingan bilimlar zamirida yangi bilimlarni kashf etishlari bilan muhimdir.

Bunga yorqin misol, ulug` allomalarimiz muso al-xorazmiy matematika fanining asoschisi, al-farg`oniyning turli fanlarga tegishli buyuk kashfiyotlari, al-farobiyning (70 dan ortiq tillarda erkin so'zlashgan), tovush tezligi, chastotasi, moddiyat, issiqlik, harakat, optikaga oid kashfiyotlari, abu rayhon beruniyning (komusiy olim) mineralogiya, geodeziya, jug`rofiya, falakkiyot (astronomiya) fanlari rivojiga qo'shgan katta hissasi, abu ali ibn sinoning "tib qonunlari", "ko'z anatomiyasiga" bag'ishlangan kitoblari, ulug`bekning "ziji kuragoniy" asari. Ularning koldirgan asarlari hozirda ham mamlakatimizda va ko'plab evropa mamlakatlarda o'qib o'rganilmoqda.

Ularning kashfiyotlari butun jaxon xalqlarining umum mulkiga aylanmokda. Bu shundan darak beradiki, allomalarimiz o'z davrida mavjud bilimlarni chuqur va puxta o'rganib, o'zlashtirib qolmay, ular o'z ishlariga izlanuvchanlik va ijodkorlik bilan yondoshib, juda ko'plab kashfiyotlar qilganlar. Shuning uchun yangilangan didaktikaning vazifasi faqatgina fanga ma'lum bo'lgan bilimlarning o'zini o'rgatish, uni takrorlash bilan cheklanmay, ularning ijodiy, tanqidiy va yaratuvchanlik ruhida ish yuritishlariga zamin yaratib bormoqdan iborat.

Hozirgi zamon ta'liming bosh va asosiy vazifasi – o'quvchining intellektual darajasini, yaratuvchanligini, ijodkorligini, izlanuvchanligini takomillashtirish orqali ularni yangi bilimlarni olish, yaratishga ruhlantirishga qaratilmog'i kerak.

Ma'lumotlarga qaraganda (yoshlar psixologiyasiga ko'ra) olti yoshgacha bo'lgan bolalar 40 % iste'dod potensialiga ega ekanlar. Bolalar eng kichik yoshdanoq ijodkorlik, yaratuvchanlikka juda moyil bo'lar ekan. Agar shu davrda u bilan olib borilayotgan ta'liz jarayoniga faqat an'anaviy ta'liz asosida yondoshilsa, undagi ijodkorlikka moyillik so'nib boradi.

O'quv-biluv ijodkorlikka yo'naltirilsa - uning faolligi, yaratuvchanlik qobiliyati oshib boradi.

Sgeato-lotincha so'z bo'lib - yaratuvchanlik, ijodkorlik degan ma'noni beradi.

Yaratuvchanlik va ijodkorlik metodlarini yaratishni, o'rgatishni kreativ pedagogika o'rgatadi.

Agar ta'liz jarayoni o'quvchi faolligiga asoslangan muammoli, dasturlangan, loyihalar jadallashtirilgan holda kechsa, u holda kreativ yo'nalishga ega bo'lib, o'quvchining faolligi tufayli u yangilik, ijodkorlik sari etaklaydi.

Ijodkorlik va madaniyatlilik o'quv faoliyatida doimiy tizimli kechsa, u ijodkorlik sari etaklaydi. Shuning uchun ham o'quv jarayonidan tashqari vaqtida "texnik ijodkorlik asoslari" yoki "texnik loyihalash ijodiy asoslari" ilmiy izlanish yo'nalishidagi to'garaklar tashkil etilsa, o'quvchining loyihalash ijodkorligi oshib boradi. Shuning uchun ham bolalarning bo'sh vaqtini mazmunli va maqsadli yo'naltirish, ularning kelgusida kasbiy mahoratli, ijodkor bo'lib etishishiga sabab bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Abdullayeva Sh. Ta'lilda o'qituvchi shaxsi va o'quvchi faoliyatini uyg'unlashtirish texnologiyalari. // Molodoy uchyonyu, 2016 yil. 9-sont.
2. Azizxo'jayeva N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. T.: TDPU, 2000.

GEOGRAFIYA DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANIB DARS TASHKILLASHTIRISH

Karimova Moxida Absattarovna

Namangan viloyati Uychi tumanidagi
7-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining
geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Hozirgi vaqtida ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy usullarini qo'llash, o'qitish jarayonida yuqori natijalarga olib keladi. Ta'lim usullarini har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadiga muvofiq sanaladi.

Kalitso'zlar: an'anaviy dars, ta'lim, samaradorlik, geografiya, shakl.

An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, uni turli-tuman zamonaviy usullar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasini ko'tarilishini ta'minlaydi. Buning uchun dars jarayoni oqilonqa tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'lim jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda interfaol usullarni qo'llash va ta'lim oluvchilarni ommaviy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi. Bu usullar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Interfaol usullarni qo'llash bo'yicha **umumiyy metodik tavsiyalar**:

1. Jarayon va reglamentga jiddiy munosabatda bo'lism. Barcha tinglovchilar har bir nuqtai nazarga sabrli bo'lib, so'z erkinligini hurmat qilishlari kerak.
2. Tinglovchilarning guruhlarga bo'linishiga jiddiy e'tibor berish.
3. Tinglovchilarning hammasi u yoki bu darajada ishga jalb qilingan bo'lishi kerak.
4. Tinglovchilarning mashg'ulotga ruhiy tayyorgarligiga ko'maklashish.

"Aqliy hujum" usuli- g'oyalarni ishlab chiqish usuli. Qatnashchilar birlashgan holda qiyin muammoni yechishgaharaka qiladilar: uni yechish uchun shaxsiy g'oyalarni ilgari suradilar. "Aqliy hujum" quyidagi qoidalar bo'yicha o'tkaziladi: -fikr hech qanday cheklanmagan holda, iloji boricha balandroq ovozda ayttilishi lozim; - har qanday fikrni aytish mumkin, u qabul qilinadi; -g'oyalarga tushuntirish berilmaydi, ular vazifalarga bevosita bog'liq holda aytildi; -takliflar berish to'xtatilmaguncha, aytilgan g'oyalarni tanqid yoki muhokama qilishga yo'l qo'yilmaydi.

Geografiya fanini o'rgatishda quyidagi usullardan foydalanish tavsiya etiladi: Bilaman/bilishni xohlayman/ bilib oldim (B/BH/B). Masalan,

1. **Geografiyada** Afrika mavzusi o'tilishi o'quvchilarga e'lon qilinadi.
2. O'quvchilar mavzu bo'yicha jadvalning birinchi (bilaman) va ikkinchi (bilishni xohlayman) deb nomlangan qismlarini to'ldiradilar.
3. So'ngra mavzuga oid material tarqatiladi. Tarqatma material o'zaro raqib guruholar tomonidan o'qib o'rganilgandan keyin jadvalning uchinchi (bilib oldim) bandi to'ldiriladi.
4. Guruholar tomonidan to'ldirilgan jadvallar o'zaro taqqoslanadi.

Bilaman	bilishni xohlayman	bili boldim
Afrika	Afrika materigini tabiiy	

Afrika materigini tabiiy sharoiti

B/BH/Bu sulining afzallikkleri:

1. Mavzu, matn, bo'lim bo'yicha izlanuvchanlikni olibborish imkonini beradi.
2. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

SHuningdek, mavzuni o'zlashtirishda "FSMU" va "taqdimot" kabi usullardan foydalanish ham qo'l keladi.

Foydalilaniganabiyotlar:

1. Azizzxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T. : TDPU, 2003.
2. Jumaev A. Bo'lajak o'qituvchi shaxsining ijtimoiy faoliy omillari. / «Xalq ta'limi» jurnalni, 2006, № 6,

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИГРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАНИИ

Курашбекова Наргиза Сайрамбаевна
Город Ташкент, Алмазарский район
Средней школы № 298
учитель русского языка и литературы

Аннотация: В статье рассматриваются дидактические игры и их классификация, которые служат для улучшения логического мышления учащихся в процессе обучения.

Ключевые слова: образование, педагогика, педагогические технологии, информационные технологии, современное образование, дошкольное образование, общее среднее образование.

Сегодня, чтобы повысить эффективность образования, чтобы в центре образования находился человек, а молодые люди получали независимые знания, образовательные учреждения хорошо подготовлены и обладают современными знаниями в дополнение к прочным знаниям в своей области. Нам нужны учителя, знающие методы педагогики и информационных технологий, знающие правила их использования при организации учебно-воспитательной деятельности. Для этого им необходимо вооружить всех учителей естественных наук педагогическими методами и методами информационных технологий и постоянно совершенствовать свои навыки применения своих знаний в преподавании и обучении.

Каждый учитель должен уметь вовлекать учеников в урок, используя современные педагогические технологии и дидактические игры в учебном процессе. Потому что технология дидактических игр основана на активизации и ускорении студенческой активности. Они осознают творческий потенциал ученика и играют важную роль в поиске и реализации практических решений для развития.

Основные виды дидактических игр: интеллектуальные, экшн-игры и смешанные. Эти игры помогают участникам развивать умственные, физические, моральные, психологические, эстетические, художественные, предпринимательские, трудовые и другие навыки.

Дидактические игры позволяют учащимся анализировать, логически мыслить, исследовать, рассчитывать, измерять, делать, считать, наблюдать, сравнивать, делать выводы, принимать независимые решения, работать в группе или команде, изучать этику, игры, направленные на развитие речи, обучение языку, обучение новым знаниям и развитие других видов деятельности.

Дидактическая игровая технология - это совокупность методов и приемов, направленных на организацию обучения учащихся посредством игр для достижения цели образовательного процесса.

В процессе дидактической игры учащиеся учатся строго соблюдать правила игры, развивают чувство солидарности и мировоззрения. Особенно во время игры их восприятие, интеллект, память, желание и потребность учиться начинают укрепляться.

Дидактические игровые технологии на всех этапах системы образования, в частности, дошкольное, начальное, общее среднее, среднее специальное, высшее, - направленные на применение методов, форм и приемов технологии дидактических игр для повышения эффективности обучения. образование и достичь конкретной цели.

Основываясь на приведенных выше соображениях, мы рассмотрим и классифицируем несколько дидактических игр, которые расширяют кругозор детей и ускоряют их логическое мышление.

Игра «Думай, найди» - это игра, в которую лучше всего играть с учениками начальной и старшей школы. В этой игре взяты слова о какой-то профессии, и новичок пытается подражать профессиональному. Участники игры должны выяснить, к какой профессии относится это слово. Скрытое слово записывается на карточке и показывается ученику, который правильно его находит. Конечно, побеждают студенты, которые получат правильный ответ.

Игра «Кто знает больше слов» - также отличный способ пополнить словарный запас учащихся. Для этого класс делится на 2 группы, и каждой группедается отдельное задание. Студентам группы 1 предлагается написать на доске слова, которые написаны с обеих сторон одинаковыми гласными, а группа 2 написана на доске с одинаковыми согласными

с обеих сторон. Например, двое в группу 1, как у алла. Интересные клетчатые слова для группы 2. Каждая группа студентов выходит по очереди и записывает слова. Группа, которая останавливается, не найдя ни слова, считается проигравшей.

«Кто что делает?» игра - ученики делятся на 2 группы и к доске приглашается по одному ученику из каждой группы. На доске участник 1-й группы спрашивает «Кто?» Если член группы пишет слова, которые отвечают на вопрос: «Что он / она делает?» пишет слова, отвечающие на вопрос. Результатом является набор утверждений.

Группа 1 врач, целитель, врач, учитель, деревня, ветер, цветы, хлопок, солнце, дождь.

Группа 2 - лечит, лечит, учит, ученики, ходит, ударяет, растет, открывает, согревает, идет дождь.

Остальные участники копируют предложения в свои тетради. Также учитывается письменная грамотность студентов. Поощрительная карта будет выдана участнику группы, неправильно выполнившему задание. Талантливым продвинутым ученикам будет помогать продолжить этот вид работы творчески, то есть обогатить ее синонимами слов.

Кто быстрее? - Каждому члену группыдается сводка. Студенты должны записать эти слова в свои тетради, превратив их в общие фразы. Весна. Цветут деревья. Цветы раскрываются. Птицы начинают петь. Навруз идет в мир. Кипит живот. Сумах готовят. Студент, который выполнит упражнение быстрее, точнее и правильно, получит высокую оценку.

Игра «Цепной вызов», в которой учащиеся предлагают провести свободное время, то есть каждый из них говорит, что они будут делать сегодня вечером, завтра днем или на выходных.

Например:

Студент 1 вечер занимаюсь музыкой;

Студент 2 и я играем в шахматы с моим дедушкой;

Студент 3

Любой, кто не может правильно сделать предложение или повторить сказанное, выбывает из игры. Оставшийся ученик в конце игры становится победителем.

Дидактические игры играют особую роль в организации умственной и физической активности учащихся начальных классов средней школы. Дидактические игры обостряют умы учащихся, имеют большой воспитательный эффект на развитие словарного запаса, развитие устной речи, развитие идеального человека.

Эти дидактические игры во многом способствуют духовному росту учащихся - молодежи, развитию логического и критического мышления. Каждый педагог, независимо от уровня образования, должен уметь использовать на уроках дидактические игры, новые и современные педагогические технологии. Только тогда улучшится система образования и будут сформированы зрелые и квалифицированные кадры, которые будут способствовать развитию общества.

Список использованной литературы

1. Азизходжаева Н.Н. педагогическая технология и педагогическое мастерство. Методическое пособие. - Т: ТДПУ, 2003.
2. Юлдашев Ю.Г., Усмонов С.А. Основы педагогической технологии. - Т.: Учитель, 2004.
3. Саидахмедов Н. Новые педагогические технологии. - Т.: Финансы, 2003.
4. Раджабова Н.Б. ИМТ. Букхоро, 2014.

O'QUV FAOLIYATINI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY SHAKLLARI VA ULARNI TANQIDIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHNING USLUBIY JIHATLARI

Kuzibayeva Nargiza Buvaxanovna

Urganch tumani 13-sон мактаб о'қитувчisi

Telefon: +998 (94) 319 90 45

kuzibayeva_nb@inbox.uz

Masharipova Muyassar Kamilovna

Urganch tumani 27-сон мактаб о'қитувчisi

Telefon: +998 (97) 221 55 86

mm_kamilovna@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola o'quv faoliyatini tashkil etishning zamonaviy o'qitish shakllari va ularni amalga oshirish usullari, yakka, guruh va ommaviy tarzda tashkil etiladigan o'qitish shakllari va avzalliklari haqida.

Kalit so'zlar: Ta'larning ommaviy shakli, differensiyalashgan-guruhli ta'limga shakli, Individual ta'limga, zamonaviy ta'limga, jamoaviy ishlash, individual-psixologik, tanqidiy fikrlashni, aqliy operatsiyalar

Turli dars tuzilmalaridan yanada samaraliroq foydalanish yo'llarini izlashda darsda o'quvchilar o'quv faoliyatlarini tashkil etish shakllari alohida ahamiyatga ega bo'lmoqda. Pedagogik adabiyotlar va maktab amaliyotida asosan uchta shunday shakllari qabul qilingan – ommaviy, guruhli va individual.

Ta'larning ommaviy shakli sinfdagi jami o'quvchilarning o'qituvchi rahbarligi ostida birlgilikda harakatlarini ko'zda tutadi. Guruhli shaklida esa o'quvchilar 3-6 kishidan iborat guruhlar yoki juftliklarda ish olib boradilar. Guruhlar uchun topshiriqlar bir xil yoki turlicha bo'lishi mumkin. Individual shakli har bir o'quvchining alohida mustaqil ishlashini ko'zda tutadi.

Birlashtirish-guruhli shaklida sinfni odatda katta umumiy topshiriqni har biri faqatgina bir qismini bajaradigan guruhlarga ajratishni ko'zda tutadi.

Differensiyalashgan-guruhli ta'limga shakli doimiy guruhlar ham, bir xildagi o'quv imkoniyatlariga ega va o'quv ko'nikmalarini bir xil darajada shakllangan o'quvchilarni birlashtirishini ko'zda tutadi. Guruhli shakllariga o'quvchilarning just bo'lib ishlashlari ham kiritiladi. O'quv guruhlari faoliyatlarini o'qituvchi o'zi bevosita hamda o'z yordamchilari – o'quvchilar fikriga qarab tayinlangan zvenolar va brigadalar orqali boshqaradi.

Individual ta'limga o'quvchilarning boshqa o'quvchilar bilan bevosita aloqalarini ko'zda tutmaydi. O'z mohiyatiga ko'ra sinf jamoasi yoki muayyan guruhlar bilan ishlashdan tubdan farq qilmasa-da, biroq o'quvchi o'zining shaxsiy imkoniyatlariga muvofiq o'qituvchi tomonidan berilgan topshiriqni mustaqil bajaradi. Bu maqsad yo'lida maxsus tayyorlangan kartochkalardan foydalanish mumkin.

Darsda o'qituvchiining e'tibori bir necha o'quvchiga qaratilsa, bu vaqtida qolgan o'quvchilar mustaqil ishlasalar ta'larning bunday shakli individual-guruhli shakl deb ataladi.

Zamonaviy ta'limga amaliyotida ko'proq ikki tashkiliy shakl: ommaviy va individual shakllardan foydalaniladi. Ayni vaqtida guruhli va juftli o'qish shaklidan amaliyotda ancha keng foydalaniladi.

Ta'larning ommaviy shakli ham, guruhli shakli ham jamoaviy hisoblanmasa-da, lekin ayrim pedagoglar ularni ommaviy ta'limga deb ko'rsatishga harakat qildilar.

Jamoaviy ishlash faqatgina differensiyalashgan guruhli ishlar asosidagina tashkil etiladi. O'quv ishlarini tashkil etishning jamoaviy shakli o'qituvchi va o'quvchilarning dinamik yoki o'zgaruvchan tartibli juftliklarida kechayotgan munosabatlaridir.

O'zbekiston Respublikasida uzluksiz ta'limga tizimini isloq qilish kelajakda yosh avlodni yuqori kasbiy madaniyat, ijodiy va ijtimoiy faollilik, ijtimoiy-siyosiy hayotda mustaqil qatnasha olish, erkin fikr bildirish qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Bu esa o'z navbatida o'quvchilarning ilmiy bilim darajasini va faolligini kengaytirishni, ularda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishni talab qiladi.

Masalan, erishilgan natijani o'lhash me'yori (baholash usuli) – guruhlarga bo'lingan holda «Go'zal fazilat - inson husni», «Bobur va kabutar», «Kamtarinlik hakida», «Navro'z - bahor bayrami» mavzulariga oid og'zaki esse tuzish; berilgan vaqt doirasida testlar to'plamini bajarish:

mashg'ulot davomida berilgan savollarga javob berish.

Kichik maktab yoshidagi o'kuvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish «O'qish», «Matematika», «Ona tili», «Tevarakdagi olam», «Odobnama», «Tabiatshunoslik», «Konstitutsiya saboqlari» va boshka darslarda amalga oshiriladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ta'lanning ilk boskichidan boshlab, tarbiyaning yangi omili - o'z-o'zini tarbiyalash vujudga keladi. Bolalar o'zlarida ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan shaxs xislatlarini tarkib toptirish, xulq-atvordinagi kamchiliklarga, salbiy illat va sifatlarga barham berish sohasida ongli ravishda yondashish xislatlarini tarkib toptirishlari lozim. Bunda o'z ustida muntazam ravishda ishslash «... odamning yuksak darajada o'z-o'zini idora qiluvchi, o'z-o'zini kamol toptiruvchi birdan-bir tizimdir», - degan edi L.I.Bojovich.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishda quyidagi pedagogik-psixologik omillarni inobatga olish zarur:

- individual-psixologik xususiyatlarini chuqur tahlil qilish va shu asosda didaktik topshiriklardan optimal ravishda foydalanish;

- tanqidiy fikrlashni shakllantirishga yo'naltirilgan didaktik ta'minotlarni tuzish va amalga tatbiq qilish;

- o'quvchilarda o'qish ko'nikmasini, aqliy operatsiyalar: analiz, sintez kabilarni tarkib toptirish;

- tanqidiy fikrlashni shakllantirish orqali ijtimoiy hayot sohalarida faol ishtirokchi sifatida kobiliyatini namoyon qilishga zamin yaratish lozim;

- zamonaviy ta'lim berishda asosiy urg'u o'quvchilarning tanqidiy fikrlashlarini shakllantiradigan o'quv materiallarni tanlashga ham qaratilishi lozim bo'lsa, o'qitish jarayonida innovatsion metodlarni to'g'ri tanlay olishni talab qiladi. Amaldagi dasturlar bo'yicha tuzilgan darsliklar va o'quv qo'llanmalarda tanqidiy fikrlashni shakllantirishga qaratilgan topshiriklar keltirilgan, ammo ularning barchasi ham ularning mohiyatini aniq aks ettirmaydi.

O'quvchilarning eng muhim psixologik xislatlarining alohida ahamiyatga ega ekanligini inobatga olish, chunki tanqidiy fikrlash akliy faoliyatda, qiziqishda, munosabatda, xulq-atvorning tashqi shakllarida ijtimoiy-axloqiy sohada o'z ifodasini topishi muqarrardir. O'quvchilar orasida qulay tashkil kilingan faoliyatgina ularning sınıf, maktab jamoasi va oila a'zolari o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarini barqarorlashtiradi. O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonida ularda o'z shaxsiy hayotiga maqsadli yondashuv hissini uyg'otish.

Shunday qilib, o'quvchilarda mustaqil qaror chiqara olish, shaxsiy pozitsiya va bunyodkor g'oyaga ega bo'lishlik kabi xislatlarni o'stirishda tanqidiy fikrlashni shakllantirish jarayonining pedagogik-psixologik uzviyligini inobatga olish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Blum B. Taksonomiya.-Chikago, 1989. 43-s.
2. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. -T.: Universitet, 2000.65-bet.
3. Mutualipova M., Imomov M. Ta'limda ilg'or xorijiy tajribalar moduli bo'yicha o'quv uslubiy majmua. T.:TDPU, 2017

**BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING INTELEKTUAL QOBILYATI
RIVOJIGA PSIXOLOGIK YONDASHUV**

Madyarova Muhabbat Fayzullayevna

Xorazm viloyat Gurlan tuman
17-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Allayarova Dilorom Ibragimovna

Xorazm viloyat Gurlan tuman
17-maktab psixolog

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining intelektual qobiliyatini rivojlantirishga psixologik yondashuv o'z aks topgan.

Kalit so'zlar: intelekt, psixologiya, o'quvchi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini har jihatdan ilm olishga, barkamol avlod bo'lib yetishishiga, intelektual qobiliyatini rivojlantirishga intilamiz. Buning uchun eng avvalo, uning ruhiyati bilay ishlay bilish lozim. Biz aynan shundagina bola intellektini rivojlanira olamiz. Shu o'rinda intellektual so'zining ma'nosini aytib o'tish o'rnlidir. Intellektual – so'zining lug'aviy ma'nosi aqliy jihatdan yetuklik, fahm-farosat, aql-idrok, zakovat, zukko ya'ni zakovatlari inson, zukko bo'lish demakdir. Shunday qilib intellekt muommosi chet el g'arbiy Yevropa, AQSh psixologiyasida juda keng o'rganilgan bo'lib ular turlicha nazariyalar, konsepsiylar, yondashishlar pazitsiyalar, yo'nalishlarga asoslangan holda tadqiq qilingan.

Bola uchun eng zaruriy shoroit muhitdir. Sog'lom psixologik muhit bolaning bilish jaroyonlarini narmal rivonlanishini ta'minlaydi. Shu bilan birga insonning hissiy holatlari hamda hususiyatlarining rivojlanishida muhumdir. Ma'naviyat ham aqliy rivojlanishning muhum omillaridandir. Ehtiyoj va qiziqishlar har bir faoliyatda faoliyatlarda ko'rsatishni ta'minlaydi. Shu jumladan buni ta'lim faoliyatida ham o'rni beqiyos, bunday ehtiyoj qiziqish xohish va istaklar inson qobiyatini nomoyon qiladi. Qobiliyatli inson o'zidagi imkoniyatdan o'rinli foydalana olsa aql –zakovatni yuqori cho'qqisiga chiqadi. Qobiliyat iste'dod, talant darajasiga chiqishi insonning aqliy qobiliyatiga bog'liq. Individual yondashishni nafaqat talimda balki o'yin va mehnat faoliyatida ham mazmunli amalga oshishi kerak. Bunda aqliy taraqqiyotning dastlabki poydevori qo'yiladi. Shu bilan birga bolalarning ish xususiyatlari hamda psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lim tarbiya berish zarurdir. Bunday vazifa psixologlar oldiga bir qator vazifalarni yuklaydi, bular - bolalarni ham psixologik ham pedagogik jihatdandan chuqurroq o'rganish: - Bola yashaydigan ijtimoiy muhitni bilish va ta'sir etuvchi omillarni aniqlash; - Kattalar tamonidan bildirilgan talim tarbiyani o'zlashtirish; - Diagnostik kotteksion prafilaktik ishlarni yazshi bilish; - Bolaga yaratilgan shoroitlarni o'rganishi va qobiliyatlarni aniqlay bilish. Tarbiya va ta'lim jarayoning mazmuni ikki maqsadni o'z ichiga qamrab oladi;

Birinchidan bolani aqliy taraqqiyotini taminlash ikkinchidan shaxsnini takomillashtirishdan tarkib topgandir. Pedagogik faoliyat shu murakkab muommoni hal etishga qaratilmog'i zarur. Aqliy taraqqiyot insonning umumiyligi kamolati bilan mutonasib ravishda o'zgaradi. Aqliy taraqqiyotni ro'yobga chiqaradigan asosiy manbalar bilim egallash jarayoni, faoliyat emotsiyonlari irodaviy jabxa individual hususiyat shaxslararo munosabatdan iboratdir.

Bu jarayonda maktab psixologi va pedagog jamoaning birdamligi va hamkorlikda ish olib borishi muhim hisoblanadi. Bolalarga ta'lim-tarbiya berish jarayonida uning ruhiy holatini hisobga olish muhim hisoblanadi. Shu sababdan ham o'qituvchi va maktab psixologi juftligi katta ahamiyatga ega kuchdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. A. J. Jo'rayev " Tarbiyaviy darslarni o'tish" // Sinf rahbarlari uchun qo'llanma. T.: Sharq 1997, 7-bet
2. "Ilm sarchashmalari" jurnal 7-son, Urganch-2017

SALBIY INFORMATSION PSIXOLOGIK TA'SIRLAR
(Terrorizm misolida)

Mamatov Asqarali Xolto'ra o'g'li
Jamoat xavfsizligi universiteti kursanti

Annotatsiya: Maqolada salbiy informatsion ma'lumotlarning inson ongiga ta'siri va bu jarayondan foydalanayotgan g'arazli kuchlarga qarshi kurash masalalari yoritib o'tilgan.

Kalit so'zlar: axborot, axborot ta'siri, terroristik kuchlar, salbiy informatsiyalar.

Globallashuv davrida jahon mamlakatlari barcha sohalarda rivojlanib bormoqda. Har bir davlat o'z milliy taraqqiyot yo'lida boshqalardan ortda qolmaslik uchun ildam odimlamoqda. Bu rivojlanish va taraqqiyotdagagi o'sishlar kuch ishlatalish yoki biror bir davlatga zo'ravonlik natijasi emas, balki inson tafakkuri hisobiga qo'lga kiritilmoqda. Lekin ko'z yumib o'tish mumkin bo'limgan ba'zi bir holatlar ham borki: ular, albatta, taraqqiyotning chin ma'nodagi kushandalari hisoblanadi. Biror bir guruhi va ularning a'zolari tomonidan taraqqiyotga raxna solayotganligi ham har qadamda uchraydi. Hozirgi kunda bu kuchlar o'z taktikasini, kurashish usullarini ham o'zgartirib yangilashgan. Terrorizm, ekstremizm kabi mudhish jinoyatlar buning yaqqol dalilidir. Bu kabi jinoyatlar sabab qanchadan – qancha davlatlar inqirozga yuz tutmoqda, vayronagarchiliklar, begunoh to'kilgan qonlar, va eng achinarlisi, bu kabi kuchlar ta'sirida xalqlarning milliy ma'naviyati va millat yoshlarining ongini ham og'ir tanazzulga yuz tutishiga olib kelmoqda. Xalqlar o'z urf -odatlari, milliy ongi va insoniylik qiyofasidan ayrilib davlat parokandaligiga sabab bo'lmoqda. Millionlab oilalar o'z yurtlaridan qochib boshqa joylardan panoh izlab, darbadarlikda hayot kechirishga mahkum bo'lmoqdalar. Ayni damda hayotimizning ajralmas qismiga aylanib ulgurgan OAV bunyodkor g'oyalalar bilan birqalikda vayronkor g'oyalarga ham makon bo'lib qolmoqda. Global internet tarmog'i esa yuqoridagi g'arazli kuchlarning asosiy faoliyat olib borish o'rniga aylanib qolyapti. Ularning asosiy ta'sir vositasi axborotlar bo'lib kelmoqda. Vaholanki, inson 85% axborotni ko'rish, 15 %ini esa eshitish orqali oladi [1]. Ular ta'siriga bilib – bilmay tushib qolayotgan begunoh insonlardan o'z g'arazli niyatlarining bir quroli sifatida istalgancha foydalanishmoqda. Mutaxassislarining ta'kidlashicha, internet tarmog'ida ekstremizm va terrorizmni targ'ib qiluvchi, ta'qilangan saytlarning aksariyat foydalanuvchilari hali psixikasi yetarli darajada shakllanib ulgurmagan 15 – 25 yosh oralig'idagilar hisoblanishadi [2]. Axborot orqali psixologik ta'sir etish orqali insonning emotsiyasi, ruhiyati va ongiga kirib borishmoqda. Destruktiv ma'lumotlar asosida zararlangan shaxs aynan o'zi uchungina emas, butun bir jamiyat uchun ham xavflidir. Axborot xurujlari ta'siriga tushib qolayotganlarning ko'pchiligi yoshlar ekanligi achinarli holat sanaladi. Bu kabi yot kuchlar domiga tushib qolishga sabab, o'mirlik davrida yoshlar psixologiyasida bo'ladigan ruhiy jarayonlar, ota – onasi yoki ustozlari yoxud do'stlari orasida ularning yaqin kishilari yo'qligi, ularni to'g'ri yo'lga boshqarilmayotganligi va bo'sh vaqtlarining ko'pligi desak, yanglishmagan bo'lamiz. Tabiiyki, bo'sh vaqt ko'p bo'lgan o'smir ijtimoiy tarmoqlar uchun asosiy vaqtini sarflaydi. Bu vaqtida har bir yoshda qiziquvchanlik kuchlilik qilgan holda bilimlarida bo'shliq bo'lганligi sabab, yoshlar ongi yot g'oyalalar bilan "oziqlanib" boradi va natijada turli xil ijtimoiy tarmoqdagi guruhi domiga tushib qolishadi. Davlatimizda bu kabi illatlarning oldini olish maqsadida 2019 - yil 19 – mart kuni Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ularning bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish bo'yicha 5 tashabbus loyihasi ilgari surildi. 5 tashabbusdan 3 – tashabbus aholi va yoshlar orasida kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishni tashkil etishga qaratilgan [3]. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holatda esaaholi va yoshlar o'rtasida internetdan foydalanish madaniyatini oshirishga muvaffaq bo'lish mumkin. Vaholanki, nafaqat har bir yosh, balki katta yoshdagi kishilar ham internet tarmog'idan to'g'ri maqsadda foydalanmasligi mumkin.

Internet tarmog'iga in qurban ekstremistik guruhlarga qarshi hozirgi kunda butun dunyoda davlatlar siyosati darajasida kurash olib borish chora – tadbirleri ishlab chiqilmoqda. Jumladan, Rossiya Federatsiyasida internet xavfsizligini ta'minlash, aholi ongida internetdan foydalanish madaniyatini shakllantirish, internetning salbiy ta'sirlariga qarshi kurash olib borish maqsadida Internet konferensiyalari o'tkazish, xalqaro hamkorlik doirasida xalqaro terrorizmga qarshi qaratilgan tadbirler o'tkazilib kelinmoqda. Ko'rinib turibdiki, internet tarmog'i hozirgi kunda

insoniyatning eng yaqin yordamchisi bo'lish bilan bir qatorda, ayni paytda, eng xavfli dushmani hamdir. Internetdagi yovuz kuchlar inson ongiga har xil qiziqarli ma'lumotlar shaklida o'z g'oyalarini singdirib boradilar. Aytaylik, siyosiy latifalar, mish – mishlar, qayta – qayta takrorlash orqali majburiy ongga ta'sir etish[4], fotoshop rasmlar orqali dastlab o'zlariga o'rgatib olishadi. Undan so'ng esa asta – sekinlik bilan o'z g'oyalari targ'ibotini boshlaydilar.

Internet tarmog'idan to'g'ri foydalanishni tashkil qilish, yoshlar ongida salbiy ta'sirlarga qarshi immunitetni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish, joiz bo'lsa, bolani oiladan, mактабгача ta'lim tizimidan boshlab internet tarmog'idan foydalanish ko'nikmasini shakllantirib borish lozim. Zero, yoshlar ongiga yot g'oyalalar ta'siriga qarshi immunitetni shakllantirish hozirgi kunning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mo'minov F.A. Ommaviy axborot vositalari va axborot qarama – qarshiligi. O'z.Res. Prezidenti huzuridagi Davlat va jamiyat qurilish akademiyasi arxivi. 2006 – y.[4]
2. Shtikin.N.V. "Yoshlar orasida ekstremizm va terrorizmning oldini olish. Terrorizm yoshlarni tanlaydi. Terrorizmning yozhlarga ta'siri". Maqola. (veridicom.ru)[2].
3. Y.Ro'ziyev. Globallashuv jarayonlari: ma'naviy o'ziga xoslik. (maqola) content://com.sec.android.app.sbrowser/readinglist/04261828.mhtml [1]
4. <https://xs.uz/uz/post>[3]

EFFECTIVE USE OF INTERNET RESOURCES IN ENGLISH LESSONS

Matqurbanova Hulkar Sabirbayevna

Methodist of foreign languages of the Department
of Public Education of Yangibazar district

Phone: +998 (97) 510 31 51

hulkar.sabirbayevna_3151@inbox.uz

Begliyev Sanjar Reymbergenovich

Senior teacher of Khorezm region HTXQTMOHM

Phone: +998 (97) 452 09 03

sanjarbegliyev21@mail.ru

Annotation: This article is about the effective use of internet resources in English lessons

Keywords: Internet, EFL/ESL, Internet TESL Journal, Everything ESL, Breaking News English, ESL Mania, Dave's ESL Café.

As a teacher of EFL/ESL, we should know about these five great websites for ESL/EFL teachers. According to the non-partisan National Center for Educational Statistics, the ESL population in American public schools continues to grow. Teaching non-native pupils formal English remains as challenging as it is rewarding. Let these content-rich sites enable you to teach more effectively and efficiently.

Internet TESL Journal

The Internet TESL Journal is filled with useful resources. You will find an abundance of themed lesson plans, resources for teaching conversational English, and even tips for planning a memorable first class meeting. Of special note are the collections of links pertaining to culture. They feature in-class activities designed to help pupils of different cultures to interact with each other. The site does not appear to have been updated recently, but the sheer amount of information presented means that both novice and seasoned ESL teachers should find something of interest.

Everything ESL

Everything ESL is another great website for ESL teachers. It features lesson plans, teaching tips, and other resources. The homepage includes an active forum in which site proprietor Judie Haynes and others answer questions posed by ESL pupils and instructors. The questions are varied and address everything from dealing with misbehaving pupils to implementing Core curriculum standards. Quite an overview! There is a genuine sense of community present and Haynes offers tips on ESL teaching strategies that will appeal to new instructors.

Breaking News English

Breaking News English utilizes current news articles. ESL instructors will appreciate that these stories are ranked across six levels according to reading level. However, the site includes much more than news. Each article includes two lesson plans, one brief and another longer and more detailed. Should you need more flexibility, links to specific activities based on the articles are also included. This great ESL website is useful not only for teaching Basic English; it will help your pupils learn more about current events.

ESL Mania

Featuring a banner reading "Bright Ideas for Teaching ESL," ESL Mania focuses on areas other sites do not address, such as teaching Business English to non-native pupils. Another useful set of links offer information and exercises to help pupils lose their native accents when speaking. As expected, the usual exercises and worksheets are present as well. This site appears to be particularly useful for instructors teaching ESL learners in an adult literacy and language program. The site is cleanly laid out and information is easy to find.

Dave's ESL Cafe

Finally, no list of websites for ESL teachers is complete without a mention of Dave's ESL Cafe. The site was one of the earliest ESL websites to appear and it rounds up our list of great websites for ESL teachers. Its popularity has steadily grown across the years; this is reflected in the active message boards where teachers and pupils alike talk freely among themselves on a host of ESL-related topics. The Café is intended for a large audience, including teachers who are interested in

teaching ESL abroad. This latter group is well-served by the site as it includes areas in which users can post resumes and photos. There will always be a need for ESL instructors as English shows no signs of losing international importance. The language may not change much over time, but teaching methods are always evolving. These five great websites for ESL teachers are designed for both the novice as well as the experienced instructor.

USEFUL INTERNET SITES FOR TEACHERS

List of used literature

1. Aphorop, H. 'Effects of a supplemental vocabulary programme in third grade reading/language arts.' Journal of Educational Research, 100:2, 67-79. (2006)
2. Beals,D.'Sources of support for learning words in conversation: evidence from mealtimes.' Child Language, 24:673-694. (1997)
3. Beck I and McKeown M 'Increasing you low income children's oral vocabulary repertoires through rich and focused instruction' The Elementary School Journal Vol 107, No 3.(2007)
4. <http://www.rostest.runnet.ru> - Test olish markazi serveri
5. <http://www.allbest.ru> - Internet resurslari electron kutubxonasi (rus tilida),

PSIXOLOGIK TADQIQOT O'TKAZISHNING ASOSIY BOSQICHLARI VA METODLARI

Shukurova O'g'iloy Umaraliyevna
Guliston Davlat Universiteti o'qituvchisi
Mustafoqulov Farrux
GulDU talabasi

Annotatsiya: Maqolada tadqiqot va o'rganishlar o'z maqsadiga, yo'nalishiga, qo'llanilayotgan vositalarning xususiyati va metodlari o'rganilgan.

Kalit so'zlar: tadqiqot, faraz, eksperiment, psixologik nazariya, gipoteza

Har qanday tadqiqot va o'rganishlar o'z maqsadiga, yo'nalishiga, qo'llanilayotgan vositalarning xususiyatiga, amaliy yoki nazariy ahamiyatiga ko'ra turlichal o'tkaziladi. Shu bilan birga ularning umumiy tomonlari ham mavjud. Masalan, har qanday tadqiqot to'rt bosqichda o'tkaziladi.

Birinchi bosqich – tayyorgarlik bosqichi. Bu bosqichda material turli vositalar bilan o'rganiladi, o'rganilayotgan hodisalar haqida dastlabki materiallar to'planadi. To'plangan materiallar tahlil qilinadi. Bu bosqichda ma'lum gipoteza (faraz) paydo bo'la boshlaydi. Bu faraz tadqiqot jarayonida yoki tasdiqlanadi. Yoki inkor qilinadi. Har qanday tadqiqotning samaradorligi to'g'ri tadqiqot yo'lini tanlash ko'p jihatdan tayyorgarlik bosqichiga bog'liq.

Ikkinci bosqich-bevosita tadqiqot o'tkazish bosqichi. Bunda tadqiqotning konkret metodlari ishga solinadi. Bu bosqichda tadqiqotchi o'z tadqiqotlar maqsadidan kelib chiqqan holda bir yoki bir necha konkret metodikalardan (eksperimentlardan) foydalanadi. Tekshirish (eksperiment) o'tkazilib zaruriy tadqiqot (eksperimental) ma'lumotlar yig'iladi.

Uchinchi bosqich-tadqiqot davomida to'plangan ma'lumotlarni miqdor jihatdan ishlab chiqish. Psixologiya fani bu bosqichda ko'plab samarali matematik statistika usullaridan foydalanadi. Tadqiqotning to'rtinchi bosqichi olingan natijalarni tushuntirib berishdan iborat. Bu bosqichda to'plangan va matematik metodlar yordamida ishlab chiqilgan ma'lumotlar psixologik nazariya asosida izohlanadi va tadqiqot gipotezasining to'g'ri yoki noto'g'riliqi o'zil-kesil hal qilinadi.

Barcha fanlar kabi psixologiya fani o'zining taraqqiyot ob'ektiga va 3 ta tadqiqot metodalariga ega. Psixologiyaning metodlari juda turli-tuman bo'lishiga qaramay ularning barchasi umumiylablariga va qoidalarga bo'ysunadi. Bular tadqiqotning dialektik metod bilan ob'ektiv ravishda olib borish va genetik printsipliga amal qilishdir.

Shunday talablardan biri dialektik metod talabidir. Bu talga kura barcha psixik hodisalarni o'zgarishda va sha psixik hodisa bilan bog'liq bo'lgan boshqa narsa va hodisalarga bog'lab o'rganishi shart.

Ilmiy psixologik metodlarning ob'ektivligi psixikani o'rganishda psixik hodisalar paydo bo'lishining ob'ektiv shart-sharoitlari va ob'ektiv nomoyon bo'lishlari tekshiriladi. Bu talab bajarilmasa maxsus tayyorgarlikka ega psixologik ham ilmiy jihatdan asosli ma'lumotlar to'play olmaydi.

Genetik prinsipga amal qilishning mohiyati shundan iboratki, o'rganilayotgan har qanday psixik hodisaga protsess tarzida qaraladi. O'rganilayotgan psixik faktning tarixini taraqqiyot momentlarini, bu momentlarning o'rin almashishlarini o'rganishdan iborat.

Hozirgi zamon psixologiya fani qancha aniq, tekshirilib, sinovdan o'tkazilgan, samarali metodlarga ega. Ularning asosiyalariga qisqa to'xtalib o'tamiz.

Kuzatish metodi- psixologiya fanida qadimdan keng qo'llanilib kelayotgan metodlardan biridir. Hayotiy psixologiyada aytarli barcha faktlar kuzatish yordamida to'planadi. Ular asosida xulosalar, maqollar, matallar to'plangan. Kuzatish metodining ikki turi farqlanadi: o'z-o'zini kuzatish va tashqi kuzatish.

O'z-o'zini kuzatish o'z vaqtida psixologiyaning eng asosiy metodi deb hisoblangan. Chunki bu nuqtai-nazar tarafdarlarining fikricha, kishining haqiqiy ruhiy holatlarni kishining o'zi biladi va tushunadi xolos. Boshqa kishi bu hodisalarni oxirigacha hech qachon tushuna olmaydi. Haqiqatda esa o'z-o'zini kuzatish sub'ektivlikka egadir. O'z-o'zini kuzatish shu sababli psixologiyaning yagona ishonchli metodi bo'la olmaydi.

Adabiyotlar

1. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya asoslari. –T.: «O'qituvchi», 1998.
2. G'oziev E. Psixologiya. T.: O'qituvchi, 1999.

PSIXOLOGIYA FANI VA UNING MAQSADI

Narzikulova Zebiniso Xolmurodovna
Surxondaryo viloyati Uzun tumani
14-maktab psixolog
tel:+998 99 158 45 97

Annotatsiya: maqlada psixologiya fanning maqsadi, inson psixologiyasi, fanning jamiyatda o'zgarishi, shuningdek, insonlarning axloqiy-ma'naviy dunyosida ongosti holatlari kabi masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: mohiyat, talqin, inson, insonparvarlik psixologiyasi

Hozirgi davrda psixologiya fani keskin o'zgarishlarni boshidan kechirayotir. Unda ichki tuzilishi, tarkibiy qismlari, ularning o'zaro uyg'unligi, mohiyati va talqin etilishi jihatidan qayta qurishlar, har qaysi narsa va insonga (jonli va jonsiz tabiatga) insonparvarlik psixologiyasi qonuniyatlar hamda prinsiplari asosida yondashishni tatbiq qilish namoyon bo'lmoqda. Narsa va hodisalarga, hayvonot va insoniyatga nisbatan yangicha yondashish, ularning shaxs tomonidan aks ettirilishini faqat onglilik holatidan kelib chiqqan holda ta'riflash bilan cheklanib qolmasdan, balki odamning ongsizlik va ongostlilik (g'ayri ixtiyorilik) holatlari bu borada muayyan ahamiyat kasb etishini tushuntirish, unda bir holatdan ikkinchisiga uzlusiz o'tib turish tabiiy ravishda ro'y berishini ta'kidlash o'rnlidir. Chunki shu davrgacha psixologiya fanida yetakchi prinsip sifatida "ong va faoliyat birligi" hisoblanib kelindi, binobarin, psixikaning har qaysi ko'rinishi, bosqichi, xususiyati, darajasi, xossasi, o'zaro ta'sirlanishi, bir-birini taqozo etuvchanligi faoliyat nuqtai nazaridan baholanishi an'anaga aylandi. Natijada onglilikdan chetlanish holatining inson hayoti uchun ahamiyati tadqiqotchining diqqat markazidan, izlanish mavzusidan ancha uzoqlashdi. Buning oqibatida shaxsnинг ongosti, ongsizlik holatlari, bularga uning moslashishi, intilishi, bilish sababi va mayli, ruhiy tayyorligi, ixtiyorsizligi, muvofiqlashuvi, to'siqlar va qarama-qarshiliklarga nisbatan ichki kurashi, shuningdek, uning mexanizmlari kabi muammolar yechimi uchun qay darajada ahamiyatli ekanligiga oqilona baho berilmadi. Aks ettirishning moddiy asoslariga suyangan holda tushuntirish, talqin qilish nazariyalari ilmiylik jihatdan qo'pol nuqsonlarga ega bo'lmasa-da, lekin psixikaning o'ziga xosligi, muomala xususiyatlari va ixtiyorsizlikni ta'riflashdagi cheklanganligi, bir tomonlamaligi natijasida ularning ko'p jihatlarini tushuntirish imkoniyati mumkin qadar pasaydi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, insonning hayoti va faoliyati o'zaro uzviy bog'liq, biri ikkinchisini taqozo qiluvchi uchta muhim manbadan, ya'ni ongsizlik, ongostlilik va onglilik holatlaridan tashkil topgan holda hukm suradi. Shuning uchun ham insonning bir kecha-kunduzdagi umri ongsizlik, ongostlilik va onglilik holatlarining hukmiga tobelikda kechadi, ularning har qaysisi qanday vazifa bajarishidan qat'iy nazar ongsizlik (faol hordiq) — ongostlilik (muvoqiflashgan izlanish) — onglilik (aqliy zo'riqish, ixtiyoriy ijod) holatlaridan iborat uzlusiz halqa harakatlaridan tuzilgan bo'ladi. Insonning ongsizlik holatida ixtiyorsiz diqqat, ixtiyorsiz esda saqlab qolish, esga tushirish, assotsiatsiyalar, obrazlar, intuitsiya, anglashilmagan mayllar, irsiy alomatlar, tasodifiy voqealar, tush ko'rishlar, xayoliy timsollar, insonning biron-bir narsaga psixologik jihatdan tayyorgarligi yuzaga keladi va ularning mahsuli xuddi shu jarayonda namoyon bo'ladi. Bularning kechishi unchalik ko'p fursatni talab qilmasada, lekin ma'lumotlarning to'planishi tabiiy omillar ta'sirida vujudga keladi, bu hol atrofdagi muhit bilan tanishishda muhim ahamiyat kasb etadi, ular jismoniy a'zolarning umrini ozaytirishga xizmat qiladi. Ijodiy mantiqiy fikrlash shaxsga muvofiqlashgan xatti-harakatlar vujudga kelishiga puxta zamin hozirlaydi, ularni muayyan materiallар bilan ta'minlaydi.

Odatda ongsizlik holati bilan ongli holat o'rtasida oraliq holat mavjud bo'lib, u ongostlilik atamasi bilan belgilanadi, uning inson hayoti va faoliyati uchun qanchalik ahamiyatli ekanligi o'rGANILADI. Insonda kechishi mumkin bo'lgan faoliyat, muomala, xulq-atvor, ijodiy tashabbus, ilhomlanish kabi jarayonlar shaxsga tobora muvofiqlashib borsa, ularning boshqaruvi yengil ko'chsa, shakllangan, barqarorlashgan, mustahkam, puxta uquv va malakalar o'z vazifasini bajarishga kirishsa, bularning barchasi ongostlilik holatining bevosita hukmi ostida ro'y beradi.

Hozirgi davrda psixologiya fanining muhim, dolzarb vazifalaridan biri — bu uning tadqiqot metodlari va prinsiplarini nazariy hamda metodologik jihatdan chuqurroq tadqiq qilishdan iboratdir. Jumladan, kuzatish juda sodda, ikki ko'rinishga (kuzatish va o'zini o'zi kuzatishga) ega bo'lgan

amaliy tajriba metodi tariqasida tahlil kilinmasdan, balki uning murakkablik xususiyatiga xos metodikalarni qamrab olish zarurligini ta'kidlab o'tish, natijalarni qayd qilishning o'ta murakkab texnologiyasi mavjudligini, ijtimoiy psixologik yondashuvda u alohida ahamiyat kasb etishini uqtirib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Shuni alohida ta'kidlash zarurki, psixologiyada refleksiya, ya'ni o'zini o'zi anglash shaxsning barcha hissiy, bilishga oid, irodaviy, boshqaruv xususiyatlarini oqilona baholashni bildiradi, degan qarashlar to hozirgi kungacha davom etmoqda. Bunday yo'sindagi ilmiy talqin qilish inson tomonidan o'zini o'zi aks ettira olishni bildiradi, xolos. Lekin o'zga kishilar uning shaxsiy sifatlarini qay hajmda bilishadi, unda qanday baholash imkoniyati mavjud, uning nimalarga qodir ekanligini tushuna olishadimi, degan savollarga javob berish orqali anglashning boshqa qirralarini aniqlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziev E.G'. Oliy maktab psixologiyasi. ToshDU 1996 y.
2. Lyaudis V.L. – Metodika prepodavaniya psixologii. iz.vo 2000 URAO g.
3. Badmaev M. Metodika prepodavaniya psixologii. M. "Vlados" 2001
4. Haydarov F.I. Xalilova N.I. Psixologiya fanlarini o'qitish metodikasi o'quv qo'llanma.

TURSUNBOY ADASHBOYEV SHE'RLARINING BADIY XUSUSIYATLARI

O'ktamova Gulbahor Nu'monovna

O'zbekiston tumani XTB metodisti,

Tel: +99891 688-02-88

Nasriddinova E'zozxon

O'zbekiston tumani

51-umumiyl o'rta ta'lif maktabi

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: maqlada bolalar shoiri T.Adashboevning poetic mahorati tadqiq etilgan. Shoir she'rlarining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: bolalar adabiyoti, she'r, badiiyat, g'oya, tasviriy vositalar, poetic fikr.

Odam jismonan baquvvat, bilimli, har ishda chaqqon, epchil bo'lishi mumkin. Ammo oqko'ngil, iymon-e'tiqodli, insonparvar, yurtparvar bo'lmasa, hayotda o'zidan yaxshi nom, yaxshi iz qoldirolmaydi. Adabiyot va san'at bolaning ana shunday go'zal tuyg'ular, fazilatlar sohibi bo'lib shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Bunda, ayniqsa, bolalar adabiyoti va uning jonkuyarlarining xizmati kattadir. Bolalar adabiyotida Quddus Muhammadiy, Qudrat Hikmat, Xudoyberdi To'xtaboev, Tursunboy Adashboev, Anvar Obidjon, Kavsar Turdieva, Abdurahmon Akbar, Dilshod Rajab kabi shoir va yozuvchilarining bolajonlarga tuhfa etgan asarlari adabiyotimizda salmoqli o'rinn tutadi.

O'zbek bolalar adabiyotining taniqli vakillaridan biri Tursunboy Adashboev «Kamolning olmasi», «Biz sayohatchilar», «Olatovlik bo'laman», «Arslonbob sharsharasi», «Surnay», «Nur daryo», «Guldasta», «Olatog'-lolatog», «Oqbo'ra to'lqinlari», «Sovg'a», «Arslonbob afsonasi», «Sichqonning orzusi», «Uch bo'taloq va sirli qovoq», «Orzularim — qo'sh qanotim», «Oltin yoll tulpor qissasi» kabi asarlari bilan bolalarning sevimli adibiga aylangan.

Bolalar adabiyotining iste'dodli vakili Tursunboy Adashboev ijodida Vatan va tabiat mushtarak tushunchalar sifatida talqin qilinadi. Asarlarining lirik qahramoni Vatanni tabiatdan, tabiatni Vatan-dan ayri tushunmaydi. U Vatan haqida so'z ochadimi, tabiat haqida fikrlaydimi – quruq ta'rifu tavsifdan qochadi. Aksincha, biror manzara-holat tufayli o'zida tug'ilgan hayrat tuyg'usi bilan o'rtoqlashadi.

Tursunboy Adashboevning "Momaqaymoq", "Turnalar", "Yalpiz" kabi she'rlari tabiat mavzusida bo'lib, shoirning "Yalpiz" she'rida ona tabiatning bir bo'lagi – o'simliklar dunyosidagi yalpiz va uni terish tasviri orqali ijodkorning badiiy mahorati namoyon bo'ladi:

Onam ishdan qaytdilar,
Yalpiz ter deb aytdilar.
Anhor bo'yiga chopdim,
Bir chelak yalpiz topdim.
Sizga aytsam chin so'zim,
Terganim yo'q bir o'zim.
Rahmat aytdim Boqiga,
Qoyil dedim Soqiga.
Yalpiz solsa qurt tushmas
Olma, o'rik qoqiga...

Shoir she'rida do'stlik, ahillikni ulug'lab, bolalarni do'stlashishga ham chorlaydi. Ma'lumki, qadimdan buvijonlarimiz qoqilarni tayyorlayotgan paytda yalpizdan foydalanganlar. Bolalar she'r orqali tabiatning ne'mati bo'lgan yalpizning xususiyatlarini bilib oladilar. Shoir "yalpiz" o'simligi orqali bolalarni Ona tabiatni asrashga, o'simliklar, tabiat haqida chuqurroq o'ylashga, tabiat ne'matlarini asrashg o'rgatadi.

Tursunboy Adashboevning "Tuproq" she'rida necha asrlar osha ajdodlarimizdan meros, kin-dik qonimiz to'kilgan, rizq-ro'zimizni but qilgan muqaddas tuprog'imiz ulug'lanadi. Shu o'rinda O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripovning "Men nechun sevamman O'zbekistonni, Tuproq'in ko'zimga aylab to'tiyo" satrlari go'yo shu she'rga hamohangdek tuyuladi.

Ajdodlardan meros bo'lib
Qolgan tuproq.
Bobolarning qon va teri
Tomgan tuproq.
Qizg'aldoqlar ochilganda
Qilmay kanda,
Qir-adirlar gulxan bo'lib
Yongan tuproq.
To'kin-sochin dasturxonni
Solgan tuproq.
Dori-darmon, sinovlardan
Tolgan tuproq.
Qotilni ham, botirni ham
Sukut saqlab,
Ehtiyyotlab, o'z bag'rige
Olgan tuproq.
Bobolarning qon va teri
Tomgan tuproq.

Shoir "Bobolarning qon va teri Tomgan tuproq" satrlari orqali o'tmishda shu muqaddas tuproqni e'zozlab, avlodlarga yetkazish uchun jonini fido qilgan, yurtni asragan bobolarimiz haqida kuylaydi. Mustaqillik, yurt ozodligi va inson qadr-qimmatini ulug'lash uchun kurashib, jonini fido qilgan bolarimiz hoki qo'yilgan shu tuproqni "Qizg'aldoqlar ochilganda Qilmay kanda, Qir-adirlar gulxan bo'lib Yongan tuproq" deya tasvirlaydi. Shu aziz vatanda yashayotgan har bir inson, u yaxshimi, yomonmi, ona tuproq uchun farzand. Shoir buni "Qotilni ham, botirni ham Sukut saqlab, Ehtiyyotlab, o'z bag'rige Olgan tuproq" satrlarida ifodalaydi.

Xullas, Tursunboy Adashboyevning ona tabiat va vatan mavzusidagi she'rlari orqali yosh avlodni vatanparvar va ona tabiatni ardoqlovchi shaxs sifatida tarbiyalaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Adashboyev T. Osmondag'i darvoza. Toshkent. Sharq, 2011
2. Jumaboev M. Bolalar adabiyoti. Darslik. O'qtuvchi. 1994.

SAVOD O'RGATISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Niyazova Firuza Axmedovna

Qo'qon shahar 36- maktabining

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

e-mail:niyazovafiruza@inbox.uz

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich ta'lif darslarida o'qish savodxonligini o'rgatish, o'quvchilarning savodini shakllantirish va metodik maqsadga erishish usullari yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, tushunish, eshitish, o'qish ko'nikmasi

Boshlang'ich ta'lifning asosiy maqsadlaridan biri ham umumiy o'rta ta'lif uchun zarur bo'lgan savodxonlik davrida sakllantirishga qaratilgandir. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda ta'lif mazmuniga qo'yilgan talablarga jiddiy yondashmoq lozim bo'ladi. Birinchi va ikkinchi sinflarda bolalar mifik hayotida faoliyat ko'rsatishga tayyorlanadi. O'quv fanlari dan umumiy tushunchalar beriladi, o'qish, yozish, hisoblash, kuzatish va mehnat malakalari hosil qilishga savodxonlik to'liq egallanishiga asosiy e'tibor qaratiladi. Uchinchi, to'rtinchi sinflarda esa bilim, ko'nikma va malakalar yanada mustahkamlanadi dastlabki nazariy tushunchalar hamda tasavvurlar hosil qilinadi.

Maktabda o'qitish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi. Alifbega asoslangan holda, qisqa muddatda o'quvchilar o'qish va yozishga o'rgatiladi. Savod o'rgatish analistik sintetik tovush metodida olib boriladi. Bu metoda so'z bo'g'iniga kerakli tovush ajratib olinadi va tahlil qilinadi, o'rganilgan harflar bilan sintezlanadi.

O'qishni muvaffaqiyatli egallashlari uchun o'quvchilarni idroki xotirasi tafakkuriga va nutqini o'stirishga katta e'tibor berish kerak. Savod o'rgatishda fonematik qobiliyatlarni o'stirish tovushni ajralish ko'nikmasini o'stirish muhim sanaladi.

Savodga o'rgatishning barcha bosqichlarida nutq bo'laklarini birlashtirish uyg'unlashtirish tarkiblash, aksincha, yaxlit nutqni bo'laklarga ajratish tahlil qilishga oid fikriy operatsiyalar amalga oshiriladi. Savodga o'rgatishning barcha bosqichlarida tahlil-tarkib operatsiyalaridan unumli foydalilanadi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchining kelajakdagi taraqqiyotini belgilab bernvchi ruhiy ta'limi asoslar qo'yiladi. Barkamol avlod taraqqiyoti savod chiqarishning asosi bo'lgan alifbe darsliklarining ta'limiyy-tarbiyaviy sifat darajasiga bog'liq.

Savodga o'rgatishning ilk davridanoq jonli nutqdagi tovush bilan adabiy nutqdagi tovushni chog'ishtirish asos qilib olinadi. O'quvchi alifbegacha bo'lgan davrda, shuningdek, bog'chaning maktabga tayyorlov guruhlarida nutqdagi tovushlarni eshitish yo'li bilan farqlashga o'rgatiladi. Alifbe davrida esa tovushni so'zdan ajratib olishga, shu tovushni ifodalaydigan harfni o'rgatiladi. Tanishtirilishi lozim bo'lgan tovush boshqa tovushlar sirasidan ajratiladi. Baland ovozda talaffuz qilinadi: tovush artikulatsiyasi" ko'rsatiladi. O'quvchilarga tovushni talaffuz qildiriladi. Shundan so'nggina tovushni ifodalaydigan harf shakli bilan tanishtiriladi.

Savodga o'rgatishning barcha bosqichlarida nutq bo'laklarini birlashtirish uyg'unlashtirish tarkiblash yoki aksincha yaxlit nutqni bo'laklarga ajratish tahlil qilishga oid fikriy operatsiyalar amalga oshiriladi. Shuning uchun ham bu metod (ajratish-qo'shish tahlil) tarkib usuli deb ataladi. Alifbe davrida o'quv materillarini tanlash va joylashtirishda o'quvchining fikrlash darajasi yoshi va imkoniyatlarini hisobga olgan holda nutq tovushlarining xususiyatlari nazarda tutiladi. Bu tamoyil tovush va harflarini o'rganish tartibiga o'qish uchun so'z tanlashga matn tanlashga matnlar hajmiga bevosita taalluqlidir. Analitik-sintetik tovush metodiga K.D.Ushinskiy asos solgan. Bu metod hozirgi kunga qadar ancha takomillashdi. Shu bois analitik-sintetik tovush metodi an'anaviy tamoyillarga va shakllanish, tashkil topish jarayonida bo'lgan tamoyillarga ega. Metodning an'anaviy tamoyillari quyidagilar:

A) Alifbegacha tayyorlov davri

B) Alifbo davri, bu davrda yozuvga o'rgatish o'qishga o'rgatish bilan parallel holda olib boriladi.

Analitik-sintetik tovush metodi psixolingvistik nuqtai nazaridan: birinchidan, savod o'rgatish bolalarning jonli nutqiga, ular egallagan nutq malakasiga asoslanadi; ikkinchidan, savod o'rgatishga tovush asos qilib olinadi, unda tovushni ajratishga, analiz va sintez qilishga, tovushlar artikulyatsiyasiga, bolalarda fonematik eshitishni rivojlantirishga katta ahamiyat beriladi, uchinchidan,

o‘qish birligi sifatida bo‘g‘in olinadi, bo‘g‘in ustida ishlashga katta ahamiyat beriladi.

Metodning shakllanish va tashkil topish jarayonida bo‘lgan tamoyillari:

1. Ta’lim jarayonini tashkil etish nuqtai nazaridan: savod o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarga differensial va individual yondashish;

2.O‘qitishning istiqboli nuqtai nazaridan: grammatika, so‘z yasalishi, imlo, leksikologiyaga oid bilimlarni nazariyasiz amaliy asosda muntazam berib borish;

3.Psixolog — lingvistik nuqtai nazaridan: tovush va harfni o‘qitishning qulay usulnni izlash, tovush va harflarning mosligini, osonligini, ikkinchidan, ta’limning tarbiyaviy va o‘stiruvchi xarakteri hisobga olinadi.

Ta’lim jarayonida o‘quvchilarga tarbiya ham berib boriladi. Tarbiyalash didaktikaning muhim prinsiplaridandir.

Maktabda axloqiy tarbiya beriladi, ilmiy dunyoqarash elementlari shakllantiriladi.

Foydalanilgan Adabiyotlar:

1. Abdullayeva Q va b. Savod o‘rgatish metodikasi. Toshkent, “O‘qituvchi”, 1996.
2. G‘ulomov M. Chiroyli yozuv malakasini shakllantirish. Toshkent, “O‘qituvchi”, 1992.
3. Jo‘rayeva N. Boshlang‘ich sinflarda yozuvga o‘rgatish. Toshkent. A.Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti. 2009.
4. Jo‘rayeva N. Husnixat darslarida ta’limiy o‘yinlardan foydalanish. Toshkent, “Xalq ta’limi”, 2016-yil, 3 -son.
5. Safarova R va b. Savod o‘rgatish darslari. Toshkent. “Ma’naviyat”, 2003.

SAVOD O'RGATISH DAVRIDA O'QUVCHILARNI O'QISHGA O'RGATISH

Nuriddinova Nafisa Ravshanovna

Namangan viloyati Norin tumani XTB ga qarashli 29-umumiy
o'rta ta'lif maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Asqarova Mashhura Umaraliyevna

Namangan viloyati Norin tumani 22-umumiy
o'rta ta'lif maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarga savod o'rgatish masalalari, savodga o'rgatish davrida o'qishga o'rgatish, tovush-harf bilan tanishtirish bilan bog'liq masalalar haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so'zlar: savod, harf, tovush, mashq, so'z, o'qishga o'rgatish, matn, nutq.

Ma'lumki, savod o'rgatish jarayonidagi asosiy davrning vazifasi o'quvchilarni tovush va harf bilan tanishtirish, ularga to'g'ri talaffuzni o'rgatish orqali bolalarda bo'g'inlab to'g'ri, ongli, ifodalni o'qish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Shuningdek, o'quvchilar lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqini o'stirish, bilimini boyitish, tafakkurini, eshitish, qabul qilish sezgisini o'stirish ham shu davrning vazifalariga kiradi. Asosiy davrda tovush-harf bilan tanishtirish, o'rganilgan tovush-harflarni o'zaro bog'lab so'z tuzish va o'qish alifbo davri sanaladi. Bo'g'inlardan so'z tuzish va o'qish, so'zlardan gap tuzish va o'qish mashqlari bajariladi. Bolalar tovushlarni yozuvda harf bilan ifodalash, harflardan bo'g'in va so'z tuzishga, ularni o'qishga o'rganadilar. Gap va bog'lanishli matnni ongli, to'g'ri, bo'g'inlab o'qish ko'nikmasini egallaydilar.

Savod o'rgatishning asosiy davri darslarida o'quvchilarning boshqalar nutqini diqqat bilan tinglash va nima haqida gapi rayotganini tushunib olish ko'nikmalari o'stiriladi. Bolalar sinf o'quvchilari oldida gapi rayishga, o'qituvchining savollariga javob berishga, topshiriqlarni mustaqil bajarishga, bilmaganlari va o'zlar qiziqqan narsalar to'g'risida so'rab bilib olishga, o'qiganlarini qayta hikoyalashga, o'zlar kuzatgan, ko'rgan diafilm va kinofilmlar hamda eshitgan va o'qigan hikoya, ertaklarini kuzatgan rasmlari haqida hikoya qilib berishga o'rganadilar. "Alifbe", tarqatma material va metodik qo'llanmalarda berilgan didaktik o'yinlardan foydalanib, bir turidan boshqa turiga o'tiladi va toliqishining oldi olinadi.

O'quvchilarni o'qishga o'rgatish bo'g'in asosida olib boriladi. Bo'g'inlab o'qishga o'rgatish uchun so'zni bo'g'inga bo'lism, bo'g'in chegarasini aniqlash muhim sanaladi. Savod o'rgatish davrida o'quvchilar so'zlarni bo'g'inlarga to'g'ri bo'la bilsalar, o'qish ko'nikmasini ham yaxshi egallaydilar. Bu analitik mashqlar asosida amalga oshiriladi. O'quvchilar bo'g'inga bo'lism usulidan foydalanib, oldin so'zlarni bo'g'inga bo'ladilar, so'ng o'qishni mashq qiladilar.

O'qishning dastlabki bosqichida orfografik o'qishdan foydalaniladi, asta-sekin orfoepik o'qish ko'nikmalari shakllantiriladi. Talaffuzi yozilishiga mos kelmaydigan tovushlar ishtirot etgan so'zlar oldin orfografik, so'ngra orfoepik o'qib beriladi va ularning o'qilishi bilan yozilishi taqqoslanadi. O'quvchilar muayyan darajada tushunchaga ega bo'lganlaridan so'ng orfoepik o'qish mashq qilinadi. Savod o'rgatishning asosiy davrida analitik mashqlarni ham kesma harf va bo'g'inlar asosida tashkil etish mumkin. Masalan, o'qituvchi utsunchadagi so'zni o'qib beradi, o'quvchilar uni bo'g'inga bo'lib aytadi va kesma bo'g'inlar ichidan har bir bo'g'inni olib ko'rsatadi va o'qiydi.

O'qishga o'rgatish uchun, avvalo, o'quvchi tovush va harf bilan yaxshi tanishtirilishi lozim. Tovush va harf bilan tanishtirishda bo'g'indan tovushni ajratish tamoyiliga riosa qilinadi. Harf bilan tanishtirish bir necha xil yo'nalishda amalga oshirilishi mumkin.

1. Mazmunli rasm yuzasidan savol-javob usuli bilan bog'lanishli hikoya tuzdiriladi. Undan kerakli gap, so'ng kerakli so'z ajratib olinadi, so'ngra so'z ustida yuqoridagi kabi tahlil ishlari uyuştiliriladi. Masalan, Nn tovush va harfi o'rganiladigan darsda "Non isi" hikoyasini so'zlab berish mumkin. O'quvchilar hikoyadan "Ko'nglim non isini tusayotgan edi" gapini ajratadilar, undan non so'zi ajratib olinib, non so'zi tahlil qilinadi, n tovushining xususiyatlari aniqlanadi.

2. So'z asos qilinib, analitik mashqlar yordamida o'rganiladigan tovush ajratib olinadi. Masalan: oy. O'qituvchi oy rasmini ko'rsatadi, o'quvchilar uning nomini - so'zni aytadi. O'qituvchi o tovushini cho'zib (o-o-o-y) aytadi va qaysi tovushni cho'zib aytayotganini o'qituvchilardan so'raydi. O'quvchilar o tovushini aytgach, uning xususiyatlari haqida savol-javob o'tkaziladi. O

tovushli so'zlar o'ylab toptiriladi. Shundan so'ng o harfi kesma harfdan yoki rasmli alifboden ko'rsatiladi. Bunda o harfining shaklini esda olib qolishlariga alohida e'tibor qaratiladi.

3. O'rganilgan harflar ichiga bugun o'rganiladigan harf aralashtirib qo'yiladi, bolalar uning ichidan notanish harfni ajratadilar, so'ng o'qituvchi bu harf ifodalaydigan tovushni aytadi. O'quvchilar tovushning xususiyatlarini aytadilar. Shu harfni kesma harflar ichidan topib, kitob sahifasidan, rasmli alifboden ko'rsatadilar. Shu tariqa tovush-harf bilan tanishtirilgach, o'qishga o'rgatish ustida ishlanadi.

O'quvchining namunali o'qishidan so'ng birgalikda ovoz chiqarib o'qish, yakka-yakka o'qish, shivirlab o'qishdan foydalaniladi. Ayniqsa, sekin o'qiydigan o'quvchilar bo'lган sinflarda xo'r bilan o'qitish o'qishni tezlashtirishga yordam beradi. Sinf o'quvchilarining o'qish ko'nikmalaridan kelib chiqib, matndagi so'zlarni xattaxtada bo'g'inlarga bo'lib yozish, o'rganilgan harflarni hisobga olgan holda qo'shimcha so'z birikmalari, gaplar tuzib yozish va o'qitish usulidan ham foydalaniladi.

Har bir predmetda bo'lgani kabi savod o'rgatish darslarida ham ta'lim-tarbiya birligiga e'tibor beriladi. Savod o'rgatish darslarida tarbiya o'qilgan matnning ongli o'zlashtirilishiga bog'liq. Birinchidan, o'quvchi matnda fikr nima haqida borayotganini anglasagina, o'zida shunday xislatlarni shakllantirishga harakat qiladi. Ikkinchidan, yaxshi inson bo'lish uchun o'qishning zarurligini anglaydi. Shuning uchun ongli o'qishni ta'minlashda matn bilan unga ishlangan mazmunli rasmlar o'rtaсидиги bog'lanishlarni aniqlashtirishga, matn yuzasidan savollar berishga diqqatni qaratish lozim.

Ongli o'zlashtirishni amalga oshirishda lug'at utsida ishslash ham muhim ahamiyat kasb etadi. So'zlarining ma'nosi ustida to'xtalish, birinchidan, fikrni oydinlashtirsa, ikkinchi tomondan matni tushunishga ham yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayeva Q. va boshqalar. Savod o'rgatish darslari.
2. T.Gafforova, H.Gulomova, M.Eshturdiyeva 1-sinfda savod darslari.

BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARIDA HIKOYA O'QITISH METODIKASI

Otaqulova Dildora Murodullayevna

Navoiy viloyati Xatirchi tumani

2- umumta'lim maktabi Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda hikoya o'qitish usullari, metodikasi haqida fikr yuritilgan.Bundan tashqari hikoya janrining o'quvchilar tarbiyasiga ijobiy ta'siri to'g'risida so'z boradi.

Kalit so'zlar: hikoya, metod, asar, badiiy

Boshlang'ich sinflarda badiiy asar turlaridan hikoya, she'r, ertak, masal, maqol va topishmoqlar amaliy ravishda o'rganiladi. Turli janrdagi badiiy asarlar qurilishi, stilistik priyomlari jihatidan o'ziga xos hususiyatlarga ega bo'lib, o'quvchilarga ta'siri ham har xil bo'ladi. Shunga ko'ra, turli janrdagi badiiy asarlarni o'qishda o'qituvchi unga mos metodlar tanlashi talab etiladi.

Hikoya kichik hajmli badiiy asar bo'lib, unda kishi hayotidagi ma'lum bir voqeа hayotning muhim tomonlari umumlashtirib tasvirlanadi. "Hikoya ko'pincha kishi hayotida bo'lган bir epizodni tasvir etadi. Uning mazmuni ertakdagidan ortiqroq hayotiydir". Hikoya mazmunan boshlang'ich sinf uchun mos janr hisoblanadi. Kichik yoshdagи o'quvchilarni qahramonning xatti-harakati, tashqi ko'rinishi, portret tasviri, voqeа-hodisalar haqidagi hikoyalilar ko'proq qiziqtiradi. Shuning uchun bolalarni badiiy asar turi bo'lган hikoya bilan tanishtirish uning syujetini tushuntirishga bog'lab olib boriladi.

Boshlang'ich sinflarda hikoyani o'qishga bag'ishlangan izohli o'qish darslarida o'qilgan hikoya mazmunini ochish, lug'at ustida ishlash, o'qilgan matnni qayta hikoyalash asosiy ish turlaridan hisoblanadi. Hikoya mazmuni, odatda, savollar asosida tahlil qilinadi. Bunda savollar qatnashuvchi shaxsnинг xatti-harakati va xarakterini tahlil qilishga qaratilgan bo'ladi. So'roqlardan ikki maqsadda: hikoya mazmunini tahlil qilish hamda faktlar, mulohazalar, xulosalarni taqqoslash, voqeа-hodisalar, xatti-harakat o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlash va umumlashtirish uchun foydalaniladi.

Hikoyani o'qish darsida o'quvchilar ma'nosini tushunmaydigan so'z va iboralar ma'nosini tushuntirish ham muhim, aks holda, ular hikoya mazmunini tushuna olmaydilar. So'z ma'nosini tushuntirishga ko'p vaqt sarflamay, asar mazmunini tushunishda eng zarur bo'lган so'zni qisqa izoh berish bilan tushuntiriladi. Hikoyani o'qishda hikoya mazmunini tahlil qilish va shu asosda o'quvchilar nutqini o'stirish markaziy o'rнin egallaydi. Hikoya o'qilgach, o'quvchilar o'yashi, o'z mulohazalarini aytishi uchun tayyorlanishga vaqt berish talab etiladi. O'qilgan asar yuzasidan beriladigan dastlabki savollardan maqsad hikoya bolalarga yoqqan-yoqmagani, undagi qaysi qahramonning xarakteri bolaga ta'sir etgani, bolalar kim yoki nima haqida hikoya qilib berishni istashini biliшdan iborat. SHundan keyingina hikoya xarakterini tushunishga, nihoyat, asarning asosiy g'oyasini bilib olishga yordam beradigan savollardan foydalaniladi.

Badiiy asarni tahlil qilishda syujetni to'liq tushuntirishga berilib ketib, qatnashuvchilarga xarakteristika, asar qurilishi va tilini tahlil qilish kabi ish turlari e'tibordan chetda qolmasligi lozim.

Savollarni, odatda, o'qituvchi beradi, ammo, qatnashuvchi shaxslarning xulq-atvorini ochish yuzasidan o'quvchilarga ham savol tuzdirish juda foydali. Bu usul bolalarga juda yoqadi va ishni jonlantiradi; asar mazmunini yaxshi tushunish, mazmun va voqealar orasidagi bog'lanishni to'liq esda saqlab qolishda o'quvchilarga yordam beradi. Hikoyani o'quvchilar yaxshi o'zlashtirishlari, unda ilgari surilgan g'oyani bilib olishlari uchun matn bilan ishslash jarayonida tanlab o'qish, savollarga javob berish, hikoya qismiga o'zлari savol tuzishi, so'z bilan va grafik rasm chizish, reja tuzish, qayta hikoyalashning barcha turlaridan, ifodali o'qishga tayyorlanish kabi ish turlaridan foydalaniladi.

Boshlang'ich sinf o'qish darslarida badiiy hikoyani uning mazmunini, asosiy fikrini bilish bilan birga, asarning tarbiyaviy (badiiy asar misolida o'quvchilarni tarbiyalash), xususan, estetik ta'siri ham ko'zda tutiladi va ifodali qayta hikoyalashga katta ahamiyat beriladi. Chunki o'sib kelayotgan yosh avlod ongiga ona vatanga muhabbat, qadriyatlarini ulug'lash kabi ijobiy xislatlarni tarbiyalashda hikoya janrining o'rni beqiyosdir.Hikoya janri o'quvchining mantiqiy tafakkurini va nutqini o'stiradi, o'zida bor kamchiliklarini tushunib yetadigan, jamiyatga, xalqqa kerakli inson bo'lib yetishishida muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Imomov K, Mirzayev T, Sarimsoqov B, Safarov O "O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi" Toshkent 1990-y 2.www.arxiv.uz 3.www.ziyonet.uz

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYADA INNOVATSIYALARNI QO'LLASH

Rahimova Dilafro'z Hamitovna
Rahimova Muhabbat Saidovna
Sayfiyeva Muqaddam Baxriddinovna
Qodirova Saodat Xayrullayevna
Buxoro viloyati Vobkent tumani
3-son umumta'lim maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada pedagogika va psixologiya sohalariga innovatsiyalar, interfaol metodlarni qo'llash masalalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, psixologiya, innovatsiya, interfaol, interaktiv.

Pedagogika va psixologiya sohalarini rivojlantirish va unga yangiliklarni jalg qilish davlat siyosati ma'no-mazmunidan va uning dolzarbligidan kelib chiqib, uni quyidagicha izohlash mumkin:

-yangi ta'lif tizimi, barkamol avlod kadrlarini tayyorlashdagi o'zgarishlar va yangicha yondashuvlar, zamonaviy kasb sohalarining paydo bo'lgani hamda uning mamlakatimiz sharoiti bilan bog'liqligidir;

-pedagogika va psixologiya tushunchalari ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot natijasida muayyan davrdan boshlab, inson faoliyatining alohida mustaqil sohasiga aylanib, jamiyatning ijtimoiy tajribasini keyingi bosqichga uzatadi;

-ta'lif inson shaxsining intellektual-ma'naviy qirralarini shakllantirish, uning jamiyat ishlab chiqarishi va ijtimoiy, siyosiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol va muvaffaqiyatli ishtirokini ta'minlashga qaratilgan harakatlar yig'indisi bo'lib, ma'rifat hamda bilim berishni anglatadi;

-pedagogika va psixologiya sohalari jamiyatning ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, tabiat va jamiyat hayotini aks ettiruvchi ijtimoiy ong shaklidir.

Bu sohalarda samarali innovatsiyalardan foydalinish katta ilmiy salohiyatni, ijodiy kuch-quvvatni birlashtirib, ma'naviy barkamol insonni tarbiyalashga, mamlakatda qudratli ilmiy salohiyatni yaratishga xizmat qiladi.

Zamonaviy o'qituvchi ta'lif – tarbiya jarayonida innovatsion usullardan foydalana bilishi va uni amalga oshira olishi lozim. Bu jarayonda o'qituvchiga qo'yiladigan talablar:

- innovatsion texnologiya tushunchasini, uning mazmun mohiyatini bilishi;
- innovatsion texnologiyalarning ta'lif maqsadini amalga oshirishdagi o'rni va rolini bilishi;
- innovatsion texnologiyalarni fanlar bo'yicha qo'llash prinsiplarini bilishi;
- ta'lifimy va ishchanlik o'yinlarini bilishi;
- muammoli rivojlantiruvchi ta'lif metodlarini bilishi;
- o'quvchilarning mustaqil faoliyatlarini tashkil qilish va ta'minlash yo'llarini bilishi;
- o'quvchilarning o'z ustida mustaqil ishlash mahoratini oshirish usullarini egallashi;
- ko'rgazmali o'qitish usullarini bilishi va egallashi;
- ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llab, na'munaviy imitatsiya o'quv mashg'ulotlarini o'tishi;
- ta'lif-tarbiyaning faollashtiruvchi usullarini bilishi, egallashi kerak va bularni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalilanadi.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik va psixologik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritishdir.

Interaktiv (ingl. Interaction-o'zaro ta'sir) **metodlar** - bu jamoa bo'lib fikrlesh deb yuritiladi, ya'ni pedagogik va psixologik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lif mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

O'qitishning interfaolligi - o'quvchining bilish faoliyatini faollashtirish va o'zaro ta'sir asosida tayyorgarlik samaradorligini oshirishning asosiy usullaridan biridir.

Interfaol mashg'ulot - o'qituvchi va o'quvchilar o'zaro faol ishtirok etadigan mashg'ulot hisoblanadi. Jarayon hamkorlikda kechadi. Bunda pedagogning o'quvchi ruhiyatiga samarali ta'siri namoyon bo'ladi.

Interfaol metodlar o‘qituvchi bilan o‘quvchining faol munosabati, bir-birini to‘liq tushunishga asoslanadi. Interfaol metodlarni o‘quv jarayoniga joriy etishning tub maqsadi – dars qaysi shaklda bo‘lmasin, qayerda o‘tkazilmasin darsda o‘qituvchi bilan o‘quvchining hamkorlikda ishlashini va natijada o‘zlashtirishlarini ta‘minlashi lozim. Bunda o‘qituvchi faqat fasilitator (yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi, kuzatuvchi, kuzatuvchi, xulosalovchi) vazifasini bajaradi.

Ushbu metodlar orqali o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatları rivojlantirilib, ularda erkin fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, hissiyotlarni boshqara olish, tanqidiy va ijodiy fikr yuritishning rivojlanishiga zamin tayyorlanadi.

Interfaol metodlarda o‘qitishning mohiyati quyidagicha:

- o‘rgatuvchi ham o‘rganuvchi ham ma’lumotlar bilan faol ishlashi;
- o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga undashi va o‘rgatishi;
- o‘qituvchiga «o‘quvchilarni fikrlashga o‘rgatish uchun» xizmat qilsa, o‘quvchilarga esa, «fikrlashni o‘rganishlari uchun» xizmat qilishi;

Interfaol usullardan foydalanish shakllari: individuallashtirish; kichik guruhlarga ajratish; tabaqlashtirish; o‘rgatish va o‘rganish jarayonida demokratik muhitni yaratish; o‘zaro muloqot, hamkorlikni tashkil etish.

Interfaol usullar o‘quvchilar oldiga ushbu maqsad va vazifalarini qo‘yadi: muammoli vaziyatni amaliy va hayotiy topshiriqlar asosida yechish; o‘z-o‘zini fikr yuritishga rag’batlantirish; atrofdagilar bilan do’stona munosabatlarni shakllantirish; mustaqil, ijodiy, tanqidiy, mantiqiy fikrlash; mustaqil, ijodiy, tanqidiy, mantiqiy fikrlash; faol bo‘lish.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, pedagogika va psixologiya sohalarida innovatsion metodlardan foydalanish avvalo ta’lim samaradorligini kafolatlaydi, raqobatbardosh kadrlar yetishib chiqishini ta‘minlaydi. Ta’lim oluvchining ijodiy qobiliyatlarini namoyon qiladi, o‘quvchilarda kommunikativ kompetensiyani, o‘zaro emotSIONAL aloqalarni o‘rnatishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. T. Gafforova Boshlang’ich ta’limda zamonaviy pedagogic texnologiyalar.
2. A.Mamatkazina, A.Salomov, F.Boynazarov Yangi pedagogik texnologiya asoslari.
3. www.google.uz

O'QITISHNING FAOL PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI.

Rajabova Dilyora

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
6-umumi o'rta ta'lim maktabi
Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. O'qitishning an'anaviy va noan'anaviy usul va metodlari farq qilinadi. Ular mohiyatiga ko'ra faol va osoyishta turlarga ajratiladi. Ularning har biri o'z tarixi va shakllanish mexanizmiga ega. Bularning orasida uzoq yillar davomida sinovlardan muvaffaqiyatli o'tgan va yuksak pedagogik samara beradiganlari juda ko'p.

Kalit so'zlar. Ma'ruza, abstract, didaktika, pedagogik texnologiya, tarbiya, ta'lim, metod, noan'anaviy usul, an'anaviy.

Insoniyat o'zini va atrof-muhitni anglab yetishi jarayonida ta'lim va tarbiya uchun asqotadigan xilma-xil texnologiyalarini yaratgan. Ularning aniq son va sifatini hech kim aniq belgilay olmaydi. Bunga hozirgi davrda mavjud bo'lgan turli davlatlarning ta'lim tizimlarida amal qilinayotgan turfa pedagogik texnologiyalar misol bo'la oladi. Gap ularning qaysi biridan kim qanday samara bilan foydalanishidadir. Katta samara bermaydigan yoki o'zini oqlay olmagan texnologiyalar kun tartibidan tushib qolaveradi va ular insoniyat sivilizatsiyasining tarixiy "sandig'iga" jamlanib borilaveradi. Har qanday o'quv kursi, ma'lumki. quyidagi komponentlami o'zida jamlaydi: - kursning davomliligi (muddati); - o'qitishning maqsad va vazifalari; - o'qitishning mazmuni; - maqsadli guruhning tashkil etilishi; - o'qitish jarayoni; - o'qitish metodikasi; - o'quv quvvati; - baholash. O'qitishning mazmuni o'quv birligining davomiyligi va o'zlashtirish darajasi orasidagi uzviy bog'lanishning grafigi tarzida ifodalanishi mumkin. Bunda uch toifadagi o'zlashtirish darajalari farq qilinadi va ular majburiy (past), zaruriy (o'rtacha) va maqsadga muvofiq (eng yuqori) ko'rsatkichlarga ega bo'ladilar. Har qanday pedagogik texnologiya qo'llanilishida didaktikaning asosiy va yordamchi tamoyillari (prinsplari), albatta, amal qiladi: - ma'lumdan noma'lumga; - oddiydan qiyinda yoki murakkabga; - aniqdan mavhumroqqa (abstraktga); - kuzatishdan nazariy umumlashmalarga; - umumi yoki odatdagidan xususiyga yoki noodatdagiga va boshqalar. Ayrim faol pedagogik texnologiyalar tavsifi haqida ma'lumotlar keltirilganda ularning qiyosiy bahosi oydinlashadi. Ma'ruza o'qitishning eng keng tarqalgan shakli bo'lib, pedagogik faoliyatda yetakchi o'rinni egallaydi. U o'qituvchi mehnatining oliy shakli darajasida e'tirof etiladi. Uni bir tomonlama aloqaning ko'rinishi, deb ham ataladi. Bunda o'qituvchining faolligi va tinglovchilarning nofaolligi ko'zda tutiladi. Biroq munozara shaklida bayon etiladigan ma'ruza eng faol pedagogik texnologiya elementidir. Munozarali ma'ruzada tinglovchilarning faolligi juda yuqori bo'lishiga erishish mumkin. Iqtisodiyot o'quv predmetlarini, odatda, ko'proq m a'ruzalar tarzida bayon etiladi. Chunki bunday kurslar ko'proq nazariy yoki umumlashtiruvchi xarakterga tabiatan ega bo'ladilar. Pedagogik terminologiya nuqtai nazaridan ularni bilish, aqliy umumlashtirish mashg'ulotlari deb hisoblash mumkin. Bunda metodikaning barcha boshqa metodlari kamroq samaraii bo'lib qoladilar. M a'ruzani tashkil etish paytida o'qituvchi o'quv predmetining eng muhim jihatlarini alohida ta'kidlash evaziga muvafiqiyat qozonishi mumkin. Ma'ruzada tinglovchilar boshqa samaraii metodlar bilan o'qitilgandagi kabi tayyorgarlik (bilim) oladilar. Faol metodika yordamida o'qilgan ma'ruzalar davomida tinglovchilarni faollashtirish evaziga o'qitish jarayonining teng huquqli ishtiroychilariga aylantirish mumkin. Bunda o'quv materiali tez va soz o'zlashtiriladi. M a'ruzani faol tadbiriga aylantirish uchun uning mavzusi va tuzilmasi orasidagi bog'lanishning yechimini topish zarur bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Jumaev A. Bo'lajak o'qituvchi shaxsining ijtimoiy faollik omillari. / "Xalq ta'limi" jurnali, 2006.
2. Og'ayev S. Yangi pedagogik texnologiya-hayotiy ehtiyoj. / "Xalq ta'limi" jurnali, 2001
3. www.ziyouz.com

TEXNOLOGIYA DARSLARIDA QO'L MEHNATINING USULLARI

Rajabova Iroda

Xorazm viloyati Urganch shahar
11-sonli umumiy o'rta ta'lif maktabining
texnologiya fani o'qituvchisi
+99893 755 28 82

Annotatsiya: ushbu maqolada texnologiya darslaridagi qo'l mehnatining usullari va uni o'qitishdagi ahamiyati tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: qo'l mehnati, texnologiya, fan, o'quvchi, asboblar.

Qo'l mehnatiga o'rgatishda boshqa fanlarni o'rgatishda bo'lganidek, o'qitishning xilmayxil usullarini qo'llab, ular yordamida o'quvchilarning bilim, malaka va ko'nikmalarini egallab olishlariga, shuningdek bilish qobiliyatlarini rivojlanishiga erishiladi.

O'quvchilar bayon etilayotgan aynan buyum emas, balki o'z so'zlar bilan buyumni bajarilishini eslashlari talab etiladi. Biroq, asosiy o'rinni hali ham namuna, tayyor ko'rgazma bo'yicha ishslash egallaydi. Hozirgi zamon maktabi darsning zamonaiviyligini oshirdi, takomillashtirishda va unga sayqal berdi. O'qituvchi darsga tayyorlanar ekan, har bir tayyor mavzu mazkur dars uchun uning maqsad va vazifalariga muvofiq keladigan ishni usul va ko'rgazmali qurollarni tayyorlaydi. Qo'l mehnati darslarida odatda bir yoki ikki asbobdan foydalaniladi, ularni esa navbatchilar tarqatadi. Stolning ustida diqqatni chalg'itadigan xech qanday ortiqcha narsa bo'lmasligi kerak. Asboblarni, ayniqsa kesuvchi asboblarni charm g'ilofda saqlagan ma'qul. Xar bir g'ilof asbobning ma'lum turiga mo'ljalangan bo'ladi. Navbatchi o'qituvchi asboblarni tarqatishni doimo birinchi partadan boshlaydi, bunda o'quvchilar tartib va tejamkorlikka o'rganadilar. Xamma foydalanadigan asboblar sinf shkaflarda saklanadi, ishdan so'ng asboblarni o'quvchilar tozalab yuvib, artib navbatchi o'quvchiga topshiradilar. Ish xonasida o'quvchilarga asboblarni ishlatish va saqlash qoidalarini eslatib turuvchi plakat – eslatmalar osig'lik bo'lishi kerak. Xavfsizlik texnikasiga qoidalariga to'liq rioya qilish baxtsiz xodisalarning oldini oluvchi ishonchli garovdir. Asboblarni ishlatish qoidalarini o'quvchilar vaqt-i-vaqt bilan takrorlab turishi lozim. U yoki bu qoidani tushuntirishda o'qituvchi nima uchun aynan shunday qilish kerakligini, bu qoidalarga rioya qilinmasa qanday xodisalar ro'y berishi mumkinligini uqtirishi lozim. Xavfsizlik texnikasining barcha qoidalari so'zsiz bajarilishi lozim. Ish xonalarida ishslash va asboblardan foydalanish bo'yicha texnika xavfsizligi qoidalarini quyidagicha umumlashtirish mumkin.

1. Ish xonasiga faqat o'qituvchi ruxsati bilan kiriladi.
2. Xar bir o'quvchi faqat o'z ish joyida ishlaydi. Agarda ish jamoa ravishda qilinadigan bo'lsa, o'quvchilar o'z majburiyatlarini yaxshi biladilar.
3. Ish faqat o'qituvchining ruxsati bilan boshlanadi.
4. Ishni boshlashdan oldin, ish joyingni tayyorla, asboblarni tug'ri va qulay joylashtirish: o'ng qo'l bilan ushlanadigan asboblarni o'ng tomonga, chap qo'l bilan ushlanadiganini chap tomonga qo'y, sanchiladigan, kesadigan asboblarni xech qachon ikkita asbob orasiga qo'yma, ularni doimo o'z joyiga, o'tkir tomonini narigi, dastasini o'zing tomonga kilib qo'y. Asboblarni o'ynama, ular o'yinchoq emas.
5. Ish vaqtida ish joyingni tartibli saqla.
6. O'tmas yoki buzuq asbob bilan ishlama.
7. Asbobni ishlatganda, uni o'qituvchi ko'rsatganidek ushla.
8. Asboblarni asra, ularni to'g'ri, o'z o'rnda ishlat, ishlatgandan so'ng ularni tozalab, yuviladiganlarini yuvib, artadiganlarini artib qo'y.
9. Narsani, xar bir detalni oldingi safargidan yaxshiroq, chiroyliroq, tartibiliroq qilishga xarakat qil.

Ko'rilgan chorralarga qaramay sinfda baxtsiz xodisa ro'y bersa, o'qituvchi birinchi yordamni ko'rsatishi va maktab vrachini chaqirishi lozim. Ish xonasida yod, bint solingan aptechka bo'lishi shart.

Adabiyotlar:

1. R.A.Mavlonova, O.T.To'raeva, K.M.Xoliqberdiev "Pedagogika" T., "O'qituvchi" 1998 yil
2. X.Sanaqulov, M.Haydarov "Boshlang'ich sinflarda qog'ozdan amaliy ishlar" 1996 yil

O'QUVCHILARDA KOMPETENSIYALARНИ SHAKLLANTIRISHGA YO'NALTIRILGAN TA'LIM TEKNOLOGIYALARI

Raximova Nasiba Rajabovna

Urganch tumani 31-sон мактаб о'қитувчisi

Telefon: +998 (97) 790 50 56

nasibarajabovna_5056@inbox.uz

Sabirova Remajon Yusufboy qizi

Shovot tumani 23-сон мактаб о'қитувчisi

Telefon: +998 (99) 505 89 91

ry_sabirova99@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola o'quvchilarda kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan ta'lif texnologiyalari hamda interfaol metodlardan samarali foydalanish haqida.

Kalit so'zlar: Tayanch kompetensiyalar, interfaol yondashuv, loyihalash metodi, muammoli modulli ta'lif metodi, shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lif, klaster, venn diagrammasi.

O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish uchun ta'lif texnologiyalarini tanlashda o'quv fani o'qituvchisi taqvim mavzu rejada mazkur sinf uchun belgilangan tayanch kompetensiyalarni belgilab oladi. Shundan so'ng, o'rganilishi zarur bo'lgan mavzu va shakllantiriladigan kompetensiyalarni hisobga olgan holda darsni o'tish metodi, usuli tanlanadi.

Interfaol yondashuv. O'qituvchilar dars jarayonini yaxshi tashkil etish uchun qulay muhit yaratadi. O'quvchilarning o'zaro fikr (axborot) almashishlariga imkon beriladi. Yechimini kutayotgan masalalarni hamjixatlikda muhokama etadilar, yechadilar. Vaziyatdan chiqishda hamkorlikda yechim topadilar. Olgan axborotlari asosida bilimlarini bir-birlariga namoyish etadilar.

Loyihalash metodi. Loyihalash metodi - o'quvchilar uzlusiz ravishda murakkablashib boradigan amaliy topshiriqni rejlash, konstruksiyalash va bajarish jarayonida bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'ladijan o'qitish tizimidir. Ta'lif oluvchilar keng miqyosdagi muammoli (ijodiy, axborot, kommunikatsiya va h.k.) masalalar bilan bog'liq loyihalarni bajaradilar.

Mazkur metodning yuqori samara berishi uchun loyihani bajarishda o'quvchilarda motivatsiyaning yuqori darajada bo'lishi, shart hisoblanadi.

Loyihalash metodi orqali o'quvchilarda quyidagi shaxsiy kompetensiyalar shakllanadi: komandada ishlash; ishchanlik; ma'suliyatni his etish; o'ziga ishonch; o'qitishlilik; tezkor fikrlash; jarayon rivojini ko'ra bilish; mushohada qila bilish; uzoqni ko'ra bilish; tashxislash; motivatsiya.

Muammoli modulli ta'lif metodi. Muammoli modulli ta'lif metodi olingan nazariy bilimlarni amaliyatda qo'llashni nazarda tutadi. Mazkur metod o'qitishning turli modellarining didaktik asosini tashkil etib, o'qitish vositalari va pedagogik texnikaning qo'llash usulari bilan farqlanadi. U o'quv predmetini nisbatan kichik bo'laklarga – modullarga bo'lishni ifodalaydi.

O'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lif.

Ijtimoiy munosabatlarga kirishuvchi va ijtimoiy taraqqiyotda faol ishtirok etuvchiodamni Shaxs deb ataladi. Individ sifatida dunyoga kelgan odam keyinchalik shaxsgaaylanadi. Individ tushunchasida kishining nasl-nasabi mujassamlashgandir.

Loyihalash metodi - o'quvchilar uzlusiz ravishda murakkablashib boradigan amaliy topshiriqni rejlash, konstruksiyalash va bajarish jarayonida bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'ladijan o'qitish tizimidir. Ta'lif oluvchilar keng miqyosdagi muammoli (ijodiy, axborot, kommunikatsiya va h.k.) masalalar bilan bog'liq loyihalarni bajaradilar. Mazkur metodning yuqori samara berishi uchun loyihani bajarishda o'quvchilarda motivatsiyaning yuqori darajada bo'lishi, shart hisoblanadi. Quyidagi shaxsiy kompetensiyalar shakllanadi: komandada ishlash; ishchanlik; ma'suliyatni his etish; o'ziga ishonch; o'qitishlilik; tezkor fikrlash; jarayon rivojini ko'ra bilish; mushohada qila bilish; uzoqni ko'ra bilish; tashxislash.

KLASTER (Klaster-tutam, bog'lam)-axborot xaritasini tuzish yo'li - barcha tuzilmaning mohiyatini markazlashtirish va aniqlash uchun qandaydir biror asosiy omil atrofida g'oyalarni yig'ish. Bilimlarni faollashtirishni tezlashtiradi, fikrlash jarayoniga mavzu bo'yicha yangi o'zaro bog'lanishli tasavvurlarni erkin va ochiq jalb qilishga yordam beradi. Klasterni tuzish qoidasi bilan tanishadilar. Yozuv taxtasi yoki katta qog'oz varag'ining o'rtasiga asosiy so'z yoki 1-2 so'zdan

iborat bo'lgan mavzu nomi yoziladi.

Birikma bo'yicha asosiy so'z bilan uning yonida mavzu bilan bog'liq so'z va takliflar kichik doirachalar "yo'ldoshlar" yozib qo'shiladi. Ularni "asosiy" so'z bilan chiziqlar yordamida birlashtiriladi. Bu "yo'ldoshlarda" "kichik yo'ldoshlar" bo'lishi mumkin. Yozuv ajratilgan vaqt davomida yoki g'oyalar tugagunicha davom etishi mumkin. Toifa-xususiyat va munosabatlarni muhimligini namoyon qiluvchi (umumiyligi) alomat. Ajratilgan alomatlar asosida olingan ma'lumotlarni birlashtirishni ta'minlaydi. Tizimli fikrlash, ma'lumotlarni tuzilmaga keltirish, tizimlashtirish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Toifalarni jadval ko'rinishida rasmiylashtiradilar. Foyalarni ma'lumotlarni toifaga mos ravishda bo'ladilar. Ish jarayonida toifalarning ayrim nomlari o'zgarishi mumkin. Yangilari paydo bo'lishi mumkin. Ish natijalarining taqdimoti

BBB Jadvali - Bilaman/ Bilishni hohlayman/ Bilib oldim. Mavzu, matn, bo'lim bo'yicha izlanuvchilikni olib borish imkonini beradi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Jadvalni tuzish qoidasi bilan tanishdilar. Alovida kichik guruhlarda jadvalni rasmiylashtiradilar. "Mavzu bo'yicha nimalarni bilasiz" va "Nimani bilishni hohlaysiz" degan savollarga javob beradilar (oldindagi ish uchun yo'naltiruvchi asos yaratiladi). Jadvalning 1- va 2-bo'limlarini to'ldiradilar. Ma'ruzani tinglaydilar, mustaqil o'qiydilar. Mustaqil kichik guruhlarda jadvalning 3-bo'limini to'ldiradilar.

VENNA diagrammasi 2- va 3-jihatlarini hamda umumiyligi tomonlarini solishtirish yoki taqqoslash yoki qarama-qarshi qo'yish uchun qo'llaniladi. Tizimli fikrlash, solishtirish, taqqoslash, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

VENNA diagrammatuzish qoidasi bilan tanishadilar. Alovida kichik guruhlarda diagramma Vennani tuzadilar va kesishmaydigan joylarni (x) to'ldiradilar. Juftliklarga birlashadilar, o'zlarining diagrammalrini taqqoslaydilar va to'ldiradilar. Doiralarni kesishuvchi joyida, ikki-uch doiralar uchun umumiyligi bo'lgan, ma'lumotlar ro'yxatini tuzadi.

1. Aylana yoki to'g'ri to'rtburchak shakllaridan foydalanishni o'zingiz tanlaysiz.
2. Chizmaning ko'rinishini - mulohazalar zanjirini to'g'ri chiziqli, to'g'ri chiziqli emasligini o'zingiz tanlaysiz.
3. Yo'naliш ko'rsatkichlari sizning qidiruvlaringizni: dastlabki holatdan izlanishgacha bo'lgan yo'naliшingizni belgilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Interfaol metodlar:mohiyati va qo'llanilishi (Metodik qo'llanma) -T.: "TDPU nashriyoti", 2012
2. Pedagogik mahorat. Mavlonova R.,Abdurahimova D. T.: Fan va texnologiyalar. 2012-yil
3. Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovsiyasi va intergatsiyasi. O'quv qo'llanma R.A.Mavlanova, N.X.Raxmankulova T. G'.G'ulom, 2013 y

YUSUF XOS XOJIBNING «QUTADG'U BILIG» ASARINI O'RGANISHNING AHAMIYATI

Raximova Muyassar Quvondiqovna

Urganch tumani 32-son maktabning ona-tili va
adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» asarini ta'lif bosqichlarida o'rghanish xususiyatlarini tadqiq etish qadimgi turkiy adabiyot va undagi boy ma'rifiy-estetik imkoniyatlarning juda kattaligini ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: Qutadg'u bilig, turkiy, adabiyot, ma'naviyat, epizod, falsafiy, ijtimoiy, madaniy-ma'rifiy, axloqiy-ta'limi

«Qutadg'u bilig» turkiy muhit bilan aloqador bo'lgan ko'plab tasavvur va urf-odatlarni, o'sha davr kishilarining shodlik va quvonchlari, alam- iztiroblarini, eng muhim, qadimiy milliy qadriyatlarni o'zida mujassamlashtirgan asardir. Demak, bunday asarni o'rghanish qadimgi ajdodlarning tarixi, milliy-ma'naviy ruhiyatini o'rghanish uchun ham katta imkonlar beradi.

Yusuf Xos Xojibning «Qutadg'u bilig» asarini o'rghanish qadimgi turkiy adabiyotni o'rghanishga kirishishning dastlabki va muhim bosqichi sifatida qaralishi kerak. XI asrda yaratilgan ushbu asarning adabiy xususiyatlarini o'rghanish faqat Yusuf Xos Xojibning ijodiy kashfiyotlarini anglash uchungina emas, balki ayni bir paytning o'zida ham qadimgi turkiy adabiyotning oldingi namunalarini chuqurroq, puxtarroq o'rghanish uchun ham, undan keyingi davrdagi mumtoz adabiyot xususiyatlarini tizimli bir tarzda idrok etish uchun ham muhim omil, mustahkam poydevor bo'la oladi.

Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» asari mumtoz adabiyotimiz tarixidagi noyob hodisa sifatida yoshlarimizning ma'naviyatini boyitishga, ularning milliy-ma'naviy qadriyatlarmiz negizini chuqurroq his etishlariga, adabiy didini o'stirishga xizmat qila oladigan nodir obidadir. Bu imkoniyatdan ustalik bilan, o'z o'mida unumli foydalanish jamiyatimizning hozirgi paytda ta'lif-tarbiya tizimi ustiga yuklayotgan mas'uliyatlari vazifalarni bajarishga tegishli hissasini qo'shamdi.

Madaniyatimiz, xususan, adabiyotimiz tarixida ma'rifiy ahamiyatga, tarbiyaviy omillarga boy bo'lgan asarlar ko'p. Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» asari ularning bittasi, xolos. Ammo bu asarni ta'limning turli bosqichlarida o'rghanish o'z-o'zidan qiziqarlilik va zaruriylikni ta'minlay olmaydi. Bu xususiyatlar o'qituvchi va o'quvchining hamkorligi, xususan, ma'naviyat o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligi, bilim darajasi, pedagogik mahorati bilan chambarchas bog'liqidir. Mana shu omillarning barchasi bir nuqtaga kelib birlashsagina, ta'lim jarayonida yuqori samaradorlikka erishiladi, yuksak natijalar ta'minlanadi.

Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» asari XI asrda yaratilgan.

Binobarin, uning mazmun va mohiyati, poetik xususiyatlari, badiiyati o'sha tarixiy davr bilan bevosita bog'liq. Buning ustiga asrlar o'tishi muqobilida uning tiliga xos bo'lgan xususiyatlar bizning zamondoshlarimizga, ayniqsa, akademik litsey va kasb-hunar kollejlarning o'quvchilariga ancha og'irlik qiladi. Bu tabiiy qiyinchilikni english uchun ham zamonaviy pedagogik texnologiyalarning imkoniyatlarini to'la safarbar qilish zarur. O'quvchilarning nutqini o'stirish, shu asosda ularning badiiy so'z qatidagi ma'nolarni ilg'ash salohiyatini kuchaytirish, badiiy asarni o'qish asnosida undagi ruhiyat qatlamlarini his etish va ijodiy o'zlashtirishga erishish ma'naviyat va milliy g'oya ta'lidiagi eng dolzarb muammolardan biri bo'lib kelgan. Ushbu muammolarni hal etishda ma'naviyat asoslari namunalarining o'rni va ahamiyati beqiyos. Shu silsilada Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» asari alohida mavqega ega.

U turkiy yozma adabiyotning ilk yirik yozma obidasi sifatida juda katta ma'rifiy-didaktik imkoniyatlarga ega. Asarning falsafiy-didaktik yo'nalishda bo'lganligi undan ta'limning turli bosqichlarida samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shunga ko'ra bu asar yanada keng va chuqur o'rgailishi kerak.

Ta'limning barcha bo'g'inlarida lug'at ustida ishslash muntazam, izchil, uzviy va uzlusiz jarayon sifatida qaralishi kerak. O'quvchi va talabalarning qiziqishlari, dunyoqarashlari, tayyorgarliklariga mos ravishda dastur va darsliklarda ko'zda tutilgan mavzu va topshiriqlarni oson o'zlashtirishlari va bajarishlari uchun yordam beradigan lug'at va izohlar turkumi tavsiya etilishi lozim. O'qituvchilar faqat dastur va darslik materiallari bilan cheklanib qolmasliklari, balki

qo'shimcha adabiyotlardan, ayniqsa, Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilig» asariga bag'ishlangan tadqiqotlardan, asarga tuzilgan lug'at va izohlardan, unga oid metodik qo'llanmalardan o'z o'rniда ko`proq foydalanishlari dars samaradorligining ortishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Asarning o'rganilish jarayonida ta'limning barcha bosqichlarida, asosan, undan olingan parcha (epizod) largagina tayaniladi. Shunga ko'ra, asarning to'la matni bilan tanishish ehtiyoji yuzaga keladi. Afsuski, ko'p hollarda asarning ommaviy nashrlarini topish ham qiyin kechmoqda. Mavjud nashrlar esa allaqachon bibliografik nodir asarlar ro'yxatidan joy olib ulgurgan. Bizningcha, asarning ommaviy nashrini amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'lар edi. Asarda juda ko'plab ma'rifiy bilimlar, olam va odam bilan bog'liq bo'lgan falsafiy, ijtimoiy, madaniy-ma'rifiy, axloqiy-ta'limiy, badiiy-estetik hodisalar haqidagi badiiy kashfiyotlar mujassamlashgan. Uni tom ma'nodagi badiiy qomus deb atash mumkin. Mana shu imkoniyatlardan ta'lim va tarbiyaning birligi nuqtai nazaridan foydalanish, buning uchun darsning an'anaviy va noan'aviy shakllaridan, sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarning zamonaviy shakl va usullaridan ko'proq va unumliroq foydalanish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmetova A.K. Pedagogicheskie vzglyadm Yusufa Xas Xadjiba Balasagunkogo (po poeme «Kutadgu bilig»): Avtoref... kand. ped. nauk. - T, 1990.-17 s.
2. Boboev T. Adabiyotshunoslik asoslari: O'quv qo'llanma. - T.: O'zbekiston, 2002.-557 b.

IKKITA AYLANANING TEKISLIKDA O'ZARO JOYLASHUVI

Razoqova Munira Ilhomovna

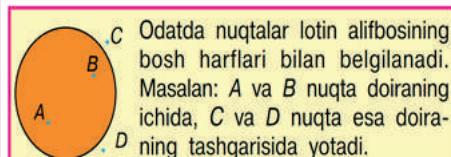
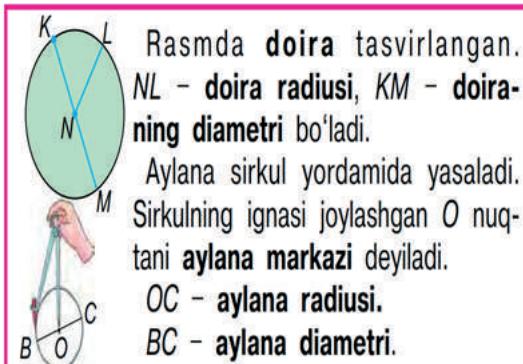
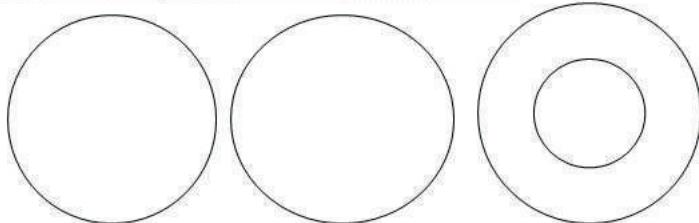
Buxoro viloyati Vobkent tuman xalq ta'limi bo'limiga qarashli
5-sonli maktab boshlangich sinf oqituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda "Ikkita aylananing tekislikda o'zaro joylashuvi" mavzusini kengroq va to'liqroq tushuntirish haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: aylana, doira, tekislik, joylashuv

Aylana – muayyan nuqtadan teng uzoqlikda yotgan nuqtalar to'plami. Aylananing uzunligi quyidagi formula orqali hisoblanadi: $C = 2\pi r$. Bu formulada π — o'zgarmas son (konstanta), R esa aylana radiusi hisoblanadi.

Aylana tekislikda hamma nuqtalari belgilangan nuqtadan barobar uzoqlikda yotgan yopiq egri chiziq ham hisoblanadi. Belgilangan nuqta aylana markazi, markazdan aylana nuqtasigacha masofa aylana radiusi deyiladi. Markzlari umumiy, radiuslari har xil Aylanalar konsentrik aylanalar deb ataladi. Aylana ikki nuqtasini tutashtiruvchi kes-ma aylana vatari, markazdan o'tuvchi vatar aylana diametri deb ataladi. Uchi aylana markazida, tomonlari radiusdan iborat burchak mar-kaziy markaziy deyiladi. Aylana bo'laklari aylana yoyi deb ataladi. Aylana tushunchasi faqat tekislikda emas, ixtiyoriy silliq sirtlar o'rtasida ham qaralishi, bunda uning shakli murakkab bo'lishi mumkin

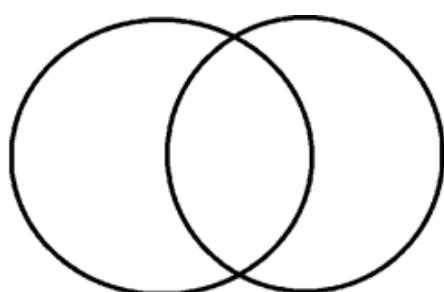

O nuqtadan teng uzoqlikda yotgan barcha nuqtalar to'plami **aylana** deb ataladi. O nuqta bu aylananing **markazi** deyiladi. Aylananing ixtiyoriy nuqtasidan uning markazigacha bo'lgan masoфа aylananing **radiusi** deb ataladi.

Aylananing ixtiyoriy ikki nuqtasini tutashtiruvchi kesma aylana **vatari** deb ataladi. Markazdan o'tuvchi vatar esa **diametr** deb ataladi. Diametr O eng katta vatar.

Doira deb, tekislikning aylana bilan che garalangan qismiga aytildi. Aylananing markazi, radiusi va diametri shu aylana chegaralagan doiraga nisbatan ham qo'llanadi. Ikkita aylananing tekislikda o'zaro joylashuvini tushuntiring. O'qituvchi mavzuni tushuntiradi. Aylana tekislikda yonma –yon alohida joylashadi. Aylana tekislikda ikki nuqtada kesishadi. Aylana ustma –ust ya'ni kichik aylana katta aylana ichida yotadi.

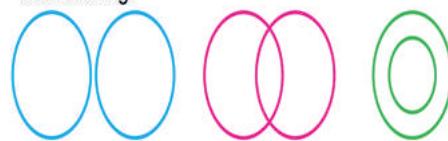
Ko'rgazma orqali, slayd orqali tushuntiriladi.

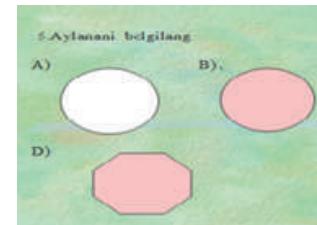
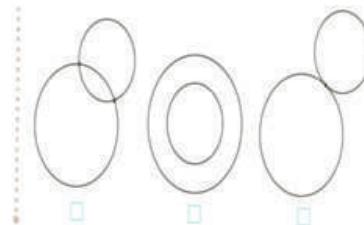
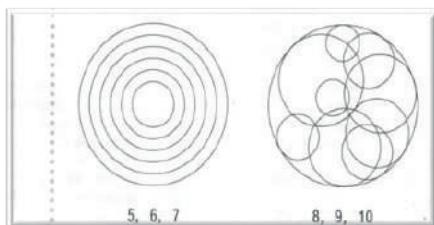
Aylananing kesishgan nuqtalarini toping

Ikkita aylananing tekislikda o'zaro joylashuvini tushuntiring.

Rasmda nechta aylana tasvirlangan?

Foydalaniman adabiyotlar

1. 2-sinf matematika kitobi.
2. Boshlang'ich ta'lim jurnali.
3. Davlat ta'lim standarti kitobi.
4. WWW.Ziyo.uz.

ТАЛАБАЛАРДА ИЖТИМОЙ ДАХЛДОРЛИК ФАЗИЛАТИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ИЖТИМОЙ ПЕДАГОГИК-ПСИХОЛОГИК
ХУСУСИЯТЛАРИ

Абдуллаев Собиржон Соҳиб ўғли
ФарДУ педагогика кафедраси ўқитувчиси
e-mail: asobirjon429@gmail.com
Tel: +998(91) 678 77 66

Аннотация. Мақолада мамлакатимизда амалга оширилаётган ёшлар масаласига оид давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири бўлган талабаларда ижтимоий дахлдорлик фазилатини ривожлантиришнинг ижтимоий педагогик-психологик хусусиятларини назарий, амалий аҳамияти тадқиқ қилинганд. Ёшларга оид масалалар таълим-тарбия, ахлоқ-одоб, маданият, ижтимоий муносабатлар, сиёсат, ҳуқуқ, дин, бўш вақтни ташкил қилиш, оила, меҳнат, спорт билан чамбарчас боғлиқ эканлигига эътибор қаратган.

Калит сўзлар: сиёсий мустақилик, ижтимоий механизм, демографик гурух, дахлдорлик фазилати, субмаданият, фуқаролик, ёшлар психологияси.

Мустақил Республикализ келажаги, равнақи ёшларимизнинг юқори маънавиятли, ижодий фикрлаш қобилиятига ва мустақил ўрганиш кўнікмаларига эга шахс сифатида шаклланиб боришига боғлиқ. Бугунги кунда ёшларимизда ижодий, эркин фикрлаш қобилиятини, мустақил ўрганиш эҳтиёжини ва кўнікмаларини ривожлантириш энг долзарб вазифалардан биридир.

Шахснинг ҳар томонлама шаклланиши, ривожланиши самарали ижтимоийлашуви ва мослашуви учун психологик-педагогик шарт-шароитлар мавжудлигига боғлиқ. Барча даврларда талабалар жамият аъзоларининг интеллектуал жиҳатдан ривожланган, тараққийпарвар, ижодкор, илғор қисми ҳисобланган. Ижтимоий, сиёсий мустақиллик ва жамият ривожланишида маънавий-ахлоқий тарбияга оид муайян билим, кўнікмаларни шакллантиришда, юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш ҳар доим алоҳида аҳамиятга эга бўлган. Бундай ёндашув ўзбекистон Республикасининг «Таълим тӯғрисида»ги Қонуни ҳамда Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида ҳам ўз ифодасини топган. Шундан келиб чиқкан ҳолда, бугунги кунда таълим тушунчаси остида ўқув-тарбия жараёни тушунилади. Бу тизимда ўқувчи ҳамда талаба-ёшларнинг маънавий-ахлоқий тарбиясига истиқболли йўналиш сифатида қаралмоқда. “Маълумки, ёш авлод тарбияси ҳамма замонларда ҳам муҳим ва долзарб аҳамиятга эга бўлиб келган. Аммо биз яшаётган XXI асрда бу масала ҳақиқатан ҳам ҳаёт-мамот масаласига айланиб бормоқда”, — деган эди президентимиз Ш.М.Мирзиёев [1]. Ўқувчи ҳамда талаба-ёшларда маънавиятлилик, ҳуқуқий меъёрлар ва қонунларга ҳурмат туйғусини шакллантириш ушбу жараённинг асосий вазифаларидан ҳисобланади.

Фарзандларимизни мустақил фикрли, замонавий билим ва касб-хунарларни эгаллаган мустаҳкам ҳаётий позицияга эга чинакам ватанпарвар инсонлар сифатида тарбиялаш биз учун долзарб аҳамиятга эга бўлган масала ҳисобланади[2.158.]. Ўқувчи-ёшларда дахлдорлик фазилатини шакллантириш билан боғлиқ педагогик максадга эришиш, уларда ушбу фазилат талаб этаётган кўнікма ва малакаларини вужудга келтириш, тарбиялаш ва такомиллаштириш узлуксиз, босқичма-босқичли, мураккаб жараёндир. Шу сабабли дахлдорлик тарбиясини илмий асосда ташкил қилиш масаласи педагоглар малакасини ошириш тизими мазмунига ҳам ўзгартиш ва янгиликлар киритишни тақозо қиласи[3.44.].

Таълим-тарбияни тӯғри, илмий асосда ташкил этиш учун бу жараённинг ўзига хос психологик қонуниятларини, унинг механизмларини, турли ёш даврларидағи ривожланиш қонуниятларини, шунингдек, фаол, мустақил ҳамда ижодий тафаккур жараёнини замонавий билимлар асосида таркиб топтиришнинг самарали усулларини билиши лозим бўлади. Бу борода, ёш даврлари психологияси ва педагогик психология муҳим ўрин эгаллайди.

Бугунги кунда жамият тараққиётида, бир томондан, маданият моҳиятининг ўсиб бориши, иккинчи томондан, маданий жараёнларнинг коммерциялашуви, оммавий маданиятнинг кириб бориши, электрон оммавий ахборот воситаларининг таъсири ҳам кузатилмоқда. Улар эса, ўз навбатида, ёшларнинг мақсадлари, маънавий-маданий идеаллари ва қизиқишлираги

ўз таъсирини кўрсатмоқда. Ёшларга доир олиб бориладиган ҳар қандай тадқиқот “ёшлар” тушунчасининг моҳиятини очиб бериш, мазкур ижтимоий гурухнинг турларини(шаҳар ва қишлоқда яшовчи, ишчилар, ўқувчилар ва ҳ.к.) аниқлаш, ёшлар яшаб, меҳнат қилаётган ижтимоий муҳитнинг ҳолатини ҳисобга олишни талаб этади. Мазкур вазифаларни амалга ошириш учун, ёшларга учта ўзаро боғлиқ даражада ёндашиш мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз: биринчидан ижтимоий феномен сифатида умумметодологик даражада ёндашиш; иккинчидан, маҳсус назарий даражада ёндашиш, яъни уларни алоҳида ижтимоий-демографик гурух деб ҳисоблаш, хулқи, яшаш тарзининг ижтимоий-психологик хусусиятлари, бойлик мўлжалларини ўрганиш; учинчидан, эмпирик, яъни социологик тадқиқотларнинг далиллари ва ўрсаткичларига асосланган ҳолда ёндашишдир[4.288.].

Ёшларни мазкур ёндашувлар асосида ўрганиш, уларга маълум (16-30 ёшгача бўлган) ёшдаги кишилар сифатида қарабгини қолмай, балки ўзига хос ижтимоий-демографик гурух сифатида қаравшга ҳам имкон беради. Мазкур гурух, бир томондан, ўзига хос психологик жисмоний хусусиятлари, ижтимоий механизми, ҳаётга кириб бориши билан боғлиқ алоҳида фаолиятни олиб борса, иккинчи томондан, субмаданият, жамият ижтимоий табакаланишига боғлиқ ички дифференциациялаш жараёнлари билан тавсифланади. Демак, ёшларга илмий ёндашиш, уларга жамиятнинг ўзига хос гурухи сифатида қаравшни, ҳаётнинг турли жиҳатлари ва хусусиятларини комплекс ўрганишни талаб этади.

Ёшларга оид масалалар таълим-тарбия, ахлоқ-одоб, маданият, соғлиқни саклаш, ижтимоий муносабатлар, сиёsat, ҳуқуқ, дин, бўш вақтни ташкил қилиш, оила, меҳнат, спорт билан чамбарчас боғлиқидир. Шунинг учун илмий адабиётларда ёшлар билан боғлиқ мазкур муаммолар жамият тизимида (яъни жамият асосий тавсифи, тизимли ўзгаришлар ва силжишлар билан уйғун ҳолда) ҳам, ўзига хос ижтимоий гурух сифатида дифференциал тарзда ҳам ўрганилади[5].

Юқоридаги фикрлардан келиб чиқиб хулоса қилинса, ёшларга таълим-тарбия беришда, жараённинг ўзига хос психологик қонуниятларини шакллантириш ва ёшлар психологияси ва педагогик психологияга таяниш муҳим ўрин эгаллайди. Тарбия ва таълимни бир-биридан алоҳида ажратиб бўлмайди, бу икки жараён ўзаро уйғун, узлуксиз асосда ташкил этилгандагина одобли, ахлоқий фазилатларга эга, юксак маънавиятли, шу билан бирга билимдон, зукко, рухан ва жисмонан соғлом, кенг дунёқарашиб ва тафаккурга эга, замонавий касб-хунар эгаси бўлган ватанпарвар ёшларни етиштириб беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. <https://sputniknews-uz.com/analytics/20170703/5736267/> Ёшлар – улкан куч: Мирзиёев ёшларга Ҳукумат эшикларини очди.html.html
2. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Т.: Ўзбекистон, 2017.
3. Шерманов Э.У. Ўсмирларда ислоҳотларга даҳлдорлик фазилатини ривожлантириш. Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. – Самарқанд, 2020.
4. Маликов Б.Қ. Ёшлар фаоллигининг ортиши – ижтимоий тараққиёт қонуни сифатида//“Фуқаролик жамиятини ривожлантириш жараённида ёшлар ижтимоий фаоллигини ошириш омиллари”. Республика илмий-амалий анжумани материаллари. – Самарқанд: СамДЧТИ, 2018.
5. Социология молодёжи/ Под ред. В.Т.Лисовского. – СПб.: ГУ, 1996; Кон И.С. Социология молодёжи// В кн.: Краткий словарь по социологии. – М.: Наука, 1998.
6. Джалалов Б. Б. ЁШЛАР ИЖТИМОИЙ ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ НАЗАРИЙ МЕТОДОЛОГИК АСОСЛАРИ //Педагогика ва психологияда инновациялар. – 2020. – Т. 10. – №. 3. URL: <https://pedagogy.tadqiqot.uz/index.php/pedagogy/article/download/180/173>
7. Джалалов Б. Б. Место и роль воздействия воспитания в повышении общественной активности учащихся //Ученый XXI века. – 2016. – №. 5-1. – С. 38-41. URL: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=26540053>
8. Сиддиков Б. С., Джалалов Б. Б. ЗАДАЧИ РАЗВИТИЯ АКТИВНОСТИ МОЛОДЁЖИ С ПОМОЩЬЮ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТРЕНИНГОВ //Ученый XXI века. – 2016. – №. 6-2. URL: http://uch21vek.com/assets/uch21vek_6_2_2016.pdf

BOSHLANG'ICH SINFLARDA FAZOVİY FIGURA- PIRAMIDA

Safarova Shoista Shaxrulloyevna

Buxoro viloyati Vobkent tuman xalq ta'limi bo'limiga qarashli
5-sonli maktab boshlangich sinf oqituvchisi

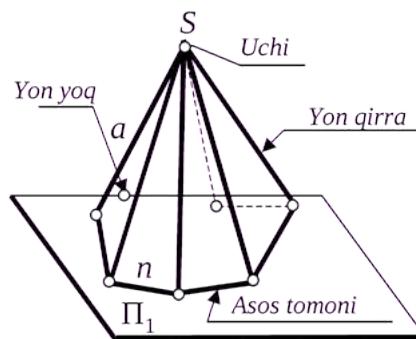
Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda piramida mavzusini kengroq va to'liqroq tushuntirish haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: piramida ,asos,qirra

Piramida (yun. pyramidos) - bitta ko'pburchak (asos) va umumiy uchga ega bo'lgan uchburchaklar (yon yoqlar) bilan chegaralangan jism. Asosining shakliga ko'ra, uch burchakli P., to'rt burchakli P. va boshqa deb yuritiladi. P. uchi (R)sj asos tekisligiga tushirilgan perpendikulyar P.ning balandligi deyiladi. Asosi muntazam ko'pburchak bo'lib, balandligi asos markaziga tushadigan P. muntazam P. deb ataladi. Muntazam P.ning yon yoqlari bir xil teng uchburchaklardan iborat, ularning balandligi P.ning apofemasi deyiladi. P. hajmi $V = \frac{1}{3} SH$ formula bilan topiladi; bunda, S — asosi yuzi; N — balandligi.

P. asosiga parallel tekislik bilan kesilsa, asos tomonda kesik P., kesimda esa asosga o'xshash ko'pburchak (ustki asos) hosil bo'ladi

- Ta'rif. Yoqlaridan biri tekis ko'pburchak bo'lib, qolgan yoqiari esa umumiy uchga ega bo'lgan chburchaklardan tuzilgan ko'pyoqlik piramida deyiladi
- Ko'pburchak piramidaning asosi va uchburchakkir esa uning yon yoqiari deb ataladi. Yon yoqlarining umumiy uchi piramidaning ham uchi hisoblanadi va u asos tekisiigida yotmaydi. Asosi muntazam ko'pburchakli piramida muntazam piramida deb ataladi. Piramida balandligi asosining markazidan o'tib, unga perpendikulyar bo'lsa, uni to'g'ri piramida, perpendikulyar bo'lmasa og'ma piramida deb yuritiladi Eng yuqorida piramidaning uchi joylashgan. Piramidaning yon tomonlari uchburchaklardan, ostki qismi esa ko'pburchakdan iborat bo'lib, asosi deyiladi. Asosidagi burchaklar soni nechta bo'lsa, shuncha burchakli piramida deyiladi

Misr piramidalari — Misrda joylashgan piramida shaklidagi qadimiy tuzilmalar hisoblanadi.

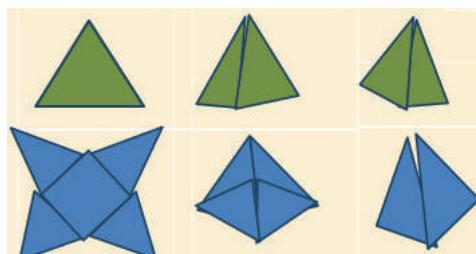
2008-yil noyabr oyiga ko'ra, piramidalar soni 118–138 orasida. Piramidalarning aksariyati Qadimgi qirolik va O'rta qirollikning fir'avn va ularning xotinlari uchun bunyod etilgan. Eng mashhur Misr piramidalari Giza shahrida joylashgan. Ularning eng kattasi Keops piramidi bo'lib, bu piramida jahoning yetti mo'jisasidan birdir.

Topshiriq.

a) Karton qo-

g'ozdan teng tomonli uchburchak qirqib oling va uni buklab uchburchakli piramida hosil qiling.

b) Karton qog'ozdan chizmadagi kabi shakl chizib, uni qirqib oling. Uziq chiziq bo'yicha buklab, to'rtburchakli piramida hosil qiling:

Foydalanilgan adabiyotlar

1. 3-sinf matematika darsligi
2. "Boshlang'ich ta'lmi" jurnali
3. Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan metodika.

K.SULTANOVТИН «AQDÁRYA» ROMANÍnda STILLIK SINONIMLERLERDIŃ QOLLANÍLÍW ÓZGESHELIKLERİ

Sağalatdinov Raxat

Tashkent mámlekетlik agrar universiteti
Nókis filiali akademiyalyq liceyiniň
qaraqalpaq tili hám ádebiyatı páni oqıtılıwshısı
Qaraqalpaqstan Respublikası

K.Sultanovtiń «Aqdárya» romanında qollanılǵan sinonimlerdiń semantikalıq ózgeshelikleri stillik-mánilik túrleri izertlewdi talap etetuǵın máselelerden biri. Stillik kózqarastan qaraǵanda bazı bir sinonimler ya awızeki sóylew tiline, ya jazba stilge tán sıpatqa iye. Máselen, bazımir, mudam, óalet usaǵan sózler sáykes kúshli, bárhá, naduris sózleri menen mánilik jaqtan bir sinonimlik qatarlarǵa kire aladı. Degen menen olar awızeki sóylew tiline tán leksikalıq elementlerden esaplanadı. Al til ilimi – lingvistika, folklor – awızeki ádebiyat uqságan sinonimler bolsa jazba stilge tiyisli [1,51-52]. Misali:

Endi aldasań teris pátıya beremen. Kóknarshınıń górgısın al **ónayın** deseń (24-bet). Gúder úzsem de jas nashardıń baxtna **kesir** bolmay, ruxsat beremen dep júr edim (25-bet). Aldına adım atlayın dese, artında enesi **zarlap** tur. Artına qaytayın dese aldında atası **bozlap** tur (34-bet).

Bul misallardaǵı «ónavın, kesir, zarlap, bozlap» degen sózler awızeki sóylew tiline tán, al jetilisiwi, tosqınlıq, jılaw siyaqlı sinonimler jazba tilde ónimli qollanıladı. Misali:

Tań atardiń aldında **qalıń, nuw qaraǵay** qamıstiń arasınan shıqtı (31-bet).

Joqarıdaǵı «qalıń, nuw qaraǵay» sózleri sinonimler bolıp esaplanadı. Biraq olardıń qollanılıwı órisi bir-birinen ayrılıp turadı. «Nuw qaraǵay» sózi awızeki sóylew tilinde qollanılsa, al «qalıń» sózi kóbinese jazba tilde qollanıladı. Tómendegi misallardı alıp qarayıq:

Awırıqtay bultıtyǵan beti menen salbırap turǵan ernin kórip óziniń kelbetin jańa góana sezgendey, kóziniń astı menen Jámiylaǵa kózin tiki de taǵı da aynasına qaradı (7-bet).

Shıpta úzikiń saqlaǵınan túskenn jarıq juldızlar kózin qamastrıp, jalt-jalt qıpılıqlatıp, túnnıń bir sulıw kórkin Jámiylanıń aynaday jarqıraǵan júzin kórsetti. (13-bet).

Joqarıdaǵı misallardaǵı beti, júzi, sín-simbati, kelbetti sózleri sinonimler bolıp, biraq kelbetti, sín-simbati, beti degen sinonimler awız eki sóylew sinonimine tán, al júzi sózi kóbinese jazba tilde qollanıladı. Misallar:

Sonda jawdiń ógınan qashıp júrip, bári-bir ólimge duwshar bolǵanım ba? (36-bet). Endi **ájeliń** jolbarıstan boldı, Qádir (36-bet). Sapar sen menen biz ushın **qurban bolǵan** eken (52-bet). Báhárge salıp Jumabaydiń hayalı Ráwshan qápelimde awırıp **qaytıs boldı**. (50-bet). Patshaniń atlansında **qaza bolsań** sheyt deydi góy kitapta (30-bet).

Misallardaǵı «ólim, ájel, qurban bolıw, qaytıs bolıw, qaza bolıw» sinonimler bolıp esaplanadı, biraq olardıń arasında názık bolsa da hár bir sózdiń ózine tán stillik qollanıw ózgesheliginıń hám kishigirim mánilik parqınıń bar ekenligin kóriwge boladı. Aytayıq óldı sózi menen qaza boldı, qaytıs boldı sózleriniń arasında ózine tán mánilik ózgeshelikler bar. Óytkeni, qollanılıwı jaǵınan óldı sózin qazaaptı, dúnýadan qayttı sózleri menen teń dep qarawǵa bolmaydı. Óldı sózi kóbinese awızeki sóylew tiline tán bolsa, qaytıs boldı sózi jazba tilde jiyirek qollanıladı, yaǵníy, óldı, qaytıs boldı, qaza boldı siyaqlı sinonim sózler qanday da bir mánilik belgileri arqalı, stillik talaplarǵa muwapiq qollanılıwı arqalı ayrılıp turadı.

Romandi oqıp otrıp tek jazıwshınıń óziniń jazba stilne tán sinonimlerdi de ushiratiwǵa boladı. Misali:

Uzaq ómirdi **qırshın** etti (40-bet). Al oylasayıq, seniń **múddáń** ne?-dep ózine salmaq taslap, taǵı irkildi (40-bet). Qaysı kólge **lashımdı** taslayın (40-bet). Kempir **kelemesh** sózler menen górrısına dápinip awzın qıysaytti (23-bet). Urgan tayaǵı janına batqan soń jotalı, jawırınlı kempir «kápir-aq bolayın» dep **pájmúrde** górrınıń moynınan alıp ayqasadı (23-bet). Sovettiń hár awılı onlaǵan qurban berip, jawdı jeńse onıń **oqası** joq (52-bet). Mine, kórip otırsaq, embeklegen baladan eńkeygen górrıǵa shekem qansha **sarsańkesek** boldı (52-bet).

Misallarda kórgenimizdey, jazıwshı óz döretpesinde qırshın, müddáń, lashı, kelemesh, pájmúrde, oqası, sarsańkesek degen sózler paydalangan. Bunda qırshın - qısqa, müddáń - maqsetiń, niyetiń, lashı - denesi, kelemesh - bolmaǵır, jaman, pájmúrde - kishi boylı, kishkene, oqası - máléli, ziyanı, sarsańkesek - qıynalıw degen sózler menen sinonimlik qatar dúzedi.

Qaraqalpaq tilinde sinonimler sóz shaqaplari kóz qarasınan alıp qaraǵanda hár túrli sóz shaqaplarin óz ishine alatuğının kóriwge boladı. Mısalı: Mańlay - peshana, kásip - kár, orın - mákan - atlıq sózlerden, suliw - shıraylı - kórkem - gózzal - kelbetlik sózlerden, qaraw - kóz tigiw - názer salıw - feyil sózlerden, mudamı - bárhamma - bárqulla - áste - jay - asıqpay - ráwish sózlerden, gúllán - barlıq - pútkıl - bári - almasıq sózlerden jasalǵan hám taǵı basqa sinonimlik qatarlar belgili bir sóz shaqabınıň ishinde ǵana payda boladı. Máselen, atlıqtan bolǵan bir sinonimlik qatarǵa ekinshi bir sóz shaqabınan sinonimlerdiń kiriwi yamasa ekinshi bir sóz shaqabınan turatuǵın sinonimlik qatarǵa atlıqtan jasalǵan sinonimniň kiriwi mümkin emes. Sinonimlerdiń bir qásiyetin olardıń mánilesligi arasıńdağı baylanıstan tuwǵan qásiyet dep túsiniwge boladı. Tildiń basqa da qubılısları siyaqlı sinonimlerde qalay bolsa solay payda bola bermeydi. Onıń belgili bir ózine tán nızamlılıqları bar.

Demek, jazıwshınıň shıgarmalarında qollanılǵan sinonim sózlerdi, sonday-aq stillik sinonimlerdi elede úyreniw áhmiyetli másele sanaladı.

Ádebiyatlar:

1. Бердимуратов Е. Ҳәзирги қарақалпақ тили, лексикология, Нөкис, 1994, 51-52-бетлер
2. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилиниң стилистикасы, Нөкис, 1990.
3. Қәлендеров М. Қарақалпақ тили синонимлериниң қысқаша сөзлиги, Нөкис, 1990.
4. Султанов К. Ақдәрья. Нόкис, 2018.

TEXNOLOGIYA DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARING AHAMIYATI

Sapayeva Bikajon Rahimberganovna
Xorazm viloyati Urganch shahar
11 -sonli umum ta'lim matabining
texnologiya fani o'qituvchisi
+998914207363

Annotatsiya: ushbu maqolada texnologiya darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarini qo'llash va uning ahamiyati ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya, zamonaviy pedagogik texnologiya, mahsulot.

"Texnologiya" darslarida materialshunoslik, asbob-uskunalar, moslamalar va ulardan foydalanishga oid bilimlarni o'zlashtirasiz. Mahsulot ishlab chiqarish va uyro'zg'or buyumlarini ta'mirlashga oid ko'nikma va malakalarga ega bo'lasiz.

Texnologiya darslarida zamonaviy (innovatsion, pedagogik va axborot) texnologiyalarini qo'llashning asosiy bo'limgari «Texnologiya va dizayn», «Servis xizmati» hamda «Qishloq xo'jalik asoslari» yo'nalishlari berilgan. Siz ulardan birini to'liq o'rganasiz. Shuni e'tiborga olish kerakki, «Texnologiya va dizayn» yo'nalishi uchun darslikda «Elektrotexnika ishlari» hamda «Uy-ro'zg'or buyumlarini ta'mirlash» nomli boblar berilgan. Bu boblarni «Qishloq xo'jalik asoslari» yo'nalishlarini o'rganayotgan o'quvchilar ham o'rganadilar. Siz mashg'ulotlar va uyuştiriladigan sayohatlar davomida ko'plab sohalarga oid kasbhunar turlari bilan tanishasiz. Kelajak hayotingizda shu kabi kasb-hunarlardan birini egallab, o'z sohasining mohir ustasi bo'lib yetishasiz. Bu bilan siz jamiyatimiz ravnaqi uchun o'z hissangizni qo'shasiz. Ta'lim sohasidagi ilmiy-pedagogik adabiyotlarda texnologiya, pedagogic texnologiya, texnologik yondoshuv, ta'limni texnologiyalastirish, texnologik tayyorgarlik haqida so'z yuritilib, ularga turlicha talqin va ta'riflar beriladi. Menimcha, avvalo «texnologiya» so'zining ma'nosini bilish maqsadga muvofiq. «Texnologiya» so'zining grek tilidan tarjimasi tayyor mahsulot, buyumlar olish maqsadida ishlab chiqarishning mos keladigan qurilma va jihozlari bilan xom-ashyo va materiallarini ishlov berish usullari majmuasini tizimlashtiruvchi fanni anglatadi. Shuning uchun bo'lsa kerak, ba'zida uni «texno» - hunar yoki san'at, «logos» - fan deb, buyum olish uchun xom-ashyolarga ishlov berish san'ati haqidagi fan sifatida e'tirof etishadi. Shu nuqtai nazardan bo'lsa kerak, Yevropa mamlakatlarda, jumladan Germaniya va Rossiya maktablarida «Mehnat ta'limi» o'quv predmetini «Texnologiya» yoki «Texnologik ta'lim» deb yuritilishi maqsadga muvofiq hisoblayman.

Umumiyo o'rta ta'lim muassasalarida texnologiya o'quv fanini o'qitishning asosiy maqsadi - o'quvchilarda texnik-texnologik hamda texnologik jarayon davomida bajariladigan operatsiyalar yuzasidan olgan bilim, ko'nikma va malakalarini mustaqil amaliy faoliyatida qo'llash, kasb-hunar tanlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyalarini shakllantirishdan iborat. Umumiyo o'rta ta'lim muassasalarida texnologiya o'quv fanini o'qitishning asosiy vazifalari: materiallar va ularning xossalari, xususiyatlari hamda texnik obyekt va texnologik jarayonlarga oid ma'lumotlarni o'rganish; texnik obyekt hamda texnologik jarayonlarda maxsus va umummehnat operatsiyalarini bilish; texnologik jarayonlarni boshqarish, maxsus va umummehnat operatsiyalarini amaliyotda qo'llay olish; texnik va kreativ fikrlashni, intellektual qobiliyatlarini shakllantirish; texnologik jarayon va tayyorlangan mahsulotlarni bajarish ketma-ketligi hamda mahsulot sifatini tahlil qila olish; buyum va jarayonlarni bajarishga oid xulosalar chiqarish hamda mehnat operatsiyalarini, mahsulot sifatini baholay olish; ongli ravishda kasb tanlashga tayyorlash ishlarini amalga oshirishda tayanch va texnologiya faniga oid kompetensiyalarini shakllantirish hamda rivojlantirishdan iborat.

Umumiyo o'rta ta'lim maktablarida texnologiya fani boshlang'ich ta'lim yo'nalishida umumlashgan holda, 5-9-sinflarda "Texnologiya va dizayn", "Servis xizmati" yo'nalishlarida o'qitaladi.

Adabiyotlar:

1. Sanaqulov X.R., Xodiyeva D.P., Sanaquiova A.K. "Texnologiya" 2-sinf darsligi. T. ; "Sharq" . 2018-yil10
2. Sanaqilov X.R., Xodiyeva D.P., Sanaqulova A.K. Mchnat ta'Iimi 3-sinf darsligi.T. : "Sharq" . 2016-yil

XALQARO BAHOLASH DASTURLARI VA ULARNI TA'LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI

Sapayeva Malika Rustamovna

Urganch tumani 27-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (97) 221 55 86

malika.rustamovna_27@inbox.uz

Turdiyev Madraxim Sattarovich

Xonqa tumani 6-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 622 48 52

as_turdiyev.4852@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola xalqaro baholash dasturlari va ularni ta'lif jarayonidagi ahamiyati hamda avzalliklari haqida.

Kalit so'zlar: Xalqaro baholash dasturlari, PISA, PIRLS, TIMSS, TALIS, milliy markaz, yo'l xarita, xalqaro aloqalar.

Dunyo ta'lif tizimida tan olingen va juda ko'plab mamlakatlarda joriy etilgan xalqaro baholash dasturlari quyidagilar:

The Programme for International Student Assessment (PISA) - 15 yoshli o'quvchilarning o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini baholash;

Progress in International Reading and Literacy Study (PIRLS) - boshlang'ich 4-sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushunish darajasini baholash;

Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS) - 4 va 8-sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan o'zlashtirish darajasini baholash;

The Teaching and Learning International Survey (TALIS) - rahbar va pedagog kadrlarning umumiy o'rta ta'lif muassasalarida o'qitish va ta'lif olish muhitini hamda o'qituvchilarning ish sharoitlarini o'rganish uchun.

Xalqaro baholash dasturlarini mamlakat ta'lif tizimiga joriy etish O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lif sifatini nazorat qilish vazifasi davlat inspeksiysi huzurida yangi tashkil etilgan Ta'lif sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi zimmasiga yuklatilgan.

Quyidagilar Milliy markazning asosiy vazifalari va faoliyatining yo'nalishlari etib belgilangan:

- xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish hamda muvofiqlashtirishda O'zbekiston Respublikasining vakili sifatida ishtirok etish;

- ta'lif tizimida o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlardan savodxonlik darajasini rivojlantirishning innovatsion metodlarini ishlab chiqish va joriy etishga yo'naltirilgan ilmiy izlanishlar olib borish;

- ta'lif sifatini baholash sohasida xalqaro aloqalarni o'rnatish, xalqaro loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish, xalqaro ilmiy anjumanlar va simpoziumlarni tashkil etish va o'tkazishda ishtirok etish;

- ta'lif sifatini baholash sohasida fundamental va amaliy tadqiqotlar o'tkazish;

- ta'lif sifatini baholash bo'yicha tadqiqotlarni ilmiy va uslubiy jihatdan qo'llab-quvvatlash;

- umumiy o'rta ta'lif muassasalarining xalqaro tadqiqotlarda muvaffaqiyatli ishtirok etishini ta'minlash;

- O'zbekiston Respublikasining xalqaro baholash dasturlarida qayd etgan natijalarini boshqa davlatlar natijalarini bilan qiyosiy taqqoslash;

- xalqaro baholash dasturlarini ta'lif jarayoniga joriy etish bo'yicha tizimli monitoring olib borish, ushbu sohadagi ilg'or tajribani ommalashtirish va uning asosida ta'lif muassasalari uchun tavsiyalar va qo'llanmalar ishlab chiqishda ishtirok etish;

- o'qitishning innovatsion usullaridan foydalangan holda o'qish, matematika va tabiiy yo'nalishdagi fanlar bo'yicha pedagog kadrlarning malakasini oshirish bo'yicha o'quv-uslubiy tavsiyalar tayyorlash.

Shuningdek, xalqaro tadqiqotlarda O'zbekiston Respublikasining ishtirok etishiga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha "yo'l xaritasi" tasdiqlangan. Xalq ta'lifi vazirligi 2019 yil 1 fevralga qadar Milliy markaz bilan birgalikda o'quvchilarning qobiliyat va iqtidorlarini umumiy o'rta ta'lif

muassasalarining 1-sinfidan boshlab aniqlash va rivojlantirish, o'quvchilarning savodxonligini baholash bo'yicha xalqaro baholash dasturlari va tanlovlardan ishtirok etishni ta'minlash dasturini ishlab chiqadi. Bundan tashqari, xalqaro tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda o'qish, matematika va tabiiy yo'nalihsdagi fanlardan o'quv dasturlari hamda o'quv adabiyotlari mazmuniga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish, xalqaro tadqiqotlarning baholash dasturlari yo'nalihslaridagi savollar milliy bazasini yaratish va o'quv dasturlariga integratsiya qilish, o'quvchilar savodxonligini baholashning milliy tizimini takomillashtirish va 2019-2021 yillarda amaliy ko'nikmalarini shakllantirilishini baholashga qaratilgan sinovlarni tizimli ravishda o'tkazib borish, xalqaro tadqiqotlarning baholash dasturlari yo'nalihslaridagi savollarni o'zida mujassam etgan o'quv dasturlari asosida qo'shimcha metodik qo'llanma va adabiyotlar yaratish, Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar markazlari va Toshkent shahar hamda har bir tuman (shahar)da xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirishga yo'naltirilgan tayanch maktablarni belgilash, umumiy o'rta ta'lim muassasalaridagi iqtidorli pedagog kadrlarni xalqaro baholash

dasturlari bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga jalb qilish, umumiyl o'rta ta'lim muassasalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya vositalari bilan jihozlanganlik va Internet jahon axborot tarmog'iga ulanganlik holatini inventarizatsiya qilish hamda mavjud muammolarni bartaraf qilish choralarini ko'rish vazifalarini ham amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi xalqaro tadqiqotlar o'tkaziladigan o'qish, matematika va tabiiy yo'nalihsdagi fanlar bo'yicha mutaxassislar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari, malaka oshirish va qayta tayyorlash hududiy mintaqaviy va tarmoq markazlarining o'quv dasturlariga xalqaro tadqiqotlar natijalariga asoslangan holda o'zgartirish va qo'shimchalar kiritib borish, xalqaro tadqiqotlar dasturlarining mazmun-mohiyatidan kelib chiqib,

davlat ilmiy-texnika dasturlari doirasida loyihalar tayyorlash singari vazifalarni amalga oshiradi.

O'zbekiston Respublikasi Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish vazirligi Milliy markazning murojaatiga asosan uni belgilangan tartibda zarur aloqa vositalari, shu jumladan hukumat aloqa vositalari bilan ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi PISA va TALIS xalqaro tadqiqotlarida O'zbekiston Respublikasining ishtirok etishi yuzasidan Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti bilan hamkorlik shartnomalarining imzolanishini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Abdullayeva Sh. Ta'limda o'qituvchi shaxsi va o'quvchi faoliyatini uyg'unlashtirish texnologiyalari. // Molodoy uchyonyiy, 2016 yil. 9-son.
2. Abduraimova M. Ona tili ta'limida ilg'or pedagogik texnologiya. Toshkent, 2005. 3-26 betlar.
3. Azizzoxjayeva N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. T.: TDPU, 2000.
4. Abduqodirov A. Umumiyl o'rta ta'lim maktablarida yangi axborot texnologiyalardan foydalanish muammolari. Uzluksiz ta'lim jurnali, 2002. № 4, 60-73 betlar.

O'ZBEK TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Sattorova Shoira Oblaqulovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
4-umumiy o'rta ta'lim maktabi
o'zbek tili o'qituvchisi
Telefon: +99893 665 39 97

Annotatsiya: Ta'lim uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning sifati darsda qo'llanilgan metodlarga bog'liq. Mazkur maqolada o'zbek tili darslarida foydalanishga tavsiya etiladigan interfaol metodlardan namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Intefao metodlar, innovatsion texnologiya, "Charxpalak" texnologiyasi, "Taqdimot", "Tanlash ixtiyoriy,bajarish majburiy" , "Imkoniyat" usullari.

Bugungi kunda jamiyatimizda yangi ijtimoiy munosabatlarning shakllanishi, ta'limning jahon ta'lim tizimiga integratsiyalashuvi zamonaviy pedagogik texnologiyalarda yangicha yondashuv zarurligini taqozo etmoqda. Bu yondashuvlar o'z navbatida o'quv jarayonining tashkili va metodik jihatlariga muayyan ijobjiy o'zgarishlar olib kirmoqdaki, ularning ko'pchiligi pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat bilan uzviy bog'liq.

Har bir darsni o'ziga xos usul asosida o'tish, o'quvchining fanga bo'lган qiziqishini oshirish, uning qalbida ilmga muhabbat uyg'otish o'qituvchining mahoratiga bog'liq. Muallimning mahoratini oshirishga xizmat qiluvchi vositalardan biri zamonaviy pedagogik texnologiyalardir. Zamonaviy pedagogik texnologiya – hozirgi zamon didaktikasi va pedagogikasi taraqqiyotining mahsuli.

Ko'p yillar davomida an'anaviy dars o'tish ta'limning asosiy shakllaridan biri bo'lib keldi. An'anaviy darsda o'qituvchi faol, o'quvchi esa passiv ishtirokchiga aylanadi. Bu esa o'quvchining mustaqil fikrashi, izlanuvchanlik qobiliyati rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan bir paytda bunday darslar yaxshi samara bermaydi. Bugungi davr talabi dars jarayonini noan'anaviy tarzda mazmunli tashkil etish, o'quvchilarining qiziqishini orttirib, ularning o'quv jarayonidagi faolligini ta'minlashni taqozo etadi.

Ta'lim uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, uning sifati darsda qo'llanilgan metodlarga bog'liq. Darsning mazmunli o'tishi, unda qanday metodlardan foydalanilgani va natijaga erishilgani o'qituvchining mahorati, bilim darajasini belgilaydi. Darsda metodlar to'g'ri tanlansa, maqsadga tez va oson erishiladi. Interfaol metodlarni tanlash har bir darsning didaktik maqsadidan kelib chiqqan holda amalga oshiriladi. Bu esa o'qituvchidan har doim bir xil usulda emas, dars mavzusiga mos metodlar asosida dars o'tishni talab etadi. Buning uchun o'qituvchi doimo o'z ustida ishlashi, bilim va kasbiy malakasini oshirib borishi, ilm-fan yangiliklaridan xabardor bo'lishi va o'z faoliyatida ulardan samarali foydalanishi lozim.

Quyida bir qanchasini taqdim etamiz:

"Tanlash ixtiyoriy, bajarish majburiy" usuli. Bunda o'quvchilar darslikdagi mashqning shartida keltirilgan topshiriqlarni o'zi ixtiyoriy ravishda badiiy asar, boshqa darsliklardagi matn, materiallar asosida bajarishlari kerak. Natijada o'quvchilarda mustaqil o'qib o'rganish, o'zining qiziqish va qobiliyatlarini namoyon qila olish ko'nikmalar shakllanadi.

"Imkoniyat" usulida chorak yakunida o'zlashtirishi yuqori bo'lган o'quvchilarga o'rganilgan mavzular bo'yicha javobi tanlanadigan va javobi yoziladigan testlar tuzib kelish topshiriladi. Bu vazifani a'lo darajada bajargan o'quvchilar yakuniy nazorat ishlarini topshirishdan ozod qilinadi. Test tuzgan o'quvchilarda test yechgan o'quvchiga nisbatan quyidagi ko'nikmalar shakllanadi:

- o'z fikrini yozma tarzda izchil, aniq, tushunarli bayon qila olish;
- mavzudan kelib chiqib savollarga javob berish va o'zi ham savollarni mantiqan to'g'ri qo'ya olish kabilar.

"Charxpalak". Ushbu texnologiya o'quvchilarni o'tilgan mavzularni esga olish, mantiqan fikrlab, berilgan savollarga mustaqil ravishda to'g'ri javob berish va o'z-o'zini baholashga o'rgatishga hamda qisqa vaqt ichida o'qituvchi tomonidan barcha o'quvchilarining bilimlarini baholashga qaratilgan. Bu usulni qo'llashdan maqsad o'quvchilarni dars jarayonida mantiqiy fikrash, o'z fikrlarini mustaqil ravishda erkin bayon eta olish, o'zlarini baholash, yakka va

guruhlarda ishlash, boshqalar fikriga hurmat bilan qarash, ko'p fikrlardan keraklisini tanlab olishga o'rgatishdir.

"5 savolga 5 javob" usuli. Ushbu usuldan ona tili darslarida "Qo'shma gaplar" mavzusi o'r ganilayotganda foydalanish mumkin. Bunda tarqatma material yoki ekranda o'quvchilar e'tiboriga test javoblari shaklidagi gaplar havola etiladi:

- A. Kim mehnatni sevsan, uning qadri baland bo'ladi.
 - B. Muhabbat eski narsa, ammo har bir yurak uni yangilaydi.
 - C. Orzular buyukdir, umurlar qisqa.
 - E. Biz ko'rgan, eshitgan, lekin e'tibor bermagan voqealarga san'atkorona baho beramiz.
- O'quvchilarga jadval tarqatiladi. Ular jadvalga javoblarni belgilaydi.

T/r	Savollar	Javob	Ball
1.	Bog'langan qo'shma gap berilgan javobni aniqlang.	B	1
2.	Qaysi gapda zidlov bog'lovchi qo'shma gap qismlarini bog'lab kelgan?	B	1
3.	Qaysi gapda qo'shma gap qismlari tobe bog'langan?	A	1
4.	Qaysi gapda qo'shma gap qismlari teng bog'langan?	B va D	1
5.	Qaysi javobda qo'shma gap berilmagan?	E	1
Jami:			5

O'quvchilarning javoblari tekshiriladi va to'plagan ballari umumlashtirilib, baholanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejulashtirish. T., "Iqtisodiyot", 2012.
2. "Umumta'lim fanlari metodikasi" jurnali, 1-, 2-, 3-, 4-sonlar, 2018.
3. "Til va adabiyot ta'limi" jurnali, 1-12 sonlar, 2018.

OLIY MAKTAB O'QITUVCHISINING INNOVATSION FAOLIYATI

Sharipova Muqaddas Abdurahmonovna

Toshkent shahar Yakkasaroy tumani 319-maktab

Biologiya fani o'qituvchisi

telefon: +998946675342

Annotatsiya: Maqolada Oliy maktab o'qituvchisining innovatsion faoliyati, oliy maktab pedagogikasining bosh muammolaridan biri ekanligi hamda ta'lif taraqqiyoti yangi yo'naliish-innovatsion pedagogikani rivojlantirishga qaratilganligi haqida ta'kidlagan.

Kalit so'zlar: Innovatsion pedagogik, individual, integratsiyalashuv, intellektual

Hoziigli davr ta'lif taraqqiyoti yangi yo'naliish-innovatsion pedagogikani maydonga olib chiqdi. «Innovatsion pedagogika» termini va unga xos bo'lgan tadqiqotlar G'arbiy yevropa va AQShda 60-yillarda paydo bo'ldi. Oliy maktab o'qituvchisining innovatsion faoliyati, oliy maktab pedagogikasining bosh muammolaridan biridir. Innovatsiya (inglizcha innovation)-yangilik kiritish, yangilikdir. Innovatsiya deganda muayyan ijtimoiy birlikka-tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga yangi, nisbatan turgan unsurlari kiritib boruvchi maqsadga muvofiq o'zgarishlani tushunadi. Pedagogik innovatsiyada «yangi» tushunchasi markaziy o'rinn tutadi. Ilmiy yo'naliishlarda yangilik va innovatsiya tushunchalari farqlanadi. Yangilik - bu vositadir: yangi metod, metodika, texnologiya va boshqalar Pedagogik innovatsiyaning davriy takrorlanishi va qaytishi qonuning mohiyati shundaki, unda yangilik yangi sharoitlarda qayta tiklanadi. Pedagogik innovatsiya tadqiqotchilarini innovatsiya jarayonining ikki tipini farqlaydilar: Oliy maktab innovatsion jarayonlari negizida quyidagi yondashuvlarni belgilash mumkin: 1.Madaniyatshunoslik jihatidan (insonni bilishning ustuvor rivojlanishi)yondashuv; 2.Shaxsiy faoliyat jihatidan (ta'lifdagi yangi texnologiyalar) yondashuv; 3.Ko'p subyektli (dialogik) yondashuv, ya'ni kasbiy tayyorgarlikni insонparvarlashtirish;

4. Individual - ijodiy (o'qituvchi va talabalarning o'zaro munosabatlari asosida) yondashuv. Oliy maktabda innovatsion faoliyatning subyekti o'qituvchi va uning shaxsiy imkoniyati hisoblanadi. Bunda o'qituvchi shaxsining ijtimoiy madaniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari yuksak ahamiyatga molik bo'ladi. O'qitishning hozirgi va kelgusi bosqichlari uchun qabul qilingan o'quv-taibiya jarayonining maqsadi, vazifikasi va ko'rsatmalarini anglay bilish; intellektual mehnatning yangi tadbirlarini egallash; maqsadga muvofiq kasbiy o'z-o'zini tarbiyalash va mustaqil tahlil olish, qiyinchilildarni a'lo darajda yenga bilish, o'sish va mustahkam o'rinn egallashning kengayayotgan intellektual va kasbiy imkoniyatlari, istiqbollari bilan aniqlish, o'zining sotsial roli funksiyasini bajarishida faol munosabatda bo'lish . Innovatsion pedagogik jarayonning muhim unsurlari shaxsning o'z-o'rnii boshqarishi va o'zini- o'zi safarbar qila olishi hisoblanadi.Uning eng muhim yo'naliishlaridan biri talabalarning bilish faoliyatini rivojlantirish. Bunday yo'naliish talabalarning o'quv ishlarini faollashtirish, ulaming kasbiy ixtisoslashishini aniqlab olish faolligini o'z ichiga oladi. Tayanch yo'naliishlar ta'lif , fan va ishlab chiqarishning integratsiyalashuvi, ulaming o'zaro aloqalarida yangi tamoyillarga o'tish. Shunday qilib, innovatsion faoliyat omillari nazariyasi tahlili uning eng muhim yo'naliishi gumanistik aksblogiya ekan, degan xulosaga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Азизходжаева Н.Н. Педагогические технологии в подготовке учителя. Ташкент, 2000.
2. Аллаёров И.А. Дидактические основы активного обучения управлеченским дисциплинам. — Ташкент: Фан, 1994.
3. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. - М., 1995.

TA'LIMDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARI

Sherjonova Sohiba Qurbonazarovna

Xorazm viloyati Shovot tumani 23-maktabning
geografiya fani o'qituvchisi
sherjonovasohiba@gmail.com//91-221-44-27

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'limga oid ma'lumotlarni taqdim etish imkoniyatlarini sezilarli

Kalit so'zlar: telegraf, telekommunikatsiya, faks, elektron darslik, karaoke dasturi.

Bugungi kunda yosh avlodga har tomonlama ta'limga va tarbiya berish uzlusiz ta'limga oldidagi eng dolzarb ijtimoiy buyurtmadir. Bunga erishish ta'limga beruvchiga ham, ta'limga oluvchiga ham, ta'limga vositasiga ham yangi-yangi talablarni qo'yemoqda. Kompyuter ilmini bilish, uning imkoniyatlaridan oqilona foydalanish bugungi kun talabidir. XXI asr-axborot texnologiyalari asri hisoblanadi. Axborotlashtirish jarayoni tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan hozirgi davrda davlatimiz ta'limga yangi texnologiyalarni joriy qilish, axborot resurslaridan o'quv jarayonida samarali foydalanishga alohida e'tibor qaratmoqda. Yangilanayotgan ta'limga tizimida yakuniy natija bevosita ta'limga tarbiya jarayonini amalga oshiradigan o'qituvchi mehnatining qanday tashkil etilishiga borib taqaladi. Bu vazifani hal qilish uchun yoshlarni hayotga tayyorlashning yangi texnologiyasi, metod, usul, vositalardan foydalanish lozim bo'ladi. Ta'limga tizimiga qo'yilayotgan ulkan vazifalar esa ta'limga berishga munosabatni, yondashuvni o'zgartirishni talab etadi.

Yangi axborot texnologiyalari konsepsiyasiga turli xil vositalar, xususan telefon, telegraf, telekommunikatsiya, faks, kompyuter va boshqalar orqali ma'lumot uzatishni ta'minlovchi aloqa texnologiyalari kiradi. Bularning barchasini zamonaviy o'qituvchiga qanday yetkazish kerak? Gipoteza: deylik, axborot texnologiyalari nafaqat o'quvchi uchun, balki o'qituvchi uchun ham noyob imkoniyatni yaratadi va pedagogik fan rivojlanib borgan sari, o'qitish usullari va shakllari yaxshilanadi. AKT vositalardan biri bo'lgan kompyuterdan foydalanishni pedagogik jarayonlarga tadbiq etilsa, shubhasiz, o'quvchining darsga bo'lgan qiziqishi ortadi va shu bilan ta'limga samaradorligi ham o'sadi. Bunday vaziyatda o'quvchi ham ko'radi, ham eshitadi, ham kompyuter bilan muloqotda bo'ladi.

Keyingi davrlarda yaratilgan sifatli elektron darslik – davr talabi. O'quv qo'llanmalardagi dasturlar an'anaviy dars tizimiga moslashtirilgan, shu sababli elektron darslik tuzishda noan'anaviy dars usuliga moslab animatsiyali dasturlar, test va krossvordlar, "Ortiqchasini top", "Bu qayer?" singari o'yin uslublaridan foydalanishga katta ahamiyat berishimiz darkor. Elektron darsliklar talab darajasida yaratilishini har bir fan o'qituvchilari o'z zimmasiga olishi shart, deb o'ylayman.

Geografiya darslarida karaoke dasturidan foydalanishni yo'lga qo'yish lozim. Bu usulni interaktiv doska yordamida amalga oshirish samarali natijaga erishish imkonini beradi. Bunda o'quvchining bilim, ko'nikma va malakasi shakllanib boradi va fanga bo'lgan qiziqishi ortadi.

AKT bilan ishslash jarayonida ma'naviyatimizga yot, "ommayi madaniyat" ga xos bo'lgan axborotlarga qarshi kurashish uchun o'quvchilarda ma'naviy immunitetni shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Axborot texnologiyalari ta'limga oid ma'lumotlarni taqdim etish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Rang, grafika, tovush va video texnologiyalarning barcha zamonaviy vositalardan foydalanish haqiqiy faoliyat muhitini yaratishga imkon beradi. Kompyuter o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini sezilarli darajada oshirishi mumkin. AKT o'quvchilarni o'quv jarayoniga jalb qiladi, ularning qobiliyatlarini keng ochib berishga va aqliy faoliyatni faollashtirishga yordam beradi. AKT ni ta'limga amaliyotiga tatbiq etishda, albatta, ijodiy yondashish lozim. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, zamonaviy axborot texnologiyalari yordamida dars o'tish ham yangilik, ham yengillik yaratadi: zarur ko'rgazmali qurollar, tarqatmalarning hammasi kompyuter orqali tayyorlanadi. Bu o'qituvchining darsga tayyoragarlik vaqtini va ko'rgazmali qurollarga sarflaydigan mablag'ini tejaydi. Shuningdek, o'quvchilar yangi bilimlarni olish uchun faol ishtiroy etadilar va fanga qiziqishlari ortadi. AKTdan foydalanib dars

o'tish o'quv samaradorligining keskin oshishiga ko'maklashadi.

O'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, bugungi kun talabini his qiladigan, mantiqiy tafakkurga ega insonlar qilib tarbiyalashimiz uchun ularning dunyoqarishini shakllantirishimiz lozimdir.Ta'lim tizimiga AKTni keng joriy etib,saboq berilsa,yosh avlod zamonaviy texnika imkoniyatlaridan keng foydalana oladigan yetuk kadrалr bo'lib ulg'ayadi.

Foydalilanlgan adabiyotlar:

1. Aripov M. va b.Informatika va informatzion texnologiyalar,Toshkent-2005-yil
2. Eshmuhammedov R.O'quv jarayonida interfaol usullar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash uslubiyati,Toshkent-2008-yil.
3. Haydarov B. va b.q. Ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari.Toshkent- 2002-yil.

TARBIYASI OG'IR BO'LGAN O'SMIRLAR BILAN ISHLASH.

Sufibekova Shaxnoza Abduraxmanovna
Toshkent shahar Yashnobod tuman
230-maktab psixologi.

Annotatsiya: ushbu maqolada tarbiyasi og'ir bo'lgan o'smir o'quvchilar bilan ishslash haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: psixolog, maktab, bilim, ota-onas, o'qituvchi.

Inson umrining o'smirlik bosqichida, bizningcha, asosan ikkita xatarli jihat paydo bo'ladi. Uning bittasi-kattalarga taqlid qilish, ikkinchisi – o'smirning oilada va mактабда nazoratn chetda qolish. Shu ikki jihat katta yoshdagi odamlar e'tiboridan tashqari, o'z oqimida, maqsadga muvofiq, tarzda kechadigan bo'lsa, oqibat tarbiyasi qiyin deb ataluvchi o'smirlar paydo bo'lishiga olib keladi.

Birinchi jihatni tahlil qilib ko'raylik, chunonchi, o'smirlik bosqichidagi o'g'il va qizlarda ilk «kattalik» hissi yuzaga keladi. Bu yoshdagi o'smir munosabat uslubini o'zgartiradi, axloq mazmuni ham keskin o'zgaradi. Kattalarning tashqi qiyofasi, yurish-turishi, ko'zga tashlanadigan ayrim tomonlari o'smir shu davrga tezroq yetish istagini uyg'otadi.

Jumladan modaga qiziqish, o'ziga aro berish, o'zgacha «madaniy» horqdiq chiqarish, mulzamat qilishga intilish kabilalar. Ular ko'pincha talablarga, katta yoshdagi kishilarga, televizor va kinolarda ko'rgandlariga taqlid qiladi. O'z tasavvurida nimani ommabop deb hisoblasa, xuddi shu narsani namuna tarzida qabul qiladi. O'smirda o'z-o'zini va o'zgalarni baholash mezoni ana shu tariqa yuzaga keladi. Shuning uchun unda yangi his-tuyg'ular, orzu-umidlar, sevgi haqidagi kitob solish holatlari ko'zga tashlanadi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, o'smirda dastlab kattalga taqlid qilish odati kuchli bo'ladi. Shuning uchun, ota-onas va yaqin kishilar bu jihatni o'smir huzurida doim esda tutishlari, o'zaro munosabatlarida, yurish-turishlarida, unga namuna bo'larli maqomda turishlarizarur. O'qituvchilar maktab jamoa tashkilotlari rahbarlari haqida ham ayni mulohazani bildirish ma'qul.

Endi ikkinchi jihatga diqqat qilsak, bunda engsh xatarli tomon-o'smirning beqaror yigitchalar bilan muloqotga kirishishidir. Bunday kishilar uni noto'g'ri, egri yo'lga boshlaydilar, o'z shaxsiyatini ko'zlab yashashga o'rgatadilar.

Shuni aytish joizki, bo'sh vaqtini nazoratsiz o'tkazishga o'smir ko'cha-kuyda bevaqt va behuda yuradigan bo'lib qoladi. Bunday sharoitda ayniqsa pulga ruju qilgan o'smir turli xil qonunbuzar ishlarni amalga oshirishga kirib ketishi ehtimoldan holi emas. Shunga ko'ra, har bir ota-onas o'z o'g'il yoki qizining bo'sh vaqtini maqsadga muvofiq o'tkazishni ta'kidlashi zarur. O'smirni bo'sh vaqtlarida nazoratsiz qoldirish noxush kechinmalar sari yetaklaydi.

Bolalari maktabda kelib qayoqqa yuradi, kimlar bilan uchrashadi, o'rtoqlari kim – buni ota-onas albatta bilishi, doimo kuzatib aniqlashi kerak. Agar o'smirning yurish-turishi nazorat qilinmasa, bamaylixotir yurishga o'rganib ketadi va keyin uni bunday xulqdan qaytarib olish qiyin kechadi. Har qanday holatda o'smirni haqorat qilish, uni kaltaklash mutlaqo chramaydi. Aksincha uning salbiy odat va xatti-harakatlari, axloqiy jihatdan aynishlari oqibatini shirin so'z bilan ko'z oldiga keltirib, ishonchli dalillar bilan tushuntirish zarur.

Psixologiya fanida inson xulq-atvoridagi o'zgarish, goho chetga og'ish hodisasi ijtimoiy hayot bilan bog'liqligi haqida umumiyl qonuniyat mavjud. Jahon psixologlari olib borgan tadtiqotlar tarbiyasi qiyin o'smirlarning paydo bo'lishga ijtimoiy muhitdan tashqari pedagogik-psixoloik omillar ham sabab bo'lishini ko'rsatmoqda. O'smirlar harakatlarini izchil va uzluksiz o'rganish, ulardagagi chetga og'ish ko'rinishlari turlicha bo'lishini ta'kidlamoqda. Oiladagi nosog'lom muhit va sharoit ham tarbiyasi qiyin o'smirlarning yashashi va o'qishi uchun imkoniyatlar, qulay sharoitlar yo'qligi uning ruhiy dunyosiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Unda ota-onasidan norzilik hissi kundankunga avj olib ichki tug'yonga aylanadi. Alamdan chiqish ustun kelganda, o'smir ba'zi noxush hatti-haraktgacha borib yetishi mumkin. Biroq u o'zida bu kezda alamli kechinmalarini idrok qilolmaslik, nojo'ya qilmishini darrov payqab olmasligi ham ehtimol. Oilada ota-onas o'rtasida samimiyl munosabatning bo'lmasligi, ichimliklar iste'mol qilinishi, chayqavchilik, sudxo'rlik, xalq mulkini talash kabi nopol ishlar bilan shug'ullanish o'smirning ruhiy dunyosida yomon iz qoldiradi. «Qush uyasida ko'rganini qiladi» deganlaridek, o'smir ham ota-onasi orqasidan ketishi mumkin. Ba'zan esa u oiladagi bunday jirkanch holatni ko'rmaslik uchun o'z uyini tark etgan

hollar turmushda uchrab turadi.

Tarbiyasi qiyin o'smirlar shakllanishining sabablarini yana biri-o'quvchining o'qishga nisbatn salbiy munosabatidir. Bu holning paydo bo'lishiga sabab o'smirning aqli zaifligidir. Jismoniy nogironligi yoki qobiliyatsizligi sabab qilib ko'rsatilishi mutlaqo noto'g'ri. Buning sababi bizningcha, o'smirga o'quv faoliyatni usullari, o'quv ko'nikmalari va malakalarining yetarli darajada tarkib topmpganligi, fikrlash qobiliyatining nisbatan bo'shligi hamda ta'limda uning yana shu xususiyatlari o'quvchi tomonidan inobatga olinmasligidir. Bunday o'smirning bilim va xulq darajsi, odatda o'qituvchilar tomonidan noto'g'ri baholanadi, darsning o'zi ham past saviyada o'tkaziladi. Bu hyech narsa, hyech shubhasiz o'smirni maktabdan bezdirib qo'yishni turgan gap. Shunisi ham borki, o'smirning sinf jamoasi bilan bir xil fikrda bo'lmasligi ular orasida «anglashilmovchilik g'ovini» vujudga keltiradi. Buning natijasida mazkur o'smir jamoa o'rtasida o'z o'rnni yo'qota boradi. Nihoyat u jamoa o'rtasida yakkalanib boradi. Jamoa uni qo'llab quvvatlamagnaligi yoki bepaovoligi sababli o'smir borgan sari dag'al, o'jar, hakslik qilaveradi. Oqg'ibatda jamoa faoliyatiga qo'shilmasdan o'zicha ish tutish rejasini tuzadi. Shu tariqa u o'qishdan va sinf jamoasidan yuz o'girib, yangi ulfatlar bilan aloqa qilish yo'liga kiradi.

Tarbiyasi qiyin o'smir, axloqi butunlay ishdan chiqqan, harakat boshqarish imkoniyatiga ega bo'limgan, jinoyatchi emas. Shuning uchun ularning xulq motivlarini tadqiqot qilish orqali qayta tarbiyalash, shaxsda hukm surib kelayotgan ayrim illatlarni bartaraf qilish imkoniyati mavjuddir. Bu jarayon o'ta murukkab, ota-onadan, o'qituvchilardan, jamoat tashkilotlaridan, mahalla faollaridan katta kuch, sabr-toqat, uzoq mehnat va chuqur izlanishlar talab qiladi.

Tarbiyasi qg'iyin o'smirni qayta tarbiyalashda uning o'zigagina xos bo'lgan xususiyatlarni e'tiborga olish har qaysi o'smirga individual yondashish, uning nimalarga qiziqishi va mayli aniqlash, tarbiyaga mos keladigan alohida usul va choralarini tanlay bilish katta ahamiyatga egadir. Ota-ona ham, o'qituvchilar ham, jamoatchilik vakillari ham bu qoidalarga aml qilsalar, muvaffaqiyatga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E.G'.G'oziev. "O'quvchilarning o'quv faoliyatini boshqarish"
2. E.G'.G'oziev "Tafakkur psixologiyasi".
3. www.ziyonet.uz

HOZIRGI ZAMON PSIXOLOGIYASINING TAMOYILLARI

Shukurova O'g'iloy Umaraliyevna
GulDU Pedagogika va psixologiya
kafedrasi katta o'qituvchisi
Suyunov Azmaddin
GulDU talabasi

Annotatsiya. Maqolada hozirgi zamon psixologiyasi tamoyillarining tarixiy asoslari va shakllari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: bixevoirizm, freydizm, "mustaqillik", "tanqidiylik", shaxsning individual xususiyatlari, hissiy-irodavyi.

Psixologiya fanining rivojlanishi qator bosqichlarni o'z ichiga qamrab olib, bu davrlarda samarali tadqiqot ishlari olib borilgan. Aynan tadqiqot ishlarini samarali bo'lishi uchun fan doirasida tamoyillarni ishlab chiqish uchun zarurat sezila boshladи. Bu boradagi ishlar Amerika va boshqa chet el psixologiyasi yo'nalishlari namoyondalari tomonidan ilgari surildi. XX asr boshlarida bixevoirizm, freydizm yo'nalishlari vujudga kelgan edi. Bixevoirizm yo'nalishi hayvonlarda o'tkazilgan kuzatishlar natijasiga asoslangan bo'lib, uning namoyondalari E.Torndayk va Dj.Uotsonlar hisoblanadi. "Bixevoirizm" ingliz tilida "xulq-atvor" degan ma'noni bildiradi. Bu oqim psixika va ongni inkor qilib, xulq bilan tashqi muhit o'rtaсидаги munosabatlarni, qonuniyatatlarni tekshirishni taklif qiladi. Ularning fikricha, psixologiyaning vazifasi stimulga (qo'zg'atuvchi), ya'ni sezgi a'zolariga ta'sir qilayotgan qo'zg'atuvchiga o'q otish, unga qanday javob reaksiyasi bo'lishini, yoki bunday reaksiyani qanday stimul tug'dirishini oldindan aytib bera olishdan iborat. Bixevoiristlarning formulasi "S -> R" dir.

Freydizm yo'nalishiga venalik psixiatr Z.Freyd asos solgan. Uning fikricha, odam mohiyatiga ko'ra hayvonga o'xshaydi. Odamning xulq-atvori va xarakatlari ikkita tamoyilga: rohatlanish va reallik tamoyiliga bo'ysundirilgan bo'ladi. Bu oqim ham insonning ongiga ishonmaydi Z. Freyd o'zining psixologik nazariyasini odam haqidagi, jamiyat va madaniyat haqidagi umumiy ta'limotga aylantirib, qarb mamlakatlarida katta e'tibor qozondi.

1923-yilda psixologlarning birinchi yig'ilishida K.N.Kornilov psixologiyani qayta qurish vazifasini ilgari surdi. Psixologiya fanini rivojlantirishda judayam katta rol o'ynagan psixologlar quyidagilar: B.Ananев, P.P.Bloński, S.L.Rubinshteyn, L.S.Vigotskiy, R.S.Nemov va boshqalar, shuningdek keyinchalik o'zbekistonda ham yirik olimlar yetishib chiqdi. Ular jumlasiga M.G.Davletshin, E.G.G'oziev, M.Voqidov, V.A.Tokareva, R.Z.Gaynutdinov, V.M.Karimova, G.B.Shoumarov, R.I.Sunnatova, Z.T.Nishonova va boshqalarni kiritish mumkin. Yuqorida nomlari tilga olingan olimlar o'zlarining g'oyalari va milliy mafkuralar bilan yoshlarda tafakkur sifatlaridan "mustaqillik", "tanqidiylik" kabilarni shakllantirishga e'tibor bermoqdalar.

Hozirgi mustaqillik sharoitida psixologiyaga bo'lgan talab-ehtiyoj juda kuchayib ketdi. Yoshlar ma'naviyatini boyitish uchun ularning dunyoqarashi, tafakkuri, irodasi, umuman olganda ongini o'stirish zarur. Buning uchun eksperimental ishlarini kuchaytirishi, ta'lim jarayonini yangi texnologiyalar asosida qayta qurishi lozim. hozirda Respublikamiz universitetlarining psixologiya bo'limlari, kafedra, laboratoriyalari ilmiy fikrlar markaziga aylantirildi.

Mazkur muassasalarda psixologik tadqiqotlar o'tkazilib, psixik jarayonlar, holatlar, shaxsning individual xususiyatlari, hissiy-irodaviy sohasiga doir nazariy va amaliy bilimlar ho'lga kiritildi. Ayniqsa, fan sohasida tadqiqotlar shu darajada ko'paydiki, ular ma'lum qonun qoidaga tayanishi lozim. Shu bois olib borilayotgan izlanishlarga asos bo'lishi uchun tamoyillar ishlab chiqildi. Shunga ko'ra psixologiyaning tamoyillari quyidagicha: 1. Determinizm tamoyili; 2. Ong va faoliyat birligi tamoyili; 3. Psixika va ongning faoliyatda rivojlanishi tamoyili.

Tamoyil - ma'lum faoliyatni bajarishda tayaniladigan dastlabki qoidalar tizimidir. Determinizm tamoyiliga ko'ra, psixika yashash sharoiti bilan belgilanadi va sharoit o'zgarishi bilan o'zgaradi. hayvonlar psixikasining taraqqiyoti tabiiy saralanish bilan, odam psixikasi taraqqiyoti esa ijtimoiy taraqqiyot qonunlari bilan belgilanadi.

Foydalilanilgan adabiyotlar

1. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. — 2-е изд. — СПб.: Питер, 1999.
2. Karimova V.M. Psixologiya T-2002 y

O'ZBEKISTON KELAJAGIDA TA'LIM ISLOHOTLARINING O'RNI

Tashmatova Gulzoda Nimatullayevna
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada Istiqlol yillarda mamlakatimizda ta'lismiz tizimini islohqilish, milliy kadrlar tayyorlashni zamon talablari darajasiga ko'tarish haqida fikr-mulohazalar bildirildi.

Kalit so'zlar: ta'lismi-tarbiya, kashfiyat, fikr, dunyoqarash, ilmiy va texnikaviy.

Har bir davlat kelajagi fuqarolarining intellektual salohiyatiga, madaniyati, buniyodkorligiga tayanadi. Zero, eski ta'lismi-tarbiya asosida yangi jamiyat qurib bo'lmaydi. Shu jihatdan mamlakatimiz kelajagi, shubhasiz kadrlar tayyorlash masalasiga bevosita bog'liq. Yangicha fikrlaydigan, zamonaviy bilimlarni egalagan barkamol, tashkilotchi va zukko kadrlarga ega bo'lish uchun ta'lismi-tarbiya dargohlaridagi sharoitlarni birlinchi navbatda sobiq sho'rolardan qolgan ta'lismi-tarbiya tizimni tubdan o'zgartirish, hozirgi davr talablari darajasiga ko'tarish zarur va muhimligini hayot taqozo etmoqda.

Istiqlol yillarda mamlakatimizda ta'lismiz tizimini islohqilish, milliy kadrlar tayyorlashni zamon talablari darajasiga ko'tarish masalasiga jiddiy e'tibor qaratila boshlandi. Birinchi Prezident Islom Karimov hali davlatimiz mustaqilligni qo'lga kiritmagan kezlardayoq o'z nutqida —Fanga iste'dodli yoshlarning kirib kelishini ta'minlash uchun kompleks tadbirlar turkumini amalga oshirish zarur. Bu borada oliy maktabning, hatto o'rta ta'lismi maktablarining faoliyatini tubdan qayta qurish kerak...|| degan edi. Mustaqilligimiz me'mori o'sha vaqtlardanoq amaldagi sobiq sho'rolar ta'lismi tizimi talabga mutlaqo javob bermayotgani, respublikamiz dadil oyoqqa turib olmog'i uchun unga malakali kadrlar va bunday kadrlarni tayyorlashni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan dastur zarurligini ko'p bor ta'kidlar edi.

Bu borada mustaqillik yillarda O'zbekistonda muayyan ishlar amalga oshirildi. O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidenti Islom Karimov ta'kidlaganidek,—tarixan O'zbekiston Respublikasida shakllangan intellektual salohiyat XXI asr bo'sag'asida o'zining rivojlanish darajasi jihatidan, innovatsion kashfiyotlar, imkoniyatlari bilan hozirgi vaqtida jahondagi ko'pgina rivojlanayotgan mamlakatlardan ilgarilab ketgan. Ilm-fanning jamiyat ijtimoiy taraqqiyotidagi o'rmini belgililar ekan, Yurtboshimiz yuqorida fikrini davom ettirib, —har bir ilmiy yangilik, yaratilgan kashfiyat - bu yangicha fikr va dunyoqarashga turtki beradi||, degan edi.

O'zbekistonda mustaqillik yillarda ilm-fanning rivojlanishi uchun barcha shart-sharoitlar yaratildi. Iqtisodiy qiyinchiliklar hamda o'tish davri muammolariga qaramasdan sovet tuzumi davrida shakllangan ilm-fan infrastrukturasi bir tomonidan saqlab qolindi, boshqa tomonidan uning yanada rivojlanishi uchun huquqiy, ma'naviy, iqtisodiy asoslar yaratildi. Jumladan, O'zbekiston Konstitutsiyasining 42-moddasida—Har kimga ilmiy va texnikaviy ijod erkinligi, madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi kafolatlanadil, deyilgan.

Barkamol avlod ta'lismi-tarbiyasi O'zbekiston davlati siyosatining ustuvor vazifasi hisoblanadi. Zotan, bugun kamol topayotgan yoshlarni jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnikaviy rivojlanishi hamda madaniyatning o'sishini ta'minlovchi asosiy kuch hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, O'zbekistonda mustaqillikning dastlabki kunlaridan jamiyatdagi yangilanish va islohotlar, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, davlatning jahon hamjamiatiga integratsiyalashuvining asosiy bo'g'ini sifatida ta'lismiz tizimini islohqilish bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Ta'lismiz tizimidagi islohotlar - ijtimoiy siyosiy jarayonda mustaqil fikrlaydigan, istiqbolli maqsadlarni aniqlaydigan va ularning yechimini topa oladigan, ijodkor, yuksak kasbiy madaniyatga ega bo'lgan yangi avlod kadrlarini shakllantirishga yo'naltirilgan.

Bugun rivojlanayotgan jamiyatimizga milliy va umuminsoniy qadriyatlarni mukammal egallagan, teran fikrlaydigan, tashabbuskor, jismonan va ma'nан sog'lom, barkamol yoshlar kerak. O'zining oilasiga, xalqiga va Vataniga sadoqatli, barkamol shaxslarni tarbiyalash muammolari doimo davlat va jamoatchilikning diqqat markazida bo'lib kelgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ta'lismi to'g'risidalgi O'zbekiston Respublikasi Qonuni // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi. Toshkent, 1997-yil. 9-son.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risidalgi O'zbekiston Respublikasi Qonuni // O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Axborotnomasi. Toshkent, 1997- yil. 11-12-son.

TA'LIM ISLOHOTLARINING DOLZARB MASALALARI

Tashmatova Gulzoda Nimatullayevna
Guliston davlat universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada 2017-2021 yil O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risidagi farmonida ijtimoiy soha, xususan, ta'lismi va ilm-fan sohalarini takomillashtirish borasida qator vazifalari tahlil qilindi

Kalit so'zlar: yosh avlod, ta'lismi-tarbiya, kashfiyat, fikr, dunyoqarash, ilmiy va texnikaviy.

Mamlakatimizda istiqqlolning dastlabki yillaridan boshlab ta'lismi-tarbiya tizimini tubdan islohqilishga alohida e'tibor qaratilib, farzandlarimizning jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini egallashi, jismonan va ma'nani yetuk insonlar bo'lib ulg'ayishi, ularning qobiliyat va iste'dodini, intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish, yosh avlod qalbida Vatanga sadoqat va fidoyilik tuyg'ularini yuksaltirish borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda.

Prezidentimizning 2017-yil 7-fevraldagagi "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"gi farmonida ijtimoiy soha, xususan, ta'lismi va ilm-fan sohalarini takomillashtirish borasida qator vazifalar belgilangan.

Hujjatda ta'lismi muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, yangi ta'lismi muassasalarini qurish, mavjudlarini rekonstruksiya qilish va kapital ta'mirlash barobarida ularni zamonaviy o'quv va laboratoriya jihozlari, komputer texnikasi, o'quv-metodik qo'llanmalar bilan ta'minlash nazarda tutilgan.

2017-2021-yillarda oliy ta'lismi tizimini tubdan takomillashtirish dasturini ishlab chiqish, o'quv dasturlarini yanada zamonaviylashtirish, pullik xizmatlar ko'rsatish va moliyalashtirishning qo'shimcha manbalarini izlashda oliy o'quv yurtlarining vakolatlarini kengaytirish yo'li bilan ularning mustaqilligi bosqichma-bosqich rivojlantirib boriladi.

Keyingi bir yilda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va Vazirlar Mahkamasining yetmishga yaqin farmon, qaror va farmoyishi qabul qilindi. Bu tom ma'noda ta'lismi tizimidagi o'zgarish va yangilanishlar jarayonini boshlab berdi.

Bunda yoshlarning ulug' ajdodlarimiz merosini o'rganishi, ularga munosib avlod bo'lib voyaga yetishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Ulug' ajdodimiz Muhammad Xorazmiy nomidagi chuqurlashtirib o'qitishga ixtisoslashtirilgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yo'naliishiga oid mакtab tashkil etilishi ham aynan ana shu vazifani amalga oshirishdagi ilk qadam bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-martdagagi "O'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalarini faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori bu borada muhim omil bo'lmoqda. Bu kadrlar tayyorlashda mazkur muassasalarining ulushini oshirish va kafolatlangan ish o'rinnarini yaratish imkonini beradi.

Prezidentimiz soha rahbarlariga bu borada joylarga chiqib qaysi hududga qanday soha bo'yicha mutaxassislar zarurligini o'rganib chiqish vazifasini topshirdi. Ta'lismi muassasalarini bo'yicha amalga oshirilishi lozim bo'lgan chora-tadbirlar ko'plab muhokamalar qilindi. Xususan, oliy ta'lismi muassasalarida o'quv jarayonini takomillashtirish, yoshlarga zamonaviy talablar asosida ta'lismi berish bugungi kunning asosiy masalalaridan biridir. Bu borada oliy ta'lismi muassasalariga bo'ladigan test sinovlarining ochiq va oshkoraligni ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanimgan adabiyotlar

1. O'zbekiston respublikasi prezidentining O'zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida 2017-yil 7-fevraldagagi pf-4947-sonli farmoni

2. 20. Qurbonov SH. Barkamol avlod orzusi (—Kadrlar tayyorlash milliy dasturi ni amalaga oshirish borasidagi publisistik mulohazalar). - Toshkent: SHarq, 1999

O'QUVCHILARDA KOMPETENSIYALARDA SHAKLLANTIRISHDA FANLARARO BOG'LANISHLARDA FOYDALANISH.

Tosheva Marhabo Narzullayevna

Karmana tuman 2-umumta'lim maktabning

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

Alikulova Hilufar Mustafayevna

Konimex tuman 2-umumta'lim maktabning

Rus tili va adabiyot o'qituvchisi

Annotatsiya. Kompetensiiali yondashuv o'qitish maqsadlariga erishish uchun ta'lim mazmunini boyitish o'quv Ta'lim-tarbiya jarayoniga innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish va natijalarini tahlil etishga imkon beradigan umumiyl prinsiplar yig'indisi sanaladi.

Kalit so'zi. Fan va texnika kompetensiyasi, ijtimoiy faol,bilim, ko'nikma va malakalar texnologiya, matematik savodxonlik.

O'zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi 187-sonli "Umumiyo'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida" qaroriga muvofiq uzluksiz ta'lim, xususan umumiyl o'rta ta'lim maktablarining ta'lim mazmuni yangilandi, o'quv dasturlari va o'quv fanlari bo'yicha DTS kompetensiiali yondoshuv asosida qayta ishlandi. Davlatimizning kelgusida jamiyat, fan, ishlab chiqarish va shaxsning mustaqil hayotdagi muammolarni hal etishga qodir yoshlarga bo'lган ijtimoiy ehtiyojini qondirish maqsadida o'quvchilarning o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini yangi kutilmagan vaziyatlarda ijodiy qo'llashga o'rgatish;

Bo'shlangich ta'lim va rustilli va adabiyot mazmunini muammoli o'quv vaziyatlarni yaratish orqali o'rganish asnosida o'quvchilarning fan asoslarini o'rganishga bo'lган ehtiyojlarini qondirish, qiziqishlarini rivojlantirish, shaxsiy sifatlarni tarkib toptirish; O'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini aniq texnologiya ob'ektlarga qaratish va mayjud muammolarni hal etishga o'rgatish orqali DTS bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish barobarida o'quvchilar tomonidan ijodiy faoliyat tajribalarini egallanishiga erishish; O'quvchilarni aniq amaliy faoliyatga tayyorgarligini orttirish orqali kasbga, ijodiy faoliyat tajribalarini rivojlantirish natijasida fan yo'nalishiga yo'llash; Bo'shlangich ta'lim va Rustilli va adabiyot darslarda o'zlashtirilgan ilmiy-nazariy bilimlarini aniq va jarayonli muammoli vaziyatlarda amaliyotda qo'llash orqali o'quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlash imkoniyati mayjud. Kompetensiaviy yondashuvga asoslangan o'qitishning asosiy mohiyati texnologiyadan tashkil etilgan ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilar tomonidan egallangan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy hayoti davomida, shuningdek, kelgusida kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida qo'llay olish kompetensiylarini shakllantirishga yo'naltirish sanaladi. O'quvchilar kelgusida hayoti davomida shaxsiy, ijtimoiy, iqtisodiy va kasbiy munosabatlarga kirishishi, jamiyatda o'z o'rnini egallashi, mazkur jarayonda duch keladigan muammolarning yechimini hal etishi, eng muhimi o'z sohasi, kasbi bo'yicha raqobatbardosh bo'lishi uchun zarur bo'lган tayanch kompetensiylarga ega bo'lishi lozim. Mazkur kompetensiiali yondoshuv asosida shakllantirilgan DTS amaliyotga joriy etish ta'lim-tarbiya jarayonining boshqa tarkibiy qismlari: o'qitish metodlari, vositalari va shakllarini innovatsiya kiritish orqali modernizatsiyalashni talab etadi. Jahonning rivojlangan mamlakatlarining ta'lim tizimidagi ilg'or tajribalarni o'rganish uzluksiz texnologiya ta'lim jarayoniga kompetensiiali yondashuvni tatbiq etish zarurligini ko'rsatdi. Ma'lumki, umumiyl o'rta ta'lim maktablari zimmasiga ta'lim-tarbiya jarayoni orqali o'quvchilarda tayanch kompetensiylar, jumladan, kommunikativ, axborot bilan ishlay olish, shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiysi, ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiysi, umummadaniy kompetensiylar, matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalish kompetensiylarini tarkib toptirish vazifasi yuklatilgan. Bo'shlangich ta'lim mazmunini tanlash va metodik ta'minotini yaratishda o'quvchilarning qiziqishlarini orttirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish, axloqiy, g'oyaviy-siyosiy, ekologik muammolarni hal etish, didaktik jihatdan qayta ishlangan o'zida o'quvchilarning avval o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalarini yangi kutilmagan vaziyatlarda qo'llash, o'zlarining hayotiy tajribalari, kuzatishlari yuzasidan ilmiy xulosalar chiqarishga imkon

beradigan o'quv topshirqlari bo'lismiga e'tibor qaratish; Bo'shlangich darslarda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda asosiy maqsad o'quvchilarda DTS bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish, shuningdek, axborot bilan ishlash, kommunikativ ko'nikmalarni egallah, matematik savodxonlik, ijtimoiy faoliyitka ega bo'lism, o'quv muammolarini mustaqil hal etishga doir tajribalarni egallahlariga sharoit yaratish; Ta'lim-tarbiya jarayoniga kompetensiyali yondashuv o'qitish maqsadlariga erishish uchun ta'lim mazmunini boyitish o'quv jarayonini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish va natijalarini tahlil etishga imkon beradigan umumiyl prinsiplar yig'indisi sanaladi.O'quvchilarning mustaqil hayotdagi turli faoliyat va yo'naliшlardagi muammolarni o'zlashtirgan bilim, ko'nikma va malakalar, o'zlarining hayotiy tajribalari, kuzatishlari, shaxsiy xulosalariga asoslanib hal etish, muammoli vaziyatlarda talab etiladigan faoliyatni maqsadga muvofiq bajarish qobiliyatlarini rivojlantirish; Ta'lim-tarbiya jarayonining natijalari mazkur jarayonning muayyan bosqichida erishilgan natijalar, ya'ni o'quvchilar tomonidan kompetensiyaga asos bo'ladigan egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirganlik darajalariga qarab baho berish; Kompetensiyali yondashuvda – o'qitish maqsadlar o'quvchilar tomonidan o'z-o'zini anglash, ta'lim-tarbiya jarayonida o'quv maqsadlariga erishish yo'llarini tushunish, o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini faollashtirish, o'quvchilarning shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish orqali jamiyat va mustaqil hayotga moslashuvi, ijtimoiylashuvi kabi ustuvor yo'naliшlarni mo'ljallash nazarda tutish zarur. Tayanch kompetensiyalar – umumiyl o'rta ta'lim maktablari o'quv rejasidan o'rinn olgan barcha o'quv fanlari mazmuni va o'qitish jarayoni orqali tarkib toptiriladigan kompetensiyalar sanaladi.Umumiy (predmetli) kompetensiyalar- o'quv rejadan o'rinn olgan ijtimoiy-gumanitar, tabiiy-matematik va amaliy o'quv fanlarni o'qitishda o'zaro fanlararo bog'lanishlarni amalga oshirish orqali tarkib toptiriladigan kompetensiyalar nazarda tutiladi. O'quvchilarda tayanch, umumiyl va fanga doir xususiy kompetensiyalarni tarkib toptirishda Blum taksonomiyasini asosida shakllantiriladigan o'quv maqsadlari muhim o'rinn tutadi. Bo'shlangich ta'lim ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalar, jumladan, o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan texnologiyalardan foydalanisho'quvchilarning shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasini tarkib toptirish imkonini beradi.Xususiy Bo'shlangich ta'lim kompetensiyalar –texnologiya ta'lim-tarbiya jarayonida DTS bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma va malakalar asosida tarkib toptiriladigan kompetensiyalar hisoblanadi.Bo'shlangich ta'lim fanidan o'quvchining kompetensiyasi – biologiya fani bo'yicha egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini kundalik hayotida duch keladigan amaliy va nazariy masalalarni yechishda foydalanish va amaliyotda qo'llay olish qobiliyatidir. Bo'shlangich ta'lim o'qituvchisi o'quvchilarda yuqorida qayd etilgan tayanch kompetensiyalarni tarkib toptirish maqsadida o'quv fani mazmunini tahlil, etishi, o'qitishning barcha shakllari: dars, darsdan tashqari ishlar, ekskursiyalar va sinfdan tashqari mashg'ulotlarda olib boriladigan ishlarni tizim va bir-biriga uzviy ravishda amalga oshirishni loyihalashi lozim. Bo'shlangich darslarida didaktik o'zin texnologiyasining konferensiya, matbuot konferensiysi, o'zin mashqlar, hamkorlikda o'qitish texnologiyasining kichik guruhlarda ishlash, komandada o'qitish, "arra" yoki "zigzag", "Birgalikda o'qiymiz" metodlari, muammoli ta'lim texnologiyasini "Aqliy hujum", "Keys-stadi" metodlaridan foydalanish orqali o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni tarkib toptirish barobarida kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyati mavjud. Bo'shlangich ta'lim o'qituvchisi ta'lim tarbiya jarayonida o'quvchilarda yuqorida ko'rsatilgan kompetensiyalarni har bir mavzuni o'rganish jarayonini loyihalashda dastlab shu mavzu mazmunidagi bilim, ko'nikma va malakalar asosida tarkib toptiriladigan tayanch, umumiyl va xususiy kompetensiyalarni belgilashi, darsning texnologik xaritasida mazkur masalalar o'z ifodasini topishi zarur. Shu bilan birgalikda ta'lim-tarbiya jarayonida xususiy texnologiya kompetensiyalarni tarkib toptirish yo'llarini, ya'ni rustilli va adabiyot ta'lim-tarbiya jarayonida DTS bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma va malakalar asosida tarkib toptiriladigan kompetensiyalarni aniqlashi lozim.Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarda tayanch, umumiyl va fanga doir xususiy kompetensiyalarni tarkib toptirish muammosi o'qituvchilarning kasbiy pedagogik kompetensiyalariga aniqlik kiritish, pedagogik kadrlarni tayyorlash va malakasini oshirish jarayonida kompetensiyaviy yondashuv talablari asosida kurslarning mazmunini yangilash, shu asosda o'qitishni tashkil etish va boshqarish davr talabi sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Mirziyoev Sh.M. "Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz" mavzusidagi O'zbekiston Respublikasi
2. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob halqimiz bilan birga quramiz. – T.: "O'zbekiston", 2017.-488 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagи PF-4947-sonli "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha harakatlar strategiyasi to'g'risida" Farmoni. – T.: O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2017 y., 6-son, 70-modda.
4. Sharipov S.S., Qo'ysinov O.A., Abdullaeva Q. Texnologiya: Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 7-sinfi uchun darslik. – T.: "Sharq", 2017.-240 b.
5. Tohirova O.O. Texnologiya fanini o'qitishda zamонави yondashuvlar va innovatsiyalar. // O'quv moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. – T.: TDPU, 2018.-136 b.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMLARINI TEKSHIRISH USULLARI

Toshmatova Dilfuza Abdulhamidovna

Namangan viloyati Norin tumani XTB ga qarashli
25-umumi o'rta ta'lif matabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Toshmatova Feruza Abdulhamidovna

Namangan shahar 37-umumi o'rta ta'lif
matabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinfda ona tili darslarini tashkil qilish, darslarning samaradorligini oshirishda o'quvchilar bilimlarini tekshirish va nazorat qilish usullari haqida malumot berilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, nazorat, tekshirish, bilim, ko'nikma, takrorlash, baholash, yozma, og'zaki, dastur, boshlang'ich ta'lif.

Davrning dolzarb talablari va jamiyat taraqqiyoti bilan barobar rivojlanib boruvchi ta'lif tamoyillariga asoslanib, jahon tajribasiga tayangan holda O'zbekiston Respublikasidagi boshlang'ich ta'lif tayanch o'quv rejasi doirasiga ona tili, matematika, o'qish ta'lif sohalari kiritiladi. Uzluksiz ta'lif tizimida boshlang'ich ta'lif muhim bosqich hisoblanadi va unda ona tilini o'qitish asosiy o'rinn egallaydi. Ona tili dasturi quyidagi bo'limlarni o'z ichiga oladi:

1. Savod o'rgatish, nutq o'stirish.
2. Sinfda va sinfdan tashqari o'qish va nutq o'stirish.
3. Fonetika, grammatika, imlo va nutq o'stirish.

Boshlang'ich sinflarning ona tili ta'limi o'quvchilarda nutq faoliyatining asosiy turlarini o'stirish bilan bir qatorda, quyidagi muhim masalalarini hal etishni ko'zda tutadi.

Boshlang'ich sinflarda ona tilidan beriladigan bilimlar mazmunini o'zbek tilining tovush tulishi va yozma nutqda tovushlarni ifodalash usullari haqidagi; so'zlarning o'zgarishi va gapda so'zlarning bog'lanishi haqidagi, so'zlarning morfemik tarkibi va so'z yasalishi, so'zlarning leksik-semantik guruhi haqidagi; o'zbek tilining to'g'ri yozuv qoidalarini va tinish belgilarining ishlatalishi haqidagi bilimlar tashkil etadi. Berilgan bu bilimlar o'quvchilar nutqini o'stirishga xizmat qiladi. Ona tili o'qitishning mazmuni va metodlari o'quvchilarga dastur talab qilgan hajmda puxta bilim berish, ko'nikma va malakalar hosil qilshga ko'maklashishi lozim.

O'qituvchining o'qitish jarayonini nazorat qilib borishi, o'quvchilar bilimini tekshirishi va baholashi o'qitish jarayonining majburiy elementidir. Tekshirish bilimlarni mustahkamlash va aniqlashtirishga xizmat qiladi, chunki uzoq vaqt tekshirishsiz qolgan bilimlar oson unutiladi. Bilimlarni takrorlash - yangilarini o'rganish uchun tayanchdir. Boshlang'ich ona tili darslarida o'tilgan materiallarni takrorlash va umumlashtirish yangi mavzuni o'rganish jarayonida va uni o'rganishdan keyin, shuningdek har bir chorak hamda yil oxirida o'tkaziladi. Dars vaqtida mashqlar bajarilayotganda, qiziqarli savollarga javob berilayotganda bilimlarni individual yoki umumiy tekshiriladi.

Tekshirish turlaridan biri o'quvchilar bilimini og'zaki hisobga olishdir, u har bir darsda butun sinfni umumiy so'rash yoki ayrim o'quvchilardan individual so'rash ko'rinishida o'tkaziladi. Umumiy so'rashning ahamiyati shundaki, bunda javob berishga ko'proq sondagi o'quvchilarini jalb qilish va sinf e'tiborini ushlab turish imkoniyati bo'ladi. Biroq ayrim savollarga olingan javoblar har bir o'quvchi bilimlarining chuqurligini aniqlashga imkon bermaydi va ularga o'z fikrlarini ravon hikoya tarzida bayon qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga halaqt beradi. Shuning uchun ham individual so'rash ya'ni ayrim o'quvchining ravon hikoyasi -so'rashning asosiy turi hisoblanadi. So'rash jarayonida o'qituvchi o'quvchilarning bilimlari naqadar aniqligi va fahmlab olinganligini, ularning o'rganilayotgan mavzu to'g'risidagi tasavvur va tushunchalarning qanchalik to'g'ri ekanligini aniqlash kerak bo'ladi. Shunga ko'ra materialning faqat og'zaki bayon qilinishi bilan qanoatlanib qolmaslik kerak. Talab qilish kerakki, o'quvchilar javoblarida kuzatish nati-jalaridan foydalanishsin, o'z hikoyalarini o'qituvchi materialni tushuntirishda foydalangan jadval, model va boshqa o'quv qurollarini ko'rsatish bilan birga olib borsinlar.

Bilimlarni og'zaki tekshirish. Alovida o'quvchidan so'rashning butun sinf bilimlarini mus-

tahkamlashga yordam berishi munosabati bilan sinf e'tiborini har bir javobga qaratilishiga erishish kerak. Sinf e'tiborini faollashtirish uchun savolni butun sinfga berish, keyin tayinli o'quvchini javobga chiqarish lozim. Bu barcha o'quvchilar diqqatini to'plashga va materialni xotirada tiklashga majbur qiladi. Bundan tashqari javob beruvchi o'quvchi yo'l qo'ygan xato va noaniqlikni tuzatish uning javobini to'ldirish va qo'shimcha savollar berish uchun butun sinfga javobni kuzatib borishni taklif qilish kerak. O'qituvchi javob berayotgan o'quvchiga e'tibor berish bilan birga butun sinfni o'z nazorati ostida ushlab turishi lozim. O'quvchilar e'tiborining bo'shashganligini o'z vaqtida payqash va uni tiklash usullarini topish, chekinish harakatlarini o'z vaqtida payqash va bartaraf qilish g'oyat muhimdir.

Bilimlarni yozma tekshirish. Tekshirishning bu turi savollarga yozma javob berish yoki yozma topshiriq bajarish tarzida o'tkaziladi. Yozma ish uchun tezis tipidagi dasturlashtirilgan topshiriqlar, raqamli diktantlar, dasturlashtirilgan kartochkalardan foydalanishi mumkin.

Bilim, o'quv va ko'nikmalarini baholash. O'quvchilarning og'zaki javoblari ularning bilimlarini aks ettiradi va o'qituvchi tomonidan har bir o'quvchining qanday o'zlashtirayotganligini, u o'quv materialini qanchalik egallaganligini ko'rsatuvchi baholar bilan qadrlanadi. Shuning bilan birga ular ma'lum darajada o'qitishning sifatini ham aniqlaydi, chunki o'quvchilar bilimi uning asosiy o'lchovidir.

Bilimlarni baholash intensivligini oshirish uchun bir necha o'quvchilardan bir vaqtida so'rash uslubini qo'llash mumkin. Masalan: bir o'quvchi sinf oldida o'qituvchiga javob beradi, 2-3 o'quvchi doskada mashqlar bajaradi, bir necha o'quvchi didaktik dasturlashtirilgan kartochkalar bilan ishlaydi.

O'quvchilar bilimini baholashda materialni ular qanchalik aniq va ravon tushunganliklari, javobning aniqligi va to'liqligi, shuningdek uning shakli ya'ni bilimni bayon qilishning izchilligi va to'g'riliqi hisobga olinadi.

Shunday qilib ona tili darslarni o'qitish jarayonida o'quvchilar bilimini tekshirish usullari ularning bilim darajalarini nazorat qilishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. K.Qosimova Ona tili o'qitish metodikasi.
2. K.Abdullayeva Yangi pedagogik texnologiyalar.
3. Yu.K.Babanskiy O'qitish jarayonini optimallashtirish.

**ILMIY DUNYOQARASH, KADRLARDA MILLIY ONG, MAFKURA VA
DEMOKRATIK TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH.**

Tuliyeva Zarina Xudoyqulovna

Navoiy viloyat Nurota tumani

58 -umumi o'rta ta'lim matabining

Ona tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Yosh avlodda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish hamma davrlarda millatning ilg'or kishilari diqqat markazida bo'lib kelgan. Insoniyat boshidan kechirgan barcha tuzumlarda davrning o'qimishli, ziyoli, bilimdon kishilari dunyo ilm faniga umuminsoniy madaniyatiga salmoqli hissalarini qo'shganlar.

Kalit so'zlar. Kant, F. Gegel, L. Feyerbax, A. Shopengauer, al-Kindiy, G'azzoliy, Beruniy, Xorazmiy, Naqshbandiy, umuminsoniy madaniyat, ilmiy dunyoqarash.

Bilim ilmiy dunyoqarashning asosi bo'lib hisoblanadi. Bilim olish, albatta, yoshlikdan boshlanadi. «Yoshlikda olingen ilm toshga o'yilgan naqshdir», - deydi dono xalqimiz. Bilimli kishi hech qachon tarix sahifalaridan, xalqimizning qalbidan o'chmaydi. Shunday kishilar qatorida Sharq musulmon dunyosi mutafakkirlaridan al-Kindiy, G'azzoliy, Beruniy, Xorazmiy, Naqshbandiy, Yassaviylarni, G'arb allomalari I. Kant, F. Gegel, L. Feyerbax, A. Shopengauerlarning nomlarini tilga olmasdan bo'lmaydi. Eng buyuk allomalaru donishmandlar, o'zlarining noyob asarlari, ta'limotlari bilan insoniyat rivojiga ulkan hissa qo'shganlar. Ular umrlarini ilmu fanga bag'ishlab, bu yorug' olamdan ketar chog'i «hayot ilmini chuqr egalladingizmi?», degan savolga «hech narsa bilmay ketyapman», - degan ekanlar. Ne ajab, hayot ilmi sirli va murakkabki, anglab yetmoqqa butun insoniyat umri ham etmaydi. Dunyoqarash, uning shakllari. Bilim ilmiy dunyoqarashning assosi. Dunyoqarash faqat insongagina xos xususiyat bo'lib, hayvonot dunyosi boshqa narsa, buyumlar va mavjudodlar uchun bu hol yotdir. Ularda dunyoqarash kishilarning olam va uning o'zgarishi, rivojlanishi haqidagi ilmiy falsafiy, siyosiy, huquqiy, axloqiy, estetik diniy, qarashlari va tasavvurlari tizimidan iborat. Demak, dunyoqarash bu olam haqidagi yaxlit umumiylashtirilgan bilimlar to'plamidir. Kishilar tevarak-atrofdagi narsa va hodisalar to'g'risida qancha ko'p ma'lumotlarga, bilimga ega bo'lsa, ularning dunyoqarashi ham shu darajada mukammal va puxta bo'ladi. Avvalo ta'kidlash lozimki ilmiy dunyoqarash turlicha bo'ladi. Turli kasb egalari turli xil dunyoqarashga ega bo'ladi. Dunyoqarash kishilarda olam haqida yaxlit umumiylashtirilgan bilimlar, g'oyalar turkumini hosil qiladigan, ularni muayyan ijtimoiy guruuhlar, sinflar, siyosiy partiyalar, ommaviy harakatlar, davlatlar maqsadidan kelib chiqib baholaydigan va shunga qarab hayotdagi o'z o'rmini, amaliy faoliyat yo'nalishlarini, maqsadlarini aniqlab olishga imkoniyat beradigan ko'p qirrali va sermazmun tushunchadir. Dunyoqarashning ikkita darajasi mavjuddir. Birinchisi, kishilarning kundalik hayotiy amaliy tajribasi hamda kasbiy faoliyati asosida to'plangan bilimlar, tasavvurlar, qarashlar tashkil qilsa, ikkinchisini ilm-fan tufayli to'plangan nazariy bilimlar, g'oyalar yig'indisi tashkil etadi. ularning ikkalasi bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lib, bir-birini to'ldiradi. Dunyoqarash ijtimoiy borliqning in'ikosidir. Unda ijtimoiy turmush aks etadi va u ijtimoiy tuzumga bog'liq bo'ladi. Dunyoqarashning doimo o'zgarib, rivojlanib turishi uning tarixiy turlarining almashuvida yaqqol namoyon bo'ladi. Hozirgi kunda kishilarning ongi dunyoqarashida yangicha fikrlash yo'sini mustahamlanmasa, milliy istiqlol g'oyasi, mazmuni va mohiyati ularga tushuntirilmasa katta o'zgarish sodir bo'lmagligi mumkin. Hozirgi muhim dolzarb masalalardan biri kishilarning eskicha dunyoqarashini o'zgartirish, iqtisodiy, siyosiy, madaniy jabhalarda fikrlashni o'rgatish, mustaqillikni mustahkamlashda o'z haq-huquqlarini anglab olish va noo'xshov holatlarning hayotga kirib qolmasligiga qarshi kurashishga undashdan iborat. Milliy ong va mafkurani shakllantirish hozirgi kun talabi ekan, bu tushunchalar mohiyatini ham chuqr bilishimiz zarur. Milliy ong va mafkura. Ongni arabcha «aql» so'zidan olingen, deb ta'kidlaydi bir qator olimlar. Lekin ong va aql iboralari o'rtasida farqlar ham bor. Odamning fikrlash qobiliyati nazarda tutilganda, ong va aql atamalari bildirgan ma'nolar bir-biriga mos keladi, ong ham, aql ham odam miyasining mahsulidir. «Odam onglaydi (anglaydi), aql yuritadi, fikrlaydi. Ong, shuningdek, kishining ruhiy, ruhoniy, siyo siy, falsafiy nuqtayi nazarlari, diniy, badiiy qarashlarining ham -majmuyi hisoblanadi».1 Milliy ong - bevosita har bir millat yoki elatning uzoq tarixiy etnogenez davri, turmush tarzi, iqtisodiy ishlab

chiqarish usuli, diniy e'tiqodlari, madaniyati, boshqa xalqlarning o'zaro ta'siri tufayli shakllangan dunyoqarashi, iqtisodiy, siyosiy-ijtimoiy va madaniy-ma'naviy sohalarda faollik darajasi. «Milliy ong - O'zbekiston mustaqilligini mustahkamlashning samarali omillaridan biridir». Milliy ongi davr talabi darajasiga ko'tarish uchun davlatimizda katta ishlar amalga oshirilmoqda. Bunda ta'lim-tarbiya muassasalarining roli ayniqsa muhimdir. Mafkura (arabcha «mafcura» - nuqtayi nazarlar va e'tiqodlar tizimi, majmuyi) - jamiyatdagi muayyan siyosiy, huquqiy, axloqiy, diniy, badiiy, falsafiy, ilmiy qarashlar, fikrlar va g'oyalar majmuyi. Mafkura ijtimoiy borliqning, ya'ni keng ma'noda jamiyat hayotining ma'naviy-siyosiy in'ikosidir, uning inson ongida aks etishi, inson tomonidan anglanib, bir butun tizim holiga keltirilishi va bu tizimning amaliy faoliyatda nazariy asos hamda ruhiy tayanch bo'lib xizmat qilishidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Milliy istiqlol g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. (Ma'ruza matnlari uchun materiallar). T., «Yangi asr avlodи», 2001.
2. Pedagogika. Ma'ruzalar matni. N.G'aybullayev va boshqalar. T., 2000.
3. www.ziyouz.com

МАКТАБ О'QUVCHILARIDA OG'ZAKI NUTQ MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH ASOSLARI

O'ktamova Gulbahor Nu'monovna
O'zbekiston tumani XTB metodisti,

Tel: +99891 688-02-88

Turanova Safiyaxon Ismoilovna
Farg'onha viloyati O'zbekiston tumani
58-umumiyoq o'rta ta'lif maktabi
boshlang'ich sinf o'qtuvchisi

Annotatsiya: mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining og'zaki nutqini o'stirish va rivojlantirish masalalari keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: nutq o'stirish, fikr, tafakkur, propedektiv mashq, nutq madaniyati.

Nutq o'stirish uch yo'naliishda: so'z ustida ishlash, so'z birikmasi va gap ustida ishlash, bog'lanishli nutq ustida ishlash orqali amalga oshirilishi metodik adabiyotlarda qayd etilgan. Nutq fikrni bayon etish vositasi bo'libgina qolmay, uni shakllantirish quroli hamdir. Fikr nutqning psixologik asosi vazifasini bajaradi, uni o'stirish sharti esa fikrni boyitish hisoblanadi. Aqliy faoliyat tizimini egallash asosidagina nutqni muvaffaqiyatli o'stirish mumkin. Shuning uchun o'quvchilar nutqini o'stirishda materialni tayyorlash, takomillashtirish, mavzuga tegishlisini tanlash, joylashtirish va mantiqiy fikrashga yo'naltiradigan ish turlariga katta ahamiyat beriladi.

Nutqda fikr shakllantiriladi, shu bilan birga, fikr nutqni yaratadi. «Nutq tafakkur bilan chambarchas bog'langandir. Nutq bo'lmasa, tafakkur ham bo'lmaydi, til materiali bo'lmasa, fikrni ifodalab berib bo'lmaydi». Fikrni nutqiy shakllantirish uning aniq, tushunarli, sof, izchil, mantiqiy bo'lishini ta'minlaydi. Tilni egallash shu tilning fonetikasini, lug'at tarkibini, grammatik qurilishini bilib olish, fikrni takomillashtirish uchun, tafakkurni o'stirish uchun shart-sharoit hozirlaydi. Bilimlar, dalillar, har xil axborotlar tafakkurning ham, nutqning ham materialidir. Nutq tafakkur jarayonini o'rganishning muhim vositasi bo'lib xizmat qiladi. Nutqdan o'quvchi fikriy rivojining asosiy o'lcovlaridan biri sifatida foydalaniadi. O'quvchining barcha o'quv predmetlaridan materialni o'zlashtirishi va umumiyoq aqliy rivojlanish haqida fikr yuritganda, u yoki bu mavzuni o'quvchi o'z nutqida (axborotida, qayta hikoyalashda, savollarga bergen javobida) qanday bayon eta olishiga qaraladi. Demak, nutqni tafakkurdan ajratib bo'lmaydi, nutq tafakkur asosida rivojlanadi; fikr nutq yordamida pishib yetiladi, yuzaga chiqadi. Ikkinchini tomonidan, nutqning o'sishi fikrni shakllantirishga yordam beradi va takomillashtiradi.

Propedektiv mashqlar sistemasi boshlang'ich sinflar grammatika va imlo programmasining bosqichli izchillik prinsipi asosida tuzulishiga mos keladi. Amaliy ishlardan natijasida bolalarda ma'lum nutq tajribasi, til hodisalarini, so'zni, uning tarkibi va yasalishini, boshqa so'zlar bilan bog'langanda o'zgarishini kuzatish tajribasi to'plana boradi. Mana shu tajribalar asosida o'quvchilar nazariy umumlashmalarni o'zlashtiradilar, bular asosida esa grammatik tushuncha va orografik qoidalar shakllanadi.

O'quvchilar nutqini o'stirish boshqa o'quv predmetlaridan o'tkaziladigan mashq'ulotlar bilan ham uzviy ravishda bog'lanadi. Ona tili darslarida o'quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar; ular kuzatishni, o'ylashni va ko'rganlari, eshitganlari, o'qiganlari haqida to'g'ri bayon qilishni o'rganadilar. Ona tili darslari bolalar lug'atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to'g'ri tuzishni o'rgatadi.

O'qish darsi va u bilan bog'liq holda olib boriladigan kuzatish, ekskursiya o'quvchilarga tabiat hodisalarini, kishilar hayoti va mehnati haqida, axloq qoidalarini, boshqa kishilar bilan muomala qilish haqida bilim beradi. Bu darslarda bolalar nutqiga, uni shakllantirish va o'stirishga keng imkoniyat mavjud. SHe'r, maqolalarni o'qish, o'qilganlarni qayta hikoyalash, ekskursiyada, predmet va tabiat hodisalarini kuzatish vaqtida ko'rganlarini hikoya qilish o'quvchilar og'zaki nutqini o'stirish vositasidir. Ona tili darslarida esa yozma nutqni o'stirish uchun keng imkoniyatlarni mavjud. Grammatikani o'rganish va o'qish darslarida o'quvchilar bajaradigan so'z birikmasi, gap tuzish, bayon, inshoga doir turli xil mashqlar nutqiy malakalarni egallahda ularga yordam beradi.

Grammatika va to'g'ri yozuv darslarida tilni maxsus o'rganish bilan bolalar alohida tovush, bo'g'in, so'z va gaplarni eshitishga va aytishga o'rganadilar. Ular narsa, harakat, belgi bildirgan

ko‘pgina so‘zlarni, shuningdek, tovush, harf, bo‘g‘in, so‘z, o‘zak, qo‘s Shimcha, so‘z turkumi, ot, sifat, fe‘l, son, olmosh, bog‘lovchi, gap, gap bo‘lagi, darak gap, so‘roq gap, undov gap singari juda ko‘p yangi atamalarni bilib oladilar.

O‘quvchilar tabiatshunoslik darslarida va ekskursiya vaqtida ko‘rgan narsalarini o‘qituvchi yordamida guruhlaydilar, ularni o‘zaro taqqoslab, o‘xshash va farqli tomonlarini topib aytadilar. Bular, o‘z navbatida, tabiatga oid ayrim tushunchalarni aniq bilib olishga imkon beradi va tafakkurni o‘stiradi. Tabiat hodisalari va predmetlarni idrok etish bilan bolalar ongida tabiatshunoslikka oid tushunchalar hosil bo‘ladi. Bu tushunchalar ta’lim jarayonida yo narsalarni (*daraxt, olma, shaftoli, o‘rik, olxo‘ri, gul, o‘t kabi*), yo ularning belgisini (*mevali, mevasiz; achchiq, nordon, shirin; qizil, oq kabi*), yo harakatini (*daraxt o‘sadi, qush uchadi, bulbul sayraydi kabi*) ifodalovchi so‘zlar bilan bog‘lanadi.

O‘quvchilar nutqini o‘stirishda o‘qituvchining nutq madaniyati katta ahamiyatga ega. O‘qituvchi barcha darslarda, sinfdan va maktabdan tashqari mashg‘ulotlarda faqat orfoepik talaffuz va adabiy til me’yorlariga rioya qilgan holda ifodali, ta’sirli so‘zlashi, shuningdek, har doim o‘quvchi daftariga, barcha hujjatlarga husnixat va imlo qoidalariga rioya qilgan holda yozishi zarur. Bu bilan u bolalarni ifodali so‘zlashga, xatosiz, chiroyli yozishga o‘rgatadi, tilga sezgirlikni uyg‘otadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Иванов П. И. Умумий психология. –Т.: «Ўқитувчи», 1997. 306 - бет
2. Рождественский Н. С., Кустарева В. А. Методика начального обучения русскому языку. - М.: «Просвещение», 1965. 297-бет.
3. Qosimova. K. Boshlang‘ich sinflarda imlosi qiyin so‘zlarni o‘rgatish. T.: 1964.
4. Safarova. R. Nutqiy ko‘nikmalarni tekshirish asoslari. //Boshl. ta’l. jurnali. Toshkent, 1997. №5. 10-11-betlar.

YAGONADIR VATANIM MANIM

Umirova Diyora va Muhitova Nafosat
Samarqand davlat chet tillari Instituti
Xorijiy til va adabiyot (Ingliz tili 2)
fakulteti 2-bosqich talabalari:

Kalit so'zlar: Vatan, ravnaq, farovon hayot ,bilim, salohiyat.

Men shu yurtda tug'ildim o'sdim. Shu yurtda tug'ilib kamol topayotganimdan benihoyat baxtiyorman. O'zbekiston mening- Vatanim.

Vatan insonning kindik qoni to'kilgan tuproq, uni kamol toptiradigan tabbarruk go'shadir. Vatanim mening g'ururim ramzidir. Men ona vatanim timsolida dunyodagi eng go'zal va betakror yurtni ko'raman. Shu bilan birga o'zimning, ota-onamning, xalqimning baxtini, farovon erkin hayotni ko'raman.

Vatan ozod bo'lsa xalqim xam erkin, ozod, farovon yashaydi. Men shu serquyosh o'lkada yashar ekanman, yurtimning yuksalishi , rivojlanishi uchun, yurtimning obro'-e'tiborini yanada yuksaklikka ko'tarish uchun milliy taraqqiyotimizni yanada ko'tarishimiz uchun o'qib o'rganib, bor imkoniyatlardan foydalanishimiz kerak ekanligini his qilaman. Prazidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev Vatan ravnaqi yo'lida timay izlanayotgan muhim choratadbirlarni hayotga tadbiq qilayotgan ekanlar, biz yoshlar ham bor kuch bilimimizni jonajon O'zbekistonimizning kelgusida bundanda yuqori pog'analarga chiqishi uchun sarflashimiz darkor. Zero Vatan ravnaqi, avvalo uning farzandlariga, bog'liqdir.

Allohga shukurki, biz yashayotgan yurt-jannatmakon, osmonimiz musaffo, hammayoqda tinchlik, Shu o'rinda birinchi prazidentimiz Islom Karimov so'zlari yodga keladi: "Mening istagim shu-hudoning o'zi yurtimizni, xalqimizni yomon ko'zlardan, hasadlardan asrasin! Shu yurtda yashayotgan har qaysi oila, har qaysi inson, har qaysi yurtdoshimiz baxtli bo'lsin, tinchlik va omonlik ularga hamisha yor bo'lsin"

Albatta biz o'qib – o'rganib, o'z iqtidorimizni, yurtimizning gullab yashnashi uchun sarflaymiz, ko'ngildagidek keng shinam xonalarda tahsil olishimiz uchun Vatanimiz tinch osuda bo'lmog'I lozim. Zero, yurt tinchlik dunyodagi eng buyuk boylik hisoblanadi. Agar tinchlik bo'lsa, hamma erkin nafas oladi, nimaki ezgu niyat bo'lsa ularning barchasini amalga oshirish imkoniyati paydo bo'ladi.

Yurtimizning huquqiy demokratik davlat, fuqorolik jamiyat etilmoqda. Yanada mustahkam huquqiy demokratik jamiyat barpo etish uchun ko'p ezgu ishlarni amalgalashimiz kerak. Buning uchun iqtisodiyotimizni yanada rivojlantirishimiz, yerosti va yerusti boyliklarimizdan unumli foydalanishimiz, jahon tajribasidan andoza olib, taraqqiy topgan davlatlar bilan hamkorligimizni mustahkamlashimiz, iqtidorli, bilimli yoshlarimizni taraqqiyiti yuksak davlatlarga tajriba almashish uchun chet davlatlarga yuborishimiz darkor. Vatanga muhabbat tuyg'usi insonga bir umr hamrohdir. Vatanning nomi aytilishi bilan unung bag'rida o'tgan yillarimiz, ota – onamiz qadrdon uyimiz esimizga tushadi, qalbimiz his – tuyg'ularga to'ladi.

Yurtimizning betakror tabiatini tomosha qilganda, uning boyliklaridan bahramand bo'lganda, olis ellarda vatandoshlarimiz bilan ko'rishganda, ularning sport, madaniyat,san'at va boshqa sohalarda erishgan yutuqlarini eshitganda beixtiyor quvonamiz. Vatanga muhabbat tuyg'usi insonga ona allasi, bobolar o'giti, otaning ibrati, ona tabiat bilan muloq jarayonida singadi. Vatan tuyg'usi og'ir damlarda bizga kuch – quvvat beradi, xalqimizni, yurtimizni dunyoga tanishtirishga ajdodlarimizning buyuk an'anlariga sodiq bo'lishga da'vat etadi.

Ota – bobolarimiz uzoq o'lkalarga kelayotganlarida yurt tuprog'idan bir siqim olib, ro'molchaga tugib qo'yganlar. Olis yurtlarda Vatan sog'inchi yuraklarini o'rtaganida anashu tuproqni hidlab, ko'zlariga to'tyo qilib qadrdon diyorimiz mehrni, tuyganlar. Insonlar qalbidagi Vatanga intilish tuyg'usi shunchalik kuchli bo'ladiki, ular nafaqat tirikligida, balki bu dunyodaan ko'z yunganidan keyin ham ona yurt tuprog'iga yaqinroq bo'lishni orzu qiladilar. O'zga yurtda Hindistonda podsholik qilgan Zahiriddin Muhammad Bobur bobomiz vafotidn so'ng o'z jismini ushbu yurtga emas , balki Vataniga yaqinroq bo'lgan joy - Afg'onistonning hozirgi poytaxti bo'lmish Qabul shahriga qo'yishlarini vasiyat qilgan. Vatanimiz mustaqillikka erisjhandan so'ng Bobur tug'ilgan yurt – Andijon shahrida buyuk ajdodimizning ramziy qaadri barpo etilib, uning

atrofida ulkan bog'lar barpo etilgan. Zahiriddin Muhammad Boburning ota – bobolarining yurti – O'zbekiston zaminida yashamagan bo'lsalar-da, Vatanga, ona zaminida mehr – muhabbat tuyg'usi ulami bu tabarruk tuproqqa chorlab turgan.

Ulug' allomalarimiz o'z Vatanlariga bo'lган muhabbat tuyg'usini har ishda, har qadamda madodokor bo'lsin deb, o'z ismi sharflarini nomini qo'shib yozganlar. Buxoriy, Zamaxshariy, Xorazmiy, Termiziy, Nasafiy singari nomlar shu tarzda paydo bo'lган. Inson qalbidagi orzularning eng ulug'I ota – onaga, el-yurtga beminnat hizmat qilish, ularning oldida farzandlik burchini sidqidildan ado etishdan iborat. Unga erishish uchun bolalikdan boshlab oldimizga aniq maqsad qo'yib, zamonaviy bilim va ma'naviy jixatdan kuchli bo'lishimiz lozim. Tomirida milliy g'urur, Vatan ishqisi jo'sh urgan odamlarga buyuk ishlariga qodir bo'lган. Vatanimni faqat beqiyos boyliklari, go'zal tabiat, boyliklari, go'zal tabiat, qulay sharoitlari uchun sevmaydilar. Ona yurt iqlimini tabiatni qanday bo'lishian qat'iy nazar, inson uchun hech narsaga almashtirib bo'lamaydigan, uning joni, ruhi orom topadigan muqaddas makon hisoblanadi. Vatanni sevmaslik – eng ulug' insoniy baxtdan, hissiyitdan mahrumlikdir. Ona yurt taqdiriga beparvo qarash – uni o'zgalar qo'liga topshirib qo'yish bilan barobardir. Haqiqiy farzand Vatanni butun qvujudi bilan sevadi,unu asraydi, ravnaq toptirish uchun bor kuch va imkoniyatlarini bag'ishlaydi. Necha ming yillar davomida ajdodlarimiz ko'z qorachig'idek asrab kelayotgan aziz Vatanimizni sevib, uning har qarich tuprog'ini ko'z qorachig'idek asrab yashash eng oliy burchimizdir. Vatanni sevmaslik – eng ulug' insoniy baxtdan, hssiyotdan mahrumlikdir. Ona yurt taqdiriga beparvo qarash – uni o'zgalar qo'liga topshirib qo'yishdek barobardir. Haqiqiy farzand Vatanni butun vujudi bilan evadi, uni asrash, ravnaq toptirish uchun bor kuch va salohiyatimizni bag'ishlashimiz lozim.

Biz hozirda tinch osoyishta xamma sha'roitlar yaratilgan texnalogiya zomonida yashab tahsil olmoqdamiz. Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev 2021-yilni "Yoshlarni qo'llab quvvatlash va aholi salomatligini ta'minlash" yili deb e'lon qildilar, bu bejizga emas biz yoshlarga yanada imkoniyatlar, nomdor stipendiyalar sonini kengatirdi, xotin qizlarni ish bilan ta'minlashga katta e'tibor qaratildi, qizlarga "Grand"lar soni ko'paytirildi, nogironligi bor qizlarga, sportchilarga katta imkoniytlar yaratildi, O'zbekiston championlarini, O'liy ta'lim muassasalariga imtihonsiz "Grand"asosida qabul qilindi shular jumlasidan men xam. O'zbekistonimizni shu darajagacha olib kelgan Tarixda o'chmas iz qoldirgan, buyuk bobokalonlarimizdir. Tinchlikimizni, urf-odatlarimizni, qadriyatlarimizni, milliyligimizni saqlabqolganlar Bizga yaratilgan shunday imkoniyatlardan unumli foydalanishimiz darkor.

Biz qachongacha tarix bilan yashaymiz, biz yoshlar xam tarixda iz qoldirishga xarakat qilishimiz kerak.

Foydanilgan adabiyotlar:

1. <http://ma'naviyat.tashiit.uz>

BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA O'QUVCHILARDA MUSTAQIL VA IJODIY FAOLIYATNI TARKIB TOPTIRISH

Urazova Salomatjon Ergashovna

Xorazm viloyati Gurlan tumani
17-umumi o'rta ta'lim maktabi
biologiya o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada biologiya fanini o'qitishda o'quvchilarda mustaqil va ijodiy faoliyatni tarkib toptirishning usullari va ahamiyati tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: biologiya, o'qitish, ta'lim, biologik ob'yekt, ijodiy fikr.

Biologiyani o'qitishda o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'qituvchi, avvalo: o'quvchilarning darsda mustaqil ishlashlari uchun o'quv topshiriqlarini tanlashi (zarur hollarda tuzishi), biologik ob'ektlar, tabiatdagi mavsumiy o'zgarishlarni o'rganish maqsadida tajriba va kuzatish o'tkazish yuzasidan ko'rsatmalar tayyorlashi; o'quvchilarning qiziqishlarini hisobga olgan holda ularning mustaqil ta'limi uchun qo'shimcha adabiyotlar va multimedialarni tanlashi lozim; o'quvchilarning mustaqil va ijodiy fikr yuritish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ta'limg-tarbiya jarayonida rivojlantiruvchi ta'limg texnologiyasini qo'llash zarur.

Rivojlantiruvchi ta'limg texnologiyasining asosiy g'oyasi o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirish sanaladi. Mazkur texnologiyaning asosiy xususiyatlari: o'quvchilarni o'z bilish faoliyatining sub'ektiga aylantirib, fikr yuritish mexanizmini shakllantiradi, rivojlantiradi; o'quvchilarning bilish faoliyati empirik va nazariy bilish yaxlitligida tashkil etilib, o'qitish jarayonida bilimlarni deduktiv usulda o'rganish ustuvor bo'ladi; o'qitish jarayonining asosini o'quvchilarning o'quv topshiriqlarini bajarish orqali vujudga keltiriladigan mustaqil faoliyat tashkil etadi; o'quvchilarning aqliy rivojlanishiga zamin tayyorlab, bu jarayonda tanqidiy va ijodiy fikr yuritishni shakllantirish ustuvor yo'nalish sanaladi. Fikr yuritishning bu ikki tipi bir-birini to'ldiradi va taqozo etadi.

Tanqidiy fikr yuritish shaxsning voqeasi va hodisalar haqidagi munosabati va fikrini vujudga keltirib, uning tarkibiga quyidagilar kiradi: tahliliy fikr yuritish (axborotni tahlil qilish, zarur faktlarni tanlash, taqqoslash, faktlar va hodisalarini chog'ishtirish). O'quvchilarda tahliliy fikr yuritish ko'nikmalarini shakllantirish uchun biologiya o'qituvchisi har bir darsda avval o'rganilayotgan ob'ektlar bilan o'rganilgan ob'ekt o'rtasidagi bog'lanishlarni aniqlaydigan topshiriqlarni berishi kerak. O'quvchilarda mustaqil fikr yuritishni rivojlantirish uchun o'qituvchi har bir mavzuni o'rganishda muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishi va o'quvchilarning bilish faoliyatini muammoli vaziyatlarni hal qilishga yo'llashi lozim. Masalan, «Loladoshlar oilasi» mavzusini o'rganishda muammoli vaziyat vujudga keltirilib, o'quvchilarning ikki urug'pallalilar sinfi oilalarini o'rganishda o'zlashtirgan bilimlarini yangi kutilmagan vaziyatlarda qo'llashga imkon yaratishi lozim. Mantiqiy fikr yuritish muammoni hal etishning ichki va tashqi mantiqini hisobga olgan holda mantiqan dalillash, usullarning mantiqan ketma-ketligini aniqlashdir. Tizimli fikr yuritish o'rganilgan ob'ektni qismlarga ajratish, uning yaxlitligini, o'zaro bog'liqligini aniqlash va tavsiflash ko'nikmasidir. Tizimli fikr yuritish o'quvchilarning o'rganilayotgan ob'ektni qismlarga ajratish, uning yaxlitligi, o'zaro bog'liqligini aniqlash va tavsiflash ko'nikmalarini rivojlantirishga asoslanadi. O'qituvchi o'quvchilarda tizimli fikr yuritishni rivojlantirish uchun muayyan mavzularda o'quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etishi va tegishli o'quv topshiriqlarini tanlashi yoki zarur hollarda tuzishi lozim. Jumladan, 9-sinfda

“Endoplazmatik to'r, ribosoma, Golji majmuasi, lizosoma, mitoxondriya, hujayra markazi” mavzusida o'quvchilarga quyidagi o'quv topshirig'ini tavsiya etishi maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar:

1. G'ofurov A.T., Tolipova J.O. va b. Biologiya o'qitish metodikasi. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Toshkent, 2013.
2. Tolipova J.O., Umaraliyeva M.T. Botanika darslari (O'qituvchi kitobi) Umumiy o'rta ta'limg maktablarining biologiya o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. “Tafakkur” nashriyoti. (5-sinf) Toshkent, 2016

DARSLARDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Xakimova Muborakxon Jo'rabbekovna

Marg'ilon shahar 20-maktab o'qituvchisi

Sattorova Sarvinozxon Maxammadjonovna

Marg'ilon shahar 1-IDUM o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada darslarda o'yinli texnologiyalardan qanday foydalanish misollar yordamida keltirilgan. Yangi pedagogik texnologiyalarda o'yinli texnologiyalarni qo'llash qanchalik foydali ekanligi tushuntirib berilgan.

Kalit so'zlar: innovatsiya, yangi pedagogik texnologiya, didiktik topshiriq, kim tezroq o'yini, o'yinli texnologiyalar, pedagogik mahorat

Maktab dunyo imoratlarining eng muqaddasidir. U bolalikning eng buyuk, eng go'zal orzularga makon bo'lган dargoh. O'quvchilar hayotida o'yin katta rol o'ynaydi. O'yin bolalarning ongi va qalbiga singib ketgan faoliyatdir. Ularning bu faoliyati o'yin turlariga qarab ob'yeaktiv voqe'likni, hayotni muayyan darajada o'zida aks ettiradi. O'yin sinfda o'tilgan o'quv faoliyatining ma'lum darajada mustahkamlashidir. Tajribada shu narsa isbotlanganki, o'yin kichik mакtab yoshidagi o'quvchi bolalarning zarur ehtiyojidir. O'yin bolalar uchun ovitish, xursandchilik, rohatlanish, hordiq chiqarish kabilarni beradi. O'yin muayyan ta'limiy maqsadlarga erishuvchi, ya'ni o'tilgan o'quv materialini aniqlashga, mustahkamlashga va uni chuqurlashtirishga qaratilgan boladi.

"Kim tezroq" o'yini

Bu o'yinda o'quvchilar maydoncha va zalning bir tomonida turadilar. Ular beshtadan guruhlarga bo'linib, bir-birlarining qo'llarini ushlab turadilar. Bular jamoalardir. Jamoalar turgan joy dan 8-10 metr narida chiziq chizilgan bo'ladi. O'qituvchining ishorasidan keyin jamoalar bir oyoqda chiziqqacha sakrab boradilar. Birinchi bo'lib borgan jamoa g'olib hisoblanadi. So'ngra jamoalar orqaga burilib, sakrashni teskari tomonga qarab davom ettiradilar. O'yin yaxshi o'zlashtirib olingandan keyin uni murakkablashtirish mumkin. Masalan: bir oyoqni ushlab ikkinchi oyoqda sakrash vazifasini berish mumkin. Jamoa o'yinchilaridan biri oyog'ini yerga tegizsa, unda shu jamoa o'yinda mag'lub hisoblanadi.

Bu o'yin ham o'quvchilarni chaqqonlikka, jamoa bo'lib harakat qilishga, chidamlilikka va o'quvchilami g'alabaga bo'lган ishtiyοqini oshirishga yordam beradi. Bolalar bu-o'yinlarda "Bir kishi hamma uchun, hamma bir kishi uchun" degan shior asosida birga o'ynashga o'rganadilar. Shunda ularda o'zlari bilan birga o'ynayotgan o'rtoqlari uchun javobgarlik hissi uyg'onadi. Jamoa o'yinlari bolalardan yetarli darajada chaqqon, hozirjavob, farosatli va baquvvat bo'lishni talab etadi.

Yuqorida keltirilgan o'yinlarni qanday tashkil qilish, o'tkazish, o'quvchilami unga qiziqtirish har bir jismoniy tarbiya o'qituvchisi yoki murabbiyning pedagogik tajribasiga bog'liqdir. Barkamol avlod tarbiyasida ana shunday milliy o'yinlarning alohida o'rni bor.

Bolalarga tabiiy bilimlar yoshligidanoq berilar ekan tabiiy ranglar, asosiy ranglar, qo'shimcha ranglar, iliq ranglar, sovuq ranglar to'g'risidagi tushunchalarni boshlang'ich sinfnинг hamma darslarida bolalar ongiga singdirish imkoniyatlaridan to'liq foydalanish mumkin. Misol uchun: Matematik xatcho'p.

Bolalarni yoshligidanoq o'yin orqali bilimlar ummoniga yetaklash zarur. Ayniqsa, maktabga tayyorlov guruhlari va boshlang'ich sinf o'quvchilarining xususiyatini hisobga olib, ularga o'yin orqali bilim berish tez samarasini ko'rsatadi. ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning darsda faolligini oshirishi bilan birga bilimlarini o'zlashtirish jarayonini yengillashtirish va mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Azixo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — T.: TDPU, «Nizomiy», 2003
2. Avliyoqulov N. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. — T.: 2001
3. Ziyomuhhammadov B., Tojiyev M. Pedagogik texnologiya — zamонави о'zbek milliy modeli. — T.: «Lider Press», 2009.
4. Ziyomuhhammadov B. Pedagogik mahorat asoslari. — T.: «Turon-Iqbol», 2006
5. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalahtirish. O'quv uslubiy qo'llanma// Ta'limda innovatsion texnologiya seriyasi. — T.: 2010.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARINI ATROF MUHITNING KUZATISHGA O'RGATISH METODIKASI.

**Xolboyeva Gulnora Ulashovna TerDU o'qituvchisi.
Norqobilova Gulasal Odinayevna TerDU talabasi.**

Mustaqil davlatimizning gullab-yashnashi yoshlarning jismoniy, aqliy, ma'naviy va ruhiy barkamolligiga, ularning salomatligiga bog'liqdir. Jismonan sog'lom, baquvvat, ruhan tetik, aql-zakovatli yoshlar bilan mamlakatimizning istiqbolli kelajagini tasavvur qilish mumkin. Bugungi kunda sog'lom avlodni shakllantirish eng muhim vazifalardan biridir. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyevning 2017-yil 21-apreldagi farmoniga muvofiq, ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimi takomillashtirildi. Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish davlat qo'mitasi qayta tashkil etildi. Shuning uchun ham Ekologiya va atrof -muhitni muhofaza qilishga o'rgatish maktabgacha yoshdagi bolalardan boshlanadi. Ma'lumki maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga orgatishning asosiy maqsadi ularga tabiatga nisbatan kuchli muhabbat uygotishdan iborat. Bu maqsad umumiylashtiriladi. Ma'lumki maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga o'rgatishning xususiy maqsadi . «Atrof-muhit bilan tanishtirish» orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda atrof-muhitga nisbatan mehr-muhabbat uygotish va ulardan zavqlanish hissini tarbiyalash asosiy maqsad sanaladi, atrof-muhitga mehr qoyish, ularni parvarish qilish bosh maqsad darajasida ko'tariladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga orgatish maqsadi:- Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiatni sevadigan, uni asrab avaylovchi, odobli, erkin fikrlovchi, milliy gurur egasi, barkamol sog'om avlodni tabiyalashdan iboratdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga orgatishning talimiy vazifalari:

- Maktabgacha yoshdagi bolalarda dastlabki atrof-muhit haqidagi tushunchalarni shakllantirish;
- Bolalarning atrof-muhitni asrab-avaylashga unga mehr-muhabbatli, munosabatlarini, qiziqishlarini tarbiyalash. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga orgatishda talim-tarbiya boyicha tuzilgan «ilk qadam » davlat o'quv dasturi asosida kichik maktabgacha yoshdagi bolalarni uchun misol osmonda uchib yurgan kapalak ham, katakdagi kapalak ham, rasmda tasvirlangan jonsiz kapalak tasviri hamma-hammasi bir xil tuyuladi. Bola ularni faqat «kapalak» sifatida qabul qiladi. Bunda hali bola «jonli», «jonsiz», «erkin», «ozod» yoki «tutqun» degan tushunchalarni anglamaydi. Lekin jonsiz kapalakka, jonli qushga nisbatan boshqacha qiziqish bilan qaraydi. Biroq buning sirini ham anglab yetmaydi. Shunda kattalar bolaga mana shu farqni, sirni tushuntirib berishlari juda muhim. Shu orqali bola tirik tabiatga nisbatan boshqacha qiziqish bilan qarab, uning etibor va mehriga muhtojligini his qiladi. ozini tutish va atrof muhitni muxofaza qilish malakasini shakllantirish va izchillikda ostirib borishdan iborat boladi. Tabiatdagi barcha mavjudodlarning barchasidan turmushda foydalilaniladi, hayotda kerak-siz narsa yoq, mavjud barcha narsalar hayotning yagona tizimida bolib, tizimning bittasi buzilsa, qolganlari ham shu yonalishda buzilib ketishi mumkin. Shuning uchun tabiatdagi hamma narsalarga ehtiyojkorlik bilan yondashishni bolalar ongiga bogcha yoshidan boshlab singdirib borishni hayot taqozo etadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga orgatishda unga yaqin, tanish bolgan joylar, oz uyi, kochasi, bolalar bogchasi, bogcha hovlisidagi narsalar bilan tanishtirishdan iborat. Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiatdan talim-tarbiya ozbek xalq ijodi-yoti, sharq allomalari, yozuvchilar tomonidan yaratilgan ertaklar, xikoyalar tasvirlangan tabiat manzaralari haqida ularga tushunchalar berib, maqollar yod oldiriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga orgatish mang'ulotlari bilimlarni bolalarning imkoniyatlari hamda atrof muhit tabiatning xususiyatlarini nazarda tutgan holda amalga oshirish imkonini beradi. Tarbiyachi raxbarligida o'tadigan mashg'ulotlarda guruxlarning barcha bolalarida dastur talablariga muvofiq oddiy ilmiy blimlar shakllanadi, asosiy bilish jarayonlari va bolalarning qobiliyatlarini malum tizim hamda izchillikda ustiriladi Kundalik hayotda kuzatish, o'yin mehnat vaqtida bolalarning shaxsiy ko'nikmasi shakllantiriladi. Ayrim mashg'ulotlarda boshlangich bilimlar shakllantiriladi. Shu maqsadda tarbiyachi kuzatish, rasmlarni korsatish, badiiy asarlarni uqish, diafilm, kinofilmlarni korsatishdan foydalananadi. Boshqa mashg'ulotlarda esa bilimlar aniqlanadi, kengaytiriladi, chuqurlashtiriladi yuqorida keltirilgan usullardan tashqari mazkur mashg'ulotda bolalarning tabiatdagi mehnatidan ham foydalilaniladi. Mashg'ulotning yana bir muhim vazifasi

- bolalar bilimini umumlashtirish tizimga solish. Maktabgacha yoshdagagi bolalarni atrof-muhitni kuzatishga sayrdan keng foydalaniladi. Sayr vaqtida tasavvurlarni shakllanishi uchun uzoq, muddat talab qilinadigan tabiat hodisalari bilan tanishtirish imkoniga ega boladi. Tabiat hodisalari kundalik kuzatishlar tasodifiy bolmasligi lozim, Bularni tarbiyachi oldidan rejalashtirishi lozim. Sayr vaqtida gulzor va ekinzorlarda katta ishlarni amalga oshirish mumkin. Bolalarni atrof-muhitni sevib, asrab-avaylashga orgatmoq uchun ularni ekologik madaniyatini tarbiyalab borish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ekologiya va atrof muhitni muhofaza qilish sohasida davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish to‘g‘risida” 2017-yil 21-apreldagi PF-5024-son Farmoni.
- 2.“Ilk qadam” Maktabgacha ta’lim muassasasining Davlat o‘quv dastur 2018
- 3.Qodirova F.R, Toshpo‘latova SH.Q, Kayumova N.M., Agzamova M.N. “Maktabgacha pedagogika” (Darslik) 2019
4. P.YUsupova «Maktabgacha tarbiya pedagogikasi» T-1997.

**O'QUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI O'STIRISH ORQALI PIRLS
TOPSHIRIQLARIGA TAYYORLASH VA KOMPETENSIYALARINI
SHAKLLANTIRISH**

Xolnazarova Dildora Xudoykulovna
Sirdaryo viloyati Xovos tumani 7-umumta'lim
maktabining boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon: +998 94 160 22 83

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirish orqali PIRLS topshiriqlarini bajarish va kompetensiyalarini shakllantirishda interfaol metodlar, ta'limi o'yinlar, ko'rgazmalilikni o'rni ko'rsatilib o'tilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, og'zaki nutq, PIRLS, kompetensiya.

O'qish darslarida o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda va PIRLS xalqaro tadqiqotlarga tayyorlashda o'quvchilarning tayanch va fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishning quyidagi ijobjiy samara beruvchi yo'naliшlar asos bo'ladi:

1. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda PIRLS xalqaro tadqiqotiga oid topshiriqlar bajarishda, tayanch va fanga oid kompetensiyalarini rivojlantirishda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda ularning qiziqish va qabul qilish darajasidagi interfaol metodlardan unumli foydalanish;

2. O'qish darslarida o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda PIRLS xalqaro tadqiqotlariga oid topshiriqlarni bajarishda hamda tayanch va fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishda DTS talablarini bajarishlariga erishish;

3. PIRLS xalqaro tadqiqotiga oid topshiriqlarni bajarishda darslar jarayonida bolalar faolligini oshiruvchi interfaol metodlar, ta'limi o'yin, ko'rgazmalilik, yozma ish turlari, rebus va krossvordlardan unumli foydalanish;

4. PIRLS xalqaro tadqiqotiga oid topshiriqlarni bajarishda, tayanch va fanga oid kompetensiyalarini shakllantirishda zamonaviy axborot vositalarini qo'llay olishi;

5. PIRLS xalqaro tadqiqotiga oid topshiriqlar berishda o'quvchilarни badiiy asar o'qishga yo'naltirish va u asosda nutq boyligini oshirish imkonini beruvchi faoliyatga yo'naltirish;

6. PIRLS xalqaro tadqiqotiga oid topshiriqlar bajarishga yo'naltirishda o'quvchilarning nutq boyliklarini oshirishda badiiy adabiyotga bo'lgan qiziqishini o'stirishda avvalo bolada badiiy asar ustida ishslash orqali uning mohiyati mazmunini tushunishga o'rgatish lozim. Buning uchun dastlab darslikdagi hikoya, she'r, ertaklarning mazmunini anglashga o'rgatib borish zarur;

O'quvchi asat ustida ishslash barobarida yangi so'zlarni o'rganadi, buning asosida lug'ati ham boyib boradi. Og'zaki nutqi boyib, so'zlashish imkoniyatlari kengayadi.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning tayanch va fanga oid kompetensiyalarini o'stirishda o'qish darsning o'rni beqiyosligi barchaga ma'lum. Shu bois dars jarayonida qo'llangan har bir interfaol metod, o'yin, ko'rgazmalilik alohida ahamiyat kasb etadi.

Masalan: 2-sinf o'qish fanidan "Bir kabutar" mavzusida "Matn tahlili" metodi asosida tahlil qilish orqali matn ustida ishslash kompetensiyalarini shakllantirish imkoniyati yuzaga keladi.

“Sirli sandiqcha” o`yini.

Sandiqchaga (quticha, g`ilofcha) biror narsa solinadi. O`quvchilar savol berish orqali o`qituvchi esa “ha” yoki “yo`q” javoblari asosida sandiqchadagi narsa topilishi lozim.(Eslatma: sandiqcha kimning qo`lida bo`lsa, faqat uning savol berish huquqi bor. Savollar to`liq oldingi savolni to`ldiradigan bo`lishi lozim)

Masalan, sandiqchaga shokolad solinadi.

Savol: O`quv qurolimi?

Javob: yo`q

Savol: Yesa bo`ladimi?

Javob: ha

Savol: Mazzasi shirinmi?

Javob: ha

Savol: Bolalar sevib iste`mol qilishadimi?

Javob: ha

Savol: Qog`ozga o`ralganmi?

Javob: ha

Savol: So`rib yeyiladimi?

Javob: yo`q

Savol: Kakaodan tayyorlanganmi?

Javob: ha

Bu shokolad.

Xulosa qilib aytganda ta`lim tizimida faoliyat ko`rsatayotgan har bir pedagog o`qituvchi o`zining kasbiy kompetensiyasini shakllantirish bilan bir qatorda shaxsiy, umumiyy va maxsus kompetentligini ham oshirib borishi davr talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. K.Qosimova va b.q. Darslik “Ona tili o`qitish metodikasi”. T-2009
2. A.Zununov. Badiiy asarni tahlil qilish T.”O`qituvchi” 1998.

BOSHLANG'ICH SINFDA MATEMATIKA DARSI VA O'QITISHNING TURLI SHAKLLARI.

Xudoyberdiyeva Inobat Toshniyozovna

Navoiy viloyati Xatirchi tumani
XTBga qarashli 34-maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Maktabda matematika o'qitishni uyushtirishning tarixiy, murakkab, ko'p yillik tajribada tekshirilgan va hozirgi zamonning asosiy talablariga javob beradigan shakli darsdir. O'quvchilarning matematik bilimlarni o'zlashtirishi faqat o'quv ishida to'g'ri metod tanlashga bog'liq bo'lmasdan, balki o'quv jarayonini tashkil qilish formasiga ham bog'liqdir.

Kalit so'zlar. Hisoblash, o'lhash, ko'rgazmali vositalar, abstract, didaktik materiallar, geometriya elementlari, algebra, arifmetik material, masala, hisoblash malakasi, Dars.

Dars deb dastur bo'yicha belgilangan, aniq jadval asosida, aniq vaqt mobaynida o'qituvchi rahbarligida o'quvchilarning o'zgarmas soni bilan tashkil etilgan o'quv ishiga aytildi. Dars vaqtida o'quvchilar matematikadan nazariy ma'lumotga, hisoblash malakasiga, masala yechish, har xil o'lhashlarni bajarishni o'rganadilar, ya'ni darsda hamma o'quv ishlari bajariladi. Matematika darsining o'ziga xos tomonlari, eng avvalo, bu o'quv predmetining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Bu xususiyatdan biri shundan iboratki, unda arifmetik material bilan bir vaqtida algebra va geometriya elementlari ham o'rganiladi. Matematika boshlang'ich kursining boshqa o'ziga xos tomoni nazariy-amaliy masalarning birgalikda qaralishidir. Shuning uchun har bir darsda yangi bilimlar berilishi bilan unga doir amaliy o'quv va malakalar singdiriladi. Odatda darsda bir necha didaktik materiallar amalga oshiriladi: yangi materialni o'tish; o'tilgan mavzuni mustahkamlash; bilimlarni mustahkamlash; bilimlarni umumlashtirish, tizimlashtirish; mustahkam o'quv va malakalar hosil qilish va hokazo. Matematika darslarining o'ziga xos yana bir tomoni shundaki, bu - o'quv materialining abstraktligidir. Shuning uchun ko'rgazmali vositalar, o'qitishning faol metodlarini sinchiklab tanlash, o'quvchilarning faolligi, sinf o'quvchilarining o'zlashtirish darajasi kabilarga ham bog'liq. Matematika darsida turli-tuman tarbiyaviy vazifalar ham hal qilinadi. O'quvchilarda kuzatuvchanlikni, ziyraklikni, atrofga tanqidiy qarashni, ishda tashabbuskorlikni, mas'uliyatni va sof vijdonlilikni, to'g'ri va aniq so'zlashni, hisoblash, o'lhash va yozuvlarda aniqlikni, mehnatsevarlik va qiyinchiliklarni yengish xislatlarini tarbiyalaydi. O'quv ishini tashkil etishning darsdan tashqari quyidagi shakllari mavjud: 1. Mustaqil uy ishlari. 2. O'quvchilar bilan yakka va guruhi mashg'ulotlari. 3. Matematikaga qobiliyatli o'quvchilar bilan o'tkaziladigan mashg'ulotlar. 4. Matematikadan sinfdan tashqari mashg'ulotlar. 5.O'quvchilar bilan ishlab chiqarishga, tabiatga ekskursiya. Bu yerda sanab o'tilgan ish shakllari va dars, bir-birini to'ldiradi. Asosiy masala darsga taalluqlidir. Boshlang'ich sinflarda matematika darslar tizimi O'quvchilar bilan har bir darsda bir necha tushunchalar bilan ish olib boriladi. Har birini shu darsning turli bosqichlarida o'zlashtirishi mumkin. Har bir tushunchani tushunish boshqa bir tushunchani takrorlash, esga olish bilan olib borilsa, bu tushuncha esa keyingi tushunchalarni tushuntirish uchun xizmat qiladi. O'qitish jarayonida har bir o'quv materiali rivojlantirilgan holda olib boriladi, bu o'quv materiali o'zidan keyin o'qitiladigan materiallarni tushunish uchun poydevor bo'ladi. Boshqa tushunchaning o'zlashtirilish jarayonini qarasak, u bir necha darslarning o'zaro bog'liqli o'qitilishi natijasida hosil bo'ladi. Shunday qilib matematik tushunchalarini hosil qilish birgina darsning o'zida hosil qilinmasdan, balki o'zaro aloqada bo'lgan bir qancha darslarni o'tish jarayonida hosil qilinadi. Bunday darslarni birgalikda darslar tizimi deb ataymiz. Shuning uchun o'qituvchi mavzuning mazmunini ochadigan darslarni mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Ahmedov M., Ibragimov P., Abdurahmonova N., Jumayev M.E. Birinchi sinfmatematika darsligi. - T.: "Sharq", 2005
2. Jumayev M.E. Boshlang'ich matematika nazariyasi va metodikasi. - T.: "Amaprint", 2005
3. www.ziyouz.com

O'QUVCHILARNI KASB TANLASHGA TO'GRI YO'NALTIRISHDA O'QITUVCHINING O'RNI MUHIM

O`rinboyev Hurmatbek Davronbekovich

Urganch shaxar 7-sonli umumiy o`rta
ta`lim maktabining Texnologiya fani o`qituvchisi

Телефон: +998972115149

Elektron pochta: avtohurmat@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada o`quvchilarni kasb tanlashga to`gri yo`naltirishda o`qituvchining o`rni borasida fikr yuritilgan. Yangicha innovatsion usullardan foydalanib kasb tanlashni tog`ri tashkil qilish haqida yoritilgan.

Kalit so`zlar: Kasb haqiagi orzular, har bir o`quvchini kasb tanlashida psixologik jarayonlari, kasb-hunarga oid tushunchlasrn shakllantirish.

Inson hayotida albatta ma`lum bir chizg`ilar qoldiradi. Bolalardagi tasavvur va orzular kelajakda tanlaydigan kasblari bilan bog`liq bo`ladi. Demak kasb haqidagi orzular o`quvchilarda shakllanayotgan ekan, o`qituvchi ularni kasbga yo`naltirishi uchun nimalar qilshi kerak?

O`quvchilarning shaxsiy psixologik xususiyatlarini o`rganish, ularning har tomonlama kamol topishi, ma`naviy-axloqi va aqliy rivolanishi kelajakda o`ziga munosib biror kasb tanlashida o`qituvchining hissasi kata. Shuning uchun o`qituvchi har bir o`quvchining kasb tanlash jarayonida muhim ta`sir ko`rsatadigan shaxs hisoblanadi. Kasbga, mehnatga, jismoniy, psixologik, aqliy va tibbiy tayyorgarlikni takomillashtirish orqali o`quvchilarning ma`naviy-aqliy fazilatlari, intizomlilik, uyushqoqlig va kasblarga ongli munosabatda bo`lish tuyg`ulari shakllanadi. O`qituvchidan ushbu jarayon har bir oq`uvchiga individual yondashishni talab qiladi. Oqi`tuvchi har bir o`quvchining kasb tanlash maqsadidagi psixologik jarayonlarni, holat-xususiyatlarini shunchaki bilibgina qolmay, balki ularni pedagogic jihatdan to`g`ri yo`naltirishi lozim.

Shu bois, bu jarayonda turli omillar muhim o`rin tutadi. Ular sirasiga o`quvchining shaxsiy hayot tarsi, qobiliyati, orzu-istik mayillari, hisotuyg`ulari, o`y-xayollari, ehtiyojlari, moslashuvchanligi, ta`lim-tarbiya muhiti kabilalar kiradi. Boshlang`ich sinf o`quvchilarida kasbga oid tushunchalarini quyidagi usullar bilan shakllantirish mumkin:

- dars mashg`ulotlari mobaynida o`quvchilarga kasbga oid hikoyalar, ertaklar, she`rlar o`qib berish, maqol va topishmoqlar aytish, kasblar haqida tushuncha berish;

- ta`lim-tarbiya jarayonida kasblarga xos suratlar, plakatlar, slaydlar, videomultfilmlardan foydalanish;

- o`quv mashg`ulotlarini kasbga oid o`yin texnologiasi asosida tashkil etish;

- darsdan tasqqari qo`shimcha mashg`ulotlarga o`quvchilarni jalb qilish orqali kasbiy sifatlarini shakllantirish.

Kasb haqidagi tushunchalarini shakllantirish bo`yicha quyidagi tajribalardan foydalanish mumkin:

- Inson hayotini bezaydigan, baxt-saodat keltiradigan, faravonlik baxsh etadigan yagona narsa bu mehnardir. Bobomiz Bahouddin Naqshbandning “Kongling Ollohdha, qo`ling mehnatda bo`lsin” degan hikmatli so`zleri bor. “Avestoda” esa: “Mehnat qilmaydigan kishi, sen haqiqatdan ham tilanchilar qatorida o`tirasan” deya dangasa ishyoqmaslar qoranadi.

O`quvchilarda darsdan tashqari mashg`ulotlarda, turli xil ma`naviy-ma`rifiy tadbirlar, davra suhbatlari o`tkazish, sayohatlar uyuşshtirish orqali ham kasb-hunarga oid tushunchalar shakllantirib boriladi. Har bir kasbning o`ziga yarasha afzalliklari va qiyinchilkilari haqida tushunchalar beriladi. Buning natijasi o`laroq o`quvchilarimiz maktabni bitirish arafasida ikkilmasdan kasb hunar yo`nalishlarini to`gri tanlash imkoniyatiga ega bo`lishadi. Va bir umr tanlagan korining shirin nonidan ma`mnun bo`lib halovat topadi.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Bahouddin Naqshbandiy “Al-Avrod Bahoiyya” kitobi
2. “Avesto” kitobi.....

ORFOGRAFIYA O'QITISHDA IJODIY ISHLAR

Yo'ldosheva Dilfuz

Xorazm viloyati Xonqa tuman
2 - son umumiy o'ta ta'lif maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+998995046680

Annotatsiya: ushbu maqolada o'quvchilarga orfografiya o'qitishdagi qilinadigan ijodiy ishlar va ularning ta'lif jarayonidagi o'rni muhokama qilingan.

Kalit so'zlar: orfografiya, imlo, lug'at daftar, misollar, bayon, insho.

Orfografiya o'qitishda imlo lug'ati daftari ham katta ahamiyat kasb etadi. Lug'atga o'quvchilarning o'z yozma ishlarida xato yozgan so'zlari hamda darslik, qo'llanma, badiiy asar va boshqa manbalarda uchragan imlosi qiyin so'zlar kiritiladi. Lug'at daftar 4-sinfdan boshlangan bo'lsa, 10-sinfgacha saqlanadi.

O'rganilgan qoidaga misollar toptirish o'quvchilarning orfografiyaga oid bilimlarini mustahkamlaydi. Masalan, qo'shma so'zlarning yozilishi o'tilganda, uni mustahkamlash uchun qo'shilib hamda ayrim yoziladigan qo'shma so'zlar toptiriladi. Ba'zan bularni gap ichida keltirish qo'shimcha vazifa qilib beriladi. O'quvchilarning individual stilini silliqlash, aqliy faoliyatini, tafakkurini o'stirishda bayon va inshoning roli kattadir. Bayon. Bayon o'tkazish uchun o'qituvchi 3-4 kun oldin tayyorgarlik ko'radi: bu haqida o'quvchilarni 1-2 kun oldin ogohlantiriladi, tegishli qoidalar o'qib kelishni topshiradi. Bayon quyidagicha o'tkaziladi; o'qituvchi matnni bir marta o'qib, planni doskaga yozadi. O'quvchilar ko'chirib yozgandan so'ng, 1-2 o'quvchiga mazmuni so'zlatiladi. Mustahkamlanishi lozim bo'lган orfogramma ajratiladi, uning imlosi izohlanadi. Ajratilgan orfogramma bayonda saqlanishi shart. O'quvchi tekst mazmunini so'zlayotganda, uning talaffuziga ham e'tibor beriladi. Keyin o'qituvchi tekst mazmunini reja asosida so'zlab beradi. Imlosi qiyin so'zlarni doskaga yozib quyishi ham mumkin. Insho. Ona tili darslarida o'tkaziladigan insho o'quvchi nutqini o'stirish, savodxonligini oshirish bilan bog'liq holda olib boriladi. Maktablarda ko'proq ekskursiya, kino va sayohatdagi kuzatishlar asosida insho yoziladi. Bular uchun quyidagicha reja tuzish mumkin:

1. Qachon ekskursiyaga borildi?
2. Ob-havo qanday edi?
3. Gullarning qanday turlarini ko'rdingiz?
4. Ularning qaysi biri sizga ko'proq yodqi?
5. Bog'da qanday daraxtlar bor ekan?

Orfografiya o'qitishda maxsus tuzilgan kartochkalardan ham foydalilanadi. Har qaysi kartochkada imlosi mustahkmlanadigan orfogrammali so'z, so'z birikmasi yoki gap yozilgan bo'ladi. O'quvchilar topshiriqni mustaqil bajaradilar. Namunalar. 1. Tushirilgan harf o'rniga qavs ichidagi harflardan mosini qo'ying: javo(p-b), ozo(t-d), far(k-q), ingli(s-z) 2. Tushirilgan harflarni qo'ying: ...ayvand, da..tar, vazi.a, a..zab Mustahkmlanayotgan orfogramma xarakteriga qarab, kartochkalardan topshiriqlar har xil bo'ladi. Kartochkalar bilan ishslash individual xarakterda bo'lishi ham mumkin: qaysi o'quvchi kartochka tayyorlaydi. Orfografik xatolarning vujudga kelishi umumiy xarakterdagi sababiga ko'ra quyidagilar kiradi:

- a) yagona-orfografik-punktuasion rejimning joriy qilinmaganligi, joriy qilingan bo'lsa ham, undan keng foydalanmaslik;
- b) savodxonligi yetarli bo'lмаган о'quvchilarni yuqori sinfga ko'chirish;
- v) sinf o'quvchilarining savodxonlik darajasi har xil bo'lishi;
- g) o'quvchilarni turli fanlar bo'yicha topshiriqlar bo'yicha band qilib qo'yish;
- d) orfografiya sistemasi bilan bog'liq bo'lган sabablar;

Ma'lumki, o'zbek orfografiyasi fonetik, morfologik, grammatik, tarixiy-tradision prinsiplar asosida tuzilgan. O'quvchilar bu prinsiplarni ba'zan aralashtirib yuboradilar. Masalan, ayrim so'zlarni talaffuzga ko'ra yozadilar (kelibdi-kelipti).

Demak, xulosa qilib aysak, orfografiya o'qitish metodikasi o'quvchilarni to'g'ri yozish, lug'at ustida ishslash, savodxonligini o'stirishda katta ahamiyatga ega ekan.

Adabiyotlar:

1. B.To'xliyev, M.Shamsiyeva, T.Ziyodova. O'zbek tili o'qitish metodikasi. Toshkent, 2006 yil
2. "Til va adabiyot ta'limi" jurnali, 1993 yil, 3-son.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNING BO'SH VAQTLARINI MAZMUNLI O'TKAZISHNING AHAMIYATI

Yusupova Yulduz Gulimbayevna

Xorazm viloyat Gurlan tuman
17-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Babanova Gavhar Mamatsoliyevna

Xorazm viloyat Gurlan tuman
17-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilaribo'sh vaqlarini mazmunli tashkil qilish va bu jarayonning ahmiyati aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: tanlov, tadbir, to'garak, musobaqa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining bo'sh vaqlarini mazmunli tashkil qilish, ularning darsdan keying vaqtlaridan unumli foydalanish borasida ko'plab amaliy ishlar olib borilmoqda. Bularga kun uzaytirilgan guruuhlar, fan to'garaklari bundan tashqari muhtaram yurtboshimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan g'oya "Besh tashabbus" to'garaklari ham maktablarda o'z faoliyatini olib bormoqda. Bu albatta, o'q uvchilarning qiziqishlari, iqtidor va intilishini yanada oshiradi. O'quvchilar o'zlarini nafaqat bilim borasida, zukkolik va intelekt borasida balki san'at sohasida, ijod borasida, iqtidor borasida ham namoyon qilish uchun katta imkoniyatlar yaratilgan. Bu ham bo'lsa, aynan "Besh tashabbus" to'garaklari faoliyatida yaqqol namoyon bo'lib bormoqda. Maktablarda hozirgi kunga kelib rassomchilik, tikuvchilik, to'quvchilik, oshpazlik, notiqlik, raqs, musiqa, teatr kabi o'nlab to'garaklar ham fan to'garaklari qatorida o'z faoliyatini olib bormoqda. Bu to'garak ishlari natijalari esa tadbir, tanlov, musobaqa kabi qizg'in uchrashuvlarda ko'rsatib berilmoqda. Darslar davomida ham fikrlesh doirasini kengaytirish uchun, ularning bo'sh vaqtlaridan unumli foydalanish uchun turli xil topshiriqlar, testlar, krossvord, rebus kabi boshqotirmalardan foydalanish mumkin. Bu borada esa hozirgi kunda hech qanday kamchilik yo'q. Chunki, har bir sinf va har bir fan kesimida bunday adabiyotlar juda ko'p topiladi. Masalan, birligina birinchi sinflar kesimida oladigan bo'lsak, matematika deysizmi, o'qish, ona tili, yoki boshqa fanlar deysizmi, turli xil topshiriqlarga, boshqotirma-yu testlarga to'la kitoblarni barcha kutubxonayu, kitob do'konlaridan topish mumkin. Bunday kitoblardan foydalanish orqali bolaning fikrlesh qobiliyatini rivojlantirib, o'tilganlarni takrorlash orqali olingan bilimlarning xotirada yaxshi saqlanishi uchun xizmat qiladi, bundan tashqari, bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazishida yordam beradi, qolaversa, o'quvchining bir xillikdan zerikishining oldi olinadi. O'qituvchi tomonidan bunday kitoblar ota-onalarga tavsiya qilinishi va bu kitoblar bilan ishslashda o'quvchilarga bevosita yordam berishi zarur.

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarning ta'limga oid saytlarida ham bu masalaga alohida e'tabor berilgan. Ayniqsa, 2019-2020 o'quv yilida karantin davrida o'quvchi-yoshlarning bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazish borasida ham qator samarali ishlar amalga oshirildi. Masalan, o'quvchilar o'rtaida har bir bayram yoki buyuk shaxslar tavallud kunlarida rasmlar online-tanlovi, videoroliklar tanlovi yoki "Kimning xati chiroli?" tanlovi, yana "Yosh notiq", tanlovlарini o'tkazilib, bunda o'quvchilarning o'z bilim va iqtidorini, iste'dodini yuzaga chiqarish uchun katta imkoniyat bo'ldi deb aytal olamiz. Bu kabi tanlovlarni tashkil qilishda o'qituvchilarning ham mas'uliyati katta. O'quvchini tanlov va tadbirda, musobaqa-yu bellashuvlarda qatnashishga undash, uning bu ishni uddalashiga ishontirish albatta, eng avvalo, pedagog-o'qituvchining birlamchi vazifalaridan biri. Buning uchun o'qituvchilarning o'zi ham sinfda va parallel sinf o'quvchilari o'rtaida, maktab miqyosida tadbir va tanlovlar, musobaqa-yu bellashuvlarni, "Zakovot" o'yinlarini tashkil qilib turishi zarur.

Aslida har bir o'quvchi iqtidor va iste'dod egasi. Faqat buni yuzaga chiqara olmasligi mumkin. O'qituvchi esa bu iste'dod va iqtidorni vaqtida anglay olishi, ko'ra bilishi va o'quvchini o'zi qiziqqan soha bo'yicha yetaklashi, fan va san'at to'garaklariga jalb qilishi zarur. erishishi mumkin.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1.A. J. Jo'rayev " Tarbiyaviy darslarni o'tish" // Sinf rahbarlari uchun qo'llanma. T.: Sharq 1997, 7-bet

2."Ilm sarchashmalari" jurnal 7-son, Urganch-2017

MATEMATIKA DARSLARIDA MUAMMOLI TA'LIM

Yusupova Xavojon

Xorazm viloyati Urganch shahar

11-sonli umumiy o'rta ta'lism

maktabining matematika fani o'qtuvchisi

+998 937460708

Annotatsiya: ushbu maqolada matematika darslarida muammoli ta'limga ahamiyati va uni amalga oshirish yo'llari misollar yordamida ifodalangan.

Kalit so'zlar: matematika, muammoli ta'lim, misol, masala, metod.

Umumta'lism maktablari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotdagi muhim o'zgarishlarga hamisha o'z munosabatini bildirib keldi.

Jamiyat taraqqiyotining har bir davri uchun ta'lism nazariyasi rivojining ma'lum bir mazmuni mos keladi. Boshqacha aytganda, jamiyat taraqqiyotining har bir bosqichiga mos ravishda o'qitish dasturlarining mazmuni, tarbiya prinsiplari, o'quv-tarbiya jarayonini tashkil qilishning forma va metodlari hamda ta'lism muddatlari mos keladi. Pedagogika kursidan ma'lumki, ta'lism metodini aniqlashtirish jarayoni o'quvchi bilan o'qituvchining o'zaro munosabatlari prinsipidan kelib chiqadi, bunda o'qituvchi o'quvchilarga bilimlarni bayon qilishi, ana shu bilimlarga erishishdagi o'quvchilarning shaxsiy faoliyatlarini uyushtirishi hamda tushuntiriladigan mavzu materialini o'qituvchining o'zi qanday bayon qilish nuqtayi nazaridan yondashiladi.

Og'zaki ko'rsatmalik ta'lism jarayonida o'quvchilar o'qituvchining tushuntirishi orqali bilimlarni ongli ravishda o'zlashtiradilar hamda ularni amalda qoilash malakalari hosil bo'ladi.

Asta-sekin umumta'lism maktablarining mazmuni tubdan o'zgartirildi, ya'ni ta'limga maktabning maqsad va vazifalariga mos keladigan yangi, ancha takomillashgan izohli-illyustrativ metodi vujudga keltirildi.

Izohli-illyustrativ ta'linda o'rganilayotgan obyekt mohiyati izohlanadi, hayotiy dalillar bilan bog'lanadi hamda o'qituvchining ana shu o'rganilayotgan obyektga nisbatan ko'rsatadigan misol va xilma-xil ko'rgazmali qurollari orqali tasdiqlovchi xulosasi bilan yakunlanadi.

Maktab matematika kursida o'rganiladigan nazariy mavzu materiallari masala va misollarni ularning mazmuniga ko'ra muammoli hamda muammoli bo'limgan turlarga ajratish mumkin.

Agar o'rganilayotgan mavzu materialidagi masala va misollarni yechish jarayoni o'quvchilar uchun yangi matematik tushuncha, dalil va qoidalarni o'z ichiga olgan bo'lib, awalgi usul bilan yechish mumkin bo'lmasayu, yechishning yangi usullari talab etilsa, u holda bunday masala yoki misol mazmunan muammolidir, aksincha, shunday masala yoki misollar o'qituvchi tom onidan o'quvchilarga yechish uchun berilishi mumkinki, bunday masala va misollar o'quvchilar uchun muammoli bo'lmay qoladi, chunki ular masala va misol yechilishining yangi usullarini mustaqil izlanmasdan, o'qituvchining tushuntirishiga qarab o'zlashtirib oladilar, berilgan masala yoki misol faqatgina koeffitsientlari bilan avvalgilardan farq qiladigan darajada bo'ladi.

Masalan, boshlang'ich sinf o'quvchilariga quyidagi misollarni berish mumkin:

$6+2 \cdot 3=24$ $6+2 \cdot 3=12$ mazmuniga ko'ra bu masala muammoli bo'ladi, chunki bir xil toifadagi ikkita misol har xil natijaga ega bo'lyapti. Bas, shunday ekan, misollarni yechish usullari ham har xil bo'lishi kerak. O'quvchilarga esa faqatgina bitta ketma-ket hisoblash usuli ma'lum, xolos. Ikkinchini usuli esa ular uchun noma'lumdir. Mana shu yerda muammoli vaziyat hosil bo'ladi. Yuqoridaqo qo'yilgan misollarning ikkinchi sinfdagi yuqori o'zlashtiruvchi o'quvchilar tomonidan yechilishi mumkin. Agar o'qituvchi dastlab o'quvchilarga bir xil miqdorlardan tuzilgan misollarni turlicha usullar bilan yechish namunalarin ko'rsatgan bo'lsa edi, ular bu misollarni namunadan foydalanib yecha oladilar, natijada bu misollarni yechish jarayoni hech qanday muammoli vaziyatni hosil qilmaydi.

Adabiyotlar:

1. Galitskiy M.A. va boshqalar «Algebra va matematik analiz kursini chuqur o'rganish» T., «O'qituvchi», 1995.

РОЛЬ ПРОФЕССИОНАЛИЗМОВ В КОММУНИКАЦИИ

Абдуллаева Нигора Курбановна

Преподаватель кафедры общего языкоznания

Ташкентского государственного

педагогического университета

имени Низами

В последние десятилетия особенно резко изменились условия функционирования языка. Международные отношения специалистов производственной сферы деятельности и научно-технических знаний ставят ряд вопросов, связанных с профессиональной коммуникацией. Решение этих вопросов зависит от изучения системы специальных понятий, от анализа языковых средств, используемых в конкретной области.

Профессионализмы - слова и выражения, свойственные речи какой-либо профессиональной группы. Профессионализмы, наряду с терминами, составляют разряд специальной лексики. Профессионализмы - разговорные слова, стилистически сниженные, обозначают в основном понятия, связанные с процессами труда, его результатом, и являются часто дублетами, синонимами терминов. Профессионализмы образуются чаще всего посредством сужения смыслового значения общеупотребительных слов посредством их переносного употребления и, наконец, посредством сокращения словосочетаний и слов». Как и термины, профессионализмы используются в языке художественной литературы в качестве изобразительного средства [1].

К профессиональной лексике относятся слова и выражения, используемые в различных сферах производства, техники, не ставшие общеупотребительными. В отличие от терминов – официальных научных наименований специальных понятий – профессионализмы употребляются чаще всего в устной речи и не имеют строго научного характера. Профессионализмы служат для обозначения различных производственных процессов, орудий производства, сырья, выпускаемой продукции.

По происхождению профессионализм, как правило, результат метафорического переноса значений слов бытовой лексики на терминологические понятия: по сходству, например, формы детали и бытовой реалии, характера производственного процесса и общеизвестного действия или, наконец, по эмоциональной ассоциации.

Профессионализмы всегда экспрессивны и противопоставляются точности и стилистической нейтральности терминов. Профессионализмы сходны с жаргонизмами и словами просторечной лексики по сниженной, грубой экспрессии, а также тем, что они, как жаргоны и просторечие, — не самостоятельная языковая подсистема со своими грамматическими особенностями, а некий небольшой лексический комплекс. Вследствие свойственной профессионализмам экспрессивности они относительно легко переходят в просторечие, а также в разговорную речь литературного языка. Например: накладка — «ошибка» (из актёрской речи), дворник — «стеклоочиститель автомашины», бардачок-«ящик для мелких вещей в салоне авто», браслет-«игольчатый подшипник», горшки-«цилиндры двигателя», жестянка-«металлические части автомобиля», затычка-«крышка топливного бака», метла-«стеклоочиститель для заднего стекла» и др. (из речи автомобилистов).

Как и термины, профессионализмы используются в языке художественной литературы в качестве изобразительного средства.

И так, мы выяснили, что профессионализмы — это свойственные той или иной профессии слова, иногда близкие к жаргонизмам.

Профессионализмы выступают обычно как просторечные эквиваленты соответствующих по значению терминов: опечатка в речи газетчиков — ляп; руль в речи шофёров — баранка; синхрофазotron в речи физиков — кастрюля и т. п. Термины являются узаконенными названиями каких-либо специальных понятий. Профессионализмы употребляются как их неофициальные заменители лишь в ограниченной специальной тематикой речи лиц, связанных по профессии.

Так, например, физики называют синхрофазotron кастрюлей, географы называют гигрометр влагомером, но в учебниках такие слова практически никогда не употребляются. Хотя слово «дробь» из учебника математики можно назвать профессионализмом.

Примеры профессиональных терминов:

Учителя - педагогические навыки, проект, нелинейный процесс обучения, классный журнал, уравнение, учитель музыки - мажорное настроение, ты фальшивишь (в смысле лжешь), сортировщик книг - кодификация (книг), тренер - подсечка, экономист - актив, крédит, дéбит, инженер - лежак, стояк, рулевой - фордак, лавировка (обгон), компáс (вместо компас).

Люди часто употребляют профессионализмы и считают их удобными. Профессионализмы также помогают людям одной и той же профессии лучше понимать друг друга. Профессионализм способен стать синонимом к обычным словам в повседневной жизни (как, например, мажорное настроение означает «хорошее настроение»)

Литература:

1. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. - 2-е изд. - М.: Большая Российская энциклопедия, 1998.
2. Розенталь Д. Э. и Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов. Пособие для учителей. Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Просвещение, 1976.

ЎСПИРИНЛИК ДАВРИ ПСИХОЛОГИЯСИ ВА УНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА ТАЪЛИМНИНГ ТАЪСИРИ

Маманова Луиза Маратовна
ГУЛДУ. Педагогика ва Психология йўналиши
2-босқич магистранти
Телефон: 99 899-924-75-90

Аннотация: Ушбу мақола ўспирин ёшидаги йигит ва қизлар хулқ-атвори ва психологииси ўрганилиб, уларга ижобий таъсир этиш йўллари ҳамда уларнинг келгуси ҳаётида тўғри йўлни танлаш имкониятлари илмий таҳлил этилишга бағишлиданади.

Калит сўзлар: ўспирин, хулқ-атворт, психолог, педагог, оила, ота-она.

Ўспиринлик даври шахсининг ижтимоий ва касбий мавқеини англашдан бошланади. Мазкур паллада ўспирин ўзига хос руҳий инқироз тангликни бошидан кечиради, жумладан катталарнинг хар-хил кўринишдаги (унга ёкиш ёки ёқмаслигидан қаётай назар) ролларни тез суратлар билан бажариб кўришга интилади, турмуш тарзининг янги жихатларига кўнига бошлайди катта одамларнинг турмуш тарзига ўтиш жараёни шахснинг камол топиш хусусиятларига боғлиқ ички қарама-қаршиликларни келтириб чиқаради.

Педагогик психология фанидан маълумки, ўрта мактаб ўқувчиликнинг (биологик, физиологик, педагогик-психологик) жихатдан олий мактаб таълимига тайёрлайди ва уларда умумлаштириш, мавҳумлаштириш, системалаштириш каби қобилиятлари кўринадиган фазилатлари намаён бўлади. Шу билан бирга ўспиринларда ақлий, ахлоқий, эстетик, ғоявий сиёсий жихатидан муайян даражада ўсиш рўй беради. Шунга қарамай улар олдида ўқув юртида мутахассисликни эгаллаш билан боғлиқ янги вазифалар пайдо бўлади. Хозирги фан техниканинг ривожи бир томонлама барқарор қизиқишининг йўқолишига олиб келади, чунки қатъийлик, ижодий изланиш, иродавий, зўр бериш ўрнини лоқайдлик, фаолиятсизлик эгаллайди. Бошқача айтганда улар тайёр ахборотларнинг қулига айланадилар, чунки компютер, дисплей ЭҲМ, калкуляторлар инсон ақлий меҳнатини енгиллаштиради, уларни ақлий зўр беришда халос қиласди.

Хозирги кунда мактаб таълими 11 йиллик бўлиб, мактабни битиргач ўқувчилар олий таълим талабаси бўлмоқда. Бу ёш даври ҳам ўспиринликнинг иккинчи даври ёшига тўғри келади. Шундай экан ўспиринлик ёшига тўғри келувчи талabalар психологиясига ҳам бир назар солишимиз жоиз ва ўринлидир.

Олий ўқув юрти таълими олдидағи муҳим вазифа талabalарга дастурдаги билимлар мажмуасини беришдир.

Талabalарга мустақил билим олиш, ўз фаолиятини ўзи ташкил қилиш, ўзини-ӯзи бошқариш, янги ғояларни ишлаб чиқиш ва хокозоларни ўргатиш муҳим аҳамиятга эга. Бу вазифаларни амалга оширишининг асосий омили монологик маъруза шаклидан диологик (талаба ва ўқитувчининг мулокотига асосланган) маъруза шаклига ўтиш зарур. Бу ўз навбатида ўспирин ёшидагилар мулокот маданиятини оширади.

Психологлардан Б.Г. Ананьев, Н.В. Кузимиба, Н.Ф. Тализина, В.Я.Ляудис, И.С. Кон, В.Т. Лисовеский, А.А. Бодолев, А.В. Петровский, М.Г.Давлетшин, И.И. Илғасов, А.В. Димитрева, З.Ф.Эсарова, А.А.Вербитский, В.А. Токарева, э.Ғ.Ғозиев ва бошқаларнинг тадқиқотларига кўра, олий ўқув юртларида таълим олиш талabalар учун жуда оғир кечади, чунки бу даврда шахснинг мураккаб фазилатлари, хислатлари, сифатлари, такомиллашиб босқичида бўлади. Мазкур Ёш давридаги ижтимоий-психологик ўсишнинг хусусиятларидан бири ўқиш фаолиятининг онгли мотивлари кучайишидир. Ўспирин ёшидаги талabalарда ахлоқий жараёнларнинг ўсиши суст амалга ошса-да лекин хулқнинг энг муҳим сифатлари мустақиллик, ташаббускорлик, топқирлик, фаросатлилик ва хокозолар такомиллашиб боради. Шунингдек уларда ижтимоий-холларга, воқеликка ахлоқий қоидаларга қизиқиш, уларни англашга интилиш тобора кучаяди.

Психологларимизнинг тадқиқотлари шахс ҳаёти тажрибасини эгаллашида унда ўзлигини англаш вужудга келишини, жумладан, шахсий ҳаётининг мазмунини англаши, аниқ турмуш режаларини тузиш, келажак ҳаёт йўлини белгилashi ва хаказолар амалага ошишини кўрсатади. Ўспирин аста-секин микромурухнинг нотаниш шароитларига кўнишиб боради,

ўзининг хаққи-хукуқлари ва мажбуриятларини била бошлайди, шахсларо муносабатининг янгича кўринишини ўрнатади, турмушдаги ижтимоий ролларни амалда синаб кўришга интилади. Улардаги романтик хис-тйғулар воқеликка муайян ёндошишига бирмунча халақит беради. Чунки улар турмушдаги ютуклар ва муваффақиятсизликнинг ижтимоий-психологик илдизлари нимадан иборат эканлиги тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлмайдилар.

Ёш физиологияси ва психологияси фанларида тўплантган материаллар таҳлилидан кўринадики, ўспирин 17-19 ёнда ҳам ўз хулқи ва билиш фаолиятини онгли бошқариш имкониятига тўлиқ эга бўлмайди ва шунга кўра хулқ мотивларининг асосланмаганлиги, узоқни кўра олмаслиқ, эҳтиётсизлик каби ҳолатлар руй беради. В.Т. Листовскийнинг фикрича, 19-20 ёшларда айрим салбий хатти харакатлар кўзга ташланади. Мазкур ёнда ҳоҳиш ва интилиш ирода ва ҳарактердан анча илгарилаб кетади. Бунда одамнинг ҳаётий тажрибаси алоҳида рол ўйнайди, чунки талаба шу тажриба етишмаслиги натижасида назария билан амалиётни, фантазия билан реалликни, романтика билан экзотикани, ҳақиқат билан иллюзияни, орзу билан ҳоҳиши, оптимизм билан қаттийликни аралаштриб юборади.

Талабалик йилларида ёшларнинг ҳаёти ва фаолиятида ўзини ўзи камолатга етказиши жараёни муҳим рол уйнайди, лекин ўзини бошқаришнинг таркибий қисмлари (ўзини-ўзи таҳлил қилиш, назорат этиш, бахолаш, текшириш ва бошқалар) ҳам алоҳида аҳамият касб этади. Идеал (юксак, барқарор, барқамол) «мен»ни реал «мен» билан такқослаш орқали ўзини-ўзи бошқаришнинг таркибий қисмлари амалий ифодага эга бўлади. Талабанинг нуқтаи-назарича, идеал «Мен» ҳам муайян мезон асосида этарли даражада текшириб кўрилмаган, шунинг учун улар гоҳо тасодифий, ғайритабиий хис этилиши мукаррар, бинобарин, реал «мен» ҳам шахснинг ҳақиқий баҳосидан анча йироқдир. Талаба шахснинг такомиллашувида бундай объектив қарама-қаршиликлар ўз шахсиятига нисбатан ички ишончсизликни, ўқишига нисбатан эса салбий муносабатни вужудга келтиради. Жумладан ўқув йили бошида талабада кўтаринки кайфият, олий ўқув юртига кирганида завқу-шавқ туйғуси кузатилса, таълимнинг шарт-шароитлари, мазмуни, моҳияти, кун тартиби, муайян қонун ва қоидалари билан яқиндан танишиш натижасида унинг рухиятида кескин тушкунлик рўй беради. Юқорида айтилган ички ва ташқи воситалар, омиллар таъсири оқибатида унинг рухий дунёсида умидсизлик, рухий парокандалик кайфияти, яъни истиқболга ишончсизлик, иккиланиш, хадиксираш, каби салбий хис-туйғулар намаён бўлади. Бизнингча олий мактабда тарбия ишларини режалаштиришда таълим жараёнида талабага ўзига хос муносабатда бўлиш мазкур даврнинг муҳим шартларидан биридир.

Юқорида айтилганидек йигит ва қизларни олий ўқув юртига қабул қилиш уларда ўз кучлари, қобилияtlари, ақл-заковатлари ички имкониятлари ва иродаларига қатъий ишонч түғдиради, ана шу ишонч ўз навбатида тўлақонлик ҳаёт ва фаолиятини уюштиришга умид ҳис-туйқууларини вужудга келтиради.

Ўспиринликнинг иккинчи даври хулқقا, воқеликка баҳо бериш имкониятидан ташқари талаб қўйиш ва қатъиятлилик хусусияти билан фарқланади. Шунинг учун талabalар ҳар доим принсиپиал бўла олмайдилар. Баъзан қатъиятлилик салбий муносабатга ҳам айланади. Талабаларнинг ўқитувчи тавсияларини инкор қилиши низоларни келтириб чиқаради.

Б.Г.Ананьев раҳбарлигига ўтказилган илмий-тадқиқот ишларидан маълум бўлишича, талabalар камол топишининг жинсий ва нейродинамик хусусиятлари уларнинг ақлий имкониятларини тўла ишга солиш ва сермаҳсул ўқув фаолияти ташкил қилиш учун муҳим имконият, шарт-шароит яратади. Ю.А. Самариннинг таъкидлашича ўспиринлар рухиятида ўзига хос қарама-қаршиликлар, ички зиддиятлар мавжуд бўлади. Уларнинг моддий жихатдан ота-онаға, олий ўқув юрти маҳмуриятига боғлиқлиги иқтисодий зиддиятни келтириб чиқаради. Бу хол талаблаарнинг хоҳишлари билан мавжуд имкониятнинг номутаносиблиги туфайли содир бўлади.

Мазкур Ёш даврида ўзини бошқаришнинг таркибий қисмлари, ижодий таффаккур, муайян ҳаётий тажриба, ўзлаштирилган билимларини тартибга солиш асосида хис-туйғулар, қарашлар, ахлоқий қадриятлар, ўзлигини англаш ва барқарор эътиқод шаклланади. Талаба хукм ва хуласа чиқаришга ўрганади, ўз хатти-харакатида қатъий туриб уларни химоя қиласди, у ҳаётнинг турли соҳалари бўйича хар хил даражадаги кўникма ва малакаларига назарий билимлар, ижтимоий-психологик тушунчаларини амалий фаолиятига татбиқ этиш имкониятига эга бўлади. .

Талабалар ўқув фаолияти муваффақиятининг муҳим шарти олий ўқув юртидаги таълим

жараёнининг ўзига хос хусусиятларини ўрганиш, дискомфорт туйғусини бартараф қилиш, микромухитда юз берадиган зиддиятларнинг олдини олишдан иборат.

Баъзи холларда ўспиринликнинг иккинчи даврида ҳам режалаштириш, таълими усулларидан фойдаланишда кўйиладиган умумий талабларни аниқ кўрсатишда қўйналадилар, муаммо доирасидан четлашадилар ва хаказо.

Мана шу кийинчиликларни моҳияти ва шаклига кўра уч гурӯхга ажратиш мумкин:

1. Билишдаги қийинчиликлар: ўртамактаба олий ўқув юртидаги ўқув материалларининг мазмун ва кўлами жиҳатидан кескин фарқланиши; олий ўқув юртида ўқитишнинг турли шакли усуллари (маърузалар, семинар машғулоти, коллоквиум, синов, баҳс, амалий машғулот, маҳсус практикум, маҳсус семинар, масус курс ва хаказолар) мавжудлиги ўқув матни, маъруза ва семинар материалларининг мураккаблиги, муаммолилиги, илмийлиги, талабаларда мустақил билим олиш малакалари этишмаслиги:

2. Ижтимоий-психологик қийинчиликлар: атроф-муҳит ва ҳаёт шароитининг ўзгариши; ҳаёт ва фаолиятининг барча жабхаларида мустақилликка ўтилиши: иродавий зўр бериш, қобилият, ақлий имкониятлар бўйича қатъиятсизлик масалан, сессияларида ўқишидан хайдалишдан чўчиш, кўрқиш, хавфсирашнинг пайдо бўлиши.

3. Касбий қийинчиликлар: олий ўқув юрти мутахассислигини танлашдан иккиланиш; олий мактаб шарт-шароитларига мослашиш жараёнини нотўғри тасаввур қилиш; таълим олиш усуллари ва воситаларини кўникма малака ва одатларнинг эгаллашида орқада қолиш, турли хусусиятга эга бўлган мутахассислик-иҳтинослик амалиётидан унумли фойдалана олмаслик, назарий билимлар билан амалиётнинг ажралиб қолгани; талабаларнинг профессиограмма талабларига жавоб берадиган касбий фазилатларга эга эмаслиги.

Ҳамкорликда маҳсулдор фаолиятни психологик жиҳатдан ўрганишни В.Я. Ляудис бошчилигидаги психологлар гурухи амалга оширди. Унинг асосий мақсади янги фазилатларнинг шаклланишида ўқитувчи билан талаба ролини ифодалаш эди. Ушбу назарияга биноан, ўқув фаолиятининг шаклланиши фан асосларини ўзлаштиришнинг негизи эмас, балки шахснинг ижтимоий-маданий қадриятларини эгаллаш жараёнидир. Мазкур назария асосида ўқув вазиятини талаба шахсининг ривожланишидаги «яқин камолот зонаси» нинггина эмас, балки «персептив ривожланиш зонаси» ни ҳам яратадиган йўсинда, лойихалаш мумкин.

Ўспиринликнинг иккинчи даври ҳам албатта ҳар бир ёш учун ғоят энг муҳим давр хисобланади. Чунки бу даврда ўспирин жамият аъзоси сифатида кишиларга кўшилади, ўзининг келажаги учун энг муҳим бўлган касб-хунар эгаллайди. Албатта бундай муҳим ва мураккаб даврда унинг психологиясига тўғри ёндашилса у касб-хунар эгалаш ва ўз келажагига ниҳоятда масъулият билан ёндашади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Маҳмудова М. Ёшларда оиласи ҳаётга доир кўникма ва малакаларни шакллантириш. Ёшлар маънавияти ва соғлом турмуш тарзи. Илмий тўплам.
2. Султонова Г. Ёшларни оиласи ҳаётга тайёрлашнинг самарали йўллари // Узлуксиз таълим. Илмий-услубий журнал.
3. Инамова М.О. Оиласада болаларни маънавий-ахлоқий тарбиялашда миллий қадриятлардан фойдаланишининг педагогик асослари: Дисс., ...пед, фан, доктори, -Т.
4. Ёшлар маънавияти ва соғлом турмуш тарзи. Педагогика фанлари доктори О.Мусурмонова умумий таҳрири остида. “Ойдин ҳаёт”, Республика соғлом турмуш тарзини тарғиб қилиш маркази. –Т.: 2012.

ҰБЫРАЙДЫҢ - ТАБИҒАТ ЛИРИКАСЫ

Тажибаева Ақмарал Рахметулла кызы
Эжинияз атындағы Некіс мемлекеттік
педагогикалық институтының
Бастауыш тәлім факультеті студенті
aqmaraltajibaeva38@gmail.com

Ұлыларын ұлықтап, құндылықтарын қастерлейтін қасиетті мекен Өзбекстанда кеменгер тұлғаның 180 жылдық мерей тойына арнап еліміздің түкпір-түпкірінде мәдени шаралар өтіліп жатыр. Бейбіт берекелі тұрмыста ұлы тұлғаның мұраларын одан әрі үйренуде бүкіл халық ырысқа кенелуде.

Ұбырай Алтынсарин дүние жүзі педагог классиктерінің гуманистік идеяларын басшылықта алғып, оларды қазақ даласында оқу-ағарту тәжрибесіне енгізген тұғыш педагог. Табиғат көріністерін жеке алғып, нақты суреттеу Ұбырай Алтынсариннің лирикалық өлеңдерінен басталады. Ақын өзінің «Жаз», «Өзен» атты өлеңдерінде жыл мезгілдерін шеберлікпен сипаттайды. Ұбырай Алтынсариннің төл әңгімелері қысқа да нұсқа құрылып, мазмұны жағынан ұтымды келеді.

Педагог ақынның шығармашылық мұрасы –халқымыздың ғасырлар бойы маңызын жоймайтын қазынасы. Маңызын жоймау былай тұрсын, заман өзгерсе де Ұбырайдыш бізге қалдырыған мұрасы өзінің жаңа бір қырларымен жарқырай ашылып, қадірін артыра түсуде

Ұбырай Алтынсарин өз шығармаларында өмірдегі шындықты жазды, өмірге аса қажет жаңалықтарды дәріптеді. Мысалы: «Кел балалар, оқылық», «Өнер-білім бар жұрттар», «Өй, достарым», «Әй, жігіттер» деген өлеңдерінде жастарды білім алуға угіттеп, халықты сол кездегі ғылымның табыстарымен таныстарды, көркем сөзben жазылған әңгімелерінде халықты отырықшылықта егін, қолөнері көсіптерімен шүғылдануға үгіттеді.

Сондай-ақ ақынның „Жаз”, „Өзен” деген өлеңдері де кезінде қазақ әдебиетіне жаңалық болып қосылды. Адам өмірін емірене жырлаған ақын табиғатты ескермей кетуге тиіс емес еді. Бірақ, Ұбырайға дейінгі қазақ ақындары табиғатты өз алдына тақырып жасап, бөлек жырауды дәстүр етпеген-ді. Ал, Ұбырай мен Абай қазақ әдебиетінде жыл мезгілдерін өз алдына тақырып етіп жырлаған жаңашыл лирик ақындар болды. Жазушы табиғат лирикасын туғызған кезде оның алдында даяр үлгі – орыс әдебиеті мен батыс поэзиясы бар еді. Ақын оны шебер менгерді және оған өзіндік талғаммен қарады. Ол орыс не батыс әдебиетіндегі табиғатты жалаң алғып, өмірден оқшау жырлаган символист, пейзажист ақындарды емес, табиғатты адам өміріне байланыстыра жырлаған Байрон, Пушкин, Лермонтов сияқты ақындарды үлгі тұтты. Сөйтіп, ол әрі мәнді, әрі сұлу суретті табиғат лирикасын жасады. Оқырмандардың көңілін табиғаттың сұлу көріністеріне аудару арқылы ел сүю, жер сүю, Отан сүюге тәрбиелейтін патриоттық өлеңдер орыстың демократтық, гуманистік әдебиетінің үлгісі болатын. Ұбырай өлеңдері – туған ел табиғатын жырладап, сол арқылы өзінің жас шәкірттерінің бойында табиғатты, Отанды сүю сезімдерін тәрбиелеуге жасаған елеулі қадамы. Екі өлеңінде де Ұбырай табиғат көрінісін жалаң алмай, адамдардың тіршілігімен байланыстыра көрсетеді. Сол арқылы табиғат пен адамның байланысын, табиғаттың адам ісіне, еңбекке, ой-сезіміне тигізер жанды әсерін бейнелейді.

Ақын тау өзенін нақты әрі әсерлі суреттеген. Бүкіл тіршіліктің «өзеннен ракат тауып» жатқанын нақты сипаттау оқырман көңіліне жағымды сезім ұялатады. «Жаз» өлеңінде көктемгі табиғаттың келісті суреттері бар. «Ұшпақтың күн сәулесі жерге түсіп», «Аспаннан рақымменен күн төнгенде», «Ұйқыдан көзін ашқан жас балаша, жайқалып шыға келер жердің гүлі», «Кеш болса, күн қонады таудан асып, шапаққа қызыл алтын нұрын шашып», т.б. суреттер мен бейнелі сөздер Ұбырайдыш табиғат көріністерін сезінуінің тереңдігін, суреткерлігін көрсетеді. Ақын бар тіршілікті көктем күнінің мейірімді шағымен байланыста бейнелейді. Қырдағы жаз көріністеріне сүйсіну, мал бакқан елдің қыстап қысылып шығып, жазда тынысының кенуі, қуаныш-шаттығы көңілді әсерге бөлайді.

Қорыта келе айтарым, ұлы ақынның Ұбырай Алтынсарин дәуірінде айтып кеткен атама сөздерінің әлі қунғе дейін өз өмірімізге қажеттілігін ұғындық. Ұлы ақынның әдеби мұрасын біз ұрпақтар жоғары бағалап, әр қандай заманда да үйреніп болашақ ұрпақтарға да жеткізуміз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- Сүйіншәлиева Х. Қазақ әдебиетінің тарихы. Алматы 2006
- Қазыбайұлы С XV-XIX ғасырлардағы қазақ әдебиеті. Ақтөбе 2004

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В САМООБРАЗОВАНИИ СТУДЕНТОВ.

Турланова Сауле Дадажоновна

Преподаватель кафедры общего языкоznания

Ташкентского государственного

педагогического университета

имени Низами

Аннотация: Предметом изучения дисциплины «Технологии самообразования» являются научные представления о сущности самообразования как целенаправленной, особым образом организованной познавательной деятельности, управляемой самой личностью, с целью приобретения систематических знаний в области своей профессиональной деятельности, направленной на всестороннее развитие личности и повышение собственной социокультурной активности человека в современном информационном обществе.

Ключевые слова: самообразование, образовательные технологии, в не учебная деятельность, формы творческих заданий.

В современную эпоху информационные технологии проникают во все сферы жизнедеятельности общества, а основными ценностями являются знания, квалифицированность, креативность мышления, опыт, оперативность в работе с получаемой информацией, ее обработкой и принятием решения на основе полученных данных, не только в какой-то конкретной области знаний, но и в междисциплинарных областях.

Происходящие информационные процессы требуют выявления особенностей применения соответствующих технологий, преобразования содержания образовательного процесса и парадигмы взаимодействия между его участниками, внесений изменений с целью модификации, в том числе дидактических принципов обучения, с учетом использования средств информатизации.

Именно в таких условиях готовность студентов вузов высших учебных заведений к самообразованию актуализируется, так как это решает проблему компенсации недостаточности знаний, которые требуются для дальнейшего профессионального роста. Информационные технологии играют главную роль в процессах получения, накопления и распространения новых знаний в различных направлениях, среди которых информационное моделирование, искусственный интеллект и когнитивная графика. Применение данных технологий в процессе обучения позволяет решать дидактические задачи на технологической основе.

энциклопедический словарь дает следующее определение: «Самообразование - это целенаправленная познавательная деятельность, управляемая самой личностью; приобретение систематических знаний в какой-либо области науки, техники, культуры и т. п.» .

Основой для самообразования являются желание приобрести новые знания, поиск необходимых знаний и способность использовать их. Самообразование является видом свободно выбранной деятельности студента вуза для пополнения необходимого багажа знаний, который так необходим в современных условиях. По мнению Н.В. Фомашиной, самообразовательная деятельность - это систематическая, специально организованная, самодеятельная, контролируемая и оцениваемая самим субъектом познавательная деятельность, направленная на достижение личностных и общественно значимых образовательных целей и профессионального самоопределения студентов вузов. А.К. Громцева считает, что самообразование - это целенаправленная, управляемая самим учащимся познавательная деятельность, необходимая для совершенствования его образования.

Мы считаем, что самообразование - это система умственного и мировоззренческого самовоспитания, влекущая за собой волевое и нравственное самосовершенствование личности. Данная система регулируется субъектом самообразования и должна быть построена на основе систематизированных форм обучения, исключая шаблонный характер. В своем познании человек продвигается по уровням усвоения и формам деятельности. По уровням усвоения: от узнавания копированию (тактика подражания) и далее к эвристическим и творческим действиям. По формам деятельности: от материальной к материализованной и далее к речевой и умственной.

Проанализировав психологические предпосылки к образованию и обучению, выделим главные:

- 1) отсутствие студентов, абсолютно схожих по своим физическим и умственным возможностям. Каждый студент обладает набором только ему присущих качеств и способностей, заложенных в нем на генетическом уровне;
- 2) цели образования, обучения и оценки их качества усвоения должны быть определены с предельной точностью;
- 3) структура процесса обучения - это алгоритм действий студента для перехода от незнания к знанию;
- 4) различие студентов в темпе усвоения информации предполагает, что преподаватель или компьютер должны обеспечить организацию их собственной активности и управление этой активностью, а не быть только источниками предоставления информации.

С учетом динамически развивающихся информационных технологий следует учитывать требования, предъявляемые сегодня к новым информационным технологиям обучения, среди которых соответствие основным принципам педагогической технологии (предварительное проектирование, воспроизводимость, целеобразование, целеполагание, целостность), решение не решенных ранее в традиционной дидактике теоретически либо практически задач, а также их перевод в разряд средств подготовки и передачи информации студенту.

Готовность к решению различных задач требует от студента стремления к самосовершенствованию, проявления инициативы, проведения систематического анализа и освоения учебного материала. Именно из-за этого, как мы считаем, успех самообразования зависит от осознания студентами необходимости получения дополнительных знаний, умения систематизировать полученную информацию, планировать свои действия в процессе поиска ответов на возникшие вопросы, умения проводить отбор необходимой информации, желания познания чего-то нового и интереса к обучению.

Исследования проблемы самообразования основываются на том, что деятельность студентов вузов по овладению знаниями, умениями и навыками должна носить личностно-творческий характер - это наиболее перспективное направление в области педагогической информатики формировать у каждой индивидуально взятой личности творческую инициативу, ориентированную на поиск и эффективное решение учебных и профессиональных задач. На основе анализа научно-педагогической литературы, различных научных походов современных классиков педагогики были определены наиболее важные составляющие самообразовательной деятельности студентов вузов и будущих специалистов:

1. планирование содержания самостоятельной работы для достижения заданных целей;
2. контроль и оценка своей деятельности с помощью системы критериев;
3. проведение корректирования отклонений от содержания;
4. совершенствование образовательной среды, подбор методов и форм профессионально-ориентированного обучения на основании потребностей и задач обучаемого;
5. создание индивидуальной образовательной траектории обучающегося в границах общей образовательной среды (темпер обучения, оптимальное соотношение уже известной и новой учебной информации, взаимодействие с «субъектом» и «объектом» учебно-воспитательного процесса и пр.) [8, с. 230].

Для реализации индивидуальных образовательных траекторий в учебных планах необходимо предусматривать элективные курсы информационного цикла, которые учитывают различные уровни компьютерной подготовленности обучаемых и сферу их будущей профессии. Студент должен иметь возможность участвовать в глобальных проектах, имея те задачи, которые отвечают уровню его информационно-компьютерной подготовки.

С помощью применения информационных технологий решаются следующие дидактические задачи :

1. повышение уровня организации преподавания, увеличение уровня индивидуального обучения;
2. повышение продуктивности обучающихся студентов вузов в процессе самоподготовки;
3. индивидуализация работы преподавателя;
4. уменьшение времени издания передовых технологий и доступа к достижениям педагогической науки;
5. усиление мотивации к обучению;
6. мотивация процесса обучения, привлечение обучающихся к научной деятельности;

7. обеспечение гибкости процесса обучения.

Креативные информационные технологии ориентированы на студентов вузов и помогают развивать у них необходимые качества, воспринимать, запоминать, анализировать и понимать смысл получаемой информации. Готовность студентов вузов к самообразованию с помощью информационных технологий, по нашему мнению, определяется следующими критериями эффективности данного процесса:

1. повышением качества подготовки студентов вузов;
2. увеличением доли творчества и интеллектуальности в процессе самообразования;
3. адаптацией информационных технологий при самообразовании к личным особенностям студента;
4. разработкой информационных технологий обучения, которые способствуют активизации познавательной деятельности обучаемого;
5. повышением мотивации на изучение информационных средств и методов для эффективного применения в будущей профессиональной деятельности.

Самообразование с помощью информационных технологий имеет целый ряд преимуществ перед традиционными способами обучения и облегчает поиск, подбор необходимой информации, улучшает способность обучаемого к анализу информации, вызывает у студента постоянное желание к самосовершенствованию, творчеству и инициативе. Например, дистанционное обучение является самым ярким преимуществом, которыми обладают информационные технологии. В основе такого способа обучения лежит принцип движения знаний к учащимся через глобальную информационную сеть. Следует отметить, что дистанционное обучение не заменяет, а эффективно дополняет традиционную систему образования и по своей сути направлено на организацию продуктивной самостоятельной, учебно-познавательной деятельности студентов вузов. Дистанционное и непрерывное образование очень часто обсуждается в контексте современных технологий обучения. Многие ученые и преподаватели видят Интернет, видеоконференции и другие современные методологии как самый главный инструмент образования будущего. Обучение в вузе только тогда можно считать эффективным, когда знания, умения и навыки, которыми овладевают студенты, являются для них лично значимыми, обусловливая формирование у них целостного научного мировоззрения и творческой инициативы, которые становятся качествами их личности и свойствами будущей профессиональной деятельности. Для организации самообразовательной работы студентов вузов при дистанционном способе обучения используются электронные учебные курсы, учебники, учебные пособия, тренажеры, лабораторные виртуальные практикумы, стенды, сетевые проекты, телеконференции, тематические каталоги по отдельным образовательным областям и др.

В настоящий момент личность должна быть готова к применению информационных технологий в процессе профессиональной деятельности, а для этого необходимо наличие гибкости мышления (его нестандартности), способности к быстрой адаптации к условиям работы. Именно поэтому суть образования в вузе не следует сводить к простому обучению, формированию шаблонных знаний, навыков и умений. Студентам необходимо формировать желание к развитию и самоутверждению, прививать навыки самообразования и совершенствования. Образование включает как традиционную часть знаний, совокупность определенных научных сведений об окружающем мире, так и особые знания - ориентированные на осознание места познающего субъекта в мире и его утверждения в нем. Эти знания носят оценочно-ценностную окраску, задают как бы стратегию познавательной деятельности и оперирования полученными знаниями. Они не укладываются в рамках конкретной дисциплины, являясь междисциплинарными, и открывают новые возможности в создании целостной картины мира. Целостное мировоззрение предполагает наличие системности мышления, в основе которого заложено формирование алгоритмического способа деятельности человека, являясь одной из главных целей современного образования. Сформированность современной картины мира сегодня является приоритетной задачей в системе задач обучения, в процессе которого осуществляется развитие навыков использования информационных технологий.

Применение информационных технологий открывает новые возможности в самообразовании студентов вузов всех форм обучения. Информационные технологии в процессе самообразования студентов вузов выступают как высокоэффективный

педагогический инструмент, позволяющий получить качественно новый образовательный процесс, полностью соответствующий современным требованиям в области образования, повышая при этом эффективность и качество подготовки будущего специалиста. Очевидно, что новая образовательная парадигма формируется в виде известной триады: от целостной картины мира - к целостному значению и через него - к целостной личности. Суть традиционной модели образования изменяется, студент должен не просто получать знания, ему необходимо научиться их систематизировать, анализировать, создавать свое собственное представление о мире. Постоянно развивающиеся информационные технологии возлагают на субъекты самообразования требования, которые обязывают их иметь соответствующие знания, навыки и способности для их использования. Эти знания практически невозможно усвоить механически, личность сама вырабатывает их в результате самостоятельной творческой активности и самоорганизации мышления при взаимодействии с информационными технологиями.

Использованная литературы:

1. Зинченко В.П., Мещеряков Б.Г. Психологический словарь. -М.:1996г.
2. Колбаско, И.И. Учащимся о самообразовании. / И.И. Колбаско.-Минск Народная света.-157с.
3. Корвяков, В.А. Самообразовательная деятельность студентов / В.А. Корвяков//Вестник ОГУ- Оренбург, 2003г.-№7.
4. Кутняя, И.А. Организация самообразования студентов технических вузов при изучении курса общей химии. – Омский научный вестник №1(95), 2011г.).

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПРИМЕНЕНИЕ ИХ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Умарова Ханифаxon Салоҳиддиновна
учитель русского языка и литературы
школы № 64 Риштанского района

Аннотация: В статье рассматриваются информационные технологии как один из компонентов целостной системы обучения, вариативности учебной деятельности позволяющие организовать взаимодействие всех субъектов обучения.

Ключевые слова: стратегия модернизации, компонент, дифференциация, компьютерные тренажеры, мультимедия, интернет-ресурсы, проект, репродуктор, медиатека.

В стратегии модернизации образования подчеркивается необходимость изменения методов и технологий обучения на всех ступенях информационные технологии рассматриваются как один из компонентов целостной системы обучения. Они не только облегчают доступ к информации, открывают возможности вариативности учебной деятельности, ее индивидуализации и дифференциации, но и позволяют по-новому организовать взаимодействие всех субъектов обучения, построить образовательную систему, в которой обучающийся был бы активным и равноправным участником образовательной деятельности.

Внедрение новых информационных технологий в учебный процесс позволяет активизировать процесс обучения, реализовать идеи развивающего обучения, повысить темп занятия, увеличить объем самостоятельной работы обучающихся. Сегодня необходимо, чтобы каждый преподаватель по любой дисциплине мог подготовить и провести занятия с использованием ИКТ, так как теперь преподавателю представилась возможность сделать занятие более ярким и увлекательным.

Задачи, стоящие перед словесником при применении информационных технологий, во многом отличаются от целей и задач других преподавателей тому, что они предполагают работу с текстом, художественным словом, книгой. Преподавателю - филологу необходимо сформировать прочные орфографические и пунктуационные умения и навыки, обогатить их словарный запас, научить владеть нормами литературного языка, дать знание лингвистических и литературоведческих терминов. Одно из основных назначений компьютера как средства обучения – организация работы обучающихся с помощью программно – педагогических средств, от степени совершенства которых и зависит эффективность обучения.

Компьютер обладает достаточно широкими возможностями для создания благоприятных условий работы по осмыслиению орфографического (пунктуационного) правила. В обучающих программах могут быть использованы разнообразные формы наглядности, демонстрация статичной информации различных языковых явлений в динамике с применением цвета, графики, эффекта мерцания, звука, пиктографии, «оживления» иллюстраций. Построение схем, таблиц в презентации позволяет экономить время, более эстетично оформить материал. Задания с последующей проверкой активизируют внимание учащихся, формируют орфографическую зоркость. Использование кроссвордов, иллюстраций, рисунков, различных занимательных заданий, тестов воспитывают интерес к занятиям. На занятиях литературы применение ИКТ позволяет использовать разнообразный иллюстративно-информационный материал, который находят сами обучающиеся в Интернете, составляют презентации.

Таким образом, ИКТ развивает самостоятельность обучающихся, умение находить, отбирать и оформлять материал к занятиям. Использование тестов помогает не только экономить время преподавателя, но и дает возможность обучающимся самим оценить свои знания, свои возможности. Компьютерные тренажеры и тесты привносят разнообразие в освоение правил орфографии и пунктуации, представляя альтернативу утомительным и однообразным письменным упражнениям. Очень часто упускается из виду, что и сами средства коммуникации быстро эволюционируют. Так, сегодня существенно выросло значение письменной речи: многие обучающиеся переписываются в чатах не меньше, чем пишут на занятиях. Этот навык можно использовать и на занятиях. Растет значение «графической грамотности» с появлением текстовых редакторов со встроенными словарями синонимов и омонимов, средствами проверки правописания. Использование компьютерных словарей на занятиях русского языка и литературы может повысить плотность.

Одной из возможностей использования мультимедийных технологий на занятиях является подготовка и проведение интегрированных занятий. Можно провести урок, подготовив

для этого мультимедийную презентацию с ярким видеорядом (иллюстрациями, видеоклипами, звуком). Эта презентация может быть использована во время проведения разных форм занятий или как мультимедийное пособие для самостоятельной работы обучающихся при подготовке.

Традиционно изучение темы или раздела заканчивается повторением, закреплением и обобщением. Все эти элементы можно объединить, предложив обучающимся на завершающем каждую тему этапе, создать мультимедийный проект, вместо традиционного реферата. Создавая презентацию, обучающимся предоставляется великолепная возможность систематизации приобретенных знаний и навыков, их практического применения, а также возможность реализации интеллектуального потенциала и способностей. Очень важно обучающимся почувствовать интерес к самостоятельной творческой работе, ощутить значимость результатов своей работы, т.к. презентация – это готовый методический материал для занятий.

В работе можно использовать готовые программные продукты, Интернет-ресурсы, текстовые материалы, тесты, презентации учебного материала и т.д.

Дидактический материал, представленный в компьютерном варианте, решает несколько задач:

- повышает производительность труда преподавателя и обучающихся;
- увеличивает объем использования наглядности ;
- экономит время при подготовке.

При объяснении нового материала на занятии можно использовать предметные коллекции (иллюстрации, фотографии, портреты, видеофрагменты, видео-экскурсии), таблицы и схемы, проектируя их на большой экран.

В последние годы активно внедряется в обучение метод проектов, который позволяет формировать исследовательские навыки обучающихся, активизировать их деятельность, использовать полученные ими знания на практике.

Много дополнительного материала можно найти через Интернет, что позволяет создать банк наглядных и дидактических материалов, критических статей, рефератов и т.д.

Прослушивание художественной литературы в электронном варианте выручает тогда, когда обучающиеся не могут найти нужные произведения в библиотеках или просто им легче слушать, чем читать. Электронные словари и энциклопедии позволяют мобильно получить дополнительные знания и использовать их на занятии.

Применение компьютерных технологий позволяет:

- наполнить занятия новым содержанием;
- развивать творческий подход к окружающему миру, любознательность ;
- формировать элементы информационной культуры;
- прививать навыки рациональной работы с компьютерными программами;
- поддерживать самостоятельность в освоении компьютерных технологий;
- идти в ногу со временем.

Информационные технологии значительно расширяют возможности предъявления учебной информации.

В информационном обществе, когда информация становится высшей ценностью, а информационная культура человека - определяющим фактором их профессиональной деятельности, меняются и требования к системе образования, происходит существенное повышение статуса образования.

Таким образом, использование ИКТ на уроках формирует высокий уровень мотивации, интерес к учебной деятельности, способствует развитию у каждого школьника собственной образовательной траектории, формированию языковых, коммуникативных умений и навыков, обеспечивающих свободное владение русским языком в разных сферах и ситуациях общения.

Литература:

1. Колокольцев Е.Н. Межпредметные связи при изучении литературы в школе / Е.Н. Колокольцев [и др.]; [под. ред. Е.Н. Колокольцева]. – М.: Просвещение, 1990.
2. Маранцман В.Г., Чирковская Т.В. Проблемное изучение литературного произведения в школе. Л., 1977.
3. Литературоведение: Справочные материалы. - М., 1988.

КОНТРОЛЬ ЗА УСВОЕНИЕМ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Уразова Мухаббат Маткаримовна

Учительница русского языка 17-й

общеобразовательной школы

Гурланского района Хорезмской области

Аннотация: в статье анализируются способы контроля знаний студентов по русскому языку и повышения его качества.

Ключевые слова: знание, русский язык, контроль, учитель, метод, качество.

Знания, изучаемые на уроках русского языка, рассматриваются прежде всего как основа сознательного формирования соответствующих умений и навыков. Без знания лингвистических понятий, речевых норм нельзя научиться грамотно говорить и писать на родном языке. Следовательно, в процессе обучения учитель должен вести регулярный целенаправленный контроль за их усвоением. При организации проверки знаний необходимо учитывать, каким образом и в каком объеме изучается то или иное понятие в школе: путем формулирования правил (определений) или путем непосредственного применения термина к соответствующему языковому факту. Например, по программе 5 класса школьники изучают раздел «Фонетика и графика» и узнают о классификации звуков русского языка по различным основаниям: гласные и согласные, твердые и мягкие, звонкие и глухие.

Как сформулировать вопрос для проверки знаний учащихся по данному материалу? Возможные варианты вопросы таковы:

Что называется звуками речи? Что такое звуки речи? Какие ты знаешь звуки речи? Но правомерным является лишь третий вопрос, т. к. на все остальные учащийся ответить не сможет: определения звука речи в школе не дается, понятие формируется через непосредственное прикрепление термина к фактам языка. Понимание теоретического материала проверяется в процессе воспроизведения его учащимися (в устной или письменной форме).

Рассказ ученика как метод контроля за знаниями применяется для проверки относительно законченной части темы (склонение имен существительных, времена глагола, односоставные предложения) или самостоятельных тем курса (словосочетания, имя прилагательное как часть речи).

Для обучения школьников рассказу об изученных понятиях и языковых фактах в учебнике используются такие виды заданий, как составление плана рассказа о том или ином явлении; подбор примеров к пунктам плана, данного в учебнике. Так, в одном из школьных учебников для 5 класса дается следующее задание: Расскажите об имени прилагательном как части речи по плану. К какому стилю вы отнесете ваше высказывание об имени прилагательном как части речи? Следовательно, к выполнению контрольных заданий подобного типа школьники должны быть подготовлены: они должны знать, как строится рассказ, в котором раскрываются основные признаки изученного понятия.

Ответы на вопросы практикуются на всех этапах изучения теоретического материала.

Вопросы могут быть составлены таким образом, чтобы ученик в своем ответе ориентировался на воспроизведение данных в учебнике формулировок определений и правил: Что называется местоимением? Каковы основные признаки словосочетания? Что нужно сделать, чтобы правильно определить падеж имени существительного? Это вопросы к памяти учащихся, проверяющие, как они запомнили изученные факты, явления, правила и т. п.

Литература:

1. Бардин, К. В. Как научить детей учиться / К. В. Бардин. – М. : Просвещение, 1987

МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ОБЩЕЙ ХИМИИ

Д.Т Усмонова стр преподаватель ТГПУ им Низами
З.Игамназарова студентка 4 го курса МПХ

Аннотация: В данной статье рассмотрено основные вопросы образования химия как учебный предмет, применение выполнение формирующих заданий для практического применения знаний и одновременно приобретение практического опыта профессиональной деятельности для повышения эффективности процесса обучения химии

Ключевые слова: химия, термин, предмет, образования, атомно-молекулярное учение, закон сохранения материи, периодический закон, химические терминологии

В системе естественнонаучного образования химия как учебный предмет занимает важное место, определяемое ролью соответствующей науки в познании законов природы, в материальной жизни общества, в решении глобальных проблем человечества, в формировании научной картины мира. Велика роль химии в воспитании экологической культуры людей, поскольку экологические проблемы имеют в своей основе преимущественно химическую природу. Недостаточность химической и экологической грамотности порождает угрозу безопасности человека и природы, недооценку роли химии в научно-техническом развитии человечества. Химия как учебный предмет призвана вооружить учащихся основными химическими знаниями, необходимыми для повседневной жизни, производственной деятельности, продолжения образования, правильного поведения в окружающей среде.[1]

Основой химической науки являются атомно-молекулярное учение, закон сохранения материи, периодический закон, теория химической связи и учение о химическом процессе. Химические процессы могут рассматриваться в состоянии равновесия методами термодинамики, так и в неравновесном состоянии методами кинетики. Как всякая наука, химия изучает некоторую часть явлений окружающего мира. Химия играет значительную роль в научно-техническом прогрессе. Нет ни одной отрасли не связанной в той или иной мере с применением химии. Это и технологии, связанные непосредственно с химическими превращениями и очистка промывных сточных вод, утилизация отходов производства. Лишь подвергая химической переработке исходное природное сырье, можно получить необходимые материалы для различных отраслей промышленности. Особое место среди применяемых материалов занимают твердые материалы и в связи с этим одно из важнейших мест занимает химия твердого тела. Все явления подразделяются на химические и физические. Химические явления, изучаемые химией, связаны с превращением одних веществ в другие, отличающиеся от исходных составом и свойствами, при этом состав ядер атомов не изменяется.

Физические явления связаны с изменением физического состояния веществ или образуются новые вещества с изменением состава ядер атомов. Среди различных разделов химии общая химия занимает основополагающее место. Связано это, прежде всего, с тем, что именно здесь излагаются основные законы химии, в равной степени присущие, как объектам неорганической, так и органической природы.[2]

Химия – наука о свойствах вещества и его превращениях, она включает в себя законы и принципы, описывающие эти превращения, а также представления и теории, позволяющие дать им объяснение. Законы и принципы превращений веществ открыты на основе исследования соотношений макропараметров. Таковы, установленные в начале 19го века законы постоянства состава, кратных соотношений, простых объемных отношений, законы термодинамики, закон действующих масс, и др. Чтобы объяснить эти законы нужны представления и теории, оперирующие понятиями более глубокого уровня, чем макроскопический, уровня атомов и молекул. Уже представление об атомно-молекулярном строении вещества совместно с концепцией неуничтожимости атомов объясняет законы постоянства состава и кратных отношений.

Основная задача современного педагога — научить ученика самостоятельно мыслить, принимать решения, быть уверенным в себе, правильно оценивать свои интересы и способности.

Использованная литература

1. Ахметов Н. С. Неорганическая химия. М.: Высшая школа, 2003.
2. Общая методика обучения химии /Под ред. Р.Г.Ивановой. –М.: Дрофа, 2007.

РАЗВИТИЯ КОМПЕТЕНТНОСТИ СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ

Жумаева Бахора, Тожиева Шахноза
Учителя русского языка школы № 8 города Навои

Аннотация: В статье рассмотрен развития профессиональный компетентности учителя и организации образование направленным личности. А также концепция компетентности была исследована с точки зрения учёных-педагогов.

Ключевые слова: компетенция, профессионализм, креатив, будущее, педагогических технологий, преподаватель, коммуникация, инновация, информационная технология, образования, современный учитель.

Внедрение новых современных информационных технологий ставят перед наукой и практикой задачу существенных изменений в системе образования. Соответственно, изменения в образования делают необходимым повышение квалификации и профессионализма учителя и его профессиональной компетентности. В законе «Об образование» по подготовке кадров провозглашен приоритет профессионального образования и воспитания, повышения их качества. Для этого необходимо активизировать поиск и внедрение эффективных инновационных педагогических технологий в учебно-воспитательный процесс, в практику воспитания и формирования личности учителя.

Вхождение в компетентностей образование предполагает выполнение ряда последовательных действий со стороны всех субъектов образовательного процесса и прежде всего педагогов. Каким методиками и технологиями необходимо владеть современному учителю, чтобы развивать у учащихся способность брать на себя ответственность, участвовать в совместном принятии решений, уметь извлекать пользу из опыта, осмысленно относиться к явлениям природы и общества, т.е. реализовывать ключевые компетенции. Какими профессионально-педагогическими компетенциями необходимо владеть учителю для того, чтобы обеспечивать собственное профессиональное продвижение и развитие? При каких условиях компетенции перейдут на уровень профессиональной компетентности? В наиболее общем понимании компетентность означает соответствие предъявляемым требованиям, установленным критериям и стандартам в надлежащих областях деятельности при решении определенного типа задач, обладание необходимыми активными знаниями, способность уверенно добиваться результатов и владеть ситуацией. Компетентностного учителя с позиций современного подхода к организации трудовой деятельности должно отличать критической мышлений, т.е. способность среди множества решений выбрать оптимальное, умение работать с информацией, юлкам прогностических и аналитических умений для успешного решения профессиональных задач.

Рассмотрим несколько сформулированных учеными определений понятия профессиональной компетентности учителя:

Компетентность-это знания, умения, навыки, а также способы и приёмах реализации в деятельности, общении, развитии (саморазвитии) личности. (Митина.Л.М.)

Компетентным считается такой труд учителя, к которому на достаточно высоком уровне осуществляется педагогическая деятельность, педагогическое общение реализуется личность учителя, достигаются хорошие результаты в облученности воспитанности школьников. При этом компетентность учителя определяется также соотношением его профессиональных знаний и умений, с одной стороны, и профессиональных позиций, психологических качеств-с другой. (Марков. А.К.)

Компетентность-это способность работника качественно и безошибочно выполнить свои функции, как в обычных, так и в экстремальных условиях, успешно осваивать новое и быстро адаптироваться к изменившимся условиям. (Веснин.В.Р)

Компетентность-это сложное образование, включающее комплекс знаний, умений, свойств и качеств личности, которые обеспечивают вариативность, оптимальность и эффективность построения учебно-воспитательного процесса. (В.А. Адольф.)

Компетентность-это совокупность профессионально-педагогических компетенций. (Зимняя.И.А)

Профессиональная компетентность учителя-это единство его теоретической и

практической готовности к осуществлению педагогической деятельности. Поэтому Учитель с большой буквы одаренный педагог, настоящий профессионал. Стиль современного учителя совместное творчество с учениками. Он исследователь, наблюдатель, организатор воспитывающейся и развивающейся детской среды. Основная цель современного педагога подготовка разносторонне развитой личности гражданина страны, способной к социальной адаптации в обществе, трудовой деятельности, самообразованию и самосовершенствованию.

Таким образом, компетентность современного учителя это синтез профессионализма (специальная, методическая, психолога педагогическая подготовка), творчества (творческое отношение к процессу обучения, оптимальное использование средств, приемов, методов обучения), искусства (актерство и ораторство). Неслучайно в настоящий время резко повысился спрос на квалифицированную, творчески мыслящую, конкурентоспособную личность учителя. Для развития профессиональной компетентности, прежде всего, нужна самостоятельная работа над собой, так она способствует формированию следующих профессионально значимых умений:

Планирование деятельности, постановка целей, выявление трудностей и поиск путей их преодоления, организация учебной и вне учебной работы, разумное распределение времени и индивидуальный подход к каждому ученику.

Профессиональное становление педагога имеет первостепенную важность в развитии общества в целом: личность педагога так же, как и его профессиональные знания, является ценностным капиталом общества. Учитель способен передавать ученикам лишь те ценностные ориентации, которые присущи ему самому. Поэтому каждый современный учитель должен заниматься самообразованием. А самообразование связано непосредственно с личностью педагога, отсутствием или недостатком у него теоретических знаний, ибо обще учебные умения являются инструментом овладения любым учебным материалом.

На сегодняшний день становится очевидным, что из простой суммы «сложить» компетентного профессионала невозможно, огромным чувством ответственности должен обладать педагог, обучая нынешнее поколение. Труд учителя напоминает труд чеканщика. Как у настоящего мастера нет одинаковых работ, так и у настоящего учителя не должно быть стремления сделать своих учеников одинаковыми. Следовательно, задача учителя заключается в том, чтобы ученику на уроке всегда было интересно, чтобы хотелось учиться непрерывно. Анализируя приведенные выше определения, можно сделать вывод, что профессионально-личностная характеристика учителя, определяющая его готовность, способность выполнять профессионально-педагогические функции в соответствии с принятыми нормами и стандартами.

Использованная литература

1. Закон Республики Узбекистан «Об образовании» 23 сентября 2020 г.
2. И.Д.Демакова. Мастерство учителя.: М, «Просвещение», 1989.
3. В.В.Талышев. Профессиональная компетентность учителя. // журнал «Управление школой», 2013, №4
4. С.Г.Тургунов, Б.Х. Дониёров, Д.М.Отажонова. Ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришда таълим муассасаси раҳбарларининг функционал вазифалари. Ўқув қўлланма.:Т, 2011

TEXNOLOGIYA FANIDA O'QUVCHILAR BILIMIDAGI BO'SHLIQLARNI ANIQLASH

Sh.M.Kenjayev

Xorazm viloyati XTXQTMOHM

"Amaliy fanlar va maktabdan tashqari ta'lif metodikasi" kafedrasi mudiri (tel.94-310-57-24)

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologiya fani bo'yicha o'quvchilar bilimidagi bo'shlislarni aniqlash va shu asosda darslar samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchilar bilimidagi bo'shlis, kompetensiya, baho, Davlat ta'lif standarti, ichki nazorat.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikga erishgandan so'ng o'z taraqqiyot yo'llini belgilab oldi va shu asosda ildam qadamlar bilan olg'a bormoqda, bu esa har birimizga ulkan vazifalarni yuklaydi. Bunday vazifalarni amalga oshirish esa albatta malakali kadrlarning salohiyati va tayyorlanish sifatiga bog'liq. Bugungi shiddat bilan rnivojlanib borayotgan bozor iqtisodiyoti sharoitida kadrlardan yuqori bilim va malakaga ega bo'lish, tezkor va oqilona qarorlar chiqara olish, zamon talabini to'g'ri anglab oldinni ko'ra olish, olgan bilimlarini amalda qo'llay olish fazilatlariga ega bo'lishni taqozo qiladi. Bunday fazilatlarni shakillantirishda ta'lif-tarbiya jarayonining o'rni beqiyosdir.

2017 yil 6 apreldagi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rtta va o'rtta maxsus, kasb-hunar ta'liming davlat ta'lif standartlarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarorining maqsadi ham aynan umumiy o'rtta ta'lif tizimini mamlakatda amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar, rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari hamda ilm-fan va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan holda tashkil etish, ma'naviy barkamol va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalashdan iboratdir.

Tayyorlanayotgan kadrlarning raqobatbardoshligi pedagoglarimizning o'quv mashg'ulotlarini Davlat ta'lif standarti talablari darajasida tashkil qilayotganliklari va o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilgan bilimlarining kundalik faoliyatlarida qo'llay olish darajalari bilan belgilanadi.

Bizga ma'lumki turli o'quvchilarni ma'lumotlarni qabul qilish darajasi turlicha bo'lib ba'zan o'quvchilarning e'tiborsizligi, ba'zan o'qituvchining darsga puxta tayyorlanmasligi natijasida o'quvchilar bilimida ayrim mavzular bo'yicha bo'shlislar hosil bo'ladi. O'quvchilar bilimidagi bo'shlis-bu ta'lif sifatiga salbiy ta'sir etuvchi omillar natijasida o'quvchilar bilimida paydo bo'lgan uzilishlar, o'zlashtirilmay qolgan bilim, ko'nikma va malaka elementlaridir.

Maktab o'qituvchisi o'z fanidan Davlat ta'lif standarti talablarini bajarilishini va o'quv mashg'ulotlarining samaradorligi yuqori bo'lishini ta'minlash maqsadida dars berayotgan fani bo'yicha o'quvchilardagi bo'shlislarni aniqlash, ularni tahlil qilish va tegishli tavsiyalar ishlab chiqish usullarini bilishi va uni amalda qo'llay olish ko'nikmasiga ega bo'lishi lozim. Agar o'qituvchi o'quvchilar bilimida qanday bo'shlislar borligini ichki nazorat jarayonida aniqlay olsa shu asosda mazkur bo'shlislarni to'ldirish bo'yicha aniq harakatlarni amalga oshirish imkoniyati hosil bo'ladi.

Kompetensiaviy yondashuvga asoslangan Davlat ta'lif standartida umumta'lif fanlarini o'rganishning darajalari belgilab berilgan bo'lib har bir daraja uchun alohida tayanch va fanga oid umumiy kompetensiylar bo'yicha o'quvchilar bilim, ko'nikma va malakalariga talablar qo'yilgan. Texnologiya fani bo'yicha qo'yilgan fanga oid umumiy kompetensiylar:

1. Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetensiysi;

2. Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya;

3. To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiylari kiritilgan.

Yuqoridaq kompetensiylarni o'quvchilarda shakillantirish jarayonida ularning bilim, ko'nikma va malakalarida paydo bo'ladigan bo'shlislarni ichki nazorat o'tkazish jarayonida aniqlash mumkin. Buning uchun o'qituvchi o'quv yili choragi va yakunida qaysi sinfda dars o'tayotganligidan kelib chiqib shu sinfning Davlat ta'lif standartida o'quvchilar bilishi lozim deb topilgan bilimlar hajmidan kelib chiqib test savollari to'plamini tuzib chiqadi. O'quvchilarda

shakillantirilishi lozim deb topilgan ko‘nikma va malakalar xajmi asosida amaliy ish topshiriqlarini tayyorlangan test savollari asosida belgilangan vaqt mobaynida o‘quvchilarning bilim darajalari aniqlanadi va quyidagi jadval asosida umumlashtirilib tahlil qilinadi.

O‘quvchilar bilimini test asosida tekshirish orqali bo‘shliqlarni aniqlash

№	F.I.O	1-savol	2-savol	3-savol	4-savol	5-savol	6-savol	7-savol	8-savol	9-savol	10-savol	Jami
1	Ismailova I.	1	0	1	1	0	1	1	1	1	1	8
2	Yusupova S.	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	3
3	Xudayberganova R.	1	1	0	1	0	1	1	1	1	1	8
...												
25	Qalandarova Sh.	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1	9
Jami		22	22	12	21	20	18	21	18	21	22	

Davlat ta’lim standartlarida o‘tilayotgan fan bo‘yicha mavzular yuzasidan o‘quvchilar bilishi lozim deb topilgan talablardan kelib chiqib test savollari tuziladi. Ularning soni turlicha bo‘lishi mumkin. Mazkurs test savollari nusxalari ko‘paytirilib sinfdagi xar bir o‘quvchiga beriladi va vaqt belgilanadi. Fan o‘qituvchisining o‘zi o‘quvchilarning har biri test topshiriqlarini o‘zi mustaqil bajarishini qat’iy nazoratga oladi. Begilangan vaqt tugagach test topshiriqlari yig‘ib olinadi va tekshiriladi. Tekshirish jarayonida xar bir to‘g‘ri javobga 1 ball xato javobga 0 ball beriladi. Tekshirish natijalari yuqoridaq jadvalga tushiladi va natijalar tahlil qilinadi. Har bir ustun har bir savolga o‘quvchilarning nechta to‘g‘ri javob bergenligini ko‘rsatsa, har bir satr har bir o‘quvchi nechta savolga javob bergenligini aniqlash imkonini beradi. Natijalar foizlarga o‘tkaziladi. Demak biz o‘quvchilarning qaysi savollarni yaxshi bilishadi va qaysi savollarga noto‘g‘ri javob berishganliklarini aniqlash imkoniga ega bo‘lamiz. Agar qaysi savollarga berilgan javoblar qoniqarsiz bo‘lsa mazkur savol qaysi mavzuga aloqadorligi aniqlanadi. Bu esa shu mavzuni o‘tishda kamchiliklarga yo‘l qo‘yliganligini ko‘rsatadi O‘qituvchi bundan to‘g‘ri hulosa chiqarib mazkur mavzuni o‘tishdagi kamchiliklarini tanqidiy tahlil qilib, ushbu mavzu bo‘yicha o‘quvchilarni chuqur bilim olishlarini ta’minlashi lozim bo‘ladi.

Foydalanilgan abdiyotlar.

1.Sharipov Sh.S., Qo‘ysinov O.A., Ergashev Sh.T., Tohirov O’.O., va b. Texnologiya fanini o‘qitish va psixologik xizmatni tashkil etishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish. // O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma. – T.: “Muxammad poligraf” MChJ, 2017.-80 b.

2.Tohirov O’.O. Texnologiya fanini o‘qitish metodikasi. // O‘quv moduli bo‘yicha o‘quv-uslubiy majmua. – T.: Toshkent shahar XTXQTMOHM, 2019.-260 b.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi “Umumiyo‘rtaliga o‘rtalama maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi № 187-sonli Qarori.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA FAZOVIY FIGURA-KONUS.

Hasanova Muhayyo Barot qizi

Buxoro viloyati Vobkent tuman xalq ta'limi bo'limiga qarashli
5-sonli maktab boshlangich sinf öqituvchisi

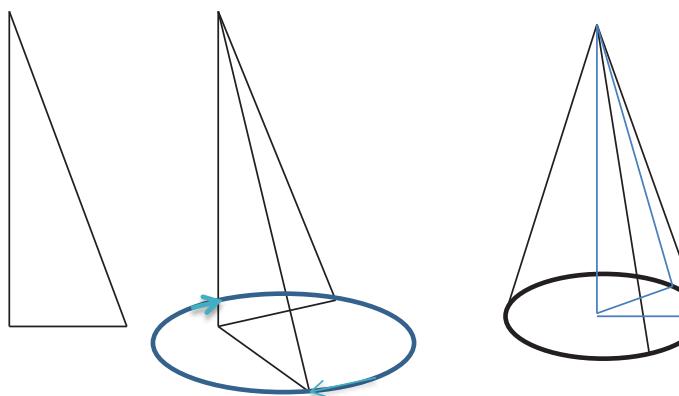
Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda konus mavzusini kengroq va to'liqroq tushuntirish haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: konus, asos, sirti

Konus (yun. konos — dubulg'a uchi) — yopiq konus sirt va uni hosil qiluvchilarni kesuvchi S uchidan o'tmaydigan tekislik bilan chegaralangan geometrik jism. Tekislikning K. sirt ichida joylashgan qismi K.ning asosi deyiladi. K. sirtning uchi va K. asosi bilan chegaralangan qismiga K.ning yon sirti deyiladi. Agar K.ning asosi doiraviy bo'lsa, K. doiraviy K. deyiladi. S uchi shu doiranining markaziga proyeksiyalansa, K. to'g'ri doiraviy K. deyiladi, SO kesma esa K.ning balandligi deyiladi (rasm). To'g'ri burchaqli uchburchak o'zining biror kateti atrofida aylantirilsa, to'g'ri doiraviy K. hosil bo'ladi. To'g'ri doiraviy K.ning yon sirti $S_{\text{IH}} = \pi RL$, hajmi $V = \frac{1}{3}\pi r^2 h$ formula bilan hisoblangan, bunda: L yasovchisi, R — K. asosining radiusi, h — K. balandligi. K.ni uning asosiga parallel yana bir tekislik bilan kesilsa, kesik K. hosil bo'ladi. Uning yon sirti $S_{\text{IH}} = \pi(R + r)L$, hajmi $V = \frac{1}{3}\pi r^2 L$ formula bilan topiladi, bunda R, g — kesik K. asoslari radiusi, h — kesik K. balandligi, / — kesik K. yasovchi.

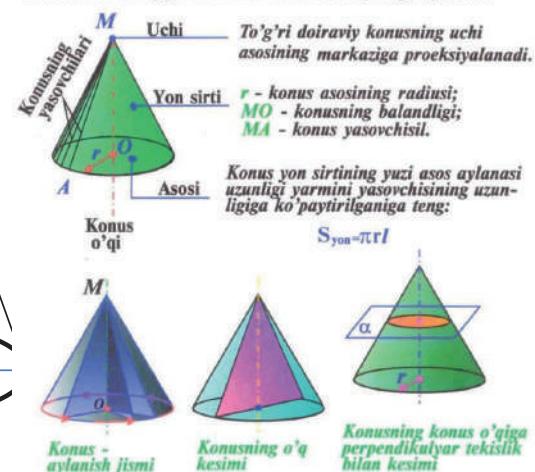
Uchburchakning to'g'ri burchakli tomoni atrofida aylanishi natijasida konus hosil bo'ladi.

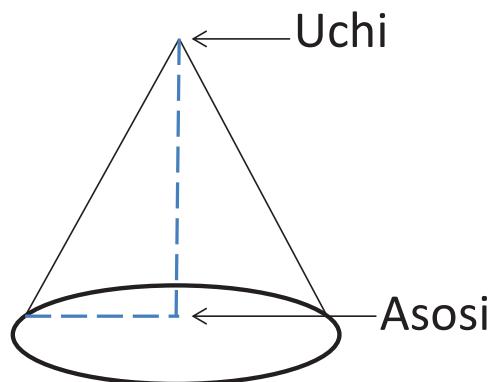

Konus chizmasini tahlil qiling. Konus asosi doiradan iborat. Uning radiusi uchburchak-ning to'g'ri burchakli tomonlaridan biriga teng.

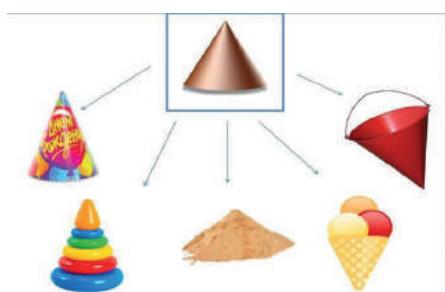
Stereometriya Konus supermatematika

Konus deb cheklangan doira (konus asosi) dan va asos aylanasining har qaysi nugtasini konus uchi bilan tutashiruvchi kesmaldan tashkil topgan konus sirtidan iborat jismga aytildi.

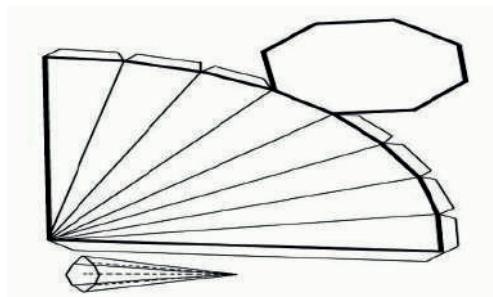

KONUS SHAKLIDAGI JISMLAR

Qog'ozdan konus yasaymiz

Foydalanimgan adabiyotlar

1. 3-sinf matematika darsligi
2. "Boshlang'ich ta'lmi" jurnali
3. Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan didaktik materiallar

“NASOYIM UL-MUHABBAT” ASARIDA MA’RIFATLI AYOLLAR TALQINI

Axatov Nurillo Karamatillayevich.
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti magistranti.
Nurillo@bk.ru Tel: +998916369650

Annotasiya: Buyuk ijodkor Alisher Navoiyning “Nasoyim ul-muhabbat” tazkirasi ham ma’naviy merosimizning betakror namunasi sifatida o’rganishdan iborat. Xususan, tazkirada keng o’rin berilga ma’rifatli ayollar talqinining chuqur o’rganish, hayotga tatbiq etilishi jamiyatda xotin-qizlarning mavqeyi oshib borayotgan bir davrda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so’zlar: Obraz,sumanso, ideal

“Nasoyim ul-muhabbat” asarida ma’rifatli ayollar talqini “Navoiy ijodidagi bir qator tarixiy-badiiy obrazlar, jumladan, Alanquva, Zoli zar, Xalima ona, Bilqisi soniy- Xadichabegim timsollari o’zbek adabiyotshunosligida muayyan darajada tahlil etilgan”²⁴. Hazrat Navoiy ijodida har bir mavzuga munosabat alohida bir olamni tashkil etadi. Jumladan, Navoiy asarlaridagi tarixiy, badiiy va afsonaviy ayollar timsollari ham ijodkorning boy g’oyaviy dunyosi bilan tuyungan. Ijodkorning “Tarixi anbiyo va hukamo” va “Tarixi muluki ajam” asarlarida tilga olingan xotinqizlar: Ashira, Jaroda, Zalig’a, Bibi Maryam,Osiyo, Rayona, Rohila, Faliha, Havvo(“Tarixi anbiyo va hukamo”); Bahmando’xt, Malika, Mahondo’xt, Ozarmido’xt, Sudoba, Farang (“Tarixi muluki ajam”) haqidagi ma’lumotlarda ko’proq diniy, tarixiy jihatlarga e’tibor qaratilgan bo’lsa, “Xamsa” dostonlarida tasviri keltirgan ayollarning insoniy fazilatlari talqini yetakchi planga chiqadi. Masalan, “Saddi Iskandariy” da olijanob fazilatlarni o’zida mujassamlashtirgan Ravshanak, Nozmehr, Bonu va Lu’bati Chin kabi ajoyib xotin-qizlar obrazi e’tiborimizni tortadi. “Sab’ai sayyor” da esa Dilorom, Alonquvo, Kubro (Muhammad payg’ambarning 1-xotini Hadicha), Mehr singari ayollar siyomasi yorqin aks ettirilgan. Yoinki Shirin, Layli, Mehinbonu kabi xotin-qizlar tasvirida ham Navoiyga xos uslub va munosabat yaqqol namoyon bo’ladi. Masalan, birgina Mehinbonu obrazining fazilatlarini tahlilga tortsak, ma’rifatli, ilm-fan homiysi bo’lgan ayollar Navoiyning ideali bo’lganligini anglash qiyin emas. Hazrat “Nasoyim” da hurmat bilan e’tirof etgan orifa ayollarning fazilatlarini o’zining tarixiy va badiiy obrazlariga ham singdirib yuborgan degan fikrga kelish mumkin. Navoiy qiyofalantirgan Mehinbonu- adolatli hukmdor, u mamlakatning obodligi va xalqning osoyishtaligi uchun kurashadi. Ariq va hovuz qazish ishiga rahbarlik qiladi. Mehinbonu- ilm-ma’rifat homiysi. U kishilarning ilmli bo’lishiga har tomonlama ko’maklashadi, olimlarni qadrlaydi, hurmat qiladi. Uning saroyidagi o’n qiz ilm va hunar ajoyib kishilar bo’lib yetishadi :

...Bu fanlarda bular bir-birdan ahsan,
Yuz ul fanlik aro har qaysi yakfan,
Diloromu, Diloroyu Diloso,
Gulandomu Sumanbo’yu Sumanso.
Parichehru Parizodu Parivash,
Pari-paykar – zahi o’n ismi dilkash.

“Nasoyim ul-muhabbat”da e’tirof etilishicha, Yaratganni tanigan karomatli insonlarning sifatlaridan biri shuki, bunday inson barcha mavjudotlarga , hatto hayvonlarga ham Haqning jilosiga sifatida hurmat bilan muomalada bo’ladi. Hech bir insonni o’zidan pastga qo’ymaydi. Hatto yomon xulqli insonlar bilan ham munosabatda eng oqilona yo’ldan boradi. Mehinbonuning Farhodga bo’lgan samimiyat va hurmatida, Xusravga nisbatan tutgan yo’lida orifalarga xos xususiyat namoyon bo’ladi. Er kishilarning zuhud taqvosi va tasavvufiy hayotiga doir batafsil ma’lumot beruvchi manbalarda, afsuski, zohidona, obidona va so‘fiyona hayot kechirgan ayollar hayoti haqida juda kam ma’lumot berilgan. Masalan, ilk avliyo tazkironomasi hisoblangan “Tabaqotus sufiiyya” nomli asarda 103 er so‘fiy haqida so‘z yuritiladi, ammo bitta ham ayol so‘fiy haqida gapirilmaydi. Imom Qushayriy, Quvviriy, Gulobodiy va hatto bir ayol so‘fiy zikrini mustasno qilganimizda, Fariduddin Attor ham “Tabaqotus sufiiyya” asari muallifi Abu Abdurahmon AsSulamiy kabi ayol avliyolar haqida so‘z yuritmaydi. Tasavvufiy mavzular tadqiq qilingan asarlarni o’rganar ekanmiz, deyarli faqat mutasavvif so‘fiy (er kishi)larning so‘zlari, hollari, fikr-mulohazalari naql qilinadi. Bundan go’yo ayol 23 kishini zuhd va tasavvuf hayotiga kiritmaslik zuhd va tasavvufning taqozosidir, degan o‘y-xayolga borish ham mumkin. Ma’lum va mashhur

Robiya Adaviyyadan bir majburiyat va zarurat holidagina so‘z ochiladi va u haqda ham ko‘p so‘z yuritilmaydi. Aslida bu holat Sharqdagi hayot taqozosi, andisha his-tuyg‘ularining natijasidir. Boshqa ilm sohalarida ham ahvol xuddi shunday. Zohidona va so‘fiyona juda ham ko‘p ayollar yashab o‘tganiga qaramay, tasavvufiy manbalarda ular haqida juda ham kam ma’lumot berilgan. Tarixda “Bojiyon Rum” deb nomlangan dindor, zohida va mutasavvifa ayollar tashkiloti haqida haligacha batafsil ma’lumotga ega emasmiz. Holbuki, axiylar (birodarlar) jamoasi, Rum abdollar, O‘rta Osiyo, Sharq-u G‘arb mashoyixlari, mutasavviflariga doir batafsil ma’lumotlar bor.. Xalq og‘zaki ijodiga tegishli “Qissa kitoblar”da faqatgina ahli bayt ayollari – Hazrati Oisha, Hazrati Xadicha va Hazrati Fotima haqlarida hikoya qilingan, xolos. Navoiy “Nasoyim” ni yozishda manbaa sifatida foydalangan Farididdin Attorning “Tazkirat ul- avliyo” asarida orifa ayol Robiya Adaviya haqida batafsil ma’lumot berilgan, ammo boshqa so‘fiy ayollar haqida to’xtalmagan. Alisher Navoiy bu toifa haqidagi bo‘limni “Erkaklar martabasiga yetgan orif ayollar zikri “ deb nomlagan. Zikrlarning boshlanish qismida Navoiy shunday keltiradi: “Agar ayollar biz aytgandek bo‘lsalar, erkaklardan afzaldurlar. Quyoshning muannas ism ekanligi unga ayb emas, oyning muzakkar ism ekanligi unga faxr emas”. Uning yana bir munojoti bor: “Dedi: ey Allohim, agar senga do‘zax vahimasidan qo‘rqib sig‘insam, do‘zaxda meni yondirib yubor; va agar jannah umidi uchun seni yaxshi ko‘rsam, jannah eshigini men uchun yopib qo‘y. Ammo agar faqat sen uchun senga ko‘ngil qo‘ysam, abadiyat jamolingni mendan darig‘ tutma”. Robiya Adaviya shariatni kezib tariqat va hatto ma’rifat zinasini egallagan so‘fiy ayol edi

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Alisher Navoiy. MAT. 20 Tomlik. 17 tom. T.: Fan, 2001.
2. Alisher Navoiy Mukammal yigirma jildli. 13- jild. Toshkent : Fan, 1997.
3. Alisher Navoiy. Nasoyim Ul-muhabbat. Сўзбоши. Ҳ.Исломий. – Т.: “Mavarounnahr”, 2011.

ONATILI DARSLARI JARAYONIDA "SO'ZDAN - SO'Z YASASH" USULIDAN FOYDALANISH

Botirova Havojon Umidovna

Chirchiq shahar 10- umumi o'rta ta'lismaktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi
+998976852323 havoxon@bk.ru

Annotatsiya: Yangi pedagogik texnologiyaning afzalligi shundaki, butun faoliyat o'qituvchi -o'quvchilarning mustaqil fikrashiga, o'z fikr va mulohazalarini bayon etishga izlanishga yo'naltiradi, o'qituvchi - o'quvchilar mustaqil o'qishga va izlanishga tayyorlaydi. Asosiysi sinfdagi barcha o'quvchilar darsda ishtirot etadilar.

Kalit so'z: Pedagogik, texnologiya, maqsad, o'quvchi, millat, zamonaviy, shaxs.

Yangi pedagogik texnologiyaning asosiy maqsadi o'quvchi - o'quvchilarga samarali bilim berishdan, oqil, ma'rifatli, ayni paytda o'zining o'tmishi, ulug' qadriyatlari millati bilan faxrlanadigan va kelajakka ishonadigan malakali ixtisos egalari bo'lib yetishadigan shaxslarni tarbiyalashdan iboratdir. Bugun ta'lismahasida amalga oshirilayotgan yangiliklar va tub islohotlar xalqimizning azal-azaldan ilmga tashnaligi va ma'rifatparvarligidan, albatta. O'zbek xalqi qadim zamonlardan farzand tarbiyasi va kelajagiga juda katta e'tibor va ahamiyat berib kelgan. Bugun ham ta'lismizning, qolaversa har bir oilaning orzusi tomonlama kamol topgan sog'lom, qobiliyatli, o'z Vatani va xalqiga sodiq insonlarni tarbiyalash va ularni voyaga yetkazishdan iboratdir. Ta'lismiz jarayonida ilg'or pedagogik uslub va texnologiyalar ta'lismiz resurslari va multemidia taqdimotlaridan foydalanish o'ziga xos ijobjiy natijalar berayotganini alohida e'tirof etishimiz mumkin. Adabiyot darslarida o'qitishning noan'anaviy usullari qo'llash ham yuqori samara beradi. Bunday usullar qo'llanilgan har bir darsda ta'lismiz oluvchining ehtiyoji va qiziqishlarini, fikrash qobiliyatini rivojlantiradi, ijodkorligini oshiradi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz, nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz. Yoshlarimizning mustaqil fikrashidagi, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz", - deya biz pedagoglar oldiga ulkan va ma'suliyatli vazifa yukladilar. Bu ulug' maqsadni ro'yobga chiqarish ta'limi tizimida faoliyat ko'rsatayotgan barcha o'qituvchilarning o'z ishigaijodiy yondashish, har bir ishda yuksak samaradorlikka erishish, zamonaviy pedagogik usullarni qo'llab darslarni samarali tashkil etishni talab qiladi. Har bir pedagog shuni doimo hisobga olishi va esda tutishi lozimki, dars o'quv-tarbiya jarayonining asosiy shaklidir. Bugungi kunda zamonaviy dars berishning turlicha usullari qo'llanilib kelinmoqda.

Dars jarayonida har tomonlama rivojlangan shaxsnar tarbiyalashga e'tibor qaratiladi, birinchi navbatda bu amalga oshiriladi. Shuning uchun ham mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan soha mutaxassislarining fikricha "Pedagogik texnologiya" bu o'quvchilarni o'qishi, o'rganish va ularni har tomonlama rivojlantirish qonun qoidalarini o'z ichiga olgan pedagogik tadbirlar tizimida iboratdir deyiladi. O'qitish metodi quyidagicha tavsiflanadi: o'qitishning maqsadi, o'zlashtirish usuli, o'quv jarayoni qatnashchilari (o'qituvchi, o'quvchi, talaba)ning o'zaro munosabati.

O'qitish metodikasi tushunchasi:

- pedagogning o'qitish usullari va o'quvchining o'qish usullari hamda o'quvchining o'qituvchi bilan o'zaro bog'langanligini;
- o'qitishdan ko'zlangan maqsadga erishish bo'yicha hamkorlikda ishlashning o'ziga xosligi, ya'ni, o'qitish metodlari belgilangan maqsadga yetish uchun ta'lismiz vazifalarini hal etishda o'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyatidir. Har bir pedagog shuni doimo hisobga olishi va esda tutishi lozimki, dars o'quv-tarbiya jarayonining asosiy shaklidir. Dars jarayonida har tomonlama rivojlangan shaxsnar tarbiyalashga e'tibor qaratiladi, birinchi navbatda bu amalga oshiriladi. Shuning uchun ham mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan soha mutaxassislarining fikricha "Pedagogik texnologiya" bu o'quvchilarni o'qishi, o'rganish va ularni har tomonlama rivojlantirish qonun qoidalarini o'z ichiga olgan pedagogik tadbirlar tizimida iboratdir deyiladi. Ta'lismiz texnologiyalashtirish ta'lismiz jarayonini samaradorligini oshirish va ta'lismiz oluvchilarni

berilgan sharoitda hamda ajratilgan vaqt ichida loyihalashtirilayotgan o'quv natijalariga erishishlarini kafolatlash maqsadida uni to'liq boshqarish g'oyasini tashkil etishdir. Ona tili va adabiyot fanidan mavzu tanlandi. Masalan: Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanidagi

Zebining baxtsizligiga uning o'zi ham aybdormi? Savoli baxs mavzusi sifatida tanlandi. Rahbar tinglovchilarni mavzuga munosabatiga ko'ra tinglovchilarni 2 guruhga ajratadi va ularni o'quv xonasining 2 tomoniga qator qo'yilgan stollarga o'tqizadi va har bir guruh qatnashchilari qaysi nuqtai nazarni himoya qilishlarini belgilaydi. (Masalan. 1-guruh savolga "Ha" deb javob beruvchilar, 2- guruh esa "Yo'q"). Shundan so'ng, rahbar tinglovchilarni juftlaydi, har bir juftda qarama-qarshi qarashlar tarafдорлари bo'lishi kerak. Juftlar tartib raqami yoki alifbo harflari bilan belgilanadi. O'qituvchi 1-guruh a'zolariga (keltirilgan misolda ijobjiy holatni joriy qilish tarafдорлари) har biri juft sanasi (ramzi) bilan belgilangan katak qog'oz varaqlarni tarqatadi. Tinglovchilar o'quv xonasining 2 tomonida o'tirib, juftma-juft yozma muloqotni boshlaydilar.

Ta'lim metodlari ob'yekтив xarakterga ega bo'lib, qaysi pedagog qo'llashidan qat'i nazar, doimiy amal qiladigan mustahkam qonun-qoidalar bilan bog'liq. Ular barcha didaktik qoidalar, qonunlarning talabi hamda maqsadlarning doimiy komponentlari, o'quv faoliyatining mazmuni, shaklini ifodalaydi. O'quvchilarning so'z boyligini oshirishga, fikrlash doirasini kengaytirishga zamin hozirlaydi. Bunda bir so'z tanlab olinadi va harflardan foydalaniib boshqa so'zlar hosil qilinadi. So'ngra hosil qilingan so'zlar so'z turkumlariga ajratiladi. qilingan har bir so'zdagi harflardan yana so'zlar hosil qilib, klaster usulini davom ettirish orqali o'quvchilardagi savodxonligi oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. V.S. Farbenman Ilg'or pedagogik texnologiyalar. Toshkent, Fan, 2000.
2. S. Fuzalov va boshqalar Ona tili kitobi: 3- sinf uchun darslik. 15-nashri. - Toshkent: O'qituvchi, 2019.
3. A. G'ulomov, M. Qodirov "Ona tili o'qitish metodikasi", Toshkent., 2001 yil.

KICHIK MAKTAB YOSHIDA SHAXS XUSUSIYATLARINI NAMOYON BO'LISHI

Abdullayeva Dilbar Ubaydullayevna

Toshkent davlat pedagogika universiteti dotsent v.b.
psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Telefon:+998(90) 955 0 07
dilbar3007@inbox.ru

Kasimova Madina Rustam qizi

Toshkent davlat pedagogika universiteti
1-bosqich talabasi
Telefon:+998 99 1424656

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'ziga xos xususiyatlari, ularda shaxs xususiyatlarining namoyon bo'lishi, ahloqiy sifatlarini rivojlantirishga ta'sir ko'rsatuvchi omillar yoritilgan.

Kalit so'zlar: kichik maktab yoshi, boshlang'ich sinf, o'quvchi, o'qituvchi, munosabat, shaxs, ahloqiy sifat, psixologik xususiyat.

Har qanday jamiyatning kelajagi yosh avlodning qanday ta'lif olishiga va qay tarzda tarbiyalanishiga bog'liq. Ana shunday avlodgina mamlakat oldida turgan umum davlat ahamiyatiga molik vazifalarni bajarishga qodir bo'lib, o'z xalqining tarixiy taqdirini belgilab oladi.

Ma'lumki o'quvchi shaxsini shakllantirish ishlarini namunali yo'lga qo'yish uchun avvalo ularning xarakter xislatlarini qanchalik tarkib topganligini aniqlash maqsadga muvofiqdir

Boshlang'ich sinf o'quvchilari ishonuvchan tashqi ta'sirotga beriluvchan bo'ladilar. Buyuk allomalarimiz ta'kidlaganidek kishining fe'l atvori hammadan ko'ra ko'proq hayotining dastlabki yillarda tarkib topadi va unda shu davrda paydo bo'lgan sifatlar mustahkam o'rashib kishining ikkinchi tabiatida ijobjiy hissiyotlarni fazilatlarni tarkib toptirish yuksak ahloq normalarini shakllantirish uchun butun ma'suliyat boshlang'ich sinf o'qituvchisining zimmasiga tushadi. Bolaning mazkur yosh davrida o'qituvchining har bir gapi har bir xatti-harakati ta'sir ko'rsatish uslubi uning uchun haqiqat mezoni vazifasini bajaradi. Chunki o'quvchilar o'qituvchilariga qattiq ishonadilar, uning fikr-mulohazalariga qulop soladilar pedagogik nazokatidan jiddiy ta'sirlanadilar talablariga hamisha amal qiladilar u bergan topshiriqlarni bekamu-ko'st bajarishga intiladilar. Ana shu davrda o'qituvchi uchun o'quvchilarning ma'naviyatiga ta'sir ko'rsatish, ijobjiy his-tuyg'ulari va ezgu niyatlarini qo'llab quvvatlash, ularni atrofdagi kishilarga yordam berishga undash to'g'ri mulohaza yuritishga o'rgatish noma'qbul qiliqlardan tiyish, tabiat manzaralarini kuzatishga va musiqa tinglashga odatlantirish, ularga burch hissini tushuntirish, ular bilan o'qilgan kitoblarni muhokama qilish imkoniyati tug'iladi.

O'qituvchining o'quvchilar bilan mazmunli suhbatlar o'tkazishi ularni g'aroyibotlar olamiga olib kirishi faollik sari yetaklashi alohida ahamiyat kasb etadi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning ahloqiy sifatlarini rivojlantirishda ko'zlangan maqsadga erishish ularning yoshi va psixologik xususiyatlarini hisobga olish shart.

Ma'lumki o'quvchilarning psixologik xususiyatlari har xil bo'lib, bir o'quvchiga muvaffaqiyat bilan qo'llangan tarbiyaviy ta'sir vositasi boshqa biriga qo'llanilganda kutilgan natijani bermasligi mumkin. Tarbiyaviy tadbirdar o'quvchilarga yakkama-yakka yondashib amalga oshirilsa yaxshiroq samaraga erishilishi shubhasizdir.

Mana shunday yondashishda o'quvchi shaxsining xususiyatlariga va uning muayyan davrdagi psixologik holatiga mos tarbiyaviy vositalarni tanlash va yangi vositalarni topishni talab qiladi. Bunda o'qituvchining o'quvchilarga g'amxo'rliги pedagogik odob, o'z xatti-harakatining natijasini oldindan ko'ra olishi muhim rol o'ynaydi.

Mazkur vazifalarni amalga oshirish o'qituvchi o'quvchilarning xususiyatlarini qanchalik o'rganganiga bog'liqdir. Ta'lif jarayonida har bir o'quvchining psixik dunyosiga oqilona yo'l topa olish muvaffaqiyatlarning garovidir.

Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar xarakterida uchraydigan kamchiliklar ya'ni ularning injiqligi va qaysarligi oila tarbiyasidagi nuqsonlar oqibatidir. Bunday bola o'zining barcha talab va hohishlari qondirilishiga odatlanib qolgan bo'ladi. Boladagi injiqlik va qaysarlik uning maktab tomonidan o'z oldiga qo'yilgan qat'iy talablarga «o'zi hohlagan ish» ni emas, balki «kerakli ish»ni

bajarish zarurligiga qarshi qaratilgan o‘ziga xos norozilik shaklidir.

Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning xarakteriga xos yosh xususiyatlariga mehribonlik, qiziquvchanlik, to‘g‘rilik, ishonuvchanlik kabi ijobjiy xislatlar ham kiradi. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning muhim xususiyatlaridan biri- taqlidchanlikdir. Kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar kattalarga, ba’zi tengqurlariga, shuning bilan birga yaxshi ko‘rgan kitoblari, ko‘rgan filmlardagi qahramonlarga taqlid qilishga intiladilar. Bu bir tomondan shaxsiy namuna bo‘lish orqali shaxsnинг ijtimoiy qimmatli xislatlarini tarbiyalash imkonini beradi, ikkinchi tomondan esa ayrim xavfga ham sabab bo‘lishi mumkin, chunki kichik maktab yoshidagi o‘quvchi faqat ijobjiy tomonlarnigina qabul qilmaydi, balki salbiy jihatlarini ham ko‘chirib oladi.

O‘quvchilarda 3-4 sinflardan boshlab burch hissini anglash sezilarli ravishda namoyon bo‘la boshlaydi. Bu yoshdagи burch hissi hali yetarli darajada barqaror va batamom mustaqil bo‘lmaydi. N.B.Andrianovaning tadqiqotlariga ko‘ra anglangan burch hissi xususiyatlarining namoyon bo‘lishi jihatidan o‘quvchilarning to‘rtta tipga ajratish mumkin. Birinchi tipda burch hissi nisbatan barqaror bo‘ladi va hayotiy munosabatlarning keng doirasiga tarqaladi. Ikkinchi tip burch hissining beqarorligi bilan tavsiflanadi, bu tipda burch hissi faqat ayrim ahloqiy xatti-harakatlaridagina namoyon bo‘ladi. To‘rtinchi tip sust rivojlangan burch hissiga ega, bu tipga taalluqli bolalardan ba’zilari itoatlidirlar. Lekin ularning itoatkorligi ma’lum zaruriyat bilan bog‘liqdir.

Yuqoridaagi fiklardan ko‘rinadiki kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarda shaxs xususiyatlari, ahloqiy sifatlar, badiiy estetik did, qiziqish, irodaviy faoliyklarning rivojlanishining dastlabki davri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psixologiya: Ucheb. Posobiye. – Rostov : Izd-vo «Feniks», 1997. – 480 s.
2. G‘oziyev E.G. Psixologiya: (Yosh davrlar psixologiyasi). O‘quv qo‘llanma. –T.: “O‘qituvchi”, 1994, - 224 b.
3. Vigotskiy L.S. Psixologiya razvitiya rebyonka. – M.: Smisl, 2004. - 512 s

SAVOD O'RGATISH DAVRINI TASHKIL ETISHGA ZAMONAVIY YONDASHUV

Latipova Dilfuza Hamrayevna
Navoiy viloyati Karmana tumaniga qarashli
9 – umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga savod o'rgatishning umumiyligi qonuniyatlarini yoritilgan.

Kalit so'zlar: savod, tayyorlov bosqichi, tovush, alifbo.

Savod o'rgatish darslari o'quvchilarning umumiyligi kamolotiga, ularda do'stlik, o'rtoqlik kabi xislatlarni milliy qadriyatlarni shakllantirish, jamoa ichida o'zini boshqarish, mehnatsevarlik, halollik, rostgo'ylik, o'qishga ongli munosabatda bo'lish kabi ijobjiy xususiyatlarni tarbiyalashga ko'maklashuvi lozim. Savod o'rgatish davri sentyabrdan dekabrgacha davom etadi. Savod o'rgatish jarayoni ikki davrni: alifbogacha tayyorlov davri va alifbo davriga ajratiladi. Tayyorlov davri ikki bosqichga bo'linadi:

- tovush – harf o'rganilmaydigan bosqich;
- unli tovushlar va harflar o'rganiladigan bosqich.

Alifbo davri o'rganiladigan tovush va harflar, so'zlarning va bo'g'inlarning tuzilishi, murakkablik darajasiga ko'ra 3 bosqichga bo'linadi. Bu davrda bolalarning fonematik eshitish qobiliyatlarini o'stiriladi, o'quvchilarning atrof-muhit haqidagi tasavvurlari boyitiladi. Boshlang'ich ta'linda o'qish va yozishga o'rgatish tilshunoslik, pedagogika, adabiётshunoslik va metodika sohasida erishilgan yutuqlarga asoslangan, takomillashgan hozirgi zamon analitik-sintetik tovush metodi vositasida amalga oshiriladi hamda o'quvchilar nutqini rivojlantirishni nazarda tutadi. Darsda o'quvchilar gapni so'zlarga, so'zni bo'g'inlarga, bo'g'inni tovushlarga ajratadilar, so'zdagi tovushlarni tartibi bilan aytishni o'rganadilar, o'rganilgan tovushlarni o'zaro bog'lab so'z tuzish va o'qish yuzasidan mashq qiladilar. Bolalar tovushlarni yozuvda harf bilan ifodalash, harflardan bo'g'in va so'z tuzishga, ularni o'qishga o'rganadilar. Gap va bog'lanishli matnni ongli, to'g'ri, bo'g'inlab ravon o'qish, so'ngra so'zni butunicha sidirg'a o'qish malakasini egallaydilar. O'quvchilarni o'qish va yozishga o'rgatish baravar olib boriladi. Yozuvda tovushlarni harflar bilan belgilashga, harflar va bo'g'inlardan so'z tuzishga, so'z va gaplarni yozma to'g'ri shakllantirishga, talaffuzi bilan yozilishida farq qilmaydigan so'zlarni va qisqa gaplarni eshitib yozishga, gapning birinchi so'zini, kishilarning ismini, shahar, qishloq, ko'cha nomlarini, ayrim hayvonlarga atab qo'yilgan nomlarni bosh harf bilan yozishni bilib oladilar.

Savod o'rgatish darslarida o'quvchilarning boshqalar nutqini diqqat bilan tinglash va nima haqida gapiroyotganini tushunib olish ko'nikmalarini o'stiriladi. Bolalar sinfdoshlari oldida gapirishga, o'qituvchining savollariga javob berishga, topshiriqlarni mustaqil bajarishga, bilmagan va o'zları qiziqqan narsalar to'g'risida so'rab bilib olishga, o'qiganlarini qayta hikoyalashga, o'zları kuzatgan, ko'rgan kinofilmlar hamda eshitgan va o'qigan hikoya, ertaklari, kuzatgan rasmlari haqida hikoya qilib berishga o'rganadilar. Savod o'rgatish davrida o'quvchilar olgan bilim va hosil qilingan ko'nikmalar birgalikda o'qish jarayonida maxsus sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida bolalar adapiyoti namunalari bilan tanishtirishga tatbiq etiladi. Savod o'rgatish davrida sinfdan tashqari o'qish haftada bir marta o'tkaziladi va unga o'qish darslarining ikkinchi qismidan 15- 20 daqiqa ajratiladi.

O'qish va yozishga o'rgatish darslarida bolalar ruhiyatini hisobga olgan holda ish turlarini mukammallashtirish talab etiladi, dam olish mashqlari o'tkaziladi. Metodik qo'llanmalarda berilgan didaktik o'yinlardan foydalananib, bir turidan boshqa turiga o'tiladi va o'quvchilar toliqishining oldi olinadi. Savod o'rgatish davrida o'quvchilar o'qituvchi rahbarligida tabiatdagagi o'zgarishlar, kishilarning turli mavsumda bajaradigan mehnatlarini kuzatadilar va shular asosida hikoya tuzishni o'rganadilar. Bu davrda olib boriladigan barcha ishlarda oila va maktab hamkorligining uziyiligi, o'zaro muomala madaniyati alohida ahamiyat kasb etadi. Savod o'rgatish davrida o'qish va yozish harakatini maqsadga muvofiq ravishda bajara olish o'qish va yozish ko'nikmasi deyiladi. Bu ko'nikma bilimni talab qiladi, chunki har qanday ko'nikma bilimsiz shakllanmaydi. Bilim ko'nikmaga aylanmagan bo'lishi mumkin. Masalan, bola v harfining elementlarini, yozuv chiziqlari orasiga qanday joylashtirilishini bilib, uni daftarda yoza olmasligi yoki o'quvchi harflarni

tanib, ularni o'qiy olmasligi mumkin. Yozish ko'nikmasini hosil qilish uchun boshqa faoliyat turlari, ya'ni yozish jarayonida partada to'g'ri o'tirish, ruchkani barmoqlar orasida tutish, daftarni qiyalikda qo'yish kabilar ham o'rgatiladi. O'qish va yozish ko'nikmasi takomillashtirila borib, malakaga aylantiriladi. Malakaning shakllanishi uchun bir faoliyat bir necha bora takrorlanishi lozim. Yozish malakasida o'quvchi ruchkani qanday ushslash, qanday yurgizish haqida o'ylab o'tirmay, so'z va gaplarni yoza boshlaydi. Demak, o'qish va yozish malakasi harakatning o'ylab o'tirmay amalga oshirilish jarayonidir. Malaka o'qitishning keyingi bosqichlarida mustahkamlanib, avtomatlashish darajasiga yetkaziladi. O'qish va yozish kishi nutq faoliyatining turi bo'lib, u nutqqa oid malakadir. O'qish malakasi ham, yozish malakasi ham nutq faoliyatining boshqa turlari bilan, ya'ni og'zaki hikoya qilish, o'zgalar nutqini eshitish orqali anglash, ichki nutq bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Maktabda o'qitishning muvaffaqiyati savod o'rgatishning qanday tashkil etilganligiga bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimova Q. "2-sinflarda ona tili darslari", T. "O'qituvchi", 1998
2. G'afforova T., G'ulomova X. "1-sinfda o'qish darslari". T.:Sharq, 2003. 126 b.
3. H.Bakieva, N.Ahmedova, N.Azizova, D.Nosirova, B.Teshaboeva, U.Ismoilova, B.Egamberdieva. "Savodga o'rgatish darslari".-T.: "Extremum- Press", 2014. -119 b.
4. Safarova R., G'ulomov M., Inoyatova M. "Savod o'rgatish darslari". 1- sinf o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma.-T.: "Tafakkur", 2012.-141 b.
5. www.ziyonet.uz.

O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISHDA MULTIMEDIA ILOVALI METODIK QO'LLANMALARDAN FOYDALANISH

Mirzoyeva Dilfuza Rajabovna
Navoiy viloyati Karmana tumaniga
qarashli 9 – umumi o'rta ta'lif
maktabining Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada didaktik vositalar, uslubiy tavsiya va qo'llanmalar, taqdimot, multimedya ilovalardan foydalanishning metodik jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: AKT, taqdimot, metodika, qo'llanma.

Komil insonni voyaga yetkazishda boshlang'ich ta'lif shubhasiz mustahkam poydevor rolini o'taydi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimovning Farzandlarimiz bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta, baxtli bo'lishlari shart! degan so'zlariga asosan mustaqillik yillarida ta'lifni tubdan isloh qilish borasida benihoya ko'lamli ishlar amalga oshirildi. 2014-yil 19-fevral kuni tasdiqlangan O'zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining PQ-2133 sonli —Sog'lom bola yili davlat dasturito 'g'risidagi qarorida boshlang'ich sinflarda o'qitish sifatini yaxshilash chora-tadbirlarini amalga oshirish bo'yicha ko'pgina vazifalar belgilab berilgan. Boshlang'ich ta'lif bo'yicha Yangi tahrirdagi Davlat ta'lif standarti ham mustaqillik davridagi tajribalar natijasi sifatida maydonga keldi. U boshlang'ich ta'lif darsliklari va metodik qo'llanmalarining yangi avlodini yaratishda dasturulamal vazifasini o'tamoqda.

Boshlang'ich ta'lif standartida o'quvchilarining o'qish malakalarining sifatlarni va ijodiy fikrlay olishlari, o'z-o'zini nazorat qila bilishlari, nutq madaniyatini o'zlashtirishlari, husnixat bilan savodli yozish ko'nikmalarini egallashlari alohida qayd etilgan. Boshlang'ich sinfda O'qish fani o'quvchilarining tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirish, erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglash, o'z fikrlarini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarga xizmat qiladi.

Mazkur qarorning ijrosi sifatida 1-3-sinf o'qish fani bo'yicha multimedia elektron ilovalar, metodik qo'llanma yaratildi. Bu qo'llanmada ilg'or pedagogik va axborot kommunikasion texnologiyalardan foydalanib o'qitiladigan dars ishlanmalari, multimedia elektron ilovalar, dars jarayonida qo'llaniladigan metod va usullar, didaktik o'yin texnologiyalar, mantiqiy mashqlar va darslikdagi mualliflar haqida ma'lumotlar o'rin olgan. Ular o'quvchilarini o'ylashga, izlanishga, xulosalar chiqarishga undaydi.

Metodik qo'llanmalarda o'quvchilarini to'g'ri, tez, ifodali tushunib o'qish, o'quvchilarining og'zaki nutqini o'stirish, lug'atini yangi so'zlar bilan boyitish, so'zlardan nutqida to'g'ri va o'rinli foydalanishga o'rgatish maqsad qilib olingan.

Har bir o'qituvchi 1-3-sinf o'qish fanidan yaratilgan ilovali metodik qo'llanmalardan ta'lif sifatini oshirishda o'rinli va maqsadli foydalanishi zarur. Ayniqsa, o'qish darslarida turli janrdagi asarlarning matni ustida ishlashga va ularning xususiyatlari haqidagi mavjud bilimlarini yanada boyitishga alohida e'tibor qaratish lozim. Shuning uchun mazkur metodik qo'llanmalar mazmuni, unda berilgan didaktik materiallar, savol-topshiriqlarga ilmiy va tanqidiy èndashuv asosida amaliyatga tatbiq etish talab etiladi.

Bolalar adapiyoti o'quvchilarini èshlarni imon-e'tiqodli kishilar sifatida va Vatanga muhabbat ruvida tarbiyalashda mamlakatimizning qudratli qurolidir. Bugungi davrda bu fanga intilish, qiziqish, o'rganish, o'zlashtirish yanada oshdi. Shunday ekan, kichkintoylarga atab yoziladigan har qanday badiiy asar ularning yosh xususiyatlari, saviyalariga mos bo'lishi, ular qalbida chuqur o'y-fikrlar uyg'otishi, yorqin obrazlar va yuksak g'oyalarga boy bo'lishi, ularni ulkan va porloq ishlarga ilhomlantirishi zarur. Eng muhimi, mavzular tushunarli, sodda va qiziqarli tilda yoritilishi lozim. Faqat chinakam badiiy asarlarga bolalarga kuchli ta'sir ko'rsatib, ana shu talablarga javob bera oladi. Shu sababli bunday kitoblar pedagogic va psixologik nuqtai nazardan ham alohida ahamiyat kasb etadi. Bolalar adapiyoti bu vazifani bajarishda avvalo, badiiy tilga suyanadi. Adabiy asarning tili uning g'oyaviy mazmunini aniq va ifodali ochib berish vositasidir. Yaxshi, aniq, ravon, obrazli, boy til bilan yozilgan asar yozuvchining maqsad va fikrlarini kitobxonlarga tez va oson yetkazadi. Buyuk mutafakkir Alisher Navoiy "Mahbub-ul qulub" asarida tilni "ko'ngil xazinasining qulfi", deb ta'riflaydi, kishilarini qisqa va mazmunli, chuqur mantiq bilan so'zlashga chaqiradi.

Bu talab, shubhasiz, bolalar yozuvchilariga ham taalluqlidir. Bolalar yozuvchisi sodda, ravon, qiziqarli va mazmundor qilib yoza bilishi kerak. Buning uchun esa u xalq tilini puxta bilishi lozim. Ravon til bilan yozilgan badiiy asarlar yosh kitobxonning nutqiga ham katta ta'sir ko'rsatadi, so'z boyligini oshiradi. Bolalar yozuvchilarining eng yaxshi kitoblari yosh avlodni tabiatni sevishga, halol yashashga, ilm-fan cho'qqilarini egallashga, xalq uchun foydali yangi kashfiyotlar qilishga o'rgatadi. Kitob xalqimizning o'tmishi, ilg'or madaniyatimiz, fan va texnikamiz yutuqlari bilan tanishtiradi, faxr tuyg'ularini o'stiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullaeva Q. va boshq. 2-sinfda o'qish darslari. T.: O'qituvchi, 2009. – 266 b.
2. Umarova M, Sh.Hakimova. O'qish darslari (3-sinf uchun). –T.:Cho'lpon, 2008. – 126 b.
3. G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shermatova U. 4-sinfda ona tili darslari. –T.: O'qituvchi, 2003.
4. Qosimova Q. 2-sinflarda ona tili darslari, T. —O'qituvchi, 1998 yil.
- 5 . G'afforova T., G'ulomova X. 1-sinfda o'qish darslari. –T.:Sharq, 2003. – 126 b.

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИ ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ДАРСЛАРИДАГИ ВАЗИФА ВА ТАЛАБЛАР

Аминова Наргиза Нарзулло қизи,
Бухоро шахри 9-умумий ўрта таълим мактаби,
бошлангич таълим фани ўқитувчиси.
Тел.+998993890191

Аннотация: Бошлангич синфларда жисмоний тарбия дарсларини самарали ташкил этишда ДТС, ўқув дастур ва 1–4 синфлар учун ўқув кўлланмалар асосий манба бўлиб хизмат қиласди.

Калит сўзлар: ДТС, ўқув дастур, жисмоний тарбия, спорт турлари.

Умумий ўрта таълимнинг бош бўғини, бошлангич таълим (1–4 синфлар) ўзига хос аҳамиятга эга эканлигига доимо алоҳида эътибор қаратилган.

Юқорида такидлаб ўтганимиздек бугунги кунда жисмоний тарбиянинг вазифалари дарсларда қай таризда кўлланилмоқда, жисмоний тарбиянинг таълим бериш, тарбиялаш, соғломлаштиришдек, умумий вазифалардан келиб чиқиб хар бир дарс учун аниқ хусусий вазифалар кўйилади, жисмоний тарбия дарсининг хусусий вазифалари эса жисмоний тарбиядан “Давлат таълим стандарти” (ДТС) дастуродига маҳсус вазифалар тарзида ҳал килинади.

Хусусий вазифалар қўйидагилардан иборат:

- ўқувчилар организмининг соғлигини мустаҳкамлаш, ривожлантириш ва чиниқтириш;
- турли ҳилдаги меҳнат фаолиятига тайёр булиш учун шу ёшга хос булган жисмоний сифатларни ривожлантириб бориш;
- ҳаёт учун керакли ҳаракат малакалари ва кўнималарини ривожлантириш ва кейинчалик керак буладиганлари билан қуроллантириш;
- ўқувчиларга жисмоний маданиятга доир янги билимларни бериб бориш;
- ўқувчиларни жисмоний машқлар билан мунтазам равишда шуғулланиб боришга қизиқтириш ва унга одатини шакллантириш;
- ўқувчиларни жисмоний маданият фаоллари қилиб тарбиялаш ва бу билан уларда ташкилотчилик қобилияtlарини тарбиялашдек вазифаларни ҳал қилиш шулар жумласидандир [2].

Маълумки, бошлангич синфларда дарсда иштирок этаётган ўқувчиларнинг ҳаммаси ҳам бир хил қобилият ёки жисмоний ривожланишга эга эмаслигини шу ўринда яна бир бор ёдга олиб ўтамиш. Чунки ишлаб чиқмоқчи бўлган тавсиялар, методик кўрсатмалар ва янгиликлар айнан шунга боғлиқидир.

Мактабларимизда ўтилаётган жисмоний тарбия дарсларини кузатадиган бўлсак, аксарият ўқитувчи – мураббийларимиз бутун синф ўқувчиларига бир хил темпда дарс ўтаётгани ҳеч кимга сир эмас. Ваҳоланки, синфда 25, 30 та ўқувчи таълим оладиган бўлса, улар хар хил организм. Уларнинг ҳаммаси ҳам ўтилаётган машғулотни бир хилда ўзлаштира олмайди. Яна бир муаммо ўқувчиларимизнинг жисмоний тарбия ва спортга оид назарий билимларининг саёзлиги олиб борилган педагогик кузатув ишларимизда яққол намоён бўлди.

Шу маънода ўқитишининг ҳар бир шакли ўқитувчининг ўқитиш жараёнидаги етакчилик қилиш аҳамияти тамойилини амалга оширади. Ўқитувчининг етакчилик аҳамиятини таҳлил қилишни кетма-кет, унинг ўқитиш жараёнидаги ҳаракатларини қўйидаги бўйимлар бўйича кўриб чиқиш орқали бажариш мумкин:

- ўқитиш мақсадини аниқлаш;
- ўқитишининг хусусий вазифалари тизимини аниқлаш;
- ўқувчилар тайёргарлигининг бошлангич даражасини аниқлаш, яъни уларнинг қобилияtlарига, ўзлаштира олиш имкониятларига караб гурухларга ажратиш;
- ўқитиш мезонларини аниқлаш;
- ўзлаштиришни баҳолаш услубларини аниқлаш;
- зарур жиҳозларни тайёрлаш (кўргазмали қуроллар)
- ўқитиш кўлланмаси ва инвентарларни тайёрлаш;
- ўқитишни бутунлигicha ва элементлари бўйича баҳолаш;

- ўқитишига зарур бўлган ҳолларда тузатишлар киритиш[3].

Юқорида очиб берилган ўқитишининг ҳамма тамойиллари бир – бири билан ўзаро боғлиқ бўлиб, ўқитиши жараёнида бирга қўлланиши мумкин. Ўқув жараёнида уларнинг бироргаси бузилса, бошқасини амалга ошириш қийинлашади. Дарс орқали дикқатни ва нутқни ривожлантиривчи сўз ўйини ва машқлардан кўпроқ фойдаланиш дарсни смарадорлигини янада такомиллаштиради ҳамда ўқувчиларни дарсга бўлган қизиқишлирини юксалтиради.

Масалан: “Ақл чархи” ўйини ўқувчиларнинг мантиқий фикрлаш қобилиятиларини ривожлантиради, нутқ равонлашади, тез ва тўғри жавоб бериш қоблияти шаклланади.

Ўйинда синф ўқувчилари икки ёки учта гурухларга бўлинниб иштирок этади, биринчи ўқувчи мавзуга доир терминлардан бирини айтади. Иккинчи ўқувчи биринчи ўқувчи айтган терминни қайтаради ва ўзи ҳам битта термин қўшиб айтади. Учинчи ўқувчи аввалги иккита терминни қайтаради ва битта термин қўшиб айтади. Яна биринчи ўқувчига навбат келади, у ҳам аввалги учта терминни қайтаради ва ўзи битта термин қўшиб айтади. Қайси ўқувчи адашиб кетса ёки айтилган терминларга қўшиб термин айтмаса ўйиндан чиқади. Ўйин шу тариқа давом этади. Ўйиннинг қоидаси:

Спорт турларини айтинг:

- 1- ўқувчи: футбол
- 2- ўқувчи: футбол – волейбол
- 3- ўқувчи: футбол – волейбол – баскетбол
- 4- ўқувчи: футбол – волейбол – баскетбол – гандбол
- 5- ўқувчи: футбол – волейбол – баскетбол – гандбол – стол тениси
- 6- ўқувчи: футбол – волейбол – баскетбол – гандбол – стол тениси ва бошқалар.

Ўйин шу тариқа давоб этади ва ғолиб чиқсан каманда ўқитувчи томонидан тақдирланади. Умумий ўрта таълим мактабларида жисмоний тарбия дарсларини яна бир муҳим томони шундаки ўқувчиларининг жисмоний тайёргарлигини ҳар томонлама шакллантиришда ва жисмоний тарбиянинг талабларини амалга оширишда. Айниқса, бошланғич синф ўқувчиларида дарсларни ташкил этишда, жисмоний тарбия дарсларини талаф даражада олиб ва уларнинг қизиқишини тобора ортиб боришида жисмоний тарбиянинг талаблари ўз ўрига эгадир. Бу талаблар қўйидагилардан иборат:

- жисмоний тарбия дарсларига вазифалар аниқ қўйилган бўлиши керак;
- дарс услубий ва тарбиявий томондан тўғри ташкил этилиши;
- олдинги ўқитилган материалларни изчил давом эттириш ва айни пайтда
- маълум даражада келгуси дарснинг вазифасига боғлиқ бўлиши керак;
- ўқувчиларнинг ёши, жинси жисмоний тайёргарлик даражаси, сиёсатлилигини хисобга олган ҳолда уларни жисмоний ривожланишига ижобий таъсир кўрсатувчи жисмоний машиқларни тўғри танлаш;
- жисмоний тарбия дарслари ўқувчилар учун қизиқарли бўлиши ва ўқув фаолиятини фаоллаштиришга хизмат қилиш керак;
- жисмоний тарбия дарсларида тарбиянинг бошқа турларини ҳам амалга ошириб бориши керак;
- жисмоний тарбия дарси ўқув кун тартиbidаги бошқа фанлар билан мувофиқ олиб борилиши дарсга қўйиладиган асосий талаблардан хисобланади;
- дарс орқали дикқатни ва нутқни ривожлантиривчи ҳаракатли ўйин ва машиқлардан кўпроқ фойдаланиш; [1]

Хулоса қилиб айтганда бу ўйин ўқувчиларнинг ўқиши мотивациясини оширишда асосий восита бўлиб ҳизмат қиласи.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ф.Қ.Ахмедов., Ш.Ў.Атамуродов. Бошланғич синифларда жисмоний маданият дарслари. Ўқув услубий қўлланма. Т.: - 2017 йил.
2. Ф.Қ.Ахмедов., Ш.Ў.Атамуродов. Бошланғич синплар жисмоний тарбия назарияси ва методикаси. Ўқув қўлланма. Т.: - 2019 йил.
3. К.Махкамжонов., Ф.Хўжаев. Жисмоний тарбия. Т.: -“Ўзбекистон” - 2012 йил.

JISMONIY TARBIYA VA SPORT - UMUMIY MADANIYATNING BIR QISMI

Юсупова Саодат Тургуналиевна,
Бухоро шахар Олимпия ва миллый спорт турлари
бўйича давлат ихтинослаштирилган
мактаб интернати ўқитувчиси.
+99890 299 78 94

Аннотация: Jismoniy tarbiya va sport o'z navbatida umumiy madaniyatning bir qismi hisoblanib, sog'lom avlodning har tomonlama shakllanishidagi eng asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Jismoniy tarbiya va sport pedagogik jarayon bo'lib, u keng qamrovli ta'lim-tarbiya, sog'lomlashtirish, yuqori natijalarga erishish va mehnatga tayyorlash kabi muhim jarayonlar o'z ichiga oladi. Barchamizga ma'lumki, tarbiya – muayyan, aniq maqsad hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida shaxsni har tomonlama o'stirish, uning ongi, xulq-atvori va dunyoqarashini tarkib toptirish jarayonidir.

Boshqacharoq talqin etilganda, tarbiya yosh avlodni muayyan maqsad yo'lida har tomonlama voyaga yetkazish, unda ijtimoiy ong va xulq-atvorni tarkib toptirishga yo'naltirilgan faoliyat jarayonidir. Insonni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash, jismoniy va ruhiy salomatligini mustahkamlash va himoya qilish, sog'lom turmush tarzi asoslarini shakllantirishda jismoniy tarbiya va sportning o'rni beqiyosdir. O'sib kelayotgan yosh avlodda faol hayotiy pozitsiya, axloqiylik, ezhulik va insoniylik tamoillarini tarbiyalash jarayonida jismoniy tarbiyaning asosiy tushunchalari va vositalardan foydalanish asosiy ustuvor omillardan biri bo'lishi kerak[1].

Rivojlangan demokratik davlat va fuqarolik jamiyatining ustuvor yo'nalishlariga mos ravishda yangi ijtimoiy ongni shakllantirish ikkita asosiy omillar ta'siri ostida amalga oshadi: to`g`ridan-to`g`ri ijtimoiy amaliyot va maqsadli ta'lim-tarbiya jarayoni orqali. Har bir inson faqatgina ta'lim tizimi orqali, ijtimoiy tarbiya va rivojlanish, kasbiy layoqatlarni egallash orqali shaxs bo'lib shakllanadi.

Qachonki inson jamoaviy vazifalarni bajarish layoqatlarni egallaganda, ijtimoiy rollarni o'zlashtira boshlaganda, o'zining maqsadi va javobgarligini ijodiy anglab yetganda, jamiyatning boshqa a'zolari bilan mustaqil ravishda munosabatga kirisha boshlaganda shaxsning ijtimoiylashuvi ro'y beradi. Barchaga ma'lumki, ma'naviy va axloqiy boy, jismoniy sog'lom bo'limgan insonsiz iqtisodiyot, ijtimoiy va ma'naviy sohalarda rivojlanish, o'sish bo'lmaydi[2].

Shu bois, "O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev raisligida 2017 yil 31 oktabr kuni jismoniy tarbiya va sport sohasida boshqarish tizimini takomillashtirish, ommaviy sportni rivojlantirish, iqtidorli sportchilarni tanlash va tarbiyalash, sohani malakali kadrlar bilan mustahkamlash hamda zamонави sport inshootlarini barpo etish masalalariga bag'ishlangan yig'ilish o'tkazildi. Yig'ilishda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish, sport sohasi uchun malakali kadrlar va murabbiylar tayyorlash masalalariga alohida e'tibor qaratildi. Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 3 iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori sohadagi yana bir muhim hujjat bo'ldi.

Ushbu qaror bilan O'zbekiston Respublikasida jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish dasturi qabul qilindi. Dasturda 2017- 2021 yillarda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish uchun 995,2 milliard so'mdan ziyod mablag' sarflanishi, sport maktablarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash maqsadida 167 ta sport inshooti, jumladan, 90 ta sport majmuasi va 77 ta suzish havzasini qurish, rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash, jihozlash va qayta jihozlash nazarda tutilgan. Jismoniy tarbiya jarayonida shaxsni shakllanishidagi erishgan yutuqlari qanchalik jismoniy tarbiyaning maxsus vazifalarini muvaffaqiyatli amalga oshirilganligiga ko'ra aniqlanadi. Bunday yondashuv maktabgacha ta'lim muassasalarining jismoniy tarbiya fani bo'yicha tarbiyachilar, o'rta maxsus ta'lim muassasalarining jismoniy tarbiya bo'yicha o'qituvchi va guruh rahbarlari, kasbhunar kollejlari va akademik litseylarning o'qituvchilari hamda oliy ta'lim muassasalarining o'qituvchilari ega bo'lishi kerak[2].

Aholining barcha qatlamlarida jismoniy tarbiya va sport orqali axloqiy mezonlar, irodani rivojlantiruvchi sifatlar: matonat, qat'iyatlik, jasurlik, og'ir-vazminlik, o'zini tuta bilish ko'nikmalari shakllanib boradi. Jismoniy mashqlar va sport mashg'ulotlari asosan jamoada

amalga oshirilganligi bois, hamkorlikdagi harakat faoliyatining mazmuni va uning pedagogik boshqarilishi inson shaxsiyatida o'zini jamoada qanday tutishini bilishiga, uning maqsadalariga bo'y sunishiga, uni himoya qilishga yo'naltirilgan bo'lishi kerak.

O'yinlarda, musobaqalarda raqibga, jamoadagi sherigiga, hakamlarga maxsus munosabatlar shakllanib boradi. Sport etikasi sport faoliyati jarayonida belgilangan qoida va xulq-atvor qoidalariiga amal qilish bilan bog'langan bo'lib, unda ushbu axloqiy sifatlar mustahkamlanadi:

og'ir-vazminlik, kamtarlik, nafaqat raqiblariga balki insonlarga ham hurmatda bo'lish, adolatsizlikka hamda sport turlaridagi g'irrom vaziyatlarga qarshi tura olish, mehnatsevarlik, intizomlilik – ushbu sifatlarni tarbiyalash barcha jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida hamisha alohida ahamiyatga ega hisoblanadi.

Inson turli-xil jismoniy mashqlarni egallashi va faol ishlata olishi orqali o'zining jismoniy holati va tayyorgarligini yaxshilaydi, jismoniy jihatdan mukammallahib boradi. Jismoniy mukammallik shaxsning tabiiy kuchini to'liq amalga oshirish imkoniyatini beradi, jamiyatga zarur bo'lgan va unga kerakli bo'lgan ijtimoiy-mehnat faoliyati turlarida muvaffaqiyatli ishtirok etishni ta'minlab beradi[3].

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2018 yil 20 sentyabr kuni jismoniy tarbiya va sport sohasini rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan yig'ilishda jismoniy tarbiya va sportning jamiyat hayotida tutgan o'rnini alohida ta'kidladi: "Biz xalqaro sport maydonlarida O'zbekistonning nufuzi va obro'-e'tiborini oshirishga katta hissa qo'shgan sportchilarimiz bilan faxrlanamiz.

Shu bilan birga, oliv sportda erishilgan yutuqlar bilan chegaralanmasdan, ommaviy sportga ham katta e'tibor berishimiz kerak". Aholi, ayniqsa, yoshlarni jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan shug'ullanirish ishlari yaxshi yo'lga qo'yilmayotganligi, darsdan tashqari vaqtarda ta'lim muassasalaridagi sport obyektlaridan barcha yoshdagi odamlarning foydalanishi yetarli darajada tashkil etilmaganligini, shuningdek korxonalar, ta'lim muassasalari, istirohat bog'larida ommaviy badantarbiya va gimnastika mashg'ulotlarini o'tkazish e'tibordan chetda qolib ketayotganligini qayd etdi.

Bunday mashqlarning inson salomatligi uchun foydalilagini targ'ib qilish maqsadida doimiy ko'rsatuv va ijtimoiy roliklar tayyorlanib, televide niye orqali namoyish etib borilish lozimligini ta'kidladi. "Mamlakatimizda sportni ommalashtirish bo'yicha besh yillik milliy konsepsiya ishlab chiqish zarur. Aholini jismoniy tarbiya bilan muntazam shug'ullanib, sog'lom turmush kechirishga jalb etish, shu orqali kasalliklarning oldini olib, odamlarning umrini uzaytirish konsepsiyaning asosiy yo'nalishi va natijasi bo'lishi kerak", – dedi Prezident.

Jismoniy tarbiya va sport irodani, odamning maqsadga erishishga intilishini mustahkamlaydi, qiyinchiliklarga sabr-toqat bilan chidashga o'rgatadi, insonda g'alabaga bo'lgan ishonchni shakllantiradi, Vatanimiz shon-shuhratini jahon hamjamiyati oldida ulug'laydi, yutuqlardan faxrlanish hissini tarbiyalaydi. Shuning uchun ham bugungi kunda yoshlarda faol hayotiy pozitsiya, ma'naviyat, ezgulik va insoparvarlik tamoillarini tarbiyalash jismoniy tarbiya va sport vositalari, shakllari va usullaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanishi kerak[3].

Фойдаланилган адабиётлар:

1. <https://kun.uz/uz/news/2017/11/01/savkat-mirziev-sport-soasi-bujica-jigilis-utkazdi>.
2. <http://xs.uz/uz/post/shavkat-mirziyoev-olij-sportda-erishilgan-yutuqlar-bilanchegaralanmasdan-ommavij-sportga-ham-katta-etibor-berishimiz-kerak>.
3. <http://xs.uz/uz/post/shavkat-mirziyoev-olij-sportda-erishilgan-yutuqlar-bilanchegaralanmasdan-ommavij-sportga-ham-katta-etibor-berishimiz-kerak>.

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИГА ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ВА СПОРТ ТАДБИРЛАРИ ВОСИТАСИДА ИНСОНИЙ ҲИС-ТҮЙҒУЛАРНИ СИНГДИРИШ ВА ШАКЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ

Юсупова Сайёра Тургуновна,
Наманган вилояти, Давлатобод тумани
72-сонли ўрта таълим мактаби
бошлангич синф ўқитувчиси.
+99894 159 03 21

Аннотация: жисмоний тарбия ва спорт соҳасида ўқувчи-ёшлар саломатлигини мустаҳкамлашга қўмаклашадиган аниқ дасурларни амалиётга жорий этиш, ўқувчи-ёшларни жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб қилиш ва улар орасидан иқтидорли спортчилари-ни танлаб олишда шарт-шароитларини яратиш, бошлангич синф ўқувчиларини жисмоний тарбия ва спорт тадбирлари воситасида инсоний ҳис-туйғуларни сингдириш ва шаклантириш усуслари хақида фикрлар баён этилади.

Калит сўзлар: жисмоний тарбия, спорт тадбирлари, ватанпарварлик, миллий ифтихор туйғуси, жасурлик, мардлик, матонатлилик, андишалиқ, аҳиллик, жамоавийлик туйғуси, ишонч, ростгўйлик, сабрлилик, садоқатлилик, самимийлик.

Ўзбекистон Республикаси Президентимиз Ш.М.Мирзиёев томонидан 2020 йил 24 январда жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида фармонига асосан кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда[1].

Мактабдаги ўқув-тарбия ишларини ташкил этишнинг асосий шакли дарс хисобланади. Дарслар ўқув кун тартибидаги жисмоний тарбия ва спорт тадбирларининг ҳам асоси хисобланади. Дарс пайтидаги қисқа сухбатларда ўқувчилар жисмоний тарбия ва спортнинг вазифалари ҳамда аҳамиятини билиб оладилар. Улар дарсларда ўзлари учун янги бўлган бўлган жисмоний машқлар ва ўйин турлари билан танишадилар, буларнинг барчаси болаларни тўғарак ва жамоаларга жалб этишга қўмаклашади, турли оммавий жисмоний тарбия ва спорт тадбирларига жалб этади. Шундай экан, дарс ўқувчилар билан олиб бориладиган синфдан ва мактабдан ташқари жисмоний тарбия ва спорт ишларининг ҳам асоси хисобланади[2].

Биз тажриба-синов жараёнига тадбиқ этган ва синааб кўрган барча тадбирлар ўқувчиларда миллий ва умуминсоний қадриятларга асосланган хис-туйғуларнисингдиришни янада такомиллаштиришнинг илмий-услубий жиҳатдан асослаб бериш мақсад қилиб олинди.

Шахсга хос бўлган хис-туйғулар миллий ва умуминсоний қадриятларимизнинг таркибий қисми ҳисобланади ва уларнинг асосийлари қўйидагилардан иборат: ватанпарварлик, миллий ифтихор туйғуси, жасурлик, мардлик, матонатлилик, андишалиқ, аҳиллик, жамоавийлик туйғуси, ишонч, ростгўйлик, сабрсабрлилик, садоқатлилик, самимийлик каби инсоний хис-туйғулардир[3].

Юқоридаги инсоний ҳис-туйғуларни ўқувчиларга сингдириш ва шаклантиришнинг турли усуслари мавжуд бўлсада, жисмоний тарбия ва спорт тадбирлари воситасида бундай қадриятларни сингдириш ва тарбиялаш самарали кечиши педагогикада ўз исботини топди.

Натижаларни таҳлил килиш шуни кўрсатадики, тадбирлар жараёнида ўқувчиларга миллий ва умуминсоний қадриятларни сингдириш сезиларли даражада ривожланган.

- тадбирда иштирокчиларнинг фаолиятини кузатиш.
- ўқувчилар эътиборини тадбирга қаратиш ва натижаларини олиб бориши.
- тадбир жараёнида фаол иштирокини таъминлаш.
- муаммоларни ечишда метод ва усувларни қўллаш.
- ўзаро бир-бирларига ахборот узатиш.
- йўл қўйилган хато ва камчиликларни биргаликда бартараф этиш.

Таҳлил жараёнида ўқувчиларга бир неча саволлар билан мурожаат қилинди:

- Қандай натижа сизни қониқтирди ва нима учун?
- Тадбир жараёнида сизга нима ёқмади?
- Қайси топшириқни сиз жуда осон бажардингиз?
- Сиз тадбир жараёнида қайси топшириқларни бажаришда алоҳида қийинчиликларга

дуч келдингиз?

- Тадбир жараёнида қандай янгиликларни билиб олдингиз?
- Миллий қадриятларга нималар киради?
- Умуминсоний қадриятларга нималар киради?

Бошланғич синф ўқувчилари жисмоний тарбия ва спорт тадбирлари жараёнида фаол даражада ҳаракат киlgанларни ва улар миллий ва умуминсоний қадриятларга асосланган хис-туйғулар ҳақида маълумотга эга бўлганлигини алоҳида таъкидлаб ўтиш зарур. Мазкур босқичда ўқувчилар қуидаги масалалар атрофида бахс-мунозарага киришдилар: тадбир натижалари;

ўзлари йўл қўйган асосий хатолар ва камчиликлар;
тадбирлар ҳақидаги тавсиялари ва истакларини баён қилдилар.

Чиқарилган тўғри хулосалар ўқувчилар билан хатолар устида ишлаш жараёнини тўғри ташкил этиш имконини берди. Ўқитувчилар ҳам жисмоний тарбия ва спорт тадбирларни ташкил этиш ва ўтказишда қандай муаммолар мавжудлигини аниқлаб, ўзлари ва ўқувчиларнинг фаолиятларига тузатишлар киритиш ҳақидаги аниқ тавсиялар ва таклифларни ишлаб чиқдилар.

Жисмоний тарбия ва спорт тадбирларини амалга ошириш ва натижаларини тахлил қилиш, унинг мақсадлари ва вазифалари билан бевосита боғлиқ тарзда тавсифланишини кўрсатди. Тадбирларни ташкил этиш шартлари ва усуллари, жараён иштирокчиларининг вазифалари билан бевосита боғлиқ эканлиги тажриба-синов ишлар жараёнида ўз тасдигини топди. Ҳақиқатдан ҳам жисмоний тарбия ва спорт тадбирлари жараёнида кўлланиладиган воситалар бошланғич синф ўқувчиларини ҳар томонлама ривожлантириш ва такомиллаштиришда хизмат қиласи. Албатта мактаб ўқувчилари билан олиб бориладиган ҳар қандай таълимий тарбиявий тадбирлар педагогик қонуниятлар ва таълимотларга тегишли воситаларига асосланган ҳолда олиб борилишни талаб этади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг “Ўзбекистон Республикаси жисмоний - тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Фармони. 24.01.2020

2. Ахмедов Ф.Қ., Атамуродов Ш.Ў. Бошланғич синflарда жисмоний тарбия назарияси ва методикаси. Ўкув кўлланма. Тошкент -2019 йил. 184 б.

3. Педагогика: энциклопедия. III -жилд / тузувчилар: жамоа. - II 29 Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёт, 2017, 424-бет.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ И ИГРОВЫХ ЭЛЕМЕНТОВ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.

Миртазаева Гулмира Мирзаевна,

учитель начальных классов
средней общеобразовательной школы № 13
г.Навоий.

Аннотация: статья рассматривает использование технических средств и игровых элементов в начальных классах.

Ключевые слова: считалки, игровые элементы, активные методы.

Овладение прочными знаниями, умениями и навыками, развитие личности ребёнка происходит на уроке, проводимом активными методами. Этому в значительной мере способствует умелое использование технических средств и игровых элементов на разных этапах урока русского языка.

Так, в *организационной части* урока с целью создания эмоционального настроения можно использовать считалки, речёвки, которые дети читают стоя. Например: Раз, два, три, четыре, пять. На уроке мы опять.

Ребята настроены на работу. Следует сообщение темы и содержания урока. Это помогает учителю лучше распределить внимание детей на каждом этапе занятий.

Заинтересовать детей предстоящим уроком можно путём использования загадок, игр, картинной мозаики и т.д.

Например, в III классе тему урока «Лето» можно представить с помощью картинной мозаики. Одновременно учащиеся повторяют род имён существительных. Для этого на магнитную доску прикрепляются листки с надписями: *муж.род, жен.род, сред.род*.

На обратной стороне листков фрагменты картины с изображением предметов. Учитель читает слова: *дерево, гриб, река, ель, пень, солнце*. Дети находят листок, на котором указан род названного существительного, и переворачивают его. На доске возникает картина «Лето», соответствующая теме урока.

На каждом занятии проводятся *фонетические упражнения*, способствующие выработке навыков аудирования и правильного произношения. Здесь на помощь учителю приходит магнитофонная лента. Ученики слышат образцовое произношение и интонацию, присущую русской литературной речи.

Учитель может сам записать на ленту отрабатываемые на данном уроке комбинации звуков и стишк. Например: Гу-гу-гу-гуси, га-га-га-Га-ля, са-са-са-ли-са, за-за-за-ко-за. Гуси-гуси! - Га-га-га! -Есть хотите? -Да-да-да! -Ну, идите-же сюда! -Га-га-га! Ди-ди-ди-динь, до-до-до-дон.

Динь-дон, Динь-дон, По дороге ходит слон. Динь-дон Динь-дон. Па-па-па=папа, ба-ба-ба-баба. Папа, мама, Брат,сестра- Вот и вся моя родня. Ча-ча-ча-чашка, ло-ло-ло-ложка. Чашка на столе стоит, Ложка тоже здесь лежит, Вилки, ложки и ножи- Эти вещи все нужны.

Подача нового материала должна быть логическим продолжением предыдущих этапов урока. Достигается это путём использования технических средств- графопроектора, звукового фильма, диапозитивов, магнитной ленты с текстом или музыкальной пьесой.

Выбор методических приёмов для каждого этапа урока обусловлен задачей мышления учащихся. Здесь особенно уместны приёмы сравнения и сопоставления.

Например, по теме «Осень» подачу нового материала целесообразно проводить следующим образом. Работа начинается с прослушивания текста, записанного на магнитной ленте.

- Давай собирать яблоки! - Нет, лучше груши! - Давай рисовать груши! - Нет, лучше сливы! - Давай покупать сливы! - Нет, лучше апельсины!

На экране проецируются новые словосочетания: *лучшие груши, лучшие сливы, лучшие апельсины*.

Затем ребята проговаривают хором, парами, индивидуально эти словосочетания, глядя на их графическое изображение.

Следующий этап урока - выполнение упражнений. Учащиеся должны ответить на

вопрос, используя новые слова. Даётся образец: *Какие яблоки? Красивые яблоки. Какие сливы? Какие апельсины?..*

Далее проводится работа с учебником.

Первый ряд получает задание прочитать текст и определить, почему он называется «Осень», какие слова и словосочетания использованы для описания осени.

Для второго ряда даётся задание найти в тексте и прочитать предложения, которые подходят к данной картинке.

После подачи нового материала следует *физкультминутка* с речевкой:

Мы руки поднимаем, Мы руки опускаем, Мы за руки берёмся И бегаем кругом.

Физкультминутка часто связывается с темой урока.

Например, по теме «Зима» ученики читают стишки «Точка, точка, вот глаза, нос и рот и голова» и рисуют в воздухе снеговика. Или учитель включает ленту с музыкальной пьесой и даёт задание: Послушайте и скажите, к какому времени года подходит эта музыка). Определив время года, покажите движением руки, как падает снег, дует ветер, греет солнце.

Большую радость доставляет ребятам современная ритмическая музыка и выполняемые под неё упражнения. На каждом уроке важное место занимает *повторение и закрепление* пройденного. Чем активнее проходит повторение, тем прочнее знания.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 28-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 31.05.2021

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000